

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MINE MINDERS BOG

AF

POVL HANSEN

HØJSKOLEFORSTANDER

I

VALLEKILDE

TRYKT FOR ELEVER OG VENNER

AUGUST BANGS FORLAG

KØBENHAVN 1926

MINE MINDERS BOG

AF

POVL HANSEN

HØJSKOLEFORSTANDER

I

VALLEKILDE

TRYKT FOR ELEVER OG VENNER

Titelbilledet efter maleri af figurmaler *H. A. Brendekilde*, 1901; — gården til højre er mit og min faders fødehjem; gården til venstre er min moders. Den gamle mand til højre er min fader, de to til venstre er morbror Hans og hans kone Johanne.

Bogens tegninger er af *Alf Trier Hansen*.

AUGUST BANGS FORLAG
KØBENHAVN B
TRIERS BOGTRYKKERI
1926

FORORD.

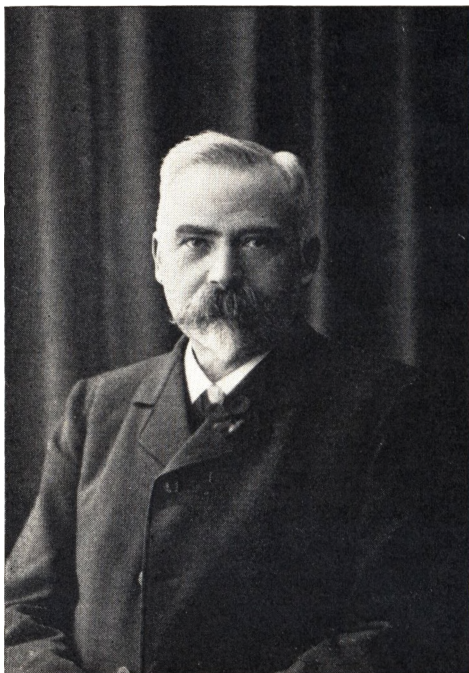
Anledningen til denne bogs fremkomst netop nu er en dobbelt. *Dels* den, at det til 1. novbr. 1926 er 50 år, siden jeg som elev kom til Vallekilde højskole, og *dels* den, at jeg til omtrent samme tid (20. oktbr.) når de syvti år, „støvets år.“

Bredt er bogen anlagt; den indskrænker sig ikke netop til egne personlige oplevelser men skulde også gjerne give lidt i retning af små kulturbilleder af livet blandt fynske bønder for et par menneskealdre siden, således som de er fastholdt i min slægts og i mine egne minder.

„*Mine minders bog*“ tilegner jeg herved mine elever på Vallekilde højskole, deres antal løber nu op til 15—16,000.

De være hermed takket og hilset!

POVL HANSEN

POVL HANSEN
HØJSKOLEFORSTANDER

I.

Af min fædrene slægts saga.

I året 1703 (Kingos dødsår) fødtes der i landsbyen Voldstrup i Ringe sogn, Svendborg amt, en lille dreng, som i dåben fik navnet Hans Pedersen. Han blev min tipoldefader og er den første, jeg kender af min fædrene slægt. Den 19. juni 1737 giftede samme Hans Pedersen sig med Anne Kristensen, der var fra samme by — og født samme år — som han.

Gården, de bode på, var fæstegods under Egeskov, som den gang ejedes af gehejmer, Niels Krag.

Den 26. jan. 1738, tredje søndag efter hellig tre konger, blev deres søn Johan Hansen døbt i Ringe kirke.

Da ægteparret i Voldstrup var 67 år, døde hustruen. Hun jordedes på Ringe kirkegård, 4. novbr. 1770; men den tomme plads, hun efterlod sig, blev det nu sønnens sag at skaffe udfyldt. Dette skete da allerede et par måneder efter: Den 8. jan. 1771 blev Johan Hansen trolovet med Mette Poulsdatter af Sødinge, og den 15. febr. samme år fandt brylluppet sted.

Mettes slægt var gammel i gårde i Sødinge; hendes farfar Rasmus Poulsen viedes 20. søndag efter trin. 1713 til Kirsten Nielsdatter, også af Sødinge, og de bode i den første gård på højre hånd, når man fra Ringe drejer fra landevejen ind i Sødinge, matrikel-nr. 3.

Mettes forældre Poul Rasmussen og Sidsel Nielsdatter viedes 27. marts 1743 og overtog gården efter de gamle. De havde børnene Kirsten og ovennævnte Mette.

Mettes fader døde, da hun kun var halvandet år gl. Han jordfæstedes den 19. april 1747. I kirkebogen gør præsten den bemærkning: »Præd. æt. 31.« D. v. s. der blev prædikeret (noget, som den gang kun sjældent skete ved bønderfolks begravelse) — og: »han var 31 år«.

Tre måneder efter havde Mette fået stiftfader, idet Sidsel giftede sig på ny og denne gang med Anders Hansen af Sødinge. De havde flere børn sammen, deriblandt Niels, som døbttes den 12. juli 1761.

I dette hjem var Mette Poulsdatter altså født og opdraget; faderen havde hun aldrig kendt på grund af hans tidlige død, og stiftfaderen havde jo allerede ligget under mulde i 6—7 år, da hun, 25 år gl., flyttede til Voldstrup som Johan Hansens hustru.

Den 9. febr. havde dette ægtepar deres ældste barn i kirke, det var en søn, som efter den endnu levende gamle farfar blev kaldt Hans. Men flere fulgte efter og blandt dem Poul og hans tvillingsøster Kirsten, der fødtes den 4. maj 1780 og hjemmedøbtes den 7. maj.

Faderen, Johan Hansen, blev ikke gammel. Den 5. dabr. 1784 blev han begravet på Ringe kirkegård, kun 47 år gl.

Den gamle bedstefader, Hans Pedersen, overlevede sønnen og oplevede endnu en gang bryllup i gården, idet Mette efter den tids almindelige skik meget hurtigt indgik ægteskab igen. Dette skete nemlig allerede den 4. febr. 1785, to måneder efter mandens død. Hendes anden mand var en karl fra Egeskov. Han hed Peder Pedersen Fuglsang, hvorfor gården nu kom til at bære navnet Fuglsanggården.

Året efter døde gamle Hans Pedersen, 83 år gl.

Peder el. Per, som hendes ny mand i daglig tale kaldtes, blev børnene af første ægteskab en god stiftfader; det yngste, den lille Poul, kunde vel næppe mindes sin rigtige fader.

Bægge Johan Hansens sønner Hans og Poul voksede efterhånden op til et par kraftige og smukke unge karle, særdeles behændige og snilde til deres arbejde. Om Hans gik ordet, at han var den bedste høstkarl på hele Egeskov gods; og heller ikke var han bange for at tage fat på arbejdet. Hans yngre broder fortalte senere, at en høstdag havde han endogså

gjort dette så voldsomt, at han fik ondt af overanstrengelse. Poul måtte hjælpe ham hen i skyggen under en tjørnebusk for atter at bringe ham til kræfter.

Poul omtalte altid denne brøder med beundring og hengivenhed.

Det var bevægede tider at være ung i, netop den gang som de store landbolove trådte ud i livet.

Hans var 16 år og Poul 8, da stavnsbåndet blev løst, og nu fulgte de andre indgribende love slag i slag: udskiftning, hoveriets fastsættelse el. ophævelse o. s. v. I en sådan stille afkrog af landet som i Voldstrup var det måske ophævelsen af jordfællesskabet med udskiftning og udflytning, som bragte den største forandring i landsbyens daglige levevis. Bægge brødrene oplevede disse ting; de indtraf for Voldstrups vedkommende år 1800.

Omkring tiden ved hundredårsskiftet skete der store forandringer for familien i Fuglsanggården. Hans, den ældste af sønnerne blev syg og døde den 24. april 1802 og jordfæstedes ugedagen derefter; og Poul måtte »springe soldat«.

II.

Om Poul Johansen.

Poul havde dog ikke opholdt sig i hjemmet i den senere tid; han havde tjænt i nabobyen Herringe.

Herfra fortæller han en oplevelse: Han var kørende i Fåborg med et læs korn for sin husbond. Fra vognen nede i købmandsgården bar han sække op på andet loft. En gang, mens han netop var oppe med en sæk, blev hestene sky og vilde stikke af. Poul, der netop stod ved en åben luge, så det, og — uden at betænke sig, svinger han sig ud fra lugen ned på jorden og kommer derved tidsnok til at gribe tømme og standse hestene. —

Omtrent samtidig med broderens død måtte Poul »i kongens tjeneste«; han skulde »ligge« i København. Krigen rasede rundt omkring i Europa; ingen kunde vide, hvad dag den vilde nå os; men at det kunde ske hurtigere, end nogen anede, derom havde blandt andet »Skærtorsdags-slaget« i Kongedybet vidnet.

Pouls moder, Mette Fuglsangs, udrustede ham på det bedste til langeledsfærden; brød, flæsk og andre rare sager stoppedes i hans madpose; og fine, bløde, linnede klude fik han med til at svøbe om tærne, hvis der på de lange marchture skulde gå hul på dem. Og så drog han af sted.

Ved overfarten med smakken til Sjælland traf han sammen med flere unge Fynboer, der alle rejste i samme ærinde, som han. De besluttede da at følges ad gennem Sjælland.

Ankommen til Korsør tog de fod i hånd og spadserede af, elleve mand i følge. Omsider blev de trætte og sultne og gik

da ind i en af landevejskroerne, hvor de sætter sig hen ved et bord, får madposerne frem og begynder at spise af den medbragte mad. Lidt efter går døren atter op, og ind triner en snes unge Sjællændere, som også vilde béde der i kroen. De nyankomne gik nu hen til det bord, som Fynboerne sad ved, og begyndte dér at rage i og vende op og ned på den mad, disse havde taget frem, medens de samtidig gjorde nar deraf: »Sikken noget flæsk, sikken noget sul!« o. s. v., indtil Fynboerne til sidst tabte tålmodigheden, sprang op og bad dem holde deres fingre hos sig selv, en opfordring, som Sjællænderne tog højst fortrydelig op; det ene ord tog det andet, så det til sidst endte med et vældigt slagsmål, hvis udfald blev, at Fynboerne kastede Sjællænderne på døren, hvorefter de fortsatte det afbrudte måltid i fred. —

Når Poul Johansen som gammel mand fortalte dette lille træk for sine børnebørn, tilføjede han undertiden med et lille smil:

»Dette slag var det eneste, jeg som soldat kom til at deltage i.«

Trods sin raskhed og sine udmærkede legemskræfter lod han sig dog ikke friste ud i slagsbroderæventyr.

Ved stavnsbåndets løsning den 20. juni 1788 opløstes den gamle hærordning. Værnepligten flyttedes nu fra hartkornet og over på bønderne, men som en *personlig* pligt. Bønderne blev nu udskrevne til — enten landsoldater — med 28 dages årlig øvelse — eller til landrekutter, der blev indkaldte til garnisonstjeneste og betragtedes omtrent som tidligere de hvervede tropper som den egentlige hær. Tjenestetiden for bægge var 8 år.

Poul indkaldtes som landrekut.

Soldaterne fik den gang kun en ubetydelighed i lønning; men til gengæld var den daglige øvelsestid kun kort. Den øvrige tid af dagen kunde man så tilbringe, hvor og hvordan man havde lyst. For nogle blev det til et gruligt driveri, som i løbet af de mange år, »tjenesten« den gang varede, fuldstændig kunde ødelægge de unges arbejdslyst og -ævn; for andre førte det ud i vidtløftigheder med svir og sværm; men en del søgte dog også at skaffe sig arbejde i fritiden for derved at øge de ringe indtægter og fri sig fra de farer, som lediggangen altid fører med sig.

Til disse sidste hørte Poul. Han tog tjeneste hos en brænd-

evinsbrænder, der bode i Borberggade nr. 3. Hans arbejde bestod her nærmest i at bære kornsække; det var et strængt slid, men han var stærk og kunde nok tumle med sækkene.

De store kar var så høje, at de ikke kunde fyldes fra gulvet, hvorfor der var lagt brædder fra overkanten af det ene kar hen til overkanten af det andet og ligeledes tværs ud over karrene. Ad denne bræddevej gik så Poul med kornsækkene på nakken, og alt som karrene tømtes, fyldte han dem på ny ved at styrte sækkenes indhold deri.

Nu sker det en dag, mens han således atter skred frem ad bræddevejen med en fyldt sæk over skulderen, at hans ene fod glider, og han falder fremover ned mod brættet med sækken over sig. Det havde til følge, at han fuldstændig knuste et nyt ur, som han ved sparsommelighed havde fået sig anskaffet.

Skønt han heldigvis ikke ellers havde taget nogen skade, blev han dog meget ilde til mode ved det skete.

Lidt efter kom brændevinsbrænderen ind, hvor Poul endnu stod med sit ødelagte ur i hånden. Da han hørte om uheldet, sagde han blot:

»Må jeg ikke få uret med mig et øjeblik og se lidt nærmere på det?«

Det havde Poul intet imod; ti det duede jo alligevel ikke til noget.

Så gik manden uden at sige mer; kort efter kom han tilbage, gik hen til Poul, idet han sagde:

»Her har du uret igen.«

Da Poul imidlertid skal se nærmere til, opdager han til sin store glæde og overraskelse, at det var et splinternyt ur, som manden, der syntes godt om den ordentlige og dygtige karl, havde været ude i byen at købe til ham som tegn på hans tilfredshed med det udførte arbejde. —

Skønt der i Pouls barndom ganske vist var to skoler i Ringe sogn, så gik børnene ude fra det fjærntliggende Voldstrup dog ikke i skole, og Poul havde således ikke lært at skrive, hvad han følte som en stor mangel nu under sit lange fravær fra hjemmet. Det førte til, at han nu tog undervisning i skrivning, og han blev efter forholdene ret flink til pennen. Endnu som ældre skrev han en fast og læselig skrift. Breve er ikke opbevaret efter ham, men i flere af de bøger, han efterhånden fik i eje, står med hans hånd skrevet:

»Denne bog tilhører mig Poul Johansen.«

Fra nu af kunde han dog skrive hjem en gang imellem og fortælle dem lidt om, hvordan han havde det.

Rimeligvis var det i et sådant brev, at han bad sin stiftader om, til den og den tid at møde ham i Langeskov kro mellem Nyborg og Odense. Hæren skulde nemlig over til vagthold ved rigets sydgrænse under de urolige europæiske forhold. Nu kunde på den måde rejsen gennem Fyn give anledning til et lille møde med stiftfaderen, idet den bataillon, hvortil Poul hørte, skulde overnatte i Langeskov.

På nævnte tid og sted var da også Per Fuglsang mødt og traf ganske rigtig stiftsønnen i bedste velgående blandt en flok kammerater i den overfyldte krostue.

Per vilde gerne give sin glæde over gensynet et »synligt udtryk«, og efter tidens skik og brug indbød han da Poul og hans kammerater på et lille glas. Tilbudet modtoges med tak, og Per prøver nu på at bane sig vej gennem trængslen hen til disken; men det lod ikke til at ville lykkes; hver gang han var kommen et par skridt frem, blev han af yngre og kraftigere skuldre og albuer på ny trængt tilbage. Da dette nogle gange havde gentaget sig, udrød Poul: »Nu skal jeg skaffe dig frem.« Hvorpå han af al kraft råbte: »Kammerater, min fader er kommen for at hilse på mig, og nu tilbyder han at give et glas til bedste; lad ham komme frem!« Til Pers store overraskelse deltes flokken som på kommando, og uden mindste hinder kunde han nu gå frem til disken og indkræve efter ønske.

Blandt andre gode ting, Per havde med hjemmefra, var en ny forsyning af linnede klude til brug for Poul under de lange marcher. Poul takkede men bad ham kun tage sine klude med hjem igen; han havde heldigvis ingen brug for sådanne; hans fødder kunde i den henseende tåle alt, hvad der blev dem budt; med berettiget stolthed kunde han senere sige: »To gange har jeg marcheret fra København til Kiel, en gang fra København til Slesvig og lige så ofte den samme vej tilbage; men aldrig har jeg haft så meget som en øm tå.«

Under et af de lange vagthold i Kiel kom Poul til at bo hos et par unge folk; manden var brændevinsbrænder. De havde to børn, en dreng og en pige. Drengen, der bar det franske navn Jean Baptist Bernadotte, må vel være opkaldt efter den franske marschall af dette navn. Pigens navn ud-

taltes af Poul som »Fichtemole«, uden at han nogen sinde vilde indlade sig på, hvorledes det stavedes.

Disse to småfolk kom efterhånden til at elske den danske soldat så højt, at de satte ham over enhver anden, og da om-sider afskedstimen slog, og Poul sammen med hæren skulde bryde op, var børnene helt ude af sig selv af sorg. Den lille pige så sit snit til at slippe hjemmefra og løb da hen på torvet, hvor soldaterne stod opstillede til afmarch, og her iler hun hen til sin bedste ven; men for at få hende fjærnet fra ham og atter bragt hjem måtte de tilstedeværende ligefrem anvende magt. Tit fortalte Poul mange år efter sine børnebørn om den lille, tyske pige, som han aldrig siden havde set, men hvis minde han gemte så trofast.

Den første halvdel af det attende hundredår er de pudrede allonge-parykkers gyldne tid. Alle skulde gå med paryk. Man forstår, hvor udbredt moden var, når man hører, at der i Frederik den femtes tid på det nærmeste var lige så mange parykmagere i København, som der var bagere, og at der var år, hvor man brugte 45,000 pd. hvedemel til pudder.

Først efter flere slægtsaldres forløb sygnede skikken atter hen; og ved år 1800 var den indskrumpet til »sidebukler og pisk ned ad ryggen«.

Selvfølgelig undgik heller ikke hæren dette parykraseri; endnu ved overgangen til det nittende hundredår finder man infanteriregimentet med ængstelig omhu beskrive, hvorledes soldaterne skal friseres, og hvordan pishen skal være. Havde en soldat ikke hår nok, måtte falsk hår (d. e. som oftest: lamp) på kompagnichefens regning anskaffes.

For en pris af 4 skilling månedlig — afdraget på lønningen — måtte de menige så lade underofficererne pudre og pynte dem, og når de ved højtidelige lejligheder skulde møde med »stangpisk« (d. v. s. hårpishen flettet om et stykke stål-tråd »så tyk som en pibestilk«), så kunde underofficeren ikke nå at tilendebringe alt dette arbejde samme dags morgen, men måtte begynde allerede aftenen forud, af hvilken grund de stakkels menige, der var gjort i stand, ikke kunde komme i sæng, men måtte sidde ret op og ned med en nathue på, ganske stille som mus, for at ikke pudderet skulde drysse ned over ansigtet eller pishen komme i ulave.

Nu brød endelig kronprins Frederik med denne som med så mange andre gamle skikke ved hæren: Mens Poul lå i

Kiel — eller muligvis det var i Slesvig — udgik der til hæren befaling om, at hårpisken skulde forsvinde ligesom tidligere pudderet. Håret skulde bæres kortklippet.

De af soldaterne, der havde udmærket sig ved langt eller smukt hår, var naturligvis meget misfornøjede med denne befaling.

En af Pouls kammerater — en Fynbo fra Sødinge — nægtede rent ud at efterkomme ordren. Det var ikke muligt med det gode at bevæge ham til at give efter. Omsider tabte kaptainen tålmodigheden, og en dag, da soldaten som sædvanlig stillede med sin pisk, gjorde han kort proces. »Træk blank,« siger han til underofficeren, »skær den pisk af!« Som sagt så gjort; med den venstre hånd griber underofficeren i soldatens elskede hovedsmykke, medens han, — under synderens højlydte protest — med den væbnede højre filede og filede. indtil endelig hårpisken på den måde — under kammeraternes mest løsslupne munterhed — skiltes fra hovedbunden.

Pouls hår var ualmindelig smukt; det lå i fyldige brune lokker med talrige små krøller om hans hoved, og selv når det var flettet, var det dog så langt, at han kunde sætte sig på det. Det var ham den største overvindelse at afskære dette pragtfulde hår; men det måtte jo gøres. De fleste af kammeraterne solgte deres afklippede piske til parykmagerne der i byen; men det kunde Poul ikke bekvemme sig til. Det hår, han selv havde været så stolt af, skulde ikke smykke nogen anden. Med hårpisken gemt hos sig gik han ud af byen langs fjordbredden, indtil han et godt stykke ude standsede ved en stor sten, som lå lige i vandkanten. Med stort besvær fik han denne væltet så meget til side, at han kunde lægge fletningen derind under. Så væltede han atter stenen tilbage i sit oprindelige leje, og på den måde havde han gemt sit smukke hår på et sted, hvorfra det ikke så let skulde blive draget frem for lyset igen.

Efter at have taget nøje mærke af stedet gik han atter tilbage til byen; men det påstod han i sin høje alderdom, at om han igen kom derved, og større forandringer ikke var indtrådt, så skulde han endnu kunne finde den sten, hvorunder han havde gemt sin lange hårfletning. Som 90årig mand havde han endnu en hårfylde, som mangen en yngling kunde have grund til at misunde ham. Efter gamle folks skik bar han det glat tilbagestrøget fra panden og først afklippet, efter at det

var nået ud over frakkekraven. Men da var det ikke længer mørkt men skinnende snehvidt. Det stortformede hoved med det glatragede ansigt og med det stærke hår over de brede, særdeles kraftige skuldre havde altid for børnebørnene noget ærefrygtindgydende ved sig, højt som det blev båret; ti selv i hans sidste år, da han kun mægtede at bevæge sig ved to stokke, var hans holdning endnu så rank som en atten års ynglings.

År gik nu efter år, dels tilbragt derude på grænsevagt og dels i København. I vinteren 1808—9, da Fransk mænd og Spanioler lå og ventede på lejlighed til sammen med den danske hær at blive sat over Øresund for at angribe Sverige, var Poul i København. Overskibningen blev imidlertid umuliggjort af den engelske flåde; dog da det hen ad vinterens slutning faldt i med stærk frost, fattede man håb om, at isen måske kunde bygge bro for os over sundet. Soldaterne fik ordre til at lave sig issko, et slags fodtøj, hvorved de kunde stå fast under overgangen. Poul havde sine i orden og ventede nu blot på ordre til opbrud; men denne kom ikke. Mange var af den mening, at »broen« var sikker nok; men Frederik var ikke nogen Karl Gustav; han gyste tilbage for ansvaret, og en skønne dag indtraf så tøvejret, og den vanvittige plan mod Sverige blev dermed opgivet. Heller ikke den gang kom Poul til at lugte krudt.

Kronprinsen eller kongen, som han jo nu ved Kristian VII's død kaldtes, kunde Poul godt lide. Hans måde at være på var så jævn og ligefrem. En gang oplevede Poul et kønt eksempel derpå. Det var søndag, og han havde den dag bestemt sig til at gå til alters. Men da han allerede havde lagt sig på knæfaldet, opdager han til sin forvirring kongen knælende lige ved siden af sig. Han vil nu i en hast flytte sig bort; men kongen udstrækker sin hånd, griber fat i soldatens ærme og drager ham helt hen til sig, hvor han så også forblev under hele den hellige handling.

Mens Poul levede som soldat i København, kommer han en gang tilfældigvis ind i en urtekræmmerbod for at gøre nogle småindkøb. Da varerne skulde indpakkes, henter urtekræmmeren noget papir frem til indpakning, og blandt dette var en gammel bibel uden bind (Vaisenhusets). Denne skulde nu flænges i stykker og på den måde gøre tjeneste. Da Poul blev opmærksom på hans hensigt, spurgte han urtekræmmeren,

om han vilde sælge ham hele bogen, som den var. Dette var manden straks villig til og forlangte tre (?) mark for den. Denne sum betalte Poul og gik glad bort med sit købmandskab. Han var en from ungersvend og holdt den gamle bog højt i ære; den fulgte ham siden på alle hans veje og gik efter hans død over til hans søn og efterfølger i gården, og nu er den hos hans sønnesøn.

Nu lakkede det endelig mod enden af den lange soldatertid; mellem otte og ni år var gået siden hin dag, da Poul bød hjemmet farvel for at trække i trøjen. Nogen synderlig levende forbindelse med slægten derhjemme har der i disse år ikke været; en gang imellem et lille brev, måske en hilsen med en tilfældig rejsende o lign. men næppe mer. Forsendelser af penge eller fødevarer, som spillede så stor en rolle for soldater både den gang og nu, fik Poul ingen af; han kunde nok klare sig på egen hånd, og det holdt han også mest af. Til trods for den højst ubetydelige lønning så kunde han dog ved flittig brug af fritiden ikke alene skaffe sig det fornødne men også lægge lidt til side, så da han nu skulde hjem, havde han sammensparet sig 89 rdlr. og endda — som før nævnt — købt sig et ur.

Til hjemrejsen havde han tillige med en del andre Fynboere gjort aftale med nogle vognmænd om at køre dem til Korsør; men da Poul og to andre fynske kammerater til den aftalte tid mødte på afgangstedet, var deres pladser bleven optagne af to andre, som ikke i tide havde indmeldt sig til turen. Men disse var nu ikke til at bevæge til at vige pladsen for rette vedkommende.

Da den fredsommelige Poul og hans to kammerater imidlertid så, at de andre ikke med det gode vilde vige pladsen, lod de dem blive, hvor de var, og besluttede sig til at bruge apostlenes befordring; de var alle tre raske folk og øvede fodgængere. Altså, man skridtede ud. Med deres ejendele på nakken sætter de kursen ad Korsør. På denne fodtur havde Poul blandt andet også den store bibel at bære på.

Der opstod nu efterhånden en kappestrid mellem dem og de kørende om, hvem der først kunde nå vejsende. Til en begyndelse var de kørende forude; men en gang, da disse undervejs bedede i en kro, kom fodgængerne i spidsen, og nu vekslede førerskabet en tid imellem dem; men endelig fra en ny bedetid i en af de sidste kroer kom vognene ikke mere til

syne, og efter en stiv march på 15—16 timer nådes Korsør, endepunktet for den 14 mil lange fodtur. Først en god stund efter kom de kørende til bys.

Hjemmet i Voldstrup var i løbet af disse otte—ni år undergået en del omskiftelser. Pouls moder Mette Poulsdatter døde den 11. april 1804, og hans eneste helsøster, Anne, var bleven gift med gmd. og enkemand Rasmus Larsen i Sødinge (matrikel-nr. 12.) Per Fuglsang giftede sig igen med Anne, en søster til gmd. Peder Andersen i Voldstrup; men hun døde 24 år gl. i barselsæng efter en dødfødt dreng den 23. marts 1807. Nu blev Per tredje gang gift med en pige fra Egeskov; men også dette ægteskab blev meget kort. Per forsøgte så lykken for fjerde gang. Denne fjerde hustru hed Else Knudsdatter, hun var en husmandsdatter fra Brangstrup og havde ernæret sig som sypige, indtil hun nu ved sit giftermål blev gårdkone i den gamle Fuglsanggård. Brylluppet stod den 16. maj 1809, efter at Per havde fremlagt attest fra skifteforvalteren på Egeskov, at boet var ham overdraget. Poul plejede siden at sige: »Da jeg rejste ind som soldat, levede min mor; da jeg kom tilbage, havde jeg den fjerde mor.«

Det var en mørk efterårsnat, han atter betrådte de gamle kendte steder. I hans hjem var lyset slukt og porten lukket. Poul gik derfor udenom gården om i haven, og her bankede han på vinduerne; mens han for spøg på tysk bad, om man vilde huse ham i nat. Første gang, han spurgte, kom der intet svar; men da han gentog bankningen og spørgsmålet, lød det indefra med en fremmed kvinderøst: »Jeg kan ikke forstå, hvad du siger; men vil du have nattely, så må du gå et andet sted hen, for vi har i dag slagtet gæs, og fjerene ligger over hele huset, så her kan ikke blive plads.«

Poul lod sig dog ikke sådan afvise men gentog nu på dansk sin bøn, om han dog ikke måtte overnatte dér. Da hørte han stiftfaderens stemme sige: »Det er bestemt Poul.«

Nu blev der røre der inden for. »Vænt lidt!« sagde de så, »nu skal der nok blive lukket op.« Og kort efter stadfæstedes atter det gamle ord, at hvor der er hjerterum, dér er også husrum.

Hvor godt end Poul i alle måder synes at have havt det med sin stiftfader, så kunde han dog ikke tænke på at slå sig til ro dér hos ham. Han var nu 30 år og længtes efter at få fod under eget bord, hvad der da heller ikke lod vente længe på sig.

Mellem Per Fuglsang og hans første hustrus familie i Sødinge har forbindelsen næppe helt været afbrudt efter hendes død. I én af de gårde, der lå nærmest Mettes fødested, var datteren Anne nu desuden indgiftet, så det undrer ikke, at ét af de første steder, vi træffer Poul efter hjemkomsten, er i Sødinge.

Da Sødinge blev udskiftet, ejedes Pouls mødrenehjem af hans moders yngre halvbroder Niels Andersen. Meget ung havde han fået gården i fæste, og kun 25 år gl. giftede han sig med pigen Gertrud Larsdatter af Rynkeby; men da hun døde, giftede han sig anden gang med pigen Birthe Kirstine Hansdatter af Sødinge. Dette bryllup stod den 22. jan. 1796. Poul havde vel sagtens som halvvoksen yngling været med at fejre det.

Niels Andersen, Pouls meget dygtige morbroder, døde dog allerede 1810. Hans enke, Birthe, fik nu en karl, »Holtemølleren« til at styre gården; men hans stilling her som gårdbestyrer blev dog ikke af lang varighed: En månedstid efter Niels Andersens død fejrede ungkarl Knud Rasmussen og pigen Charlotte Dorthea Gotholdine Eriksdatter deres bryllup i nabogården. Til dette bryllup var enken og hendes karl med. Hen på aftenen var »Holtemølleren« hjemme at fodre hestene og traf Poul, som var kommen i besøg hos enken. Karlen gik atter tilbage til gildesgården; men for sine kendinge hér udtrykte han sine tanker om dette besøg i følgende ord: »Nu er den mand minsantle kommen til gårde, som skal fordrive mig«.

Denne spådom viste sig at holde stik; endnu det samme efterår flyttede Poul til Sødinge som gårdbestyrer; og den 6. marts 1811 »indskreves til ægteskab ungkarl Poul Johansen og enke Birthe Kirstine Hansdatter, bægge af Sødinge«. I sit første ægteskab havde Birthe havt tre børn. Poul blev dem en god stiftader. De vedblev altid at betragte deres fødegård som deres hjem.

Den gård, Poul ved sit giftermål kom til at eje, blev i adskillige år anset for det pæneste og bedst indrettede i byen, og når militæret i disse krigsår skulde indkvarteres i byen, var det en stående regel, at officererne altid bode her.

I dette ægteskab havde Poul ingen børn. Birthe var så godt som altid syg; brystsygen, som lagde hendes første mand i graven, havde også fået tag i hende. Læger var den gang

endnu meget lidt brugt; kunde naturen ikke hjælpe sig selv, tyde man sædvanligt til den »kloge mand« el. kone. Om en sådan kan det slås fast som en given ting, at han el. hun aldrig under nogen omstændighed bode i nærheden af den syge, men altid så langt borte, som det på nogen måde lod sig gøre at søge hen.

Under Birthes sygdom levede »den kloge mand« hende »hin side Odense«, altså mange mil borte; men netop derfor gik der også stort ry af ham. Denne mand gæstede Poul flere gange i anledning af hans kones sygdom.

Ved sådanne lejligheder var han meget »morgendulig«; kort efter midnat var han på benene, fik hesten sadlet og gav sig på vej. En sådan dejlig sommermorgen havde han tilbagelagt halvtredje mil og var nået Lindeved mølle, endnu før folk var kommen op. Han sprang da af hesten, tog hovedtøjet af den og lod den frit græsse langs vejkanten, mens han selv lagde sig ned og fik sig en rigtig morgenblund i det bløde græs for derefter at fortsætte sit ridt med friske kræfter.

Til trods for »den kloge mands« bistand gik det dog stadig tilbage med Birthe, og den 2. juli 1813 døde hun, 44 år gammel. — Poul var den gang 33.

Skifteforvalterens attest er udstedt allerede dagen efter, og den 6. juli stod begravelsesgildet.

I skifteforretningen over Birthe Hansdatters efterladenskaber fastsattes hendes børns arv efter hende til 346 rdl. Hvilket måtte anses for at være boets halve formue. Poul afrundede summen opefter til 400 rdl. til børnene; hvorfor da også de umyndige børns værge, gmd. Jesper Hansen »intet kunde have at erindre imod dette af enkemanden gjorde tilbud, så som samme øjensynlig sigtede til hans umyndiges fordel«.

Men enkemanden erklærede endvidere, at han foruden den ovennævnte arv vilde som gave tillægge børnene endnu noget, nemlig: til pigebørnene den afdøde moders gangklæder og til sønnen, »når han kommer i krigstjæneste årlig en otting smør, to oste, noget flæsk og kød tillige med vadmel til en trøje, lærred til en skjorte, et par bukser og et par strømper.

Skifteomkostningerne, som Poul havde lovet at udrede uden udgift for børnene, løb op til 30 rdlr. 2 mk. 11 sk.

Efter sin ældre, svagelige hustrus bortgang fulgte Poul datidens skik og brug hurtigst muligt at gifte sig igen. Tre

uger efter Birthes død holdtes »jagildet«. Året efter fødtes hans ældste barn, en søn, som blev kaldt Johan.

Poul Johansens anden hustru havde sit hjem i den første gård på venstre hånd »neden for« gadekæret i Sødinge (matricul nr. 18); her bode hendes fader, gmd. Jørgen Poulsen.

Det blev et strængt og arbejdsomt liv, Poul gik ind til som gårdmand i Sødinge. Skatter og gæld hang truende over hovedet på ham; flere lån måtte stiftes, bl. a. hos den velhavende gmd. Povl Sørensen i Ryslinge. Men han sled sig igennem og fik efterhånden det værste klareret fra sig, og hertil hjalp de højere priser og den forbedrede bedrift og de ny avlsredskaber.

Efter et samliv på mere end fyrretyve år skiltes ægtefællerne ved Anne Jørgensdatters død 1855. Poul sørgede dybt over hendes bortgang og udbød: »Når vore koner dør, er vi mænd kun som en gammel stikke.« Han tænkte nu kun på — gammel, som han var — at trække sig tilbage, og i året 1856 skiftede han og overdrog gården til sønnen Hans, som året i forvejen var bleven gift.

Hos denne søn levede han endnu i 14 år som aftægtsmand, rask og rørig til langt op i den femte snes. Først i de senere år bevægede han sig mere langsomt og næsten som højtideligt omkring ved sine to hvide kæppe.

Børnebørnene voksede efterhånden til omkring ham, og han kunde godt lide at give sig af med dem. For at sætte dem på prøve bad han dem undertiden om én eller anden af de ting, de satte mest pris på; fik han tingen, gav han den imidlertid straks tilbage til barnet igen, idet han både glædede sig ved, at det kunde afsé den og over dets fryd ved at få gaven tilbage igen fra ham.

De mindes ham som en mand af middelhøjde med en hårvækst — tyk og kraftig som en ynglings, men nu snehvid bølgende ned over nakken.

Af gammel tids dragt brugte han kun den røde toplue med dusken foroven. Frakke eller trøje blev aldrig benyttet til daglig. Her måtte den sribede hvergarns vest med den hvide lærredsryg tillige med de hvide vadmels-nattrøjeærmer gøre tjeneste foroven og et par mørkeblå vadmelsbukser, hvide hoser og træsko forned.

Mange sære frasagn om fjærne tider kunde den gamle mand fortælle de små. Mest sært forekom det dem, når han

mødte op med tyske ord og brokker; men morsomt var det at høre ham synge; en af sangene begyndte: »Jeg gik spadserendes i grønne lund.«

På den spadseretur mødte vandreren nemlig alle fuglene, og han gengiver og karakteriserer nu deres sang en for en. Mest holdt de små dog af at høre ham om aftenen, når han var kommen i sæng, fremsige højt sin aftenbøn, sine »hjertesuk« og småvers. De ældste af børnene lyttede til ham så længe, til de lærte dem udenad, og det var den gamle mand en glæde, da de blev så store, at de selv kunde begynde at bede dem efter.

Så snart han var lagt til ro i sængen, foldede han sine hænder over brystet og sukkede: »Gud være mig synder nådig, og giv du os en god, rolig nat!« Så fulgte »Fader vor« og sluttelig en række af gamle salmevers, som vist var god, gammel åndelig arv fra fromme fædre. Et af versene i hvert fald peger helt tilbage til reformationstiden; det var det sidste i den gamle middelalderlige »Maria-vise«, »kristelig forventt af Hans Thomissøn« med begyndelseslinien: »Jeg vil mig Herren love«. Dette vers lød:

»O, Jesus, min livsens herre,
du hørte mig, hvad jeg bad;
vil stedse du hos mig være,
da vorder mit hjerte glad.
Giv mig af nåderne dine,
når jeg bortsove skal;
frels mig fra Helvedes pine,
Gud, før mig til Himmerigs sal!« --

Et andet af versene lød:

»Bed, o Jesus, bed for mig,
bed mig ind i Himmerig!
dér at leve, dér at bo
i en evig fred og ro.
Gud, lad mig altid elske dig,
du, som beder godt for mig!
Gud, vær min ven, Gud, hør min bøn
ved Jesum, din énbårne søn!« —

Eller:

»O, Jesu, vær, o, Jesu, min, —
o, Jesu, lad mig være din,
o, Jesu, vær du min tillid,
så har jeg nok til evig tid.« —

Et brudstykke, hvoraf det øvrige i tidens løb er glemt, lød:

»Her blev jeg plantet for at gro
en ædel vækst i dyd og tro . . .«

Først når den gamle bedstefader gennem disse og flere bønner og sukke havde befalet sig Gud i vold, overgav han sig til søvnen og hvilen; men hans dybt alvorlige bøn og hans stille, gammeldags fromhed gjorde på børnebørnene et indtryk, der aldrig glemtes.

Endelig den 5. aug. 1870 døde Poul Johansen, gammel og mæt af dage, tre måneder og én dag over halvfemsindstyve år; jordfæstelsen foregik »Larsdag« den 10. aug.

Stemningen ved jordefærden var forunderlig nedtrykt og mismodig; dette skyldes ikke den gamle mands bortgang; den var jo kommen som den naturlige afslutning på et langt liv. Nej, men netop dagen forud var der kommen de første, sikre efterretninger om Frankrigs nederlag ved Vørth. Hvad vilde fremtiden bringe?

Han, der som soldat selv havde oplevet den store Napoleons flammende bedrifter, de franske våbens sejr, skulde ikke se deres nederlag; dagen før det første af disse indtraf, gik han bort.

Hans slægt bebor endnu hans hjem i Sødinge.

Man vil ikke kunne sige, at det levnedsløb, hvoraf der her i løst henkastede træk er givet et omrids, på noget punkt hæver sig op over det almindelige grundbillede af en jævn dansk bonde; men ud fra den historiske baggrund, hvorpå dette billede fremtræder, tindrer æventyrets glans, og den låner uvilkårlig også billedet sit skær:

Aldrig har den danske bondestand gennemlevet mærkeligere tidsrum, end det Poul Johansens lange levnedsløb spænder over. Man behøver jo blot at være »barn af sin tid« for at være med i æventyret.

Man mindes blot hovedpunkterne heri:

Født i 1780 — under det stavnsbånd, der for hans vedkommende først løstes, da han var 20 år gl. — trællet på herregårdens hovmark i sin ungdom, — ligget soldat, da hovedstaden brændte og flåden røvedes, — erhvervet sig gård og grund som selvejerbonde under de for landbruget så frygtelige år med krig, statsbankerot og dødvande i alle erhverv; — men også været øjenvidne og deltager i de store fremskridt, der, efter at stormen var reden af — løftede ham, som hans standsfæller, fra den dybeste fattigdom frem til forholdsvist velstand, — og endelig på hans gamle dage oplevet folkefrihedens fødsel og første morgen, som den brød frem gennem de politiske og nationale jordskælv, — for så til sidst som ældgammel mand at afslutte, mens drønet fra de store valpladser forkyndte, at nu vendes der et nyt blad i verdenshistorien.

I sandhed: et sælsomt kapitel af den danske bondestands saga omspænder dette levnedsløb.

III.

Af min mødrene slægts saga.

Omtrent midt i landsbyen Ryslinge, Gudme herred, Svendborg amt, lå på nordsiden af bygaden og lidt tilbagetrukket fra vejen gården matricul nr. 9. I denne gård fejredes der søndag den 25. febr. 1731 et barselgilde.

Manden i gården, min tipoldefar på mødrene side, »unge Laurs (Lars) Hansen,« fik den dag i Ryslinge kirke døbt en lille Hans. Højtideligheden var lidt over det almindelige: den lille Hans blev nemlig holdt over dåben af jomfru M. Wiborg, søster til herremanden på Tøjstrup, Niels Hansen Wiborg, ligesom der også blandt fadderne fandtes flere samme steds fra.

Men at herskabet på Tøjstrup således deltog i den lille familiefest viser, at Lars Hansen må have været vel anskreven dér; ti lignende tilfælde var — i følge kirkebogen — ikke hyppige.

Hvad den lille Hans Larsen foretog sig i de første 24 år af sit liv, er der næppe nogen nulevende, der aner; men så mælder kirkebogen i nabosognet Ringe, at »Hans Larsen og Karen Nielsdatter af Sødinge« trolovedes den 20. novbr. 1765 og derefter viedes den påfølgende 24. jan. næste år.

Hans må da den gang af den ny ejer af Tøjstrup, oberst Adam Diderik v. Grambow, have fæstet den gård, der nu i mange år skulde blive hans fremtidige hjem.

Den ny gårdmand i Sødinge bode i gården matr. nr. 13.

Den lå — og ligger endnu — først på venstre hånd, når man fra Ringe kommer ind i byen. Den var mellem de 14 hel- og 4 halvgårde, som ved år 1791 opgives som hoveripligtige til Tøjstrup; så på hovmarkerne her kunde Hans Larsen altså let holde omt. dagligt samkvem med folkene fra hans fødeby.

Hans Larsen synes at have klaret sig ret godt; han mindes i slægten som en stor, smuk og kraftig mand. Hans kone derimod var af ydre lille og uanselig, men et særdeles dygtigt menneske. Især var det hendes lyst at færdes i haven.

Ved gården, hvori hun nu skulde leve som husmoder i mange år, fik hun anlagt en have, der målt med den tids alen, må kaldes særdeles stor og velforsynet. Navnlig yndede hun at sysle med frugtræerne; hun kunde selv både pøde og beskære dem. Disse mange frugtræer voksede hurtigt til, og på hendes ældre dage havde hun travlt med at finde god anvendelse for den rige frugthøst. Hun opnåede at kunne nedplukke enkelte år indtil 12—14 tdr. pærer fra enkelte af sine pæretæer — siges der.

Hendes store kærlighed til abildhave og urtegård gik i arv til hendes efterkommere; endnu den dag i dag er den have, hun anlagde eller i hvert fald udvidede, en af byens gode frugthaver.

Mest kendt som frugtavler blev vel hendes sønnesøn gmd. Thyge Hansen i Ferritslev. Hans ualmindelige store og rigt-forsynede frugthave var ved hans død for en del år siden arbejdet op til at være blandt de bedste, der findes ved nogen bondegård i Danmark.

Hans Larsen og Karen Nielsdatter havde fem børn; men her skal kun omtales den yngste, min morfar:

Det første, der fortælles om min morfar Hans Henrik Hansen — født 1776 — er da det, at han blev soldat i København hen mod hundredårets slutning. Som grenadér ved kronens regiment stod han opstillet i »Classens have« under slaget på Københavns red den 2. april 1801.

Han blev hjemsendt som »gammelmandssøn« vistnok i året 1804, og året efter hjemkomsten overtog han sin faders gård i Sødinge.

Som gårdmand med fod under eget bord, måtte han nu — helst lidt hurtigt — se til at finde sig en medhjælp; det kunde jo også snart være på tiden, han var jo nu ved de tredive.

Hans Hansen, som han i daglig tale hed blandt folk, havde for resten allerede i nogen tid havt dette spørgsmål klaret for sit vedkommende. Der var en ung pige ovre fra Sønder-Nærå, som han var meget indtaget i og inderlig gærne vilde have ført som brud ind i sit hjem. Men dette gik aldrig i lave, og grunden hertil er glemt. Men Hans havde svært ved at glemme denne sin første kærlighed og vilde nu helst have skubbet alle giftermålstanker fra sig foreløbig; men heri var de gamle ikke enige med ham, og han måtte så til sidst give køb og holdt nu — vistnok 1806 — bryllup med Karen Thygesdatter fra Ferritslev. Men med hvilke følelser, det skete, derom oplyses vi bedst, når vi hører, hvordan han endnu som gammel mand i en fortrolig stund, da talen faldt herhen ytrede til sin søn: »Åh Hans, den aften, jeg den gang holdt jagilde, da var det, som om gården brændte over hovedet på mig«.

Hans Hansen og Karen Thygesdatter havde flere børn sammen; men kun to blev så gamle, at de blev gifte, nemlig Kirsten f. 1812 og Thyge f. 1816.

Karen Thygesdatter døde, mens hendes børn endnu var små. Hans Hansen giftede sig igen den 10. juni 1720 med Mette Kirstine Thygesdatter, en søster til hans afdøde hustru. Han var den gang 44 år, bruden 27.

Dette ægteskab blev barnløst; Mette var vist den gang noget svag, og efter 3 års ægteskab døde hun af »tæring« og efterlod således på ny Hans Hansen som enkemand.

Allerede under sin første enkestand skal Hans Hansen have friet til gårdmand i Sødunge Erik Rasmussens datter Maren; men hun skal den gang have svaret nej.

Kort efter at dette svar var afgivet, hændte det, at Maren skulde en tur til Odense. Hun og en veninde tiltrådte turen til fods.

I byen Pederstrup gik vejen ind gennem en af gårdene, og da de to piger befinder sig derinde på gårdspladsen, møder de gårdkonen og bliver da budt indenfor på en »gang øl«.

»Har I hørt«, spurgte nu konen, »at enkemanden i Sødunge skal giftes med sin første kones søster Mette fra Ferritslev«?

Nej, det havde de da ikke.

»Ja«, vedblev hun, »jeg kan dog ikke begribe, at han vil have sådan en grim én«.

Sagen var nok imidlertid den, at samme kone nogle dage

forud selv havde været ovre i Sødinge for at fri til Hans Hansen på sin ældre, ugifte datters vegne.

Således fik Maren først besked om, at Hans Hansen havde haft bedre lykke anden steds end hos hende, og det gav hende en del at tænke på; og da Hans Hansen nu under sin anden enkestand fornyede sit frieri, så svarede Maren denne gang ja, og ingen af dem kom sikkert nok til at fortryde derpå.

Jeg skal nu gengive de enkelte opbevarede træk af min mormors, denne i mange henseender mærkelige kvindes liv.

Om Maren Eriksdatters slægt er da først følgende at mærke sig:

Den 19. sønd. e. trin. i året 1707 viedes i flg. Ringe kirkebog »Hans Rasmussen af Sødinge og Karen Lavridsdatter af Ringe; og det er efter al sandsynlighed deres søn, der omtales, når det sammesteds for året 1744 hedder, at d. 1. juli viedes Rasmus Hansen og Birthe Hansdatter af Sødinge.

Dette sidste ægtepar havde sønnen Erik Rasmussen, døbt den 5. jan. 1749, og med ham tager da slægtsoverleveringen sin begyndelse.

Erik skal have tjænt som kusk hos en vis Schimmelmänn, og han fortalte senere, at den gang, da landet truedes med statsbankerot, havde Schimmelmänn fra sit hjem ladet køre lige saa meget sølv over i banken, som fire heste kunde trække, for at redde landet fra den truende ulykke.

Erik blev senere gift med Elisabeth Mortensen, den gang kokkepige hos oberstlieutn. Kørbitz på Lammehave, hvor Erik også havde fået tjeneste. Hun var en ualmindelig udviklet og rigtbegavet kvinde, med hvem slægten modtog den rigeste åndelige arv.

Ægteparret havde to børn: Charlotte Dorthea Gotholdine (opkaldt efter én af v. Kørbitz' døtre) og Maren (rimeligvis opkaldt efter en faster). De to søstre udmærkede sig ved særdeles smukke sangstemmer, og folk vilde derfor gjerne have dem til at synge for sig.

Inden søstrene nåde den voksne alder, døde deres fader af brystsyge den 28. april 1808; og nu kom der en stræng tid for enken og de to børn. Smalhans sad til huse, og der måtte spares og spinkes, hvorsomhelst det var muligt.

Dorthea blev ikke gammel; hun arvede faderens sygdom og døde endnu i sin bedste alder.

Den yngre søster Maren Eriksdatter var født den 18. avg.

1792 (døbt d. 26. avg., gudmoder: madam Frobøse af Ringe). Maren var således kun 15 år, da faderen døde. Hun måtte straks ud at tjæne, da moderen ikke kunde skaffe føde og klæder til dem hjemme.

Hun fik så plads hos en bager i Fåborg, hvor hendes meste arbejde bestod i at ælte dej, 12 skp. rugmel ad gangen. Det var en meget svær plads; men hun var både villig og dygtig; og både hun og husbondfolket syntes godt om hinanden. Sidstnævnte var gamle folk, der ikke selv kunde deltage i arbejdet mer.

Den gamle bager tilbragte sin meste tid siddende for bordenden inde i stuen. Hans bedste tidsfordriv bestod i at lade lidt mjød rinde hen ad bordpladen for så — når fluerne kom at gøre sig til gode dermed — pludselig at smække med et klæde hen over dem og bagefter more sig med at tælle, hvor mange han havde ramt.

Bagermadammen var så urimelig tyk, at det bogstavelig næsten var hende umuligt at røre sig.

Det var jo i den sommer, at Spaniolerne var her i landet; de kom meget i bagerboden og morede sig da altid over den tykke madamme, hvem de aldrig kaldte ved hendes rigtige navn men lavede et øgenavn til, som betegnede hendes usædvanlige omfang.

De købte mest mjød og brød. På mjøden tjæntes der særdeles godt; men rugbrødet var det mindre bevendt med; ti det kunde Spaniolerne ikke lide; de pegede fingre ad det og kaldte det »negro« (d. e. sort). Det var i det hele taget en mærkelig sommer for den unge landsbypige.

Hos disse gamle bagerfolk var hun i flere år men kom så til Rynkebygård som bryggerspige*) og herfra flyttede hun igen tilbage til sit hjem hos søsteren og svogeren, hvor søsteren vist allerede den gang havde begyndt at skranke.

Maren var en kraftig og velvoksen pige, lidt over middelhøjde; på hendes ældre dage ludede hun lidt forover med hovedet, som om hun altid gik og grundede over ét eller andet alvorligt spørgsmål.

Som pige hos søsteren var hun ikke bange for at bære 40 ja indtil 50 pund mælk hjem ude fra gårdens fjærneste løkke

*) Mens hun tjænte her, holdt hun sin søsters ældste barn, sønnen Erik, over dåben i Ringe kirke.

»Bagkil«, når blot hun kunde få én til at hjælpe sig mælkebøtten op på hovedet.

Det var mens hun tjænte her, at Hans Hansen anden gang friede til hende og fik hendes ja. Brylluppet stod den 17. jan. 1824; Maren var den gang 30 år og 17 år yngre end sin mand.

Af dette ægteskab fremgik 4 børn:

Mette Kirstine Elisabeth, min mor (født d. 12. febr. 1825, opkaldt med de to første navne efter faderens 2. hustru og med det sidste efter sin mormor);

Hans (født d. 7. juni 1826, opkaldt efter farfaderen);

Erik (født d. 13. februar, opkaldt efter morfaderen); og

Jens (født d. 28. avgust 1831, opkaldt efter en farbroder?).

Maren Eriksdatter var i sit hus som i hele sin færd en både mild og myndig kvinde. Overfor råhed og brutalitet kunde hun optræde med en styrke og karakterfasthed, der sjælden undlod at gøre sin virkning. Hendes ældste søn har fortalt følgende: Blandt bylagets vedtægter var også den, at bymændene skiftevis på omgang skulde holde det årlige fastelavnsgilde for bylagets ungdom, og det var nu i år bleven Hans Hansens tur. Gildet trak som sædvanlig længe ud, og Hans gik omsider i sæng, i det han overlod til Maren at holde orden i huset. Hun var yderst ilde til pas ved disse halvt nødvendvungne gilder, hvor kortspil og drik og anden råhed gik i svang.

Ud på aftenen el. natten, da drikkevarerne var steget ungdommen til hovedet, var der en 5—6 halvstore knægte, som fik fat i nogle stokke og stænger, og med dem begyndte de at bearbejde hverandre ude foran vinduerne i gården. Det så grimt og rå ud.

Hidtil havde Maren imidlertid tiet og tålt alt bulderet og vildskaben; men dette blev hende dog for meget. Hun greb sin yngste søn Jens, der endnu var spæd, løftede ham op på armen og gik rask og beslutsom ud i gården lige ind mellem brølerne og driver den værste af dem en sådan ørefigen, at han taber stokken ud af hånden og lister ganske stiltiende af som en våd hund. Men hvad der var det mærkeligste: alle de andre fulgte ham, og et øjeblik efter var der den mest eksempelviske ro.

Det vil ikke undre, at det da også var dette hjem, der først brød denne gamle skik med bylagets gilder. Det gik naturligvis ikke af uden en del knur og spot fra bylagets medlemmer, men

da først begyndelsen hermed var gjort, trådte den ene efter den anden ud, og alle befandt sig i grunden godt ved, at denne halvtvungne form for offentlig lystighed blev sprængt.

Af sine børn blev hun både elsket og beundret, og hendes stille myndighed over dem var næsten uindskrænket. Afdøde amtsrådsmedlem, gmd. Hans Thygesen i Ferritslev, har lejlighedsvis omtalt det stærke indtryk, som denne myndighed gjorde på ham, når han som barn kom over til sin »bedstemoder« (hans faders stiftmoder). Det hændte nemlig ikke så sjældent til sådanne tider, at hendes ivrige sønner kunde blive så hæftige under deres ordskifte om politik, om Søren Kirkegårds tanker el. lign., at det næsten så ud, som om der var fare for, at de skulde ryge i totterne på hinanden. Men når striden netop var nået det højeste, så behøvede Maren blot at sige så meget som: »Nu tier I, drenge, ti nu går det for vidt.« Da udglattedes i samme øjeblik de stærkeste bølger, og ordskiftet kunde nu fortsættes med den vante ro. Denne »moderlig-myndige stemme« lød aldrig forgæves.

Da børnene voksede til og i løbet af trediveerne kom i skole hos degnen Riber i Ringe, påkom der hende en stor sorg og sjæleangst ved at opdage, at denne i og for sig dygtige lærer var en ivrig rationalist. Ved sin livlige fortælling og samtale med børnene forstod han mesterligt at få dem til at lytte til sine tanker.

Maren så i dette en sjælefare for sine børn; hun følte sig så ængstet og så ulykkelig, at hun næsten ikke kunde finde fred. Friskolen var jo endnu ikke den gang kommen frem; og mellem bønderne betragtedes skolegangen i de dage som en tvangssag, der ikke fandtes mulighed for at slippe uden om.

Børnene måtte altså af sted; men hver dag, når de var kommen fra skole, måtte de fortælle hende, hvad læreren havde havt for med dem.

Snart kunde det være om Abrahams »grimme« behandling af Hagar, snart om Jakobs »bedrageri«. David fik titlen »en horebuk« og således videre, hele den gamle pagts fortællinger igennem.

Hvad Jesus angik, da var han et ualmindelig velbegavet menneske, langt forud for sin tid. Det var slet ikke umuligt, at det hang rigtig sammen med hans undergerninger; men hvis de virkelig var udførte af ham således, som de var nedskrevne, da var grunden jo den, at Jesus også her var forud

for sin tid; men vi kunde da være sikre på, at den tid nok skulde komme, da vi alle kunde gøre ham disse ting efter; men endnu var videnskaben ikke nået så vidt. Det gjaldt derfor blot om at have tålmodighed og at give tid.

Hvergang nu Maren hørte børnene fortælle noget af dette, så havde hun ikke fred, før hun fik vidnet på det stærkeste derimod.

Den ældste søn har senere sagt, at når han i skolen hørte den yndede lærer fortælle disse ting så tilforladeligt og selvfølgeligt, så tænkte han ofte, at denne gang måtte det da være sandt og rigtigt; dette kunde hans moder da umuligt have noget at indvende imod. Men når han så kom hjem og fik moderen berettet, hvad Riber havde sagt, så skulde det jo aldrig slå fejl, at han meget hurtigt fik en følelse af, at sagen dog måske også kunde ses fra en anden side; og moderen trættes ikke, så længe hun syntes, der endnu sad noget af degnens opfattelse tilbage i børnenes sind.

Kneb det for hende at magte opgaven, da kunde hun blive så ivrig og tale sig så varm, at tårerne rullede ned ad hendes kinder.

Mangen en gang når de gik hjemmefra med deres skolesager, var disse tårefyldte øjne det, de sidst så, idet de forlod deres hjem, og de var ikke så lette at glemme.

På den måde kæmpede den stærke tro'svarme moder sin kamp for at bevare sine børns tro, og de har siden vidnet stærkt om, at når ikke Riber fik held til at føre dem ind i rationalismen, da var det mere end noget andet deres moders vidnesbyrd, der hjalp dem.

Den kamp mod samvittighedstvang og for tro'sfrihed, som det 19. hundredår har set udfolde sig også her i vort land, har sikkert et indholdsrigt men hidtil temmelig upåagtet afsnit, der kunde have til overskrift: »hjemmet og statskolen«. Dette afsnit er næppe endt endnu.

Maren Eriksdatter var fra først af en ivrig »bibelkristen« og søgte tidlig og silde at forme sit liv efter de forbilleder, hun fandt i den hellige skrift. Men på hendes ældre dage og efter hendes mands død fik præsten Vilhelm Birkedal stor indflydelse på hendes opfattelse af kristendom.

Da Birkedal i året 1849 kom til Ryslinge, var hun en ældre kvinde, nær op mod de treds; men hendes åndelige liv var ikke gået i stå, hun havde endnu bevægelighed nok til at kunne

følge med i hans forkyndelse, der dog faldt mange yngre så fremmed. Hun blev snart blandt hans stadige tilhørere; søndag efter søndag så man hendes køretøj på kirkevejen blandt de mange andre, som snart fyldte alle veje frem mod den lille landsbykirke. Det hører endnu med til de skønneste barndoms-minder, hendes ældste barnebarn ejer, denne kirkefærd en sommersondag langs vejen med de »levende«, blomstrende fynske hegn med sommerson og fuglesang, forbi den ilende strøm af mennesker, der med munter hilsen og med glade miner styrede mod den lille overfyldte kirke. Vel måtte den lille ikke komme med ind i kirken og dér tage pladsen op for en voksen; men køreturen i sig selv var så frydefuld, det var som at »køre frem gennem strålefryd.«

Men for Maren og for hendes børn faldt der ved Birkedals vidnesbyrd lys over »Herrens ord« og hans indstiftelser, og uendelig stor var den glæde, hun derigennem fandt, om hun end lige til sin dødsstund måtte kæmpe mangen en hård kamp mod ham, der vilde prøve at »tage hendes glæde fra hende.« Stærke anfægtelser måtte hun gennemgå; om hun end aldrig tvivlede på Jesus som frelser, så kunde hun dog i sådanne tunge øjeblikke, hvor hendes glæde var formørket, og hvor hendes frimodighed var borte, ængstes i sin sjæls inderste for, om frelsen også kunde nå til hende.

I sådanne svære øjeblikke søgte hun ind til sine børn — vel især til Hans — og som hun havde værnet dem mod tvivlen, da de endnu var små, sådan måtte de nu, da de var voksne, hjælpe deres mor. Hvor var det svært for dem, når hun således græd og klagede, mens hun fortalte for dem alt, hvad hun i sit tidligere liv kunde finde af brudt og plettet. I den dybeste angst og sønderknuselse kunde hun da i sådanne tider grue for, at til hende kunde Guds nåde og hans barmhjærtighed ikke nå.

Da måtte børnene have salmebogen frem — de tre sønner sang alle ualmindelig kønt —, og nu lød rent og varmt alle hendes kæreste salmer; eller de bad med og for hende, søgte at trøste hende og styrke hende i kampen, indtil mørket atter svandt, og Guds nådes sol og hans kærlighed atter lyste for hende.

Disse timer kunde for hendes børn være på én gang de tungeste og dog de rigeste og livsaligste.

Selv da hun som en gammel kvinde på 71 år lå på sit

dødsleje, måtte hun på den måde »kæmpe for livet.« Da hun endelig igen fik fred, og nu lå på det yderste med døden spillende på læberne, vinkede hun ad sin ældste søn, som den gang havde overtaget slægtens hjem, og hos hvem hun igen havde fundet sit alderdoms-hjem. Da han kom og bøjede sig ned over hendes leje, slog hun sine gamle arme om hans hals og hviskede med den inderligste kærlighed i sin stemme: »Du har været en god søn, Hans; Vorherre velsigne og bevare dig, min dreng!«

Da Hans blev herre over sin bevægelse, spurgte han: »Mor, skal ikke også de andre komme hen til dig?« »Jo«, sagde hun, og nu kom de én for én hen til hendes leje, og hun velsignede dem alle; selv de små børnebørn blev hentet ind og løftet op til hende, og én af dem er der i hvert fald, som aldrig glemte den stund, hvordan han pludselig blev afbrudt midt i sin leg ude i gården, hvordan han af sin moder blev løftet op mod den gamle, der kærligt kyssede ham og stille lagde sin hånd på hans barnehoved og sagde nogle milde ord, som han vel ikke forstod, men dog følte var så gode og varme. Han kunde slet ikke igen komme i gang med at lege med sine søskende, men blev stående tavs og tankefuld ude ved væggen i gården med en uklar følelse af, at noget stort og hemmelighedsfuldt havde gået ham forbi på hans livsvej.

Den 7. decbr. 1863 stred gamle bedstemoder sin sidste strid og gik derind, hvor ingen mere skulde tage hendes glæde fra hende, men hvor den først rigtig skal udfolde sig i al sin herlighed som hjærtets visse eje.

Den 16. dcbr. blev hun under stor deltagelse fra nær og fjern jordfæstet på Ringe kirkegård nord for kirken. På hendes grav står der nu et kors til minde om denne »fromme, stærke kvinde«.

Maren havde været gift i 23½ år og derefter siddet enke i 16½ år. Ægteskabet havde været lykkeligt. Hans Hansen var i sit væsen mere stille og behersket end sine to ældre brødre Niels og Jørgen; måske var han også bleven en del afsleben gennem sin omgang med præsten og enkelte andre, han var kommen i forhold til, blandt andet i sin virksomhed som skoleforstander*), en stilling, han indtog i 17 år. Han sad

*) I skoleloven af 1814 hedder det i VI, § 38: »Skoleforstanderne skal vælges af amtsskoleinspektoren blandt de hæderligste bønder i sognet.«

inde med en oplysning, der var temmelig ualmindelig blandt bønder, talte særdeles godt for sig og skrev en fast hånd. Han nød da også megen agtelse blandt sine bymænd; folk sagde om ham, at han var »den klogeste mand i byen«.

Han var den første i Sødinge, som holdt avis; han fik den fra præsten, når denne havde læst den. Senere holdt han en tid det berømte vittighedsblad »Korsaren«; han kunde rigtig nyde dets vittigheder; men når disse undertiden gik over til ondskabsfuldheder, så var han ikke med længer. En gang havde der f. ex. således stået et stykke, hvori Fr. VI meget vittigt blev stillet i gabestokken, og da dette stykke blev læst, fremkaldte det blandt de halvvoxsne sønner en bragende lattersalve; men da brød den gamle af: »Nej hør, drenge! den konge, der har løst eders fader af stavnsbåndet, ham lader I være i fred. Har I kanske prøvet, hvad det vil sige at leve i en tid, da ingen bonde — om morgenen, når han gik til hove, vidste, om han kom hjem fra hovmarken med hele lemmer, eller om ride- og ladefogden havde slået dem i stykker . . . Frederik den sjette skal I holde jer for gode til at grine ad.«

Sønnerne tav beskæmmede.

Af evangelisk-kristelig salmebog læste Hans Hansen hver aften et »aftensuk«, og så sang de en salme til. De Kingo'ske aftensuk holdt børnene meget af at høre, men den i bogen fastsatte bøn faldt dem i reglen for lang og tør, ligesom den også var dem for indviklet.

I modsætning til sine ældre brødre bandede Hans så godt som aldrig, dog mener hans børn bestemt, at også de to farbrødre var fromme og alvorlige ja kristne mænd på deres vis. I hvert fald hævdede bægge dette med styrke. Man må nemlig huske vel på, at stedets præst (kendt som forfatter til en bog om Ringe sogn), bandede som den bedste, ligesom han også spillede kort og drak med bønderne ved deres sammenkomster. Hans senere efterfølger Munk deltog derimod ikke i noget af dette, og han var heller ikke bange for at skride ind imod disse ting.

Også med Munk stod Hans Hansen i livlig forbindelse. Han og svogeren, gmd. Knud Rasmussen i Sødinge, havde f. ex. rapssejl i fællig med præsten, og tærskningen gik på omgang mellem dem.

Hans og Maren tog som forældre noget forskelligt på børnenes opdragelse; mens moderen på det omhyggeligste pas-

sede på dem og nøje vågede over og vogtede dem overalt, hvor hun blot kunde, så lod faderen dem fuldstændig frit tumle sig på hans enemærker i mark, i stald og lade. De kunde få lov til at ride, køre eller på anden måde muntre sig som bedst. At falde af hestene, at køre løbsk hørte — om ikke just til dagens orden, så dog til de mere almindelige ting. Aldrig skred han ind ved sådanne lejligheder, men overlod til drengene at blive kloge af skade. Hans ældre broder Niels kunde undertiden ved sådanne lejligheder på sin måde forbeholde ham det uforsvarlige heri. »Dine drenge bliver Dælen tordne mig ødelagte på den facon, Hans«, hed det f. ex. Men Hans vendte det døve øre til.

En gang red de to halvvoxne knægte Hans og Erik hver på sin hingst ud at pløje; men da de kommer ned i marken, bliver dyrene ustyrlige, og brødrene taber herredømmet over dem. Erik springer af, og det samme vil Hans også gøre men får sin fod viklet ind i tømme og slæbes af sted et langt stykke over sten og stok liggende på ryggen, indtil han omsider slipper løs.

Eller en anden gang: Sønnen Hans står netop og tager selen af en af de gale hingste ude i marken. Pludselig sætter dyret af sted i vild fart. Knægten bliver rendt over ende og i faldet viklet ind i seletøjet, og nu går det af sted over ryg og rén. Til sidst hænger han med den ene fod i tømmestrængen, mens hesten begynder at løbe rundt om en vanding dér på marken, derved glider Hans ud i vandet men er nu så heldig, mens han befinder sig i vandet under overfarten at få foden frigjort og således komme fri af hesten, inden farten atter begynder ind over marken.

Det var nu ellers den ældre halvbroder, Thyge (senere gmd. i Ferritslev), der sammen med fætterten Erik Knudsen »dresserede« hestene. Thyge var en sand vikingnatur. Når han og Erik Knudsen »passede køre« nede ved åen under »Egagerbanken«, så måtte de ikke så sjældent tage hestene med ned på græsgangen. Intet var dem kærere. Nu kunde man lege, at hestene skulde »dresseres«; de skulde f. ex. lære at sætte over åen fra bred til bred. Med de unge heste gik det nogenlunde, men de gamle kunde ikke springe så langt; efter et ridt ned mod åen, alt hvad de gamle ben kunde bære dem og jaget frem af de ungdommelige ryttere, havnede de gærne midt i den, mens vandet sprøjtede himmelhøjt op til alle sider.

Dette var næsten toppunktet af morskab.

Thyge var kun lille af vækst og havde en tid vanskelighed ved at komme op på ryggen af hestene; men så hittede han på råd. Han stillede sig op ved siden af hesten, når den roligt gik og græssede, og nu passer han sit snit og slår det ene ben over hestens hals. I forskrækkelsen kaster dyret hovedet tilbage, og vips — sidder fyren nok så strunk i sadlen.

På de gamle forfædres vis havde Thyge også fået de to hingste afrettet til »hestekamp« således, at de rejste sig på bagbenene og angreb hverandre under drengenes fyrige opmuntringer. Denne idræt kunde imidlertid nær have endt med forskrækkelse: En dag under en sådan kamp kommer Thyge for nær hen til det ene af de hidsede dyr, og drengen får et spark ind i maven, der nær havde gjort det af med ham. Han blev i lang tid liggende på jorden uden at kunne røre sig. Omsider kom han da hjem, men vilde nødig sige grunden til sin dårlighed. Heller ikke holdt han af at lyve, men fandt endelig en forklaring, der passede til bægge hensyn: han havde fået så forskrækkeligt ondt i sin mave.

Først adskillige år efter kom den sande sammenhæng frem for dagens lys.

Som børnene elskede deres varmhjærtede moder, således holdt de også meget af den frisindede fader, der lod de unge komme til at prøve kræfterne, selv om det til tider kunde se voveligt nok ud.

Da »gamle Hans Hansen« var nået hinsides »støvets år« blev han angrebet af en meget hidsig nervefeber, der endte hans liv samme dag, som sønnen, Hans, fyldte 21 år. Det var en vemodig fødselsdag. Den gamle fader var 71½ år. Den 14. juni jordedes han på Ringe kirkegård i det hjørne, der vender ud mod organistens skole.

Han havde i sine velmagtsdage været en mand af middelstørrelse med et kraftigt og sundt legeme.

IV.

Enkehjemmet.

Maren sad nu enke med sine fire børn hvoraf datteren Mette Kirstine Elisabeth var den ældste. Hun måtte daglig gå sin dygtige mor til hånde i huset. Alle fire børn blev i hjemmet under deres opvækst.

Om de tre brødre dér i deres hjem har en yngre kending af dem, friskolelærer Knud Rasmussen, skrevet følgende:

»Jeg havde stor respekt for de brødre; der var meget mere udviklede og oplyste end byens andre unge karle; . . . de havde i de senere år alle været kirkegængere i Ryslinge; de holdt kirketidende, budstikken og Fyns avis. De havde dertil gode sanggaver, var ypperlige selskabsmænd, bar smukke klæder og blev i det hele taget regnet for »noblessen« blandt byens ungdom . . . Tit havde jeg om aftenen siddet og hørt på deres sang og tale, uden at det dog faldt mig ind at blande mig deri eller prøve nogen tilnærmelse fra min side; dertil forekom jeg mig selv alt for lille«.

De tre brødre drev gården for moderen.

Så kom året otte og fyrrer. De urolige tider som allerede i de senere år var indvarslede brød nu frem gennem den dobbelte kamp, for grundloven og for rigets grænse. Helt ud i de små og stille hjem på landet mærkedes der en dyb levende folkefølelse; mod og ævner voksede med bevægelsen, unge kræfter foldede sig ud; det var som om livet på en gang fik højere betydning end før, i det de store afgørelser trådte én nær. —

Også hjemmet i Sødinge var stærkt berørt af alle disse ny tanker og sælsomme begivenheder. I løbet af sommeren 1848 begyndte de to ældste af Marens sønner — Hans og Erik — at tale om at gå med som frivillige, uden at det dog blev til noget; men da krigen igen brød ud næste år, var deres beslutning fattet, de vilde af sted. Inden de imidlertid nævnte noget derom til nogen, måtte de have forårssæden lagt, og de sled nu, som gjaldt det livet, for hurtigst mulig at blive færdig.

Da dette foreløbige mål endelig var nået, gik de ind til deres mor og bad om hendes tilladelse; men her mødte dem en uvæntet hindring. Hun sagde nej: hendes mand var død året forud, hendes yngste søn endnu kun halvvoksen; hun kunde ikke i de urolige tider klare gårdens drift alene med ham.

Det hjalp ikke, at Hans sagde: »Vi kommer med alligevel mor, så vi kan såmænd lige så godt gå straks«. Hun blev ved sit; men det var tydelig at se, i hvor stor en kamp hun var med sig selv.

Så kom indkaldelsen til Hans, og hvor var det mærkeligt at se; i samme nu var ufreden i moderens sind forbi. Hun gik hen til ham, og med den forunderligste ro tog hun ham om halsen, kyssede ham og sagde: »Gå med Gud da, min dreng, og han bevare dig!« Ikke en klage, ikke et nedslående eller bekymret ord hørtes af hendes mund; glad og gerne vilde hun give det kæreste, hun havde, når det gjaldt hendes land.

Men med et hjærte, der var fyldt til randen, så vel af vemod ved den første afsked fra barndomshjemmet som og af håb og mod på fremtiden, drog Hans da af sted for i Nyborg at blive uddannet til infanterist i den kortest mulige tid.

Næste år var det Eriks tur. Han skulde være dragon. Og så var de to kvinder ene tilbage med Jens, den yngste og endnu kun halvvoksne søn og broder.

Det blev trange tider i enkens hjem. Ofte måtte kvinderne forrette karlearbejde. Min mor har således fortalt om hvordan de en aften hørte en frygtelig larm ude i gården. Det var den store hingst der havde slået sig løs og nu tumlede omkring dérude. Jens var den aften ikke hjemme og »med livet i hænderne« måtte de to kvinder ud i den mørke

gård og prøve at fange bæstet ind. Det lykkedes til sidst men rigtigt nok kun efter megen angst og mange anstrængelser.

Brevene fra de to sønner kunde undertiden lade vente på sig og da var det yderst svært for moderen at holde modet oppe.

Eriks uddannelse trak så længe ud, at han ikke nåde at komme med i noget slag, men Hans var med både ved Fredericia og Isted, især sidstnævnte sted var han stærkt i ilden. En kugle trængte igennem hans felthue og strejfede issen, men gjorde ham dog ingen mén.

Ved hjemkomsten fra krigen blev deltagerne modtaget med store festligheder.

Men nu indtræffer den begivenhed, der som et jordskælv gennemrystede menigheden i Ryslinge og omegn. Denne begivenhed var Vilhelm Birkedals bratte afskedigelse fra præstegerningen i Ryslinge. Den indtraf i septbr. 1865.

Afskedigelsen skyldtes politiske udtalelser af Birkedal under hans rigsdagsvirksomhed. Men nu viste det sig, at sognemenigheden i Ryslinge, øget med mange sognebåndsløsere, ikke på nogen måde vilde slippe deres præst. Man dannede om præsten en frimenighed, der dog 1868 ved valgmenighedslovens fremkomst bliver Danmarks første valgmenighed.

I disse bevægelser og kampe deltog de tre brødre fra Sødinge af al deres ævne. Og ikke mindre den ældre halvbror Thyge, bosat i Ferritslev. Hans var i de første 12 år menighedens formand, senere kom også Thyge til at indtage denne ledende stilling.

I Hans' formandstid opførte menigheden deres lille kirke Nazareths-kirken.

Alt dette til sammen lagde stærkt beslag på familiens kræfter og tanker så vel som på deres offervilje. Bestandig mødte disse spørgsmål frem i forgrunden når familien kom sammen.

Efterhånden blev søskendeflokken spredt, hver fik sit eget hjem, mens Hans 1860 overtog fædrenehjemmet og fik den gamle mor på aftægt.

Men i dette hjem havde min mor sin rod, og derfra gik hendes verden ud.

V.

Mit barndomshjem.*)

Min bedstefar Poul Johansen og hustru Anne Jørgensen havde havt 10 børn; deraf overlevede de 8 forældrene.

Det ældste, sønnen Johan, blev gårdmand på Boltinge mark; hans hustru hed Anne. De havde ingen børn. En brorsøn ejer nu hans lille gård.

Det næste barn i rækken, Birthe Kirstine, ægtede gmd. Hans Hansen i Sødinge, hvis gård flyttedes ud og byggedes smukt op ude på hans udskiftede del af bymarken. Den ejes nu af Birthes sønnesøn.

Mette Sofie blev gift med gmd. Jens Hansen, hvis gård Kørbitzdal eller Gluegård ved byens udskiftning flyttedes ud ved den lille sagnrige Glue sø eller mose.

Mette havde ingen børn. Gården ejes nu af hendes søstersøn.

Så når vi til Jørgen, der som arvegods fik den hedelod, 15 tdr. stor, der ved udskiftningen tildeltes fædrenergården. — Han var med i treårskrigen og deltog blandt andet i Fredericiaslaget, hvor hans brødpose af en fjendtlig kugle blev skudt bort, da han var med at storme et hegn.

Jørgen solgte hedelodden, den ejes nu af hans søstersøn. Senere bode han sin meste tid i Aarslev. Han var gift to gange og havde flere børn.

*) Om min fædrene- og mødrene-slægt se årsskriftet »Fra Vallekilde folkehøjskole« årg. nr. 24, side 79 o. flg. og nr. 26, side 47 o. flg. og nr. 27, side 75 o. flg.

Den femte i rækken var Hans, min far.

Derefter fulgte Niels, bosat i Glue, hvor han ejede et hus med 5 tdr. ld.

Nu fulgte Rasmus, der hele sit liv blev i sit fædrenehjem som ugift og derfor i særlig forstand blev »farbror«. Han blev på sessionen tagen til dragon men trak så højt et nummer, at han ikke blev indkaldt.

Bedstefars yngste barn, Kirsten, blev gift med naboens, Knud Rasmussens, søn Erik, der arvede sin fædrene gård. Også de havde flere børn, hvoraf en søn nu ejer hjemmet.

Hele Sødinge by bestod i grunden med meget få undtagelser af en eneste stor familie. Af byens oprindelige gårdmandsfamilier var der kun en eneste vi ikke vidste at regne os i familie med, og det samme slægtskab kunde også overføres på mange af byens husmandsfamilier. Noget lignende var vel den gang tilfældet i mange af vore landsbyer og gav livet i sådan en lille by en egen følelse af tryghed og sikkerhed; misforståelser behøvede man ikke at frygte; man forstod hverandre, alle hørte jo omtrent til det samme hus. Men denne nære samhørighed kunde også træde hindrende i vejen, om nogen prøvede på at træde sine egne stier. Den samme fællesære hævdedes lettest og bedst ved at fremme en stærk og fælles ensartethed, som næppe tjænte til at udvikle personligheden eller fremme lyst, drift eller kraft til at sætte ny foretagender i gang. »Hvad vil folk (den store familie, landsbyen) sige?« det spørgsmål stillede sig på tværs af mange fremskridt.

Min far — Poul Johansens femte barn — Hans Poulsen — fødtes d. 2. marts 1824. Som barn gik han i Ringe kirkesangerskole hos degnen Riber. Hans var vel en munter men tillige en meget fredelig og stilfærdig lille lyshåret dreng og stod højt anskreven hos hans lærer. Da han blev lidt ældre, blev det altid ham, der betrodes det meget eftertragtede og ærefulde hverv at slå og hente staldfoder til degnens kør i undervisningstiden. Han lærte at skrive en smuk hånd og at læse godt, hvorimod regningen ikke var hans stærke side. Børnene skrev meget efter forskrifter, og endnu som gammel mand kunde Hans huske mange af disse udenad. Den stærkt rationalistiske lærer havde åbenbart også gennem forskrifternes indhold søgt at påvirke sine små lærlinge. Det var dyden og nytten, der toges sigte på: »Skønheden forgår; men dyden består«, lød en af dem. Korte, nyttige statistiske oplysninger

kunde også bruges, f. ex.: »Vi har fem sanser: Synet, hørelsen o. s. v.« Som ældre morede det ham ofte at vise sine børn, hvor mange af disse forskrifter han endnu kunde frem-
sige udenad.

Han var ingenlunde ked af at gå i skole hos Riber.

Da Hans havde trasket den lange skolevej (over to kilometer lang) et årstid, fik han et kærkomment følgeskab i genboens, Hans Henrik Hansens, eneste datter af tredje ægteskab, den lille Mette Kirstine med de milde, dyblå øjne og det mørke hår. Hun blev dog aldrig glad ved at gå i skole; regning og skrivning havde hun slet ingen lyst til; derimod holdt hun meget af at læse. Da hun først fik det rigtig lært, var det alle dage noget af hendes bedste tidskort.

Hans blev konfirmeret 1838; blandt 20 drenge »stod han på kirkegulvet« som nr. 2. Hans karakterer for kundskab og opførsel var »meget godt«.

Mette Kirstine stod året efter som nr. 10 af 19 piger; men hun havde dog samme karakterer som Hans.

Da Hans skulde på session, blev han som »gammel mands søn« fritagen fra militærtjeneste, efter som Poul Johansen den gang var over de 60. Ingen af de to kom således »ud i verden«; men meget holdt de af hinanden, og uden at der vist egentlig blev vekslet mange ord om den ting, gav det sig som af sig selv, at de to skulde følges ad livet igennem.

1855 døde Hans' mor, Anne, og nu gik den 75-årige Poul Johansen på aftægt og overlod gården til Hans, som så den 24. novbr. samme år holdt bryllup med Mette Kirstine. Hans var da 31 år, og hans brud 30. Brylluppet stod selvfølgelig i brudens hjem.

Af dette ægteskab fremgik efterhånden 5 børn, fire sønner, hvoraf jeg var den ældste, og sidst en datter. Og når jeg da i mit minde går tilbage, længst mulig, møder jeg først mor; hendes øjne var så klare og så kærlighedsmilde som ingen andens, hun var så blid og så stilfærdig; hun vakte mit hjerte til kærlighed.

Far var meget mere livlig, rigtig en jævn, munter og frisk mand; han gav sig grumme meget af med os børn. Han havde en køn sangstemme og sparede den ikke for os men lærte os mange sange, og han dansede for os og med os; ordet gik, at han var bylagets bedste danser; vi var ikke ret gamle.

før han begyndte at lære os trinene i en »skotsk-vals«; det var den første, men hurtigt fulgte andre efter. Vi gik aldrig i danseskole; men danse det kunde vi, fra vi var ganske små. Hvor var det morsomt at færdes sammen med ham ude omkring i gård og mark, altid havde han noget fornøjeligt at tale om, og aldrig blev han træt af at svare os på vore spørgsmål, for så vidt han kunde klare dem.

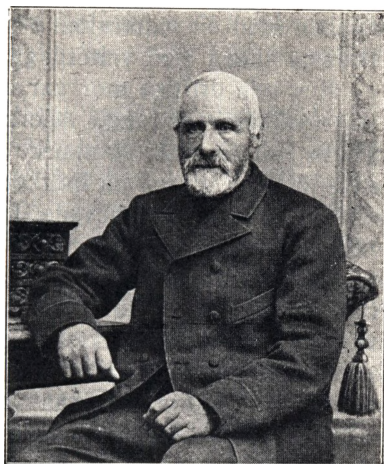
Noget af det morsomste var, når vi om eftermiddagen en sommersøndag fik lov at følge far og mor på deres runde ud i marken, hvor far da skulde forevise afgrøden for mor. På den tur red altid en på fars ryg, og en eller to havde han i hånden; mens mor trak den mindste i barnevognen eller bar den på armen. Sikken en fest!

Under arbejdet i mark og have, i lo og lade havde far os drenge bestandig om sig; fra små af lærtes vi til at »hjælpe« ham i al slags syssel, hvorved vi tidlig under hans vejledning fik greb på at håndtere de forskellige arbejdsredskaber og lyst til arbejdet; mens han fortalte træk fra arbejdets område eller om dem, der udførte det. Han var selv en fortrinlig arbejder; ingen af høstkarlene kunde gøre en le i stand som far, ingen førte den så smukt, og ingen kunde »lægge skåren« som far; men som mand på gården faldt det jo mest i hans lod i høst at »sætte sammen«, og naturligvis »hjælp« vi da til med at slæbe negene hen til ham. Det var da også far, som måtte gøre vore leer i stand, da vi selv blev så store, at vi kunde begynde at være med; men længe varede det ikke, før vi selv kunde både slibe og »harre« (udhamre) leens æg.

På samme måde gik det overalt; vi hjalp ham at fodre kvæg og svin som får, høns og ænder, vi var med at rense kornet og muge i staldene, plukke eller ryste frugt ned og at hugge eller save brænde. Kun med vore to heste blev vi ikke så meget kendt. Dem passede farbror Rasmus, og deres røgt måtte ikke forkludres af børn, ligesom far også var ængstelig ved, at vi småfolk skulde komme galt af sted med de urolige dyr, hvoraf den ene altid var ung, købtes gerne i treårsalderen, kørtes til, fik lov til at vokse og udvikle sig, til den var 5—6 år, for så at sælges og indbringe en smuk lille sum udover, hvad den næste treårsplag kostede.

Når jeg tænker tilbage på denne vidunderlige blanding af leg og arbejde, synes jeg næsten på dette område at have oplevet idealet af børneopdragelse.

Senere hen, mod slutningen af vor barndom og i den første del af overgangsalderen, tror jeg nok, vor arbejdsævn blev lovlig stærkt udnyttet; vi havde jo begyndt med at gennemgå en læretid, der meget tidlig satte os i stand til også virkelig at kunne gøre gavn og tjæne føden, og som vi voksede til og nu også kom til at arbejde sammen med farbror Rasmus, fik han stærkt øje for dette og drev stærkere på, end far havde gjort, og stærkere, end vor lyst kunde følge med. Så i overgangsårene tabte denne fri færden i mark og stald, i have og på tørvemose af den grund ikke så lidt i vort omdømme. Jeg tror næsten, at det blev medvirkende til, at jeg senere forlod arbejdet med jorden, om end det dog hovedsagelig var anden syssel, der drog mig.

Min fader, gmd. Hans Poulsen i Sødinge.

Mor var som den ældste af søskendflokket og som sin moders eneste datter tidlig vant til at være med overalt. Hendes dygtige mor havde ikke stået i vejen for datteren; der var plads nok for dem bægge i arbejdet. Mor slægtede hende på, også hun forestod sit hus med indsigt og dygtighed. Jeg mindes meget tydelig, hvordan mor altid overtog kommandoen, når køerne skulde kælte eller fårene læmme, og selv i vanskelige tilfælde af den art vidste hun næsten altid råd. Og hvor kunde hun så efter veloverstanden begivenhed være kærlig og god mod koen, den fik både æg og brød, ja somme-tider, når det havde knebet slemt — også »vamt øl med en pind i«, alt imens mor klappede den og talte gode og opmuntrende ord til den.

Hun slagtede selv med egen hånd kalve og får og hensaltede eller lod kødet røge; hun samlede hyldeblomster ind, tørrede æbler, pærer og kirsebær til brug i årets husholdning. Hun spandt — sammen med pigen — gårdens hør, blå og uld, der så blev vævet af Anders Isaksen efter mors valg af

prøver og mønstre; der var selvfølgelig aldrig tale om at købe uldent eller linned.

Rokkens muntre, enstonige sang hører lige så uadskillelig sammen med en vinteraften i mit barndomshjem som plejlens taktfaste slag i loen vinterdagen igennem.

Men min driftige mor var desværre tidlig bleven hæmmet i sin virksomhedstrang. Allerede sidst i tyveårsalderen begyndte hun så småt at mærke de hæmmende bånd: Når hun havde malket køerne på marken og efter den tids skik skulde bære mælkebøtten på hovedet hjem, da måtte hun ofte standse undervejs, inden hun kom op af Egagerbanken. Hendes hjerte tog til at hamre, mens hun samtidig næsten tabte vejret. Hjertet viste sig at være svagt; og med tiden udviklede denne svaghed sig stærkt, hjertemusklen blev nok for stor og trykkede lungerne, mens åndenød og hjerteangst og tyngsel plagede hende. En stærk astma var vel også følgen heraf; den fortog sig først, da hun som ældre helt måtte holde op med enhver art af arbejde og legemlig anstrængelse.

Tit så vi børn derfor også mor forknyt, let randt hende tåre på kind; men aldrig hørte vi hende klage eller blive »bitter«; at være gnaven og tvær var så langt fra hende som vel muligt, kun var det, som det blide og ømme i hendes karakter blot derved trådte stærkere frem. Hun vilde ikke, at hendes »trængsel« skulde lægge tryk på hendes omgivelser, ene vilde hun helst bære sin byrde; ja hvor var hun nået vidt i den svære kunst at »være glad med de glade«. Kun far var hendes fortrolige; i disse år kom de vist hinanden så nær, som det ene menneske kan komme det andet; far bar hende på hænderne, og aldrig mindes vi børn da heller et ondt ord vekslet imellem dem.

Jeg tror, at dette kors, som under vor opvækst efterhånden lagdes på vor elskelige mor, gjorde hende mere inde-sluttet og tavs overfor os børn, end ellers vilde have været tilfældet. Hun måtte først og fremmest passe på, at hendes svaghed ikke kom til at kaste en skygge ind over vor barndoms lyse egne; men til denne opgave brugtes mange af hendes kræfter.

Mens det i mit minde vrimler af ord, spøgefulde og alvorlige eller advarende fra fars mund, så har jeg ikke mange sådanne fra mors; det var ikke nær så meget gennem det, hun sagde eller gjorde, at vi mærkede hendes påvirkning; det

var blot og bar gennem det, at hun var der, var om os, så på os, kort sagt, hendes »omgængelse«, der knyttede os så inderligt til hende og fik så afgørende betydning for os.

I hendes nærhed var det, som om intet ondt kunde trives, som var vi himlen nærmere og havde meget lettere ved at blive gode mennesker.

Hvor holdt vi børn dog af denne stille korsdragerinde.

Skønt hun således efterhånden måtte opgive det meste legemlige arbejde, sank hun dog ikke hen i sløv lediggang; men nu fik hun tid til at følge sin læselyst. Far var medlem af foreningen »Ringe sognebibliotek«; hver månedsdag blev der byttet bøger, og hver låntager fik fire bøger til gennemlæsning i månedens løb. Det var degnen Riber, der havde fået dette fortrinlige foretagende sat i gang. Det skal blive vanskeligt at udmåle dets store og gode betydning for sognets beboere. Ribers efterfølger i degnekaldet, Jørgensen, vedblev at forestå udlån og indkøb, og mangfoldig god læsning spredtes herfra tidlig ud over sognet. Mor havde her sin bedste anvendelse af den tid, som ellers vilde bleven hende lang. Og hendes læsning kom efterhånden til at omfatte mangt og meget; men selvfølgelig var den uden egentlig plan. Hun havde megen sans for et godt digterværk; men måske satte hun af alt dog højest de indbundne årgange af F. E. Bojsens »Budstikken«. Disse små friske, mest opbyggelige betragtninger, prædikener eller oplysende afhandlinger søgte hun altid først frem af bogpakken, når den kom ind af døren.

Ved al denne — for en stor del — værdifulde læsning udvidedes hendes blik på livet og hendes forståelse deraf; hendes indsigt i mange livsforhold voksede, og derfor kunde hendes børn næsten altid være trygge for at finde forståelse og i vanskelige tilfælde hente sig gode råd. Men heller ikke for andre var sådanne sparede, og vandt man ikke andet, så lattede det dog altid at betro sig til en forstående sjæl, når man som her var vis på, at hos mor var det gemt som i graven; hun bragte ikke betroet gods til torvs.

Overfor fattigfolk havde mor en meget åben hånd; farbror Rasmus, der tog stærkt — måske undertiden lovlig stærkt — del i ægtefolkenes ordning af deres hus, slog stundom på, at mor her gik ud over rimelighedens grænse. Jeg husker således en formiddag, at elleve forskellige mennesker havde været inde hos mor og, som man sagde, »tigget mælk«. De

havde alle fået noget; men det var — tillod Rasmus sig dog at mene — at gå over stregen.

Mor svarede ikke stort hertil; men jeg tror ikke, hun på det punkt ændrede sin måde at være på.

Far led hende da også her fuldstændig følge sit hjærte.

Min moder Mette Kirstine Elisabeth,
f. Hansen.

Farbror Rasmus, som jo var familiens tredje faste medlem, var 6 år yngre end far. Han var den yngste søn i søskendeflokken og havde som sådan vistnok været en del forkælet og van at få sin vilje — somme tider på de ældre søskendes bekostning. Dertil kom, at han åbenbart var familiens gode hoved, aldrig rådvild, skarp af forstand, klar i tanke og i besiddelse af en ualmindelig energi. Det var en ren nydelse at se ham lægge et stykke arbejde til rette eller at lede det under udførelsen;

men det var ikke altid en *ublandet* nydelse at deltage i samme arbejde; ti hans voldsomme energi satte altid farten op et godt stykke ud over, hvad folk plejede at regne for brugeligt. Men kneb det end tit for os her at følge ham, så var vi børn stolte af ham og så op til ham som til det ualmindelige.

Hans skikkelse var middelhøj, letbygget og rask i vendingen; håret var sort, øjnene små, brune og meget livlige men nærsynede.

Han brugte hverken at skrå eller ryge tobak, han smagte aldrig spiritus, spillede ikke kort, bandede ikke eller kom med rå og slibrige ord, og det vilde heller ikke have bekommet os broderbørn vel, om vi havde indladt os på noget deslige. Jeg tror, han havde sat sig den ikke just taknemmelige opgave at lære os sådanne ting som tarvelighed, sparsommelighed, hårdførhed og flid. Vi skulde *lære* at arbejde, så det kunde kendes, hvor vi kom. Vi skulde oplæres til at bryde os vej gennem vanskelighederne; ti hvor der var vilje, dér var der for ham også vej.

Alt dette kunde vist for os søskende være både godt og udmærket; men det var ikke umiddelbart tiltalende, så med farbror Rasmus blev vi aldrig fortrolige som med mor eller kammerater som med far.

Farbror Rasmus havde ikke megen sans for, hvad der hørte den evige verden til; dertil var han åbenbart for meget optaget af de opgaver, der lå for i denne; men han var ingenlunde åndsfor nægter. Var hans kristne tro end ikke særlig vågen, og hørte det end med til hans måde at være på, at den helst skulde betragtes som »en privatsag«, så er jeg dog sikker på, at den var der om end i forkrøblet stand.

Kønnest var han at se, når han lyttede til god sang; for denne havde han et sjældent fint øre; der var ikke meget, der kunde fornøje ham som god sang, ordene havde vel mindre at betyde for ham; men det, at sangen blev sunget smukt, at stemmeklangen var ren og skøn, kunde hensætte ham i en slags stille henrykkelse. En god sanger var på forhånd vis på at være i kridthuset hos ham.

Også allehånde idræt stod højt hos ham; kunde vi drenge på legepladsen eller senere i skytteforeningen få held til at udmærke os — ganske særlig i brydekamp — vidste vi, at vi den dag kunde trække store vekslers på farbror Rasmus's velvilje.

Jeg er vis på, at han holdt meget af os børn; men det var jo på en egen hårdhændet måde; et hvilket som helst glimt af gensidig velvilje — for ikke at sige kærlighed — regnedes af ham for føleri og var på forhånd banlyst. Kun når han talte om os til andre, og vi ikke hørte derpå, kunde hans ord lade ane, at vi ingenlunde var ham så ligegyldige, som han gav det udseende af.

Hvad vi især lærte af ham var pligttopfyldelse og den mest ubetingede lydighed. At liste sig uden om det, der var ens pligt, det var overfor ham lige så utænkeligt, som at det kunde falde os ind at mukke, når han havde givet os en besked.

Han rørte os aldrig med så meget som en finger; det lå blot i hele hans person og væsen, at han var født til at byde; og enten vi vilde eller ej: den mand måtte vi lyde.

Foruden disse tre — hovedpersonerne i mit barndomshjem — var der endnu en fjærde, som heller ikke kan forbigås, og det var min gamle farfar Poul Johansen, efter hvem jeg som husets ældste søn arvede mit fornavn. Han havde allerede

fyldt sit 76 år, da jeg kom til verden, så jeg mindes ham først, da han var over de fire snese. Men da jeg var hen mod fjorten år, før han døde, 90 år gammel, så vil hans ærværdige oldingskikkelse dog atter og atter møde mit blik, når det glider tilbage mod hine tider og steder.

Uden at være indladende var han altid god og mild over for os børnebørn, og vi holdt meget af den gamle mand; men i hans sidste år kunde selv vi børn godt mærke, at bedstefar havde svært ved at kende folk og huske de almindelige daglige oplevelser; og vi hørte ofte de ældre hviske til hverandre om, at gamle Poul Johansen tabte sig meget og begyndte at »gå i barndom«. Noget der dog aldeles ikke gjorde os ængstelige eller fremmede over for den venlige, gamle mand med den ranke ryg og det prægtige, tykke, snehvide hår om det stærke, glatragede ansigt.

Endelig er endnu at nævne vore to piger, »storpigen« og »lillepigen«. Den sidstnævnte hed Karen og var mit søskendebarn. Hun var syv år ældre end jeg; bedstefar havde taget hende i huset, da hendes mor døde, og hun var et par år gammel.

Og således tager de sig da ud, når jeg senere i mindet kalder dem frem for mig.

Og rammen om dette hjem var den lille fynske bondegård, matr. nr. 3 i Sødinge by, Ringe sogn, Svendborg amt.

VI.

Bedstemoders død og begravelse.

Min farmor og min morfar var bægge døde, før jeg blev født; hvorimod jeg godt husker både farfar og mormor.

Sidstnævnte, der døde, da jeg var 7 år, står dog noget tåget for mit minde. Hendes gård lå lige overfor min fødegård. Min mor var efter sit giftemål blot flyttet tværs over bygaden. (Se titelbilledet her foran).

Mormor var høj og slank; men årenes vægt syntes at have bøjet hendes hoved, så hun efterhånden var bleven duknakket. Hendes ansigtsudtryk var dybt alvorligt — til tider næsten strængt. Det var, som gik hun altid i dybe tanker, der optog hende så stærkt, at hun tit kunde være ligesom lidt åndsfraværende overfor os børn.

Men tog hun sig sammen og gav sig af med os, da fik det blege, stærktformede ansigt med den kraftige ørnenæse et forunderligt mildt, næsten drømmende skær.

Bedst husker jeg hende fra en af de sidste gange hun var ovre i vort hjem, måske den aller sidste. Hun sad inde i sovekammeret i den eneste stol med armlæn, som huset ejede. Jeg var hendes ældste barnebarn og stod nu dér ved siden af hendes stol og må vist have bedt hende synge lidt for mig; ti hun bøjede sig fremover, slog sine arme om mig lille syvårige purk og løftede mig op på sit skød, i det hun istemte Grundtvigs sang:

»i Nazareth i trange kår.«

Som ung skal hun have havt en usædvanlig smuk stemme; nu var den svag og rystende, men alligevel: Jeg syntes, ingen sang så kønt og så mildt som min gamle bedstemor.

Da hun kom til det sidste vers i sangen, brød hun af og sagde til mig med det forunderligste, milde tonefald: »Kan du så høre godt efter, lille Povl, og huske, hvad jeg nu synger; ti det bliver vist det sidste vers, din gamle bedstemor kommer til at synge for dig her på jorden.«

Jeg blev lidt underlig til mode, jeg syntes det lød så sært. Hvad kunde bedstemor vel mene med det. Men nu stemte hun atter i, og sangens sidste vers fulgte. Det vers, som jeg heller aldrig siden har glemt; i hvert fald ved jeg aldrig af, at jeg siden har lært det, og mindes aldrig den dag, jeg ikke har kunnet det. Tit har det siden lydt ved vort hus' morgensang:

»O, Gud ske lov for nådens ord,
til trøst for dem, der græde!
og Gud ske lov for Jesu spor,
hvori de små kan træde!
og Gud ske lov for Herrens ånd,
som fører os i ledebånd
til evig fred og glæde!« —

Det var vist kun kort tid efter, at vi børn af mor en dag blev hentet over til bedstemors dødsleje, for at hun kunde kysse os til afsked og give os sin velsignelse.

Alt dette gav os børn meget at tale om og endnu mere at tænke på; men allerstærkest indtryk gjorde dog jordefærden.

Det var første gang i mit liv, jeg mindes at have overværet en sådan.

Vi befinder os inde i morbror Hans' meget store stadsstue. Hele fire fag af det særdeles rummelige stuehus optog den. Den blege efterårssol skinnede derind og tegnede lange lysplanker hen over gulvet fra hvert af stuens vinduer. Midt på gulvet stod den åbne, sorte kiste, og i den lå bedstemor; men hun var forskrækkelig bleg og mager. Hun havde skinnende hvidt tøj på, omtrent som jeg havde tænkt mig englernes, dog at hun også havde hue på hovedet, det havde englenerne da vist ikke. Hænderne holdt hun foldede over brystet, omtrent som mor havde lært os at holde dem, når vi om aftenen i vor sæng bad »Fadervor« med hende.

Men var det nu også bedstemor, som lå der; det var

næsten ikke til at blive rigtig klog på; men alligevel måtte det vel være således; det gik da så åbenbart alle de store ud fra, det var let at se. Mor havde jo da også fortalt mig, at bedstemor var »død« og skulde begraves; men hvad vilde det nu egentlig sige.

Nu begyndte folk at komme ind og fylde stuen, det var da en forfærdelig mængde mennesker, jeg blev noget reven ud af min grublen. Å, men hvor var det hele dog trist.

Så nu var der én, der begyndte at synge; og snart stemmede andre i med; men over dem alle kunde jeg hele tiden høre mine tre morbrødres herlige stemmer, især den yngstes, Jens', stemme mindede så meget om bedstemors.

De tre sønner stod alle henne ved deres mors kiste, og jeg kunde tydelig se dem fra min plads på mors skød. Hun havde søgt en ubemærket plads henne ved stuens ene væg. Hvor lød dog den sang godt, og hvor blev den sunget inderligt. Det var, som om alt det underlig triste og truende veg langt bort fra mig; solskinet blev atter lyst og festligt, som det plejede, og jeg åndede atter op.

Flere gange sang de, og hver gang var det, som om den underlig ukendte tyngsel svandt bort eller dog mindskedes.

Nu var der én af dem, der sagde noget, som jeg dog ikke forstod, så atter sang; men da denne var til ende, trådte Thyge tømrer og Hans smed frem, tog i forening kistelåget, der lå på to stole ved siden af kisten, og lagde det hen over gamle bedstemor, efter at de hvide klæder var lagt tættere hen over hende.

Alt dette var visselig strængt at se på, men det værste stod tilbage: Pludselig begynder Thyge tømrer at hamre et langt søm gennem kistens låg ned i dens sidebrædder. Og flere fulgte efter. Hvert hammerslag klang så øresønderrivende derinde i den lukkede stue; det var, som om selve brutaliteten havde afløst salmens stille, dulmende toner. Jeg følte en næsten ubetvingelig trang til at skribe lige op i loftet eller til at løbe min vej, alt hvad benene kunde bære mig. Noget så skærende rædselsfuldt havde jeg indtil da aldrig oplevet; og tænk, bedstemor der inde i kisten. — Ja, hvordan var det for resten — var det nu også bedstemor, som lå der. Hun var jo oppe i himlen. Det havde mor selv sagt. Det var da heller slet ikke til at finde rede i. Jeg puttede mig ind til mor. At

hun var hos mig, det var da sikkert nok, og det var godt, å så godt, så godt.

Nu blev kisten løftet ud gennem vinduet, hvis post var taget af; sindet kom atter til ro, spændingen tabte sig, og hukommelsen har ikke kunnet fastholde mer.

Men tit stod jeg senere deroppe på Ringe kirkegård ved bedstemors grav lige nord for kirken. Mit undrende blik søgte da det smukke kors, hvormed graven blev prydet. Det kors var meget kønnere, syntes jeg, end de andre dér omkring. Både korsbjælken og -armene var gennembrudt arbejde, og op gennem den brudte flade slyngede sig vedbend og slyng-rosen. Bedstemors kors var noget for sig selv; og når han, der som lille syvårig dreng havde været med ved bedstemors jordefærd nu som voksen sang salmistens ord:

»Du det ser, jeg har i sinde
rosenkrans om kors at vinde . . .«

da tænkte han tit på den bedstemor, der også med sin kønne sangstemme havde været med til at vinde salmens rosenkrans om frelserens kors, og hvis gravminde hentyder til det samme.

VII.

Julen i mit barndomshjem.

Nogle af mine tidligste bevidste minder knytter sig ellers til julen og da særlig til juletræet. Jeg er nær ved at tro, at det første juletræ i Sødinge by stod i mit hjem og for os søskende. Det var dog næppe far og mor, der her var banebryderne for den smukke skik; men tanken kom sikkerlig fra bedstemor eller morbror Hans, som vist igen havde eksemplet fra deres præst Vilhelm Birkedal i Ryslinge eller måske fra cand. theol. Jens Schørring, der en tid virkede som friskolelærer og højskoleforstander i Sødinge.

Det var et tarveligt, lille juletræ, smykket med hjemmelavede »julelys« (korte tællepråse), hjemmeavlet frugt og hjemmebagte småkager i fantastiske former som mænd, koner, dyr, kranse o. s. v.; men hvor var det vidunderligt alligevel. Aldrig er tællepråsens lys senere bleven overstrålet, og aldrig har glæden over langt større og rigere julegaver senere kunnet nå den, som de små kagemænd og -koner i deres røde og hvide sukkerdragt den gang fremkaldte.

Allerede de hemmelige forberedelser begyndte tidlig at stemme sindet til højtid og forventning. To af disse knyttede sig til julebagningen og anskaffelsen af juletræet.

Hvad bagningen angår, da blev vi jo efterhånden så store, at kagemændenes tilblivelse ikke kunde skjules for os; men så fik det hele en ny betydning derved, at nu blev det efterhånden os ældre børn, der kom til at lave figurerne »til de små søskende,« hed det; men vi glædede os ikke mindre til

vor del deraf. Hvor var det en fryd, om vi havde haft lykke til at opfinde en ny figur, der kunde vække beundring fra træet juleaften.

På samme måde var der noget sælsomt stemningsvækkende i det spørgsmål, der hen imod juletiden ofte lød mellem os søskende: »Hvor skal vi i år få et juletræ fra?« Hyppigst fik vi det vist fra Bredelandsskoven, hvor skovens opsynsmand, den gamle Jens væver, skaffede os det.

Navnlig mindes jeg her et år, hvor vi tre ældste drenge selv måtte hente det en dejlig fuldmåneaften. Jeg synes endnu, at måneskinnet den aften ned over den sneklædte Bredelandsbakke er det mest strålende, jeg i mit liv har set.*)

Den jul, da jeg var fem år gammel, fik vi vist for første gang særlige julegaver. Jeg mindes det, som var det i går, hvordan der inde under julegranens grene lå nogle underlige tingester, som jeg umulig kunde tro havde noget med vor lille fest at gøre, og som jeg derfor slet ikke brød mig om at betragte nøjere. Men da vi havde sunget vore julesalmer og »danset« hånd i hånd om træet, trak morbror Hans »tingesten«, en flitsbøsse, frem og overrakte den højtideligt til mig, i det han viste mig, hvorledes jeg skulde spænde bøszen, putte trækuglen i og derefter sigte og skyde til måls. Det kunde dog desværre ikke blive til stort den aften derinde i stuen; men julemorgen, længe før dag, var jeg på benene og foretog ved lyset fra en tælleprås mine første skydeøvelser efter døren til køkkenskabet; og jeg helmede heller ikke, før — til min store sorg — alle kuglerne en efter en var bleven borte for mig.

Min gode morbror Hans vidste dog råd og fik mig lavet nogle ny, som jeg nu efter hans råd og anvisning passede på ikke at skyde væk.

Et andet år fik vi drenge i fællesskab en slæde, ligeledes af morbror Hans. Jeg havde den gang aldrig før set sådan en lille børneslæde og vidste i førstningen knap, hvad vi skulde gøre med den; men øvelsen gjorde snart mester. Jo, morbror Hans var god ved os.

Til brug ved juletræet lærte vi vore første julesange. Her var det i den første tid far, der bedst kunde hjælpe os. Af ham lærte vi som den allerførste julesalme: »Dejlig er den himmel blå.« Vi forstod ikke alle ord og udtryk og dannede

*) Se »Små minder om små ting«, forfatterens forlag.

os de forunderligste forestillinger om det, vi sang; men vist er det, at den salme er blevet mig uforglemmelig; så fulgte: »Et barn er født i Bethlehem« med sit vidunderlige vers »På stjernetæpper lyseblå skal glade vi til kirke gå.« Hvor satte disse ord min barnlige fantasi i bevægelse. Bedst, tror jeg dog næsten, kom jeg til at synes om »Velkommen igen, Guds engle små!« det var som lyste salmen af stjerneskin og engle-øjne lige ind i sjælen på en, ja så stærkt, at man næsten måtte misse med øjnene for at kunne tåle det. Da vi blev lidt større, lærte vi også julesalmer i kirken og bragte dem derfra ind til juletræet; men det var en fast regel, at under gangen om juletræet måtte vi aldrig gå med en bog i hånden, derfor vænnede vi os til at synge dem udenad, jeg kan dem endnu den dag i dag.

Da morbror Hans blev gift, stod juletræet skiftevis hos ham og hos os. Og det begyndte nu at vække opsigt i byen. Andre børn ønskede også at se det, og vi fik lov til at byde sådanne med; men denne indbydelse greb hurtig om sig, og inden vi så os til, var der kommen så mange børn med, at vi måtte flytte »juletræet« fra juleaften til 2den juledags aften. Fler og fler ønskede at komme med, og vi syntes ikke, vi kunde sige nej. Til sidst var vi nået op til et tal af over 70 af byens børn; men dette var for mange; ikke alene begyndte farbror Rasmus at tale om de store udgifter; men selve de mange forberedelser, ulejligheden og besværet med at skaffe mad og gaver til den mængde børn fik både os og vore forældre til at køre træet.

Foruden »juletræet« i mit eget hjem begyndte vi søskende nu efterhånden også at blive indbudt til andres. I tiden mellem jul og helligtrekonger kunde vi således nu komme ud til tre fire andre juletræer. Også friskolen fik sit, og det var somme tider næsten det bedste; ti dér havde vi jo vor gode lærer til at give tonen an og sætte skik på vor leg. En glans — som af ingen anden fest senere — ligger der over disse min barndoms rene og strålende »juletræer«. Hvor kunde stjærnerne skinne på vejen hen eller hjem, og hvor kunde sneen lyse, og juletågen dække og gemme forventningens fryd. Det er noget af dette, jeg har prøvet at gengive i den lille fortælling »Juletræet«.*)

*) Se »Mod Jul«, forfatterens forlag.

Det var med min konfirmation, at de store »juletræer« hos os for alle byens børn ophørte og afløstes af de andre, hvor juletræet nærmest dannede indledningen til et lille julegilde for en mindre kreds af indbudte børn og opvoksende ungdom af vor snævrere omgangskreds, nærmest kammerater fra friskolen.

Disse små julegilder, som vi for resten blev ved at kalde »juletræer«, vedblev i min første ungdom at have førsterangen mellem årets højtider og glædesfester.

Festen begyndte altid med et virkeligt juletræ; men af gaver var der nu kun det bagværk og de frugter, der hang på træet. Først gik vi rundt om dette, og idet vi holdt hverandre i hånden, sang vi fremdeles, som da vi var børn, vore herlige julesalmer. Så blev træets frugter uddelt; dette blev altid foretaget af husmoderen og døtrene dér, hvor træet den aften var tændt. Nu holdtes en lille hvil, mens der smagtes på de gode ting, så blev der atter sunget et par salmer, inden det nøgne træ omsider førtes ud, og den muntre del af festen begyndte med allehånde sang- og selskabslege. Musik havde vi ikke. Dansemusikken var i vore fædres dage bleven i den grad misbrugt ved de forskellige lavsgilder og »julestuer«, at det betragtedes som noget forargeligt og rent uforeneligt med den tone og takt, der gerne skulde findes ved juletræerne.

Men vi savnede ingeniende musikken. De gamle folkelige sanglege blev rigtig taget i brug, den ene efter den anden. Blandt de mest uopslidelige var »Skøn jomfru hun drager det røde guldbånd«, »Munken går i enge«, »Nu har vi jul igen«. Men også andre blev år efter år hentet frem til brug ved »juletræet«. Jeg har vist aldrig nogen sinde ved den fineste musik moret mig som ved disse julelege.

Lillejuleaftensdag indvarsledes julen ved den tiltagende travlhed overalt i hjemmet; og denne travlhed steg endnu stærkt den påfølgende dag. Vi sandede hvert år det gamle ord: Året er aldrig så langt, så er juleaften dog trang«. Særlig den store hovedrengøring tog tid og kræfter. Alt både ude og inde skulde efterses, renses, pudses og bringes på plads. Alle avlsredskaber måtte være bragt hjem fra marken og sat i hus, ti stod noget sådant ude juleaften, da vilde Jerusalems skomager derpå kunne hvile sig, og det burde han ikke kunne. Så blev hele gårdspladsen fejjet, staldene blev grundig rensset; heste og kvæg blev striglet og børstet, og der blev strøet

rigeligt under dyrene med tør og ren strøelse. Sluttelig fik de deres juleaftensgigt, og den var både rigeligere og bedre end til dagligdags. Også lænkehunden fik samme omgang. Fårene blev lukket ind, hønsene var allerede forlængst fløjet til hjalds, så nu manglede der blot at få alle yderdøre lukket og tofteporten stænget, så kunde man tænke på sig selv og sit eget behov.

Først måtte man undergå en meget grundig vask, hvorefter man fik »rent på« fra inderst til yderst, inden man til sidst kunde møde frem med sit ønske om »glædelig jul«!

Da vi børn blev lidt større, fik vi lov til at »komme i kirke juleaften«. Det var nu noget af det allerdeiligste ved hele julen. Præst Vilhelm Birkedal i Ryslinge holdt juleaftensgudstjeneste i den lille valgmenighedskirke kl. 4. Det var jo lidt tidligt, men det var sat til den tid for ikke at forstyrre juleaften i hjemmene.

Vi måtte derfor skynde os dobbelt i løbet af den korte juleaftensdag for at blive så tidlig færdige, at vi kunde komme i kirke. Dyrenes julenadver måtte vi gemme, til vi kom hjem, eller overlade den til den, som skulde blive hjemme.

På kirkevejen sås i det svindende dagsskær folk fra alle veje og stier ile ad kirke til; festklædte og festglade var de alle. Og en uendelig jubel, syntes vi børn, der klang gennem den gamle festhilsen »glædelig fest«! som alle vegne blev givet og modtaget.

I den dæmrende vinteraften stod kirken og vinkede med sine skinnende ruder, hvorfra lyset byggede brede strålebroer tværs ud over vejen og ind over præstegårdshaven. Den lille kirkeklokke havde allerede forlængst hilst os med sit kimende velkommen.

Stille og højtidststemt gled nu menneskestrømmen ind af den lille, lave kirkedør. Lysekroner var endnu ikke den gang anskaffet til kirken; men langs op ad kirkens midtergang stod øverst i gavlen på hvert af de temmelig højryggede stolestader et tændt lys, og fra altret og koret strålede et helt lyshav, mens gran og blomster pyntede op både dér og langs midtergangen.

De hvide vægge og det hvide tøndehvælvede loft lod rigtig lyset komme til sin ret, så vi børn syntes, aldrig vi havde set noget så festligt.

Snart var kirken fuld til sidste ståplads, og gudstjenesten

begyndte med en af disse vidunderlige og — for os — ny grundtvigske julesalmer. Det var næsten ikke muligt straks at synge med, ens stemme vilde slå over af indre bevægelse; men juleglæden måtte have luft, og snart brusede sangen med en sådan kraft og varme, at Guds engle måtte frydes derved.

År efter år lærte vi ny julesalmer, hver havde sit indhold og sin særegne stemning, og hver enkelt af dem var som en ny og dejlig tolk for juleglæden. Kunstnerisk set kunde der vist være meget at udsætte på denne julesang; valget af melodier var ingenlunde altid heldigt, og så skete der endda ikke så sjældent større eller mindre afvigelser fra den »rigtige tone«. Vor forsanger, friskolelærer Appel i Ryslinge, havde næppe noget fint øre, og hans ravsønderjyske udtale lød tit i den morsomste modsætning til det lige så ravfynske stemmekor. Mange af disse melodier har jeg senere måttet »lære om igen« for at få det rigtige frem. Men alligevel: Hvilken menighedssang! Det var hjerterne, der sang. Jeg mindes kun et sted at have hørt magen, og det var, da jeg i juleferien 1881 første gang gæstede Vartov. Da lød der igen noget af den samme klang i mit øre; her lød salmesangen med den samme kraft og samme varme; men her blev melodierne sungne rigtigt og selvfølgelig med langt renere klang.

Men det er sandt: salmesangen i den lille Nazarethskirke i Ryslinge tiltrak mange tilhørere, der efterhånden kunde træffe at blive gode menighedsmedlemmer. Det var nu én af de måder, menigheden her drev mission på, sikkert uden selv at være klar derover.

Birkedals prædiken var noget helt for sig selv, især den gang, han stod i sin fulde kraft. Stærkest indtryk gjorde den brændende varme, hvormed hans ord blev ført frem. Snart løftede hans stemme sig med mægtig, rungende klang, og snart sænkedes den som i den dybeste inderlighed; snart trillede tåren, og snart lyste hans ansigt som en engels i salig fryd. Den poetiske ævne, der var ham medfødt, blev i hans prædiken taget i levende brug. Det glimtede med digteriske syner og tit blændende poetisk billedpragt men altid sådan, at det kun blev som den trofaste, ærlige tjæner, der aldrig i noget tilfælde vilde gå på egen hånd og selv vinde ære. Over det alt stod som med luende skrift de kendte ord: »Ikke os, ikke os, Herre, men dit navn giv æren«!

Det var vel kun de færreste af os, som forstod, hvad her

blev givet; mangfoldigt gik sikkerlig spørløst hen over vore hoveder; men den personlige styrke og inderlighed i vidnesbyrdet nåde dog vist til de fleste. Det forstod man, at her talte en mand, »fordi han trode«.

Efter prædikenen fulgte atter julesalmer, og når endelig den sidste forstummede, og kirken langsomt tømtes, da havde de fleste en følelse af, at nu var julen først rigtig begyndt.

Nu susede kanerne frem foran kirken; ti i ens barne-minder er julen jo altid hvid. Ud fra kirkens ruder skinnede julelysene endnu og lånte sneen en gyldenrød glans. Hvor var det festligt her at finde sin plads på kaner eller »store slæder«, som også blev benyttet; og var man til fods — hvad vi næsten altid var — så var det ganske vidunderligt, hvor god plads der den aften var i køretøjerne, og hvor velvillig man var til at pakke sig sammen og nøjes med den mindst mulige plads for sig selv; helt hen ad slædemederne blev vi unge indbudt til at tage plads; ti »det er dog lettere at køre end at gå«.

Så lød knald på knald fra de unge kuskes piske, mens man susede forbi fodgængernes klynger og vekslede i forbifarten endnu en sidste »glædelig jul«.

Klokken mellem 6 og 7 var vi i reglen hjemme igen. Denne indledning til julen vilde vi ikke have undværet for meget godt.

Snart stod risengrøden og den dampende ribbens- og andesteg på bordet, og når den var efterfulgt af æbleskiverne, så var tiden kommen, da mor skulde ind at tænde juletræet.

VIII.

Skjursgilder i fars og mors slægt.

Af familiesammenkomster deltog vi i mit hjem i to slags, nemlig dem, der omfattede min fars slægt og de tilsvarende for min mors.

Først i rækken af disse familiefester eller gilder stod skjursgildet. Ordet skjur står rimeligvis i forbindelse med det svenske *skörd*, høst. Det var nemlig høstgilder, som fejredes i september måned, når høsten var til ende og inden travlheden med rugsåningen begyndte.

Henved kl. 2—3 samledes slægten med dem, der havde hjulpet til med arbejdet i den travle høst.

Der opvartedes da med suppe, kød, steg og kage. Efter måltidet skulde der altid ses på bedriften; mark, have og stald blev taget grundigt i øjesyn. Hvorefter kaffen med kage kom på bordet.

Aftenen tilbragtes i fælles samvær med forskellig tidskort, indtil man ved sængetid skiltes efter at have fået aftensmad med té.

Bedst husker jeg disse skjursgilder fra faster Mettes og faster Birtes hjem.

Mette var gift med Jens Hansen ude i den smukke Gluegård (eller »Kørbitsdal«), byens eneste udflyttergård fra udskiftningen.

Vi kørte gerne derud, da vejen var op mod et par kilometer lang. Fra landevejen drejede vi ind gennem det sorttjærede led mellem de to store tilhugne ledstolper af granit,

drejede hen forbi »Gluehøj«, langs haven, indtil vi endelig rullede ind gennem porten og op for døren. Her kom altid faster Mette ud på det øverste, brede trin af den høje stentrappe for at byde os goddag.

Dette velhavende og særdeles vel vedligeholdte bondehjem var vist det fineste hjem, jeg under min opvækst mindes at have betrådt, skønt det næppe overgik, hvad man nu vilde finde i hvert andet bondehjem på landet.

Denne gård var ved udskiftningen bleven flyttet ud og bygget op i en ny, smuk og mere anselig stil. De tre udlænger var bindingsværk med de mørktfarvede stolper og hvide murstensfirkanter, hvorimod stuehuset var grundmur med meget høj sokkel og store vinduer med dito glasruder. Den betydelige gårdspads var smukt brolagt og så vel plejet, at ikke et græsstrå var at øjne mellem stenene. Midt i gården stod det for os børn helt eventyrlige hundehus, hvis beboer kunde få det til at løbe rundt på en tap, så snart lænken strammedes til den ene eller den anden side.

Al ting både inde og ude var her en grad over, hvad der af tilsvarende fandtes i mit hjem, således var der i havens ene hjørne en udsigtshøj.

Når jeg flere år senere læste i Ingemanns levnedsbog om »Grønbakken« i hans barneparadis, så tænkte jeg mig den altid i lighed med udsigtshøjen i »Gluegårds« have.

Det morsomste ved skjursgildet her var dog, når de voksne mandfolk om aftenen altid skulde spille gnav om eneste-skillinger. Hvor var jeg dog spændt på, om fars bunke vilde vokse eller den måske svandt. Jeg tror ikke, far holdt af, at jeg var så levende med i spillet; jeg kunde i hvert fald aldrig få ham til at forklare mig hemmeligheden ved vinding og tab. De andre børn blev tit gnavne på mig, at jeg ikke vilde være med at lege, så snart spillet kom i gang; men skønt jeg altså ikke forstod det, morede jeg mig dog kosteligt ved at sidde og iagttage de voksne under spillets gang. Intet kunde bringe far ud af ligevægt; men når Gluegårdens husmand, den gamle Per Banke, fik et godt kort, så kunde jeg straks se det på ham, og om han havde »katten« eller »hugzu«, så lo han over hele ansigtet, blinkede med det venstre øje og væntede således det øjeblik, da han kunde komme til at »rive« eller »hugge« naboen, og det skete da med en kraft og begejstring, som var den store moro værdig.

Faster Mettes mand, gamle Jens Glue, sad altid for enden af bordet med store messingbriller over næsen, og enten det i spillet gik ham ilde eller godt, lå der et godmodigt smil over hans ellers noget strænge ansigt.

Standsede spillet et øjeblik, gled samtalen ikke så sjældent ind på det overnaturlige, og det vil da igen sige: spøgteri og spøgelser, mens jeg derimod aldrig mindes at have hørt tale om varsler, helhest eller deslige. Samtaler af den slags skulde nok holde mig vågen.

Hjemturen fra Glue var altid noget for sig. Var det mørkt, gik en af Gluegårdens folk altid foran med en tændt lygte. Vejen gik langs havens lave stengærde med bøgehækken ovenpå og de høje, susende popler foran frem langs den lille skovklædte skrænt »Gluehøj«, hvor overleveringen fortalte om, at den dræbte holstenske kræmmer var bleven begravet, igennem det sorte led, som det var sin sag at passere en aftenstund alene; ti da kunde man f. ex. pludselig overraskes af en sort mand, som gennem det lukkede led styrter ud på landevejen; han bærer på hovedet et trug fyldt med glødende ild, og idet han når den ensomme vandringsmand, kaster han trugets indhold hen for fødderne af ham, mens han samtidig udstøder et hyl, som får blodet til at stivne i vandrerenes årer.

Ja, hvor var det spændende at sidde dér på vognen og afvænte det øjeblik, man kørte igennem leddet, om ildmanden skulde vise sig; ti her oppe hos far og mor behøvede man jo ikke at være bange. —

Kom man nu velbeholden igennem leddet på »Lille Gluebanke«, så havde vi endnu at passere den lille dalsænkning forbi »Glue sø«, hvor gården med de ugudelige folk skulde være sunken i afgrunden, forgæves spejdede et par rædde barneøjne gennem septemberaftnens halvllys for at fange et glimt af den uhyggelige gård eller af spøgelsepigen, som nok undertiden skulde stå der ved »søens« bred og vaske tøj.

Først når hestene i den jævne skridtgang var nået op over »Store Gluebankes« kam, og skuepladsen for alt det sælsomme skjultes for os, kunde spændingen udløses og snakken komme i gang om, hvad vi i eftermiddagens løb havde oplevet.

Skjursgildet hos faster Birte formede sig omtrent som det nys beskrevne. Birthes mand, gmd. Hans Hansen, havde flyttet sin gård ud på marken, da den skulde bygges om; vi måtte først ned gennem hele Sødinge bygade og dernæst

gennem en lille mørk gyde, inden vi ad en markvej kom ud til gården, der var bygget i stil med Gluegården, blot lidt mindre anselig.

Den omtalte mørke gyde med de himmelhøje popler som vagtposter langs siderne var heller ikke god at færdes ad i mørke aftner; man kunde nemlig være udsat for at møde et eller andet dér, som ikke var for det gode, enten det nu mødte én i skikkelse af en hvid kvinde eller på anden måde. Men hvad, der var nu i det hele taget ikke mange steder i min hjemegn, hvor man ikke i min barndom var udsat for noget af den art; det gjaldt blot om, at man ikke af den grund lod sig mærke med, at man var bange. Det vilde have været en evig skam.

Som barn af den tætbyggede landsby undredes jeg tit over, at nogen således turde bo ude på marken; når vi sént om aftenen kørte hjem derude fra faster Birthe, hørte vi ofte ræven »gø« inde i gårdens lille kratskov eller ovre i Lammehave skov; hvor lød det uhyggeligt i den sene, mørke aften. En gang kørte far på grund af mørket i grøften, så vi væltede til højre over mod det høje levende hegn. Jeg, der sad hos far i den forreste agestol, fløj lige over i hovedet på ham; mor og faster Mette, der sad bag i med mine små søskende, tumlede omkring mellem hverandre; værst faren var min lille bror Niels, som fik sit ene ben i klemme mellem agestolens kant og tjørnerisene i hegnet. Heldigvis fik vi de andre gående gæster fra skjursgildet kaldt til. De rejste skyndsomst vognen og fik således Niels udfriet af sit fængsel.

De tilsvarende gilder i min mors slægt havde et præg, som var meget forskelligt fra dem i fars slægt.

Til dem kom der gerne adskillige med, som ikke just hørte til familien, men som var deltagere i det stærke åndelige liv, som mors slægt var bleven ført ind i dels af højskolemanden Kold og dels af pastor Birkedal. Jeg mindes således fra min allerførste tid cand. theol. Jens Schjørring, daværende højskoleforstander i Sødinge. Bedst husker jeg hans dejlige sangstemme og hans lyst til at lære os de ny grundtvigske sange og salmer. Også Kristian Appel, den såre ejendommelige og kraftige friskolelærer i Ryslinge, traf vi her. Han var Sønderjyde, og hans »r« rullede over hans læber med en kraft og en klang, der fik hans mandige, måske noget voldsomme tale til at minde om kommando-ord eller trompetstød.

Vi børn så op til ham med stor ærefrygt; man fortalte om ham, at han efter at være tagen til fange ved Dybbøl havde med livsfare flygtet tilbage til Danskerne og atter mældt sig som frivillig.

Jeg beundrede ham; men jeg var dog glad ved ikke at skulle gå i skole hos ham; ti hans skoledrenge blev af ham opdraget meget hårdført og med det bestemte mål for øje at få dannet krigskarle af dem. Blandt os andre småfolk gik der vilde rygter om Appels drenge; de betragtedes af os andre friskolebørn som nordiske vikinger, hvem det ikke var bare spøg at møde ansigt til ansigt.

Nej, da foretrak jeg dog den anden friskolelærer, som lidt senere også plejede at være med ved morbror Hans' skjursgilder; det var Knud Rasmussen i Sødinge, hos hvem jeg selv blev skoledreng. Med sin store ro, sine milde øjne og stille elskværdighed kom han meget tidlig til at stå mit hjerte nær.

Også gmd. Niels Peder Jeppesen var stundom med. Han hørte med til Kolds tidligste venner dér på egnen. Han var en stille men bestemt mand i sin optræden; med sine store buskede øjenbryn og med sine tit for mig noget orakelmæssige bidrag til samtalen forekom han mig som noget af en gammel vismand.

Men midtpunktet i disse sammenkomster var dog mine fire morbrødre; ivrige, varmbloedige var de, fyr og flamme, når det gjaldt. De kunde le så hjærteligt, så smittende, som ingen anden, jeg endnu havde mødt; de kunde harmes og gløde af iver; men de kunde også af samtalens varme smælttes og betages, så stemmen dirrede og tåren blinkede.

Hvad det egentlig var, der gjorde disse mænd så lyslevende frem for andre, jeg kendte, vidste jeg ikke; det gik først langsomt op for mig; men jeg kendte intet i verden bedre end at sidde og lytte til deres bevægede ordskifte. Her mødte jeg for første gang navne som Grundtvig, Blicher, Ingemann, Hans Krüger, Søren Kierkegård, Rasmus Nielsen, Olaf Rye, Schleppegrell o. s. v., o. s. v. Oftest drejede samtalen sig dog måske om livet i de hjemlige kredse med Birkedal og Kold.

Efterhånden som jeg lærte at forstå mer og mer af det, som de drøftede, følte jeg mig stærkere og stærkere draget hen derimod; jeg fik et indtryk af et liv i en herlig kampens verden, hvor det vilde være en lyst at være med at skifte hug mod alt det, som truede livets sag. Tidlig dæmrede den beslut-

ning op i mig, at en gang vilde også jeg med ind i den kamp, på samme side i striden som mine gæve morbrødre, og tænk, om jeg måske en gang skulde føre alt det frem til sejr, som de stred for med så blanke våben. Ja, vænt bare, til jeg bliver stor! I kan tro, jeg skal nok tage arven op. Dette var ofte min tanke, mens jeg endnu i stilhed kun nøjedes med at knuge barnehånden om det tænkte sværd.

Den festligste af alle disse familiesammenkomster var dog den hos min mors ældste bror (halvbror) Thyge Hansen. Han var gift med Johanne Marie, en søster til gmd. Jens Jørgen Rasmussen i Sødinge. De havde købt udflyttergården Skovgård på Ferritslev mark omtr. en metermil fra Sødinge.

Morbror Thyge havde i førstningen en stræng tid i Ferritslev. De faste bymænd var på nakken af ham, fordi han sluttede sig til Kold og Birkedal. Ikke alene blev han hånet og spottet; men det havde også hændet, at han var blevet forfulgt med stenkast, når han gennem Ferritslev by om søndagen kørte til kirke i Ryslinge. At han ikke vilde betro sine børn til almueskolen, men sendte sin ældste søn Hans Thygesen (senere gårdmand og amtsrådsmedlem) den milelange vej over til Schjørring i Sødinge, gjorde naturligvis ikke sagen bedre. Aller værst blev det dog måske, da han efter Kolds råd på egen grund lod opføre en lille friskole og fik en ung mand til at undervise børnene.

Men Thyge gik sin egen vej, og en munter, elskværdig og dygtig mand, det var han. Det kunde selv hans bitreste modstandere ikke nægte. Han var den første, hos hvem jeg så tærskemaskine i gang, og under en familiesammenkomst hos ham førte han os en gang ud i marken, for at vi dér skulde se virkningerne af noget, han kaldte kunstgødning. Det var første gang, jeg mindes at have hørt dette nævne. Også på landbrugets område var morbror Thyge blandt de fremmeligste.

Mest kendt blev han dog måske for den store have, som han efterhånden fik anlagt rundt om sin gård, ind ved og i den lille, smukke skov, som lå og dannede læ for gården. Han havde her taget arv efter sin farmoder. Som hun elskede han havearbejdet, særlig alt, hvad der vedrørte frugthaven. I min barndom kom vi sjældent derover på besøg, uden vi fik lejlighed til at iagttage ny udvidelser af frugthaven med mange ny og for os ukendte frugtsorter. Frugthaven blev til sidst for os børn næsten en hel lille frugtskov; og når jeg som

barn skulde forestille mig Edens have med dens herlige frugter, da blev det uvilkårlig morbror Thyges abildgård, der bød sig frem som udgangspunkt for fantasien.

Og så var der den store mængde bistader og den vidunderlige humlehave med de lange, tungt ludende ranker. At lege der i haven eller i den smukke lille skov med en flok af jævnaldrende, festklædte søskendebørn, drenge og piger, det blev næppe overgået af nogen anden fornøjelse inden for min erfaringskreds.

Når dagen for Ferritslevturen nærmede sig, blev udsigterne for vejret grundigt drøftede, og skete det da, at det blev godt, ja da var vi en stor bekymring kvit.

Kl. 10 var gerne fastsat til udfærdigen; men allerede en time forud havde vi den muntre møster Kirstens vogn i vor gård. Hun og hendes mand, gmd. Hans Hansen i Bolteskov, måtte vist være kommen en time for tidlig til verden, og den time var de altid foran alle andre.

Ægteparret havde ingen børn, så der var god plads på deres vogn til et par stykker af os mange småfolk. Men undertiden blev det også morbror Hans' børn, der blev anbragt her. Når så vognen fra Thyges svoger Jens Jørgen Rasmussen også stødte til, blev vi fire vogne på rad og række, og så kunde det endda sommetider ske, at vi var så heldige undervejs at indhente eller indhentes af både morbror Erik i Ryslinge og morbror Jens i Vesterskov.

Ak, hvor var det henrivende. I den klare, milde, drømmende septemberluft at køre i sådant festligt optog af sted til Ferritslev.

Allerede ved den lille herregård Stubbendrup var vi inde i æventyrets egne: De store åbne herregårdsmarker uden hegn til at spærre for udsigten, de lange herskabelige alleer, de store enkeltstående bøge midt ude på marken, de vimse harer og det flygtende råvildt — alt dette og en del mere var et godt stykke hinsides det almindelige.

Den gamle herregård Hellerup betragtede vi derimod med uvilje; ti rygtet (et løjerligt rygte) fortalte, at dér havde her-tugen af Augustenborg gemt sig under treårskrigen.

Den muntre stemning vandt dog snart overhånd igen, når vi først kom ind i den lille lavtliggende Havndrup by med den stenede rislebæk langs bygaden, hvor små gangbrædt eller store sten betegnede overgangsstederne: men snart tonede Fer-

ritslev-gård frem som et varsel om, at nu nærmede vi os målet. Vi vidste, at det spøgede fælt derinde i den gamle gård med de brøstfældige bygninger; kun de mægtige linde, der fra gårdspladsen løftede deres kroner himmelhøjt op over de lave længer, forsøgte at føre tanken hen på den fordums herlighed i de tider, hvor gamle berømte adelsslægter skulde have levet dér.

Så gled vognrækken op forbi den gamle Ferritslev smedie, hvorfra der i sin tid kastedes sten efter morbror Thyge på hans kirkefærd. Nu var de dage forlængst forbi; nu så de Ferritslev bymænd snarere op til ham som deres anerkendte fører.

Så drejes fra landevejen ind på den lille markvej, der fører ud til Skovgård. Vi kaster et blik til den lille friskole ved bækken med de blanke ørreder i; men i dag står skolen tom; ti friskolelæreren, der bode og spiste hos Thyges, var naturligvis selvskreven til sammen med børnene at deltage i gildet.

Så snart vognrækken nåde op over den lille bakkeryg, viste Skovgård sig med flag oppe og med porten på vid gab; og inden den første vogn nåde ind, var hele familien kommen ud i gården at tage imod gæsterne.

Vognene måtte nu se at finde plads mellem de store pæretræer, som Thyge havde plantet »på stenbroen« i gården.

Blandt de personer, jeg lagde mærke til ved disse besøg både den gang og lidt senere, var især friskolelærerne i Thyges lille skole. De havde gerne fuldskæg og sang godt; ja Anders Jørgen Pedersen spillede på violin og havde digtet flere melodier, som vi lærte ved disse lejligheder; det var mig ellers fuldstændig ufatteligt, hvorledes man kunde lave en melodi. En af de senere lærere var Sjællænderen Kristen Rasmussen (nu i Sønderup ved Slagelse). Han lærte os mange sange ved disse og andre lejligheder.

Samtalerne mellem de ældre førtes med tindrende liv og lyst. Det var som de æmner og den kraft, der var opsparet siden sidste møde, nu trængte til at frigøres. Ordstyrer var der naturligvis ikke; enhver brød ind, når som helst det passede ham eller hende; undertiden talte flere på en gang, undertiden brast en eller flere i så hjærtelig en latter, at selv de stærkeste ord druknede; men hvad gjorde det, de kunde jo tages op igen. Med den inderligste lyst lyttede jeg til; næsten

altid drejede disse samtaler sig om de åndelige spørgsmål, der var oppe i tiden.

Husets ældste søn havde været elev en vinter hos Kold; han var rigtignok kun 16—17 år og altså for ung; men — som hans moder sagde — »lidt hænger der jo altid ved, og senere kan han jo komme der en gang til.« Dette nåde han dog ikke, Kold døde, og de næste i rækken kom til Trier i Vallekilde. Af dem fik jeg min første viden om denne mand og hans skole. De lærte os mange sange fra deres skoletid; især husker jeg tydelig den ejendommelige tone til »Herren taler: Øer hører«. Jeg tænkte: De synger vist mere hos Trier end hos Kold.

Ivrig var familien efter at få besked om, hvordan Thyge klarede sig igennem vanskelighederne med friskolen. Hvor kunde han med liv og lune fortælle om sognepræstens forsøg på at spænde ben for den lille skole. Det lykkedes dog altid Thyge at »klare pynten«.

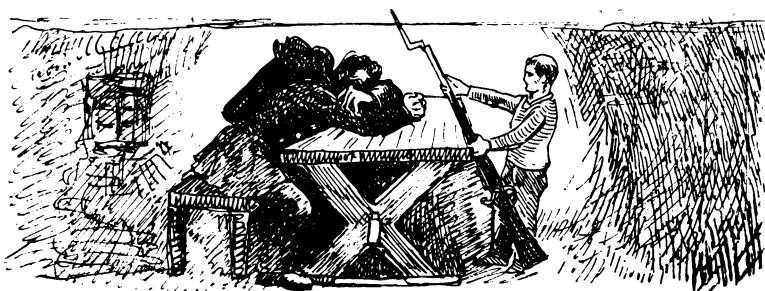
Inden hjemturen skulde gå for sig, måtte alle, som ønskede det, møde med sin sæk nede i frugthaven, og der blev den så fyldt med æbler, som gæsterne så kunde tage med sig hjem for senere at gøre sig til gode dermed. I reglen måtte sækken allerede åbnes på hjemvejen, for at ungdommen kunde få en lille forsmag på, hvad der kunde ventes. Ja, hvor var en sådan tur til Ferritslev festlig.

Morbror Erik i Ryslinge var dog den livligste og morsomste af alle min moders søskende; det kunde ligefrem lyse og skinne af ham.

Familiesammenkomsterne hos ham havde i min tidligste barndom ofte præg af, at Birkedal med familie var med. Denne mærkelige mand blev naturligvis straks midtpunktet i kredsen; jeg mindes, hvordan alle kunde briste i ustandselig latter, når Birkedal lod sit vid spille; men jeg var for lille til at opfatte, hvad det drejede sig om.

Birkedals døtre vilde gerne gøre sig gode venner med os småfolk; men jeg kunde dog ikke godt tilgive et udbrud, der undslap en af dem ved at betragte min lille velnærede person: »Nej, nu har jeg dog aldrig set så lille næse mellem så store kinder!«

Jeg følte mig i høj grad krænket ved denne utidige bemærkning.

IX.

Minder fra 64.

Mit første minde om den store verden og dens forhold ser således ud: Jeg står oppe på landevejen ved indgangen til Ringe by; jeg står under en stor firkantet, grøn æresport, jeg holder fader i hånden og ser på vejen foran mig to meget brede rygge, som tilhører to mennesker, der sidder ved hinandens side i en åben vogn.

Jeg ved, at af disse rygge er den ene kong Frederik VII's; den andens vistnok grevinde Danners.

Af de øvrige træk, som ellers hører denne dag til, kan jeg ikke nu skelne, hvor meget der skyldes min hukommelse, og hvor meget der skyldes, hvad jeg den gang og senere har hørt fortælle om denne store dag.

Men lad mig fremstille det hele i den sammenhæng, som det senere har antaget for mig.

Så snart budskabet kom til sognet om, at den elskede konge på sin rejse — vistnok over til Sønderjylland — vilde lægge vejen gennem sognet og endog gøre egnen den ære at spise på Ringe »privilligerede gæstgivergård«, vakte dette blandt sognets beboere den mest levende bevægelse og denne fandt omsider sit udtryk deri, at det besluttedes at danne en ridende æresvagt foran kongens vogn, så længe denne på sin fart opholdt sig på sognets grund.

Sognefoged i Ringe, gmd. Christen Larsen, optrådte som leder, og nu gjaldt det for enhver ærekær, yngre mand om at skaffe sig en hest og ridetøj for at kunne være med i kavalkaden.

Mit fødehjem (med indkørselsporten dækket af den store hyldebusk).

Far mente, at han med sine omtr. 40 år var for gammel; men hans yngre broder, »farbror Rasmus«, som tjænte hos far i deres fælles barndomshjem, var derimod straks rede.

Til alt held havde vi netop kort i forvejen købt en hest, der var som skabt for hensigten. Den var rød af lød med en stjerne i panden, fin, let og spillende livlig.

Jeg husker godt den dag, den holdt sit indtog på vor gård, alle, både store og små, selv gamle bedstefader var ude i gården for at tage den i øjesyn. Den tyggede på bidslet, så skummet fløj, dansede på stenbroen, spilede de blanke øjne op, så de skinnede; kort sagt, den tog sig i et og alt ud til sin fordel.

Far bevægede sig en stund i tavshed omkring den, standsede derpå, og idet han klappede dens blanke, trinde side, sagde han henvendt til mor: »Har du set mage til svanehals«! Jeg studsede, det var nemlig første gang, jeg hørte dette ellers så yndede udtryk.

Modtagelsen var i enhver henseende anerkendende, næst-en begejstret, og sælgeren Erik Møller i Rynkeby havde ære af sit dyr; selv om fader jo nok syntes, at de 230 rdlr., han måtte betale for den, var en meget høj pris.

»Den lille røde« blev snart alles kæledægge, så opmærksom, så smuk og livfuld den var.

Denne hest skulde farbror Rasmus ride, og der var mange, der misundte ham. Den blev striglet og pudset som aldrig før, ligesom naturligvis også farbror kom i den stiveste puds, ny, brun, stiv hat o. s. v.

Nej, hvor han bagefter kunde fortælle om turen; vi så den lyslevende for vore øjne.

Med sognefogden i spidsen holdt rytterskaren i god tid opstillet på landevejen på det sted, hvor denne førte ind over sognegrænsen.

Nu kommer kongetoget, og da vognene havde gjort holdt, frembærer Chr. Larsen da i velvalgte ord bøndernes ønske om at danne æresvagt til hest for kongen gennem sognet.

Kongen indvilligede straks, men tilføjede dog: »Men I kan vel ride stærkt, for jeg har hast«.

Dette mente sognefogden nok kunde lade sig gøre, og toget satte sig atter i gang med rytterne som fortrop. Dette at »ride stærkt« viste det sig dog at være lettere sagt end gjort.

De lette, fyrige heste for kongens vogn travede ud, så det forslog.

De muntre forridere opdagede hurtigt, at de her havde fået en opgave, der var betydelig vanskeligere at løse, end de fra først af havde tænkt sig. Kongens lette forspand strakte ud; stærkere og stærkere sattes farten op; de tunge og stive bønderheste havde den yderste møje med at bevare førerpladsen. Al orden og retning opløstes efterhånden ganske. Enhver kilede på, det bedste han havde lært i galop, alt hvad remmer og tøj kunde holde.

Flere ryttere tabte herredømmet over dyrene, der gjorde sig utilbens. Således kom en husmand fra Rynkeby i trætte med sin lånte hest; denne stejlede, slog dernæst bag ud, og inden rytteren vidste et ord deraf, var han havnet ovre i det levende hegn hinsides vejgrøften. Min farbror red ude ved vejsiden lige foran kongevognen og blev her øjenvindne så vel til husmandens ublide skæbne som til kongens store moro over optrinnet. Både han og grevinden lo, så det klukkede.

For min farbror var dagens stolteste øjeblik dog det, da kongen med spidsen af merskumspiben pegede hen mod hans hest, »den lille røde«, og åbenbart gjorde grevinden opmærksom på det lille rappe og livlige dyr, der med lethed klarede vanskelighederne.

I Ringe »kgl. privilligerede gæstgivergård« skulde der spises, og her udfoldede egnens »bedre folk« deres belevenhed.

Blandt den store skare, som »med tørre munde« måtte holde sig på afstand, var også min far; han var dog så heldig at komme inden for i »fremmerset«. Her kunde han da lejlighedsvis slippe til at høre et og andet, ligesom også enkelte glimt derinde fra kunde opfanges af den elskede konge. Men det store øjeblik oplevede far dog først, da måltidet var til ende, og den kongelige gæst atter skulde ud for at fortsætte sin rejse. Der var nemlig ingen, der tænkte på at rydde forstuen, så far og de andre blev stående dér for at se kong Frederik VII på nært hold. Og dette lykkedes over forventning.

Kongens svære skikkelse havde vanskeligt ved at knibe sig igennem den tætpakkede forstue; og da far netop stod yderst, strøg kongens arm far tværs over brystet i forbifarten. Dette lille eksempel på Fr. VII's jævne færd gjorde et dybt ind-

tryk på far, og han glemte aldrig at fortælle det til os børn, når denne dag kom på tale.

Det menige folks beundring for denne konges jævne og tillidsfulde færd var ubegrænset og kan kun sammenstilles med dets ærbødige, ja barnlige kærlighed til ham.

Det var nok for resten ved denne samme lejlighed, at den Ringe kromand af kongen blev hjulpet ud af en vanskelighed, som øvrigheden havde sat ham i.

Overleveringen fortæller nemlig, at hans krolade var — for rigtigt at opfange de rejsende bleven lagt så langt ud på landevejen, at han havde fået tilhold om atter at rive den ned for igen at gøre færdslen fri.

Herom skal han da nu have benyttet den gunstige lejlighed, henvendt sig til kgl. majestæt og allerunderdanigst anholdt samme høje person om at redde hans rejselade. Kongen skal have ladet sig bevæge ved mandens nød og afgjorde ved kongelig magtfuldkommenhed sagen således, at kromanden skulde slippe med at nedrive to alen af det længst fremspringende ladehjørne, så skulde det andet få lov til at blive stående.

Dette skete, og trods alle ildesindede myndigheder fik laden således lov til i fred at blive på sin gunstige plads.

Mit næste minde om den store verdens forhold skriver sig fra en begivenhed nogle måneder senere. Det var en klam, tåget novembermorgen i 1863. Vi sad alle omkring bordet for at spise davre. Henne for enden af bordet sad far, foran bordet udvendigt mor og pigerne; bag bordet under vinduerne farbror og jeg.

Da bliver døren pludselig med voldsomhed stødt op, og i døråbningen står morbror Hans, — hvis gård lå på den modsatte side af gaden lige overfor mine forældres.

Morbror bliver et øjeblik stående ganske stille i den åbne dør, og mens alles øjne rettedes spørgende på ham, sagde han med en underlig dump klang i stemmen: »Frederik den syvende er død«. Der blev som en dødsens stilhed i stuen. Hvor dybt et indtryk, det har gjort på mig, ses deraf, at det var, som om alt i stuen i dette øjeblik fotograferedes i min sjæl. Jeg ser for mig alt til de mindste enkeltheder; bedst husker jeg det gamle bornholmerur; dets skive lyser med grønlig glans, og viseren står på 7.

Da den første lammende overraskelse var ovre, kom morbror helt ind, tog en stol og satte sig. Det var som om

alle trængte til at drøfte den skæbnesvangre nyhed, hvis fremkomst skete så overraskende, da ingen havde så meget som en anelse om, at kongen var syg.

Af samtalen her erindrer jeg kun en drøftelse af, hvorvidt Frederik-erne eller Kristian-erne havde gavnet Danmark mest. Der blev nævnt, mindes jeg, de to navne Kr. IV og Fr. VI. Men hvilket resultat man kom til, har jeg dog glemt. Måske man heller ikke kom til noget bestemt.

— Det var i begyndelsen af vinteren 1863—64. Vi børn havde spist til middag og opholdt os nu nede på »Toftækæret«, en af byens gamle branddamme, nu næsten tilgroet. Den lå i det sydvestre hjørne af min faders mark og tjænte om vinteren os børn til isbane. Således også i dag; men det var nu alligevel ikke udelukkende isen, der i dag »trak«. Rygtet gik nemlig, at i denne eftermiddag vilde soldaterne på deres vej over til Danevirkestillingen komme forbi vor lille landsby; i det de benyttede landevejen fra Nyborg til Assens.

For nu ikke at gå glip af dette syn havde bymændene fået »smedens Lars« til at holde vagt; han skulde så udråbe det højlydt i byen, når soldaterne nærmede sig.

Lars havde til vi børns store glæde valgt vort »Toftækær« til opholdssted under sin vagttjeneste. Han var en lille forvokset fyr på en sytten, atten år, et par gode ben ejede han, men kroppen var sunken sammen, så ryggen dannede en pukkel; ansigtet var blegt, håret langt og mørkt, og af munden ragede et par meget store hjørnetænder slemt frem.

Til trods for dette ufordelagtige ydre var Lars en rask knægt, godmodig og uforknyt. Han overraskede i dag os andre tilstedeværende småfolk ved sin — for os — ubegribelige færdighed i at »slire på is«. Efter et mægtigt tilløb kunde han under den susende fart hen over isen endda stå på et ben og strække det andet vinkelret frem foran sig. Jeg ser endnu for mig de hvide streger, som hans syv hjemmesmedede træskosøm trak ud ad den blanke is, når han således »slirede« af sted på et ben.

Som legen nu imidlertid gik allerbedst, ser jeg pludselig Lars stå stille, skygge med den lille, tykke hånd over øjnene. I næste nu lød det: »Der er de!« hvorefter han i en fart, der spotter enhver beskrivelse sætter af sted ind ad byen til. Armene stod under løbet som et par vinger stivt ud til hver side; det blanke jærneslag på hans træsko glimtede bagude helt

oppe i højde med hovedet på hans lille sammensunkne skikkelse, for hvert skridt eller spring han under løbet tog. Jeg syntes aldrig, jeg havde set et menneske løbe så fabelagtig hurtigt.

Det næste, jeg mindes, er, at jeg stod med fars hånd fast i min nede ved landevejen. Vi havde stillet os oppe på den høje grøftevold, der afgrænsede vor mark ud mod landevejen, og her stod foruden os de fleste af landsbyens folk. På Lars's anskrig havde de styrtet ud af huse og gårde for over hals og hoved at ile op til landevejen og dér se fortroppen af den hær, der i den nærmestfølgende tid skulde samles og opstilles derovre på Danmarks gamle grænsevold mod syd.

Østerfra, nedad den store Bredelandsbakke kom de nu marscherende, række efter række, aldrig syntes det at ville tage ende; — nej — at der dog var så mange mennesker til i verden, det havde jeg aldrig tænkt mig; det måtte da være en hel umulighed for Tyskerne at komme ind i Danmark, når vi havde så mange soldater til at genne dem ude. Det næsten svimlede for mig.

Hvert øjeblik kastede soldaterne små spørgsmål over grøften til os. Et af de hyppigste var: »Hvad hedder den by?«. Herpå svarede far; men det var et underligt svar, han gav: »Sødinge« svarede han, sådan havde jeg aldrig hørt byens navn før. Den hed jo ellers altid »Sø-je«. Jeg var forbavset men fandt ikke lejlighed til at få far afæsket en forklaring.

Ved vejgrøfterne langs bægge sider af den fremdragende skare så's en mængde halvvoxne drenge, der havde fået lov til at bære soldaternes geværer, de så uhyre selvbevidste ud og asede af sted med deres tunge byrder.

»Hvor er de drenge fra, far?«

»De er fra Ryslinge og følger soldaterne på vej,« svarede far.

Tænk at de drenge turde, at de ikke var bange for de fremmede soldater, og tænk, at de turde gå så langt alene, mon de nogen sinde kunde finde hjem igen. Med bægge mine hænder greb jeg om fars hånd som for at holde mig fast, at jeg ikke skulde blive suget med ind i dette forunderlige, som i dag gled forbi mit øje.

Længe efter, at soldaterne var dragne forbi, glimtede det for mine øjne med skinnende bøsseløb, blanke knapper og blå bukseben i evig skiftende bevægelse.

— Men dette var nu blot den første dag. Der kom mange andre af lignende art. En dag var det rytteri, og dette drog endda ind igennem min fødebys slangebuede gade, der var så snæver, at den yderste rytter i geledet hvert øjeblik stod fare for at blive redet i grøften eller rende knæet mod et frem-springende hushjørne. Det var husarer; nej se dog, sikken nogen heste, så tynde og smalle, sikken nogen fine, slanke ben, de har. De lignede slet ikke vore heste, som var anderledes svære. Nej! hvor dog de mennesker er fint klædt på med de morsomme løsthængende trøjer, de mangfoldige hvide snore, de lange raslende sabler og de blanke sporer; aldrig havde jeg i min vildeste fantasi kunnet forestille mig noget lignende; de måtte da vist være prinser alle sammen.

»Far, far, hvad er det for noget hvidt·noget, der sidder alle steder på hestenes hovedtøj?«

»Det kaldes snogpander, min dreng,« lød fars gådefulde svar. »Snogpander«, -- men hvad var det dog far kaldte de små hvide tingester — snogpander; aldrig skulde nogen dog tænke, at der havde levet så mange snoge i verden. Jeg havde hidtil kun set nogen ganske enkelte oppe i vor skov eller tilfældige ude i møddingen om sommeren, når solen bagede og ophedede den. Hvor var der dog meget underligt til i verden, når man bare kom under vejr dermed —.

Mindet om de forbidragende husarer blev dog nok så meget hængende i mine ører som i mine øjne, ja endnu tredsindstyve år efter hører jeg tydelig hestenes hovslag mod bygaden, det lød som trommestikker, der gik, eller som når man kaster en håndfuld ærter mod en dør; jeg hører de lange sablers raslen, seletøjets knirken og hestenes prusten. Mange år senere blev jeg mindet om denne forvirrede strøm af lyde, da jeg første gang stod og lyttede til en bjærgstrøm, der skummede og brusede af sted ned ad fjældsidens.

En anden dag fyldtes landevejen, så langt øjet kunde række, af — en drift stude. Disse overvældende mængder; det var i det hele taget, som om mine hidtidige forestillinger om tal og mængde i denne tid blev sprængt i stumper og stykker. Verden blev med et så ængstelig stor og bundløs. Studeopdræt finder som bekendt ikke sted på Fyn; jeg havde aldrig før hørt dette ord nævne og dertil kom disse dyrs fremmedartede udseende. For mig havde hidtil så godt som alle dyr af kvæg-racen været røde af lød, kun en ganske enkelt broget eller

sort; men disse stude var mest musegrå, blakkede eller næsten gule, de havde enten uhyre lange tynde og spidse horn eller også — o besynderlige verden — slet ingen horn. Dette — en ko uden horn — havde hidtil for mig hørt til det utænkelige. »Kullede« kaldte far dem; dér hørte jeg første gang dette ord.

Det var rent utroligt, så mange ny ord, jeg i denne tid nemmede.

Nogle af studene blev indsatte hos os som hos de andre gårdmænd i byen for en kort tid; og atter måtte jeg undres: de blev fodrede med den rene og skære havre, der uden videre omstændigheder blev hældt lige i krybben til dem. Hvor måtte jeg ikke forarges ved at se en sådan ødselhed. Nej, da var far og alle andre, jeg kendte, anderledes sparsommelige.

Verden lignede slet ikke sig selv mer; og det var næsten, som om alt var bleven nyt for mig.

Men nu fik vi også soldater i indkvartering. Den første gang kom der 12 til os; men den næste gang steg tallet til 24. Så mange kunde der umulig skaffes plads til inde i huset. Der blev derfor ude i et af de tomme »lad« (korngulve) spredt et lag god og tør halm, og på denne halm lod moder så rede en mægtig søster- eller rettere »brodersæng«. Først bredtes det ene rene og hvide lagen tæt op til det andet, så lagdes der hovedpuder og efter at en ny række lagner var bredt, kom så alle dynerne fra moders de store himmelsænge; hvor de havde løftet sig den ene over den anden højt op mod »himlen«. Det viste sig, at der blev rigelig sængeplads til hele flokken.

Jeg har en følelse af, at moder den aften var et lille gran stolt, da sængene blev afleveret; og soldaterne jublede, da de så, at de alle kunde »komme i sæng«.

De skulde tidlig til ro; ti de skulde stille tidlig næste morgen til videre march. Solen stod endnu på himlen, da alle kommanderedes i sæng.

Jeg fik min lille person anbragt ridende tværs over den temmelig høje dørtærskel i den åbne laddør og herfra betragtede jeg med den højeste undren de muntre Jens'er, der under og efter afklædningen fandt på tusinde uskyldige løjer, snart puffede de hverandre omkuld i halmen, snart sprang de i mer eller mindre afklædt tilstand buk over hverandre; men da stemningen stadig steg, kom fader hen til mig, tog mig ved hånden og foreslog til min store fortrydelse, at vi skulde gå

ind. Jeg kunde da ikke begribe, hvorfor far så brat vilde afbryde morskaben, netop som jeg syntes, den var på sit allerhøjeste; men naturligvis, det kunde ikke i mine vildeste fantasier falde mig ind at gøre indvendinger, jeg vidste jo, at når far havde sagt en ting, så stod den fast, om så alt andet ravede. Jeg rejste mig derfor og fulgte ham ind om end med stor sorg over den afbrudte forestilling.

Når jeg om morgenen kom op, var indkvarteringen altid væk.

Efterhånden standsede dog atter denne stærke strøm af soldater gennem egnen, og den gamle ro vendte nu for en tid næsten tilbage igen, men helt som før blev det dog ikke. Der var en sælsom rastløshed over alt og alle.

Folk så frimodigt på forholdene, og jeg mindes fra de dage aldrig en forknyt eller ængstelig ytring.

Vi skulde nok klare os ligesom sidst, sagde de gamle soldater fra »48«.

Ud på vinteren blev jeg syg og maatte for en tid holde sængen. Det var vist ved den lejlighed, at jeg af lægen, den gamle astmatiske Gandil fik nogen mixtur, der smagte så fælt, at mor ikke trods al overtalelse kunde få mig til at tage den. Der måtte da kaldes på far. Han kom, løftede mig op på sit knæ, tog medicinskeken med den ene hånd og førte den med den største ro ganske langsomt hen til mine læber, mens han så på mig, og med stort eftertryk på hvert ord sagde til mig: »Lad mig nu se, min dreng, at du er ingen »knæhøne«.« Nu var skeen der og — munden åbnede sig, og inden nogen vidste et ord deraf, var mixturen skyllet ned.

Jeg undredes den gang og gør så endnu over, hvad en »knæhøne« egentlig var; men jeg fik mig ikke til at spørge derom, og nu bliver det vist aldrig opklaret.

Men sådan var far. Han rørte os aldrig med en finger, og han behøvede det heller ikke; ti når han havde sagt det, se, så skete det. Ja, hvor holdt jeg af ham netop som han var, så mild, så munter og dog så bestemt overfor os — aldrig vrøvl.

Så var det da en formiddag; jeg mindes mig selv liggende i den store alkovesæng, »fars sæng« hvor jeg havde min faste plads ved hans side. Både far og mor var denne formiddag kommen ind til mig i sovekamret; de havde taget plads på hver sin stol henne ved det lille »sovekammerbord«. De sad og talte sammen, og jeg så på dem.

Da farer døren inde fra dagligstuen op med et ryk; i døråbningen stod en fattig nabokone; hendes sorte hår hang i tjavser ud under »huen«, ansigtet var ligblegt, og hvert et træk som i den højeste ophidselse. Med dirrende stemme og uden at give sig tid til at komme ind i stuen, råbte hun blot: »Danevirke er rømmet!« Hvorpå hun forsvandt lige så hurtigt, som hun var kommen.

Jeg var bleven en del opskræmt ved konens besynderlige optræden, uden at jeg dog forstod meningen af hendes ord.

Men da jeg nu vender blikket henimod mine forældre, blev jeg for ramme alvor ræd. Bægges ansigter var unaturlig hvide, og store tårer rullede ned ad mors kinder; men hvad gik der af far. Han bøjede sig frem over, lagde bægge arme på bordet, og hovedet på armene og — jeg syntes, han græd.

At mor græd det undrede mig ikke så meget. Mor var en stille, tåremild kvinde; men at far græd, det havde jeg aldrig før oplevet.

Jeg forstod, at en forfærdelig ulykke måtte have ramt os; men jeg vidste slet ikke, hvori den bestod. Rædsel greb mig, jeg fo'r op over ende i sengen og råbte i den vildeste angst af mine lungers fulde kraft: »Far, hvad er det, hvad er det?«

I samme øjeblik løftede far hovedet og vendte et blegt, men mildt og roligt ansigt imod mig. — Først længe efter forstod jeg, hvad denne tilsyneladende ro må have kostet ham. Han rejste sig og gik hen til min seng, hvor han satte sig på »sængefjælen« og talte mig stille og mildt til ro. Endnu er det, som føler jeg hans varme hånd stryge atter og atter hen over mit hår, indtil den sidste følelse af angst forsvandt ved hans stille og gode ord.

Jeg kunde atter ligge som før og tænke på andre ting. Således modtog jeg budskabet om det sørgelige tilbagetog.

Tiden gik, jeg kom mig igen, men jeg syntes, der lå noget trangt og trykkende over alle mennesker. Når de voksne kom sammen, talte de altid om krigen og ofte om tilbagetoget.

Det står for mig, som om alle uden undtagelse holdt sig for overbeviste om, at der var forræderi med i spillet.

Efter alt hvad de havde hørt om Danevirkes befæstning og uovervindelige styrke, var det jo klart, at det ikke kunde hænge rigtig sammen med dette hovedkulds tilbagetog, endnu førend stillingen var bleven prøvet. Danmark var forrådt.

Dette var dog det værste af alt.

Og ikke bedre blev det, da der efterhånden spurgtes, hvordan det gik ved Dybbøl. Noget skændigere syntes man var utænkeligt: Officererne forbød ligefrem mandskabet at skyde på fjenden, man havde blot at ligge stille som skive og lade Tyskerne skyde til måls efter sig, så meget de lystede.

Hvor var det harmeligt.

Ja, således mindes jeg snakken gå, når folk kom sammen.

Mors yngste bror, Jens, var også blandt de indkaldte. Han hørte vistnok til de ældste af de indkaldte årgange. Nu lå han ved Dybbøl, jeg tror ved 16. eller 17. infanteriregiment.

Det blev da bestemt, at morbror Hans og far samt vistnok et par andre bymænd skulde en tur over at besøge ham. For far blev denne rejse rig på indtryk. Han havde under treårskrigen 1848—50 været fritaget som »gammelmandssøn« og således ikke set krigen på nært hold.

Heller ikke havde han indtil da nogensinde sat sin fod udenfor »Fyns land«. De tog med dampskib fra Fåborg (el. Assens) til Als, hvor de traf Jens, og hvor de nu opholdt sig et par dages tid, ivrig optaget af det mægtige skuespil, som foregik lige for deres øjne hinsides Alssund.

Det var vist fra den rejse, de medbragte et fotografi af morbror Jens. Det første sådanne jeg mindes at have set. Jeg kunde dog ikke kende ham; han havde fået et mægtig langt og svært skæg.

Så meget er imidlertid vist, at nogen opmuntring med hensyn til en god afslutning af krigen bragte denne rejse os ikke. Meget blev der talt om hjælp fra Engelskmændene; men den kom bare ikke.

Så var det en dag i det tidlige forår, luften var så frisk og så forårmild, dog uden solskin. Vi opholdt os tvært imod hjemmets sædvanlige regel ude på landsbygaden både far, mor og vi børn, ja vist hele husstanden. Og det var ikke alene fra vor gård, der var udvandring, det var fra alle gårde og huse i byen; det var som ingen i dag kunde udholde ensomheden i deres eget hjem, alle måtte ud og dele spændingen med hverandre. Ja, ti spænding det var der. Man kunde nemlig den formiddag høre kanontordenen ovre fra Dybbøl som aldrig før. Morbror Hans, der havde været med både ved Frederits og Isted, lærte os børn, hvorledes vi skulde lægge øret mod jorden og lytte. I den stilling forstærkedes lyden

betydeligt for os, det lød, som om lange vognrækker kørte over en bro langt borte eller som vedvarende torden på lang afstand.

»I skal se, at i dag stormer de«, sagde morbror Hans. Ingen sagde et ord til svar; han var her en autoritet. Men uhyggen knugede os alle og har naglet dagen fast i mit minde.

Ja visselig stormede de, og kort efter hørte vi da også, at Dybbøl var falden.

En stor del af hæren førtes nu over til Fyn, og iblandt dem var også morbror Jens.

En af de nærmest følgende dage stod jeg og flere af vor familie igen ude på bygaden og talte sammen. Da kom der henne fra landevejen en soldat gående ind mod byen. Da han kom nærmere, viste det sig at være morbror Jens. Men hvor så han dog forandret ud og det var ikke blot det svære sorte fuldskæg, der nær havde gjort ham ukendelig for os. Han så mager og bleg ud, og det muntre og milde smil, der ellers havde ligget om hans mund, var borte. Hans udseende var bleven så underlig strængt ligesom forstenet.

Også hans dragt bar kendelige spor af den vilde færd, han nys var kommen fra; den var flænget af flere kugler fra Dybbøl. Det sidste jeg lagde mærke til, da han gik ind gennem hjemmets port hinsides gaden, var et rundt hul, som en geværkugle havde lavet gennem det ene bukseben.

Jens blev hjemme i nogen tid; men han holdt ikke af at »fortælle fra krigen«. Lidt fik vi dog at høre. Han og en god ven af ham Jens Kristian Berntsen (ældre broder til Klaus Berntsen) havde holdt sammen på tilbagetoget fra Danevirke, fortalte han. Kun den yderste kraftanstrængelse havde reddet dem. De havde aftalt, at de vilde stå sammen, i hvad der så måtte komme; bægge vilde de føre marchen til ende ved fælles hjælp eller, om dette var umuligt, da bægge blive tilbage til død eller fangenskab.

Det lykkedes dem dog at nå ind til Sønderborg.

Under forsvaret af Dybbøl i den følgende tid blev det mere og mere sådan, at soldaterne ikke måtte besvare Tyskernes ild mod skanserne, idet alt skulde spares til stormens øjeblik for at have noget at møde fjenden med. Dette forstod soldaterne ikke eller vilde ikke godkende rigtigheden deraf. Det måtte være et nyt udslag af forræderiet fra Danevirke. Mange af folkene var herover meget ophidsede, fortalte morbror, og en af de sidste dage på Als, kom det til et uhyggeligt

optrin ovre i Sønderborg. Regimentet skulde over i Dybbølstillingen én dag, før det egentlig var deres tur, og denne omstændighed bragte misfornøjelsen til udbrud. Mod nogle enkeltes indsigelse vedtog soldaterne, at de ikke vilde rykke over i stillingen igen, undtagen det løfte blev givet, at de måtte gengælde Tyskernes ild efter bedste ævne.

Det kompagni, morbror Jens hørte til, blev under den følelige mangel på officerer kommanderet af en lieutenant, der ingenlunde hørte til de vel lidte.

Da der nu kommanderedes ret og gevær i hvil for at marchere af, råbte mandskabet, at de ikke vilde gå et skridt, før de havde fået tilladelse til fra Dybbølstillingen at besvare fjendens ild. Lieutenanten lod imidlertid som ingenting og kommanderede »march«!

Morbror var højre fløjmand i første geled; lige bag sig som fløjmand i andet geled havde han en kæmpe stor smed oppe fra Nordfyn. Han og Jens havde været meget uenige om den tagne beslutning. I det morbror hele tiden havde holdt på, at i hvor vel han var lige så forbitret som de andre over den tvungne uvirksomhed i løbegrave og skanser, så mente han dog, at det var et aldeles utilbørligt middel, soldaterne her greb til: at nægte lydighed, og han havde derfor åbent sagt, at han hverken vilde eller kunde underkaste sig den tagne fællesbeslutning. Han vilde gå fremad, når der blev kommanderet, ligegyldigt hvad så kammeraterne vilde synes eller gøre. Trusler blev ikke sparet; men han ænsede dem ikke.

Da kompagniet altså nu stod opstillet med gevær i hvil og netop skulde frem, bøjede den vilde, ophidsede smed sig frem mod morbror Jens og hviskede: »Dersom du vover at gå frem, når kommandoordet lyder, så planter jeg min bajonet i ryggen på dig«.

Jens svarede tilbage: »Har du nogen sinde set mig gå tilbage, når der har været kommanderet frem, så værsgo, stød bare til!«

»March«! lød det fra lieutenanten og morbror og nogle ganske få andre spredt ned ad geledet »parerede ordre« og gik frem; men da de andre blev stående, standsede de efter at have taget nogle få skridt.

Morbror hørte smedden brumme som en bjørn; men bajonetten mærkede han dog intet til.

Da lieutenanten vejrede »mytteri«, blev han som ude af sig

selv af raseri. De værste trusler, eder og forbandelser væltede ud af hans mund, mens han trak sablen og råbte, at den, som vovede at blive stående, når han kommanderede march, skulde han flække hovedet på, og atter kommanderede han march.

I stedet for at lyde bøjede nu bægge kompagniets fløje sig sammen om den harmdirrende lieutenant, og et fælt, skingrende hurra slog ham i møde fra alle sider.

Dette så til gavns alvorligt ud.

En af de gamle underofficerer, som øjeblikkelig havde opfattet stillingens alvor, opsøgte i største hurtighed regimentschefen, den af soldaterne beundrede, næsten elskede Wörrishöffer.

Nu kom han og det i en kariére, så ilden splintrede fra hestens sko. Udfor det uordnede kompagni standsede han med et ryk hesten, så den stod. Mand og hest var uden en bevægelse.

Ved det første glimt af chefen standsede eder og forbandelser fra lieutenantens ligblege læber, og hurraerne blev hængende i mandskabets hals.

Der blev musestille.

Så løftede den lille oberst sig i stighbøjlerne og sagde med en stemme, der sløredes som i sorg: »Soldater, hvad vil jeres koner og kærester sige til det, I her har for«!

Ingen svarede. — Den samme stilhed. —

Da satte Wörrishöffer sig fast tilbage i sadlen og med en stemme, der rungede, tog han nu kommandoen: »Træd an! Ret! Gevær i hvil! Kompagni march«!

Forunderligt!

Som ved et trylleslag farer foden frem, den sættes i stenbroen, så det gjalder, og som til en parade afmarcherer de nys så balstyrige soldater over i skansen for et par dage senere at møde stormen.

»Wörrishöffer talte altid til vor æresfølelse, derfor kunde han få os, lige hvorhen han vilde«, sagde morbror Jens.

Regimentet fik plads ovre på stillingens højre fløj og kom den 18. april først i lag med Preusserne, da disse forsøgte på at afskære denne fløj tilbagetoget efter de sydlige skansers fald.

Her oplevede morbror sin hedeste dag; mange af hans bedste kammerater blev den dag liggende derovre på den

blodige valplads. »Da jeg så mig tilbage op ad slugten, vi nys var kommen igennem, da lå kammeraterne dér omtrent så tæt, som man ser hobene ligge på en mark, hvorpå der er kørt gødning ud«, sagde han senere.

Det var kun en tarvelig rest af regimentet, der nåde tilbage til Als.

Især havde det tyndet mægtigt ud blandt befalingsmændene.

Regimentet blev nogle dage efter overført til Fåborg for der atter at »completteres« og forsynes med ny officerer.

Det var med en underlig følelse at disse gamle forstærkningsfolk modtog deres purunge nybakte befalingsmænd fra officersskolen i København.

Det første møde mellem dem tegnede ingenlunde godt.

Kompagniet stod opstillet, da den ny lieutenant en meget ung mand træder frem for fronten og betragter dem med en nybegt lieutenants hele svimlende overlegenhed. Og nu brød der et sandt hagelvejr løs: Om de trode, det var at stå ret, var det en måde at holde geværet på, og hvordan så de ikke ud.

Her henvendte han sig personlig til fløjmanden — morbror Jens.

»Er det en dragt at møde i; kalder han det feltmæssigt påklædt«?

I det samme river han felthuen af morbrors hoved. »Hvordan«, siger han, »hvordan har han handlet med huen, mand«!

Ja, så mænd; den så ikke allerbedst ud. Under stormen på Dybbøl havde et granatstykke revet hele skyggen bort, idet det hvæsende fo'r ham forbi. Mens flere geværkugler banede sig vej gennem hans kappe og øvrige tøj.

Morbror svarede, som sandt var, at det var granatstykets værk.

Men da var pokker løs. Den lille nybakte slog en ustandselig, skraldende latter op, idet han råbte: »Og sådanne løgne tror han, at han kan bilde folk ind, nej sådan leger vi ikke, go' karl; men De skal snart få andet at vide«. O. s. v.

Morbrors læber skælvede endnu, da han fortalte denne oplevelse for os. »Sådan en spyttegøg«, sagde han, »jeg måtte bruge al den selvbeherskelse, jeg ejede. Aldrig i mit liv har

jeg været nærmere ved at lægge hånd på et menneske end overfor denne spirrevip af en lieutenant.

»Men«, sluttede morbror Jens af, »det kunde nu let have gået ham galt ved samme lejlighed; ti da hans latter og spottegloser blev ved, begyndte der en lydelig mumlen og knurren gennem hele kompagniet; og den lille mand vilde have været om en hals, hvis ikke nogle besindige ældre underofficerer havde klaret stillingen for ham og fået ham væk, til bølgerne atter havde lagt sig.

Ja, dette og meget andet fortalte morbror Jens. — Jeg er naturligvis klar over, at når jeg nu her har kunnet gengive hans beretning så udførligt, da er det fordi, jeg har hørt ham fortælle det til mig selv mange år senere; men selve hovedindtrykket af den stammer dog fra hin første gang.

De frygtelige oplevelser havde taget forfærdeligt på den stærke morbror, ikke alene var han som før sagt bleven bleg og mager; men det var som om noget var gået i stykker eller bristet i ham. Jeg har en bestemt følelse af, at han aldrig helt forvandt det, aldrig fik sin sjæls fulde spændkraft tilbage. Det var, som om der fra den tid var kommen noget afdæmpet og smertelig tungt over den før så livsglade mand.

Efter Dybbøls fald flyttedes størstedelen af hæren over til Fyn, og nu fik vi atter indkvartering — dog ikke i så overvældende mængder, som under hærens overføring til Slesvig.

I reglen havde vi to mand; og dem kunde vi da ofte blive godt kendt med.

I mange dage havde vi de to arbejdssoldater Anders og Hans Hansen, et par Fynboer. Sidst nævnte var fra Horne og var et af de godmodigste mennesker, jeg har mødt, trind og velnæret med et par tykke rødmossede kinder og vandblå øjne. Han var evig og altid genstand for kammeraternes godmodige drillerier, som dog uvægerlig prellede af mod hans lige så godmodige enfold.

Hvor Hans opholdt sig, var der altid løjer og det ypperste humør.

Anders var mere stille og fåmælt; hans bedste tidskort var at synge. Han havde en god sangstemme, og han sparede den ikke. Af ham lærte jeg en mængde af de sange, der brugtes af soldaterne i fire og treds. Gærne havde han et eller andet pillearbejde mellem fingrene, mens han sang.

Her lærte jeg: »Nattens dæmrende tåger har sig på engen

lagt«, »Ser I, hvem der kommer her«, »Den gang jeg drog af sted«, o. fl.

En af de mest yndede viser havde til omkvæd: »Fremad, fremad, fremad på ny!« Den søgte trøst over de mange faldne deri, at disse »gik op til den store brigade«, hvor tapre, trofaste kammerater skulde samles hos general Rye.

Imidlertid, da sommeren skred frem, og general Hegermann-Lindenkrone blev ved at fortsætte sit for os uforklarlige tilbagetog op gennem Jylland, så lavede soldaterne ovennævnte sang om. Nu sang de som omkvæd: »Baglænds, baglænds, baglænds på ny!« og kaldte H.-L. »general Baglænds«.

Jeg kan dog ikke mindes teksten ordret.

Den muntreste vise og derfor vel også en af dem, der lød hyppigst fra Anders' læber, var formet således, at den passede til musikken til »en sekstur«.

Når Anders stemte den op, da slog han takt med benene og nikkede med hovedet, og så måtte alle synge med:

»og så kom der punch,
og jeg sa': »drik kuns«!
og så drak vi ud til bunds«.

En anden af de senere indkvarterede hed Frost; et navn, jeg var yderst forbavset over og i lang tid ikke vilde tro, var et »rigtigt navn«.

Men dem, jeg mindes bedst og mest levende, var to underkorporaler ved artilleriet: Andersen og Pedersen. Om jeg husker ret, var de bægge Sjællændere. Om Petersen ved jeg i hvert fald, at han var fra Slagelseegnen.

Bægge disse mænd stod meget højt i min agtelse. Andersen var noget »fornem«. Han havde et svært overskæg, der gik sylespidst ud til bægge sider, en kraftig ørnenæse med nærsiddende, dybtliggende øjne. Håret, syntes mig, var det mærkeligste; det lå til min usigelige forbavselse ganske glat og spejlblankt ind til hovedet; man kunde næsten spejle sig i det. Skilningen begyndte ved den venstre side af panden og endte først helt nede ved frakkekraven på højre side af nakken. Huen sad stærkt på snur. Han talte »fint« (bysprog).

Men Andersen var dog i mine øjne først rigtig sig selv, når han sad i sadlen; han var vist en udmærket rytter, i al fald havde han en meget fint tilreden hest, blankbrun, slank og let.

Når Andersen om morgenen skulde forlade gården for at deltage i batteriets øvelser, lod han hesten »danse« sidelæns langs den ene af gårdens længer, op forbi stuehusets vinduer og ned langs den anden længe til gårdens port.

Det blev for resten snart en fast skik, at jeg fik lov til at »ride med«, i det jeg blev løftet op foran ham på sadelknappen og således gjorde turen med op foran vinduerne; og skete det da undertiden, at mor kom ud i gangdøren for at se hendes syv års purk agére berider — ja, da var samme lille fyr stolt som en konge.

Skade kun, at en sådan tur varede så kort. Så snart vi var kommen igennem porten ud på gaden standsedes min firbenede ven, mens min tobenede greb mig med en hånd i nakken, løftede mig af sadlen og langsomt sænkede mig nedad, til mine fødder atter rørte jorden.

Der kunde jeg så stå og stirre efter Andersen og den brune, så længe der var et glimt at se af dem.

Pedersen var mere indladende med folk end Andersen og slet ikke »stolt«. Hans skikkelse var høj og ualmindelig kraftig. Jeg syntes den gang, aldrig jeg havde set et menneske med så brede skuldre som hans. Hovedet bar han højt og kongeligt, med håret strøget glat tilbage fra den mægtige pande. Skægget var glat afraget.

Når Pedersens mægtige skikkelse sad i sadlen, og hans svære, kulsorte hest blev sat i fart, da ræddedes jeg på Tyskernes vegne. Vé den fjende, som skulde møde denne unge kæmpe.

Mens Andersen holdt mest af at tale med os børn, gav Pedersen sig helst af med de voksne. Med vor flinke og opvakte storpige Maren Simonsen fik han sig mangan en samtale. Således en søndag formiddag ude i haven, hvor også en hel del andre var til stede:

Pedersen: »Hvor skal du nu hen, Maren«?

Maren: »Jeg skal i kirke«.

P.: »Hvor går du da i kirke«?

M.: »I Ryslinge«.

P.: »Det er jo ikke eders sognekirke; går I altid derhen«?

Min farbror: »Ikke altid, vi går også i vor sognekirke i Ringe«.

M.: »Det er rigtignok kun sjældent, vi går helst til Ryslinge, lad os bare bekende det; præsten der synes vi bedst om«.

P.: »Nå, så den præst synes I bedst om. Ja, men sig mig så, Maren« — og nu lyste et muntert smil op i hans ansigt — »hvad synes du så om os Sjællændere«?

Maren tav lidt, vendte sig så om imod ham og svarede langsomt og med vægt: »Jo, jeg synes godt om Sjællænderne, hvis de blot vilde lade være med at bande så rædsomt«.

Nu tog Andersen ordet for at aflevere fire, fem sammenlængede eder af den allerkræftigste slags.

Flere af de tilstedeværende brast i latter ved denne Andersens ukaldede indgriben i samtalen; men hverken Maren eller Pedersen fortrak en mine. Lidt efter, som om samtalen slet ikke var bleven afbrudt, føjede Pedersen alvorligt til: »Du har måske ret, og jeg véd ikke, hvorfor vi Sjællændere er så slemme til at bande; det er en grim vane, men som ikke er let at undgå, når man er soldat«.

»Ja«, — endte Maren så samtalen — »det burde I holde jer for gode til, Pedersen«.

Da høsten nærmede sig, fik både de indkvarterede og deres værter besked om, at hvor bægge parter kunde enes om en passende dagløn, dér måtte soldaterne godt hjælpe til med høstarbejdet.

Det var en god ordning for alle. Arbejdet blev gjort og meget usundt driveri ophørte.

Både Andersen og Pedersen lod sig leje, og bægge arbejdede til faders fuldkomne tilfredshed. Hvor var det muntre og fornøjelige høstdage det år. Andersen havde aldrig prøvet at meje, så han tilbød at ville binde op; Pedersen derimod viste sig som en fortrinlig høstkarl og tog en vældig skår. Han havde Andersen til optager. Her hørte jeg for første gang de sjællandske udtryk »at meje«; vi Fynboer sagde »at høste« og navneordet et »mejered«, vi sagde et »mejetøj«. Pedersen klagede over, at »mejeredet« ikke havde samme form og ikke var så godt som det sjællandske, men herom vilde ingen af vore øvrige høstfolk høre noget. Det var umuligt, at finde noget »mejetøj«, der i brugbarhed kunde stå ved siden af dem, som Anders hjulmand i Ryslinge lavede.

Under dette eller lignende muntre ordskifter fløj tiden den lange sommerdag derude på høstagerne.

Først i mejernes række gik min meget arbejdsdygtige farbror, Rasmus. Hans optagerske var den ikke mindre flinke Maren Simonsen. Det næste par i rækken var vore to under-

korporaler, og derefter fulgte så to eller tre par fremmede arbejdsfolk (husmænd og husmandskoner). Far »satte sammen« og kom således til sidst som rosinen i pølseenden. Med ham holdt vi børn helst trop. Mor kom selv ud med mellem-mad og æbleskiver.

Da mejerne i deres arbejde nærmede sig slutningen — det var byglægget (-skiftet), der var sidst, opstod der mellem de forskellige par en munter strid om, hvem der vel var dygtigst og kunde meje hurtigst. Enden blev, at der blev foranstaltet en kappestrid. Den endnu umejede del af »lægget« blev på det nøjagtigste delt i lige så mange lige store stykker, som der var »jærn« (léer), og disse stykker tildeltes så ved lod-trækning de forskellige »jærn«, hvert par fik sit stykke. Det par, der blev først færdigt, havde vundet.

Sikken liv og sikken spænding!

Så går det da løs. Vi børn var sikre på, at farbror Rasmus og Maren nok skulde sejre; ti endnu havde vi aldrig set nogen, der kunde hamle op med de to i arbejde.

Hu ha, hvor det gik. Når de forskellige par nåde enden på skåren, stak de i løb tilbage igen til udgangspunktet.

Så, nu faldt Jørgen Andersen (husmand) af; han var allerede kørt træt. Endnu en lille stund, så gik den anden og den tredje af de fremmede høstkarle i stå. Kun to léer blinkede endnu med tilsyneladende lige hurtighed og lige udholdenhed. Det var dem, som farbror og Pedersen svang. Sveden randt i løsslupne strømme ned ad Andersens skarpt-skårne ansigt, og vi børn lagde nu mærke til, at det kneb for ham med at vinde med under Pedersens bærsærker gang; han måtte stadig lægge enkelte neg ud i skåren uden at få dem bundne. Dem vilde han så prøve at binde, når de gik eller løb tilbage for at hente skår. Opfindelsen hjalp ham dog ikke stort, han sakkede uhjælpelig agterud.

»Halløj Andersen«, råbte Maren, der fulgte Rasmus lige i hælene uden at »borge ham et neg« — »svigt nu ikke din høstkarl«!

Andersen havde ikke tid at svare et ord.

Men nu smed Pedersen léen og hjalp Andersen til denne atter nåde op; og på ny fortsattes »den vilde jagt«. Men afgørelsen nærmede sig. Vi børn trak over til farbror; for det var jo alligevel ham, vi ønskede skulde gå af med sejren. Nu havde hver af dem kun én skår tilbage, og farbror havde

endda begyndt på sin lidt før Pedersen på sin. Det var åbenbart, farbror var sikker på sejren, alt jageri havde hørt op, med jævne taktfaste hug bevæger han sig fremad.

Nu begynder Pedersen også på sin sidste skår. Men hvad i alverden er det? Pedersen farer i stormskridt for ikke at sige ligefrem i luntetrav med sin skår op ad ageren.

Ja, nu kom det for en dag, at Pedersen havde drejet os derovre ved den anden side en knap. Han havde nemlig ikke, således som det tog sig ud for os, en hel skår tilbage, men

»Den gamle længe« i min fødegård.

kun en lille tynd strimmel, som han havde ladet stå tilbage for at gøre farbror og Maren trygge. Dette var lykkedes for ham, og som en stormvind løber han nu den tynde strimmel igennem; farbror og hans optagerske mangler endnu et neg eller to, da et øredøvende hurra fra de to soldater forkynder deres sejr.

At denne sejr især skyldtes Pedersens glimrende dygtighed var alle enige om at indrømme, og den unge kæmpe var dagens helt.

I begyndelsen kneb det vel for mig at se den hidtil uovervindelige farbror tabe slaget, men da jeg så, hvor muntert og villigt han erkendte sin overmand, fandt også jeg mig snarlig forsonet.

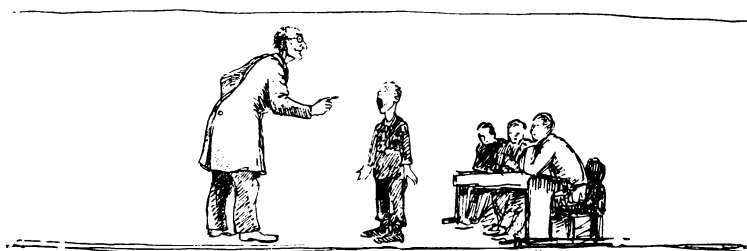
Det er klart, at den aften opvartede mor med »varmt, gammelt øl med en pind i«.

Den dag, da batteriet og vore to underkorporaler brød op og forlod egnen var en tung dag for mange flere end for mig.

Jeg har aldrig guset nogen af de to soldater siden.

Men krigen var nu til ende med alle sine æventyr og vidunderlige oplevelser. Dobbelt hverdagsagtig forekom livet mig; det eneste, der bødede lidt herpå, var de mange soldaterhistorier, som det hjemsendte mandskab mødte op med ved enhver sammenkomst.

Ja, hvor lyttede jeg med hele min sjæl, når man således i et godt lag fik dem til at fortælle op om deres oplevelser »derovre fra«.

X.

Min første skolegang.

Far sad på borddebænken; jeg lå på knæ ved hans side; på bordet foran os bægge lå »Fyns Stiftstidende«, kgl. privilegeret adresseavis; jeg skulde nu til at vandre de første, usikre skridt frem over litteraturens marker.

Men al begyndelse er svær, også når det gælder kunsten at læse. Det måtte også jeg tilstå, altsom jeg fulgte fars brede, kraftige pegefinger, mens den langsomt flyttede sig fra det ene til det andet af bogstaverne i bladets trykte navn. Det store F og S gik det forholdsvis hurtigt med; værre var det med de mange små sorte tingester, der troppede op i hælene på de store førere.

En lille tid kunde denne leg jo være morsom nok; men i længden blev den kedelig; og jeg kunde ikke forstå, at far havde så megen lyst til at lege den.

Det blev da heller ikke rigtig til noget, før mor tog fat; men hvordan vi kom over at »stave og lægge sammen«, det mindes jeg ikke; heller aldrig husker jeg at have læst i nogen ABC; måske har jeg ingen havt; jeg finder mig straks i færd med kathekismussen. Den var gammel, slidt og brun af ælde, indbunden i et lysegult bind, hvori var henstrøet en utallig mængde små brune prikker mellem hverandre; altsammen så kedsommeligt, at jeg altid den gang — og længe efter — fik en trang til at gabe, når bare jeg så bogen.

Nej det var vist: at vandre på litteraturens marker, det var det kedeligste af alt kedeligt under solen; jeg kunde nok

kende bogstaverne og kunde også nok »lægge dem sammen«; men jeg forstod ikke et muk af hele denne kathekismuslæsning.

Men så sker der noget mærkeligt.

En dag sidder jeg på min skammel med min plageånd kathekismen liggende foran mig på en stol. Mor sidder imens ved min side og spinder og skal samtidig høre mig i lexien, da kommer morbror Hans ind og bliver derved vidne til både min og mors elændighed; ti det er måske et spørgsmål, hvem af os, der var mest ulykkelig under vort fællesarbejde.

Morbror Hans stod lidt og siger så: »Nej dette her går ikke, læg den kathekismus væk, så skal jeg nok skaffe jer en anden bog, som Povl skal blive glad ved at læse i.

Dette sidste tillod jeg mig i mit stille sind at drage stærkt i tvivl; men glad var jeg, da mor tog bogen bort, og sliddet hørte op for den dag. —

Nogen tid efter var morbror Hans der igen med en bog af et helt andet udseende; den var ny og fin og så meget indbydende ud.

Den begyndte med nogle småhistorier om to drenge, Jens og Hans. Førstnævnte var et dydens forbillede for enhver dreng, den anden derimod lige det modsatte, en rigtig skarns knægt. Til min store og glædelige overraskelse gik det bestandig Jens godt, hvorimod Hans stadig kom galt af sted og fik sin velfortjente straf.

Jeg opdagede nu meget snart, at dette var der da mening i, nu var der fornøjelse ved at læse, og jeg blev snart lige så ivrig til at læse, som jeg før havde været uvillig. Kun en ting pinte mig en del, det nemlig, at den gode dreng hed Jens, mens den slemme hed Hans. Den af mine tre brødre, der var mig nærmest i alder, hed nemlig Hans.

Hvorfor skulde dog også Hans i bogen være sådan en fæl en. Jeg ytrede højrøstet min utilfredshed hermed; men en af de ældre gav mig da den værdifulde oplysning, at den mand, der havde lavet bogen, åbenbarlig havde måttet huske fejl og byttet navnene om; ti det var jo klart, at navnet Hans tilkom den flinke dreng, mens det var den anden, der hed Jens.

Denne oplysning kom mig i høj grad til pas, og fra den stund ombyttede jeg altid under læsningen de to drenges navne og kunde nu fuldtud hengive mig til glæden over at blive delagtig i deres oplevelser.

Omtrent samtidig med læsningen blev der også begyndt på skrivningen.

Det foregik på den hvidskurede bordplade med et stykke kridt. Her var det især far, der måtte optræde som lærer; han var nemlig mors mester i den ædle skrivekunst, mens mor til gengæld havde læst meget mer end far.

Jeg blev så skrevet for, — ét bogstav ad gangen, og dette forsøgte jeg nu at eftergøre; jeg mindes det hart ad umulige i at få med alle de streger på langs og på tværs, der skulde til for at frembringe et gotisk a; men langt om længe kom det dog, og lidt efter lidt kom de andre bogstaver også med. Da jeg senere som lidt større dreng også skulde til at lære at skrive den latinske bogstavrække, syntes jeg, at disse var så enkle og usammensatte, at det var for lidet at regne mod hine.

Som en opmuntring til mig under mit slid med at skrive bogstaverne udlovede en af vore husvenner en skilling til mig for hvert bogstav, jeg havde lært og kunde skrive foran ham på bordpladen uden forskrift.

Og således tjænte jeg da ved »boglig syssel« de første penge, jeg ved at have erhvervet.

Regningen blev nærmest overladt til farbror Rasmus; her var han den dygtigste. Undervisningen foregik som ved skrivningen med kridt på bordpladen. Tallene blev lært, og jeg fik den første noget tågede forestilling om at »lægge sammen« og »trække fra«.

Og således forberedt har mine hjemmelærere da åbenbart ment, at jeg stod rustet til at indtræde i skolen.

Den 20. oktbr. 1863 fyldte jeg syv år; men på grund af den lange skolevej og den kommende vinter blev min indtræden i skolen udsat til næste forår.

Endelig omsider oprandt jo dagen. En tidlig morgen i maj blev jeg vakt op af min sødeste søvn i slagbænken, som udgjorde det for sæng. Efter at min yngste bror var kommen til, var der nemlig ikke plads til mig i de tre sænge i det lille sovekammer.

Henne hos gamle bedstefar lå Hans, hos far lå Niels, og hos mor lå den lille Andreas.

Jeg var endnu lidt fortunlet, da far efter min morgenvask løftede mig op til sæde på bordet og tog en kam for at rede mit hår. »Ser du«, sagde far, medens han lavede en skilning fra issen ned mod venstre øje, »således skal du nu rede dit

hår, og det skal du herefterdags selv gøre; ti nu er du jo snart en stor dreng.«

Jeg mærkede mig omhyggeligt måden og fulgte den uden vaklen, til jeg blev 17—18 år, først da fik jeg alvorlige fristelser, og nu gjordes en del tilløb til at få skilningen flyttet, men det blev kun tilløb, skilningen findes endnu den dag i dag på sin første plads.

Endnu inden jeg var færdig med påklædningen, ankom to søskendebørn, som også i dag skulde i skole for første gang. Det var faster Kirstens Thea og faster Birtes Rasmus.

Lidt efter var vi på vej med far som vejleder. Jeg skævede lidt til mine to jævnaldrende, ti de var hver udrustet med en skolekurv, mens jeg måtte nøjes med at have min mad, kathekismus og bibelhistorie indsvøbt i et blåstribet bomuldsklæde. Mit humør var ikke godt; deres var bedre, især var Rasmus såre munter; da vi nåde landevejen, svang han kurven i kreds over sit hoved, mens han sang og jublede i højen sky. Vejen var lang, omtr. 2 km; men den var ikke kedelig. Der var nu først Glue mose med sagnet om gården, der sank på grund af beboernes ondskab, og der var »Klokkelong«, dér, hvor nu banegården ligger. Jeg kendte godt sagnet om klokken Susanne, der fra Ringe kirketårn fløj herhen og gik til bunds.

Omsider nåde vi skolen; men tog dog først vejen ind i nabohuset, Ringe hospital, hvor far søgte gamle Ma' Brøds' op for af hende at få lov til dér at bringe vore tavler og andre sager ind efter endt skoledag i stedet for hver dag at bære dem frem og tilbage. Så gik vi over i skolen. Dennes bygninger var gamle men gode; skolen hørte til dem, som Fr. 4. havde opført på de kgl. ryttergodser halvandet hundred år tidligere.

Gennem en lille tom forstue og en lav men bred dør kom vi ind i skolestuen. Undervisningen, der allerede var i gang, afbrødes ved vor indtræden.

Oppe fra kathedret rejser læreren sig og kommer ned imod os. Det var en høj, smalskuldret mager mand med et blegt noget gustent ansigt; håret var tyndt og stærkt gråt og strøget frem i tindingerne med forsøg på at danne bukkel; et par mægtige briller sad til hest på den vel udviklede næse. Personen var iført en lang kaffebrun frakke med to store, halvt åbenstående baglommer, mørkstribet vest og benklæder,

sorte lædersko og et par mægtige højtstående flipper. »fadermordere«.

Efter at far havde hilst og meddelt sit ærinde, blev vore navne indført i skoleprotokollen, og vi tre småfolk fik vor plads anvist.

Far bød farvel, og jeg begyndte straks at studere omgivelserne: Skolestuen var et meget stort aflangt rum. Når vi sad på vor plads, havde vi oppe midt for os på den østre gavlvæg en vældig kakkelovn med tilhørende tørvekasse. Her stod en lang hasselkæp, hvis brug dog ikke var mig indlysende.

Til højre for kakkelovnen havde vi indgangsdøren, som vi nys var kommen igennem; til venstre for kakkelovnen helt henne i hjørnet ved vinduet stod lærerens højsæde »kathedret«. Det var en firkantet plads omtr. tre alen på hver led og op-højet et par trin over gulvet i skolestuen. På det bræddelagte gulv stod en stol og et lille bord med skrivesager. Det hele var afgrænset ved et lille pinderækværk af et noget skrøbeligt udseende.

Foran »katheder« og kakkelovn var der frem mod børnenes bænke en åben plads. Denne — så vel som pladsen, hvor børnene sad — havde murstensgulv. I den bagerste trediedel af skolestuen (mod vest) var der kun jordgulv. Henede stod en stor slibesten blandt forskellige slags værktøj samt have- og avlsredskaber. På de tre af skolens sidevægge (syd, vest og nord) var der talrige vinduer, så rummet var ret lyst.

Midt i dette forholdsvis store rum stod så børnenes borde og bænke i to kolonner med en bred gang ned imellem midt ad stuen og med en smallere gang ved hver side, og her på små hylder under vinduerne havde børnenes madpakker el. -kurve deres plads. Og herfra bredtes ud over hele skolen en ram madlugt, som én gang opfattet ikke let glemmes igen.

Drengenes plads var til venstre set fra indgangsdøren og pigernes til højre.

Alle borde og bænke ved samme side var fastgjorte til fælles fodstykker langs siderne, så de ikke kunde forrykkes. Bordene var skråborde, bænkene uden ryglæn; bægge slags bar frygtelige mærker af drengenes lommeknive. Det hele forekom mig så fælt og uhyggeligt, at jeg bare ønskede mig hjem igen.

Jeg fik plads anvist på første drengebænk længst ind mod midtergangen; ved siden af mig sad min fætter Rasmus

og inden for ham igen Anders, skomagerens søn hjemme fra Sødinge; han var kommen i skole et par dage tidligere; han var jeg godt kendt med hjemme fra.

I første frikvarter (»forlov«) stimlede alle klassens halvt-hundrede børn sammen for at tage os nyankomne i øjesyn, og der vankede jo adskillige opmuntrende bemærkninger.

Vi havde taget plads på de to lave stengærder, der afgrænsede vejen forbi skolen ind til kirkegården. Da vi havde spist vor mad, fremtog Thea af sin kurv et æble, hvad der jo var en temmelig stor sjældenhed på den tid af året. Men idet hun skulde til at sætte tænder i det, kom en af de større drenge og foreslog i en meget afgjort tone at overlade ham det samme kønne æble. Da den lille forstod, at hendes ejendomsret her kom til kort, kastede hun æblet ned ad vejen, så langt hun kunde.

Jeg, som nøje havde iagttaget hvad der foregik, for op og efter æblet, fulgt af en hel skare drenge; men jeg var rap på foden og nåde at få æblet først.

Det underligste af det hele var, at jeg fik lov til at beholde det; jeg tror drengene syntes godt om min raske optræden.

Mens flere af mine små jævnaldrende led slemme kvaler under de store drenges tyranni, kom jeg derimod hurtig til at stå på en god fod med alle mine kammerater. Vel følte jeg mig meget fremmed overfor den måde, størstedelen af dem optrådte på; men jeg brugte øjne, øren og omtanke, og meget hurtigt — måske altfor hurtigt — lærte jeg at tilpasse mig efter forholdene.

En af de ting, der fra hjemmet stod for mig som det sikreste af alt, det var ordet; ord og sandhed, det var for mig bleven til ét; men jeg fik snart at mærke, at således var det ikke just her i skolen.

En dag henvender læreren sig til mig og spørger: »Kan du sige mig: Hvad skabte Gud på den 2den dag?«

Dette vidste jeg desværre ikke; men hvor glad og taknemmelig blev jeg ikke, da en af de store drenge fra bænken bag ved min bøjer sig fremad og hvisker mig den hemmelighed i øret, som jeg straks derpå lod gå videre til rette vedkommende:

»Han skabte en vogn med fire heste for.«

Læreren farer op og griber stokken; men inden han når ned til min plads, er han klar over stillingen, og i stedet for

de rap, der måske var mig tiltænkt, standsede han, trak på skuldren, truede ad de store drenge og udbrød i sit sædvanlige, stående udtryk ved slige lejligheder: »Ja bi kun, jeg skal nok en gang lære I store klodsede drenge«!

I de første øjeblikke havde jeg siddet som himmelfalden uden at forstå et muk af det hele; men lidt efter lidt gik det op for mig, at jeg nok havde måttet holde lyset.

Og denne var ikke den eneste gang, min tro på ordet kom galt af sted. En tid efter bildte de mig ind, at én af de større drenge havde i sinde at slå mig ihjæl på den lange hjemvej fra skolen. Jeg led i flere dage sande døds kvaler og gik på hjemvejen med livet i hænderne.

Det blev først godt igen, da jeg efter nogen tids forløb kom under vejr med, at det hele kun var »noget pjank«.

Jeg fik på denne måde en grundig undervisning i, at der var noget til i verden, der hed løgn, og som jeg måtte lære at regne med. Og jeg beflittede mig efter ævne derpå.

Vor gamle lærer havde det meget stærkt med sympati og antipati; var han kommen til at synes godt om en af os børn, kunde vedkommende omtrent bære sig ad, som han vilde, det var altid godt. Modsat kunde det barn, han en gang havde fået modvilje imod, opføre sig, ligegyldigt hvordan; det kunde dog være forvisset om, inden dagen sluttede, at have fået en mer el. mindre banket trøje. Jeg var blandt de få heldige, som læreren straks blev indtaget i, uden at det er mig muligt at sige hvorfor. Det er blot en kendsgerning, at i den tid, jeg besøgte skolen, hentede jeg aldrig et ondt ord og aldrig så meget som en flad øretæve. Jeg tror ikke, dette var tilfældet med nogen anden i min korte skoletid. Desværre skyldtes dette næppe den omstændighed, at jeg var enten dygtigere eller artigere end mange af de andre, men åbenbart dette, at læreren havde udkåret mig til en af sine yndlinge.

Jeg kunde derfor også godt undertiden få små tilløb til at synes godt om den gamle mand; men disse spirende følelser blev altid igen tilintetgjort af hans rå behandling af de andre skolebørn; daglig dansede hasselkæppen sin uhyggelige kæptryggedans i skoletimerne, når da ikke den flade hånd eller den skarpe kant af en lineal trådte i stedet. Jeg, som aldrig af nogen i mit hjem havde fået — eller set anvendt — legemlig tugtelse, var i den første tid nærved at stivne af rædsel, når et sådant optrin foregik.

Ganske vist blev mit sind efterhånden hærdet imod medynk med den afstraffede og harme imod udøveren; men stundom ved strænge tilfælde brød bæge dele dog op igen og voldte mig megen lidelse. Således hændte det en dag hen imod sommerens slutning, at »Bolettes Kristian« ikke »kunde« sit regnestykke, da han blev kaldt op til kathederet. Dette var galt, ti regning, det var næst efter »religionen« det vigtigste. Hvad sker: Kristian, der var et sølle »uægte« herregårdsbarn, blev grebet i sin krøllede hårtop af lærerens hånd, hvorefter ansigtet blev slået ned i kathederets trappetrin, så blodet flød ud af næsen på ham. Blod! Alle børns rædsel! Vi lettede os vist alle i sæderne; men »sinken« Kristian fik et spark i enden, så han fløj hen ad gulvet, mens befalingen lød: »Gå ud ved posten og vask dig af, dit svin!«

Jeg følte blodet stemme mig til hjertet, så jeg havde svært ved at trække vejret, mens der inderst inde i mig fødtes et brændende ønske om en gang at kunne hævne den ellers så sølle og utiltalende Kristian. I sådanne øjeblikke, tror jeg, at jeg hadede den mand, som ellers altid behandlede mig så hensynsfuldt og lempeligt.

Et andet lignende tilfælde, der også bragte mit blod i kog, hændte en formiddag kort efter frikvarter. En af klassens større piger, en fattig og forhutlet stakkel fra Rynkeby, bad om at måtte gå ud »på naturens vegne«. Dette havde hun vist allerede fået lov til en gang før; men nu blev det nægtet med adskillige trusler. Pigen blev da siddende en stund; men pludselig rejser hun sig og styrter stortudende hen mod døren. Dog, det var for sént, maven må have været af lave; hele vejen hen til døren bar både synlige og lugtelige mærker efter hende. En del af børnene brød ud i en rå, bragende latter; men der var også dem; der ikke lo men harmedes.

Værst var det i religionstimen om formiddagen og i regnetimen om eftermiddagen; men også sangtiden om aftenen hørte der held til at komme igennem, uden at der vankede prygl. Vi havde i det hele taget ikke meget af sang. Om morgenen, når vi begyndte, sang vi regelmæssig de to første vers af »Den signede dag med fryd vi ser af havet til os opkomme«. Jeg mindes i hvert fald ikke anden morgensang. Det forløb gerne uden nogen vanskelighed. Men ikke således om aftenen. Vor aftensang blev ofte ikke så lidt tragi-komisk. Da skulde der altid synges en sang fra begyndelsen til enden.

Jeg mindes således: »Vipper springe over klinge«, »Storken sidder på bondens tag«, »Hvor skoven dog er frisk og stor« og måske et par stykker til.

Når sangen skulde tage sin begyndelse, rejste læreren sig fra kathedret og kom ned foran de forreste bænke, omtrent som når degnen i kirken skal læse i kordøren. Hasselkæppen fulgte som taktstok. Efter en kraftig opfordring til nu at stemme ordentlig i med begyndte han så selv: »Vipper springe, Brune piger danse.« — — — Forsangeren holder pludselig inde, kæppen kommer i svingning; der er nogen, som ikke synger godt nok med. Efter tilbørlig afstraffelse tages atter fat og — »alt så lystigt går«, lyder det nok så fornøjeligt med sangens ord. Men »skam slå os, det var ikke vor mening«. Der er nogle af børnene, der ikke lukker munden ordentlig op men sidder og mumler imellem tænderne, så ingen kan høre, hvad de synger; men det ligner ingen ting. Og nu vanker der atter kæptryggedans; og mens tårerne i stride strømme rinder de afstraffede ned ad kinderne lyder det igen, »alt så lystigt går«!

Dette med at få sangerne til ordentlig at åbne munden under sangen viser sig at være den store vanskelighed, som atter og atter må tages op til indøvelse. Undertiden foregår det f. ex. som følger: Der er atter stoppet op midt i et vers; afstraffelsen er foregået med tilbørlig grundighed; men nu kalder læreren Thomas frem. En lille vissen, pilmager og bleg fyr skynder sig hen til ham. »Se nu hér på Thomas«, lyder det fra sanglederen, »så skal I se, hvordan man bærer sig ad, når man synger.«

Thomas må nu ene foredrage et af sangens vers, og dette sker da med en pibende, klynkende stemme, mens han imidlertid spærrer munden op, så man næsten kan se ham helt ned i maven. Thomas, hvis gustne ansigt under anstrængelserne er bleven helt kobberrødt, får atter lov at gå på plads, ledsaget af endnu et par anerkendende ord, mens der atter tages fat i samlet kor indtil — den næste afbrydelse.

Gladest var vi, når vi slap og stormede ud af døren og hjem efter.

Som læreren, så skolen.

Ti som herren er, så følger ham svende. Hele klassen beherskedes af to store drenge, Mads Jeppe og Jørgen Mørk. Den førstnævnte, der var så ualmindelig lang, at jeg tror, den

næstlængste dreng i klassen kunde have stået under hans arm, var et lystigt hoved men ret godmodig; Jørgen var snarere lille af vækst men firskåren, bredskuldret og af en usædvanlig legemsstyrke, klassens stærkeste dreng. De to holdt altid sammen. Mads Jeppe, tror jeg nok, støbte kuglerne; mens Jørgen skød dem ud til kval og kvide for alle dem, det gik ud over. Undertiden gik det godt, undertiden kunde det også gå galt for de to strænge herrer.

En dag under det første frikvarter lød budet fra de to ungersvende, at alle børnene øjeblikkelig skulde forlade skolestuen, da et meget vigtigt og meget hemmeligt arbejde skulde foregå inde i skolen nu i frikvarteret. Børnene, som var vant til at lyde alle befalinger fra den kant, skyndte sig sagte protesterende ud; mange af dem fik ikke en gang deres mad med sig.

Jeg vilde også traske af; men øjeblikkelig meddelte Mads Jeppe mig, at jeg alene skulde have lov at blive og overvære det mærkelige, som nu skulde ske.

Dette var da, at de to drenge vilde lave en papirsdrage, som jo så bagefter skulde overraske hele samfundet. Naturligvis blev dragen ikke færdig, før børnene atter kaldtes ind, hvorfor det samme gentog sig til »middagsforlov'et«. Der var mange af børnene, som den dag slet ingen mad fik. Flere protesterede da også i høje toner uden for dør og vinduer; men en kendsgerning var det, at det ikke hjalp det fjærreste, og på den hungriges trusler om at »sige det« til Klint, lød der et svar, hvis indhold rummede sådanne modtrusler, at virkelig ikke én vovede at »sladre af skole« til læreren, og han fik sikkerlig aldrig noget at vide om denne tvungne faste, hans skolebørn den dag måtte underkaste sig.

Da aftenen kom, var dragen færdig, men — den kunde bare ikke flyve. Desværre.

Denne dag gik alt således godt for de to strænge herrer.

Hvad mig angår, da var »mit hjerte som delt i to«, jeg følte mig stolt og æret ved at måtte nyde min mad i fred og forblive som eneste udenforstående øjenvidne til det interessante arbejde; men jeg var alligevel inderst inde bitter imod mine velyndere og havde den største medlidenhed med mine små sultne kammerater, særlig mine to søskendebørn.

En anden dag, som vi om morgenen var i færd med at læse over i vor kattekismus, mens læreren som sædvanlig gik

ind — vistnok for at spise frokost, stillede de to verdensher-
rer sig op ude på midtergangen, og herfra kommanderedes nu
hele klassen til at indstille læsningen og derimod hurtigt ud-
føre alt, hvad der blev befalet her fra hovedkvarteret. På
givet tegn skulde alle børnene kaste sig ned under bordet for
derefter på en ny kommando atter at fare op på plads; og
således fremdeles.

Af hele klassen var der kun én, som blev undtagen fra
reglen, og det var mig. Jeg fik udtrykkelig lov til at passe
min læsning. Jeg havde ingen forestilling om, hvad grunden
var til min særstilling.

Med læsningen blev det dog ikke til meget, ti jeg kunde
ikke lade være med at iagttage mine omgivelser.

En stund gik alt som efter en snor; men så var der en
dreng fra Rynkeby, der nægtede at adlyde; Rasmus vilde
passe sin bog; Jørgens trusler var frygtelige, og da de ikke
hjalp, påfulgtes de af handling. Han havde hos sig, som han
nu trådte op på sin bænk, en gammel messingfyrtønde med
noget bly i, bunden i en snor. Denne tunge indretning slyng-
edes nu hen mod Rasmus. Det gav et lydeligt bump, da den
traf ham i ryggen. Men han blev nu halstarrig og udtalte sig
mod de to tyranner i de mest oprørske udtryk, alt imens
tønden stadig bumpede løs på ham og sikkert må have tilføjet
ham nogle fæle slag.

Alle de øvrige børn var efterhånden bleven stille og stir-
rede mer og mer spændt på, hvordan dette skulde løbe af.
Beständig hørtes det hule Bump i Rasmus' ryg; mens han
efterhånden arbejdede sig op i et fuldstændig dyrisk raseri, der
syntes at gøre ham føleløs for de grusomme slag. Hver
gang befalingen fra Jørgen om at krybe under bordet lød,
udgød Rasmus sig i en ordstrøm af det mest respektstridige
og tænderskærende raseri.

Jeg rystede over hele kroppen af rædsel, aldrig før havde
jeg set et menneske så rasende.

Hvor længe dette varede, ved jeg ikke, det var, som tiden
havde ophørt at være; kun det mindes jeg, at læreren var
kommen ind, uden at nogen af os havde opdaget ham; han
blev således øjenvidne til — i hvert fald slutningen af — op-
trinnet.

Men det kan nok være, at alle i en fart kom på plads;
hvorefter Jørgen blev taget under behandling og således prygl-

et igennem med hasselkæppen, at jeg, der i begyndelsen af hele mit hjærte undte ham hans retfærdige straf, dog til sidst var nærved at fælde tårer af medlidenhed med ham og kun ønskede en afslutning.

Endelig kom den da; men da var også den stærke, trodsige dreng mør til gavns.

Denne Jørgens afstraffelse forekom ellers os alle næsten utænkkelig; idet Jørgen netop var en af disse yndlinge, som næsten kunde gøre, hvad det skulde være, uden at stå fare for at blive udsat for straf.

Om han atter nåde at komme i lærerens kridthus, husker jeg ikke mer. Men denne gang gik det ham altså galt.

Hvor følte jeg mig skidt til pas og bundulykkelig over alt og alle i skolen hele den dag og en tid efter. Det var, som jeg havde stirret ind i en ukendt verden af ondskab og elendighed.

Som afbrydelse i det ensformige skoleliv kom de lejligheder, hvor vor lærer som organist i sognekirken måtte medvirke i denne, så som bryllupper, begravelser el. lign.

Da fik vi skolebørn fri, mens højtideligheden varede. Bedst husker jeg begravelserne; vi var da om formiddagen først inde på kirkegården som opmærksomme tilskuere ved arbejdet med at kaste graven; især var det spændende hen imod slutningen, når graverne (fire karle af det bylag, den afdøde tilhørte) begyndte at kaste stumper af den tidligere jordede kiste op — ikke at tale om, når der medfulgte ben af dem, som der for tyve år siden var bleven jordede på stedet.

Jeg mindes hvorledes det meste af skelettet tit måtte op for dagen på ny, og hvordan de større drenge puffedes om at få fat på hjærneskallen, når en sådan kom til syne; mens graverne ganske rolig drøftede, hvem den havde hørt til, før de igen puttede den og benene ned i et lille, dybere hul i bunden på den ny grav. Jeg måtte ihukomme disse optrin, da jeg første gang på det kgl. theater så Shakespeares »Hamlet«, hvor graveren på samme måde kaster omkring sig med den hovedskal og de dødningeben, han træffer på under gravningen.

Mest morsomt var det dog at komme med op i tårnet og der få lov til at ringe med »den lille klokke«, mens graverkarlene behandlede den store. Hele tårnet dirrede, og det var som de mægtige lydbølger næsten kunde berøve én sans og samling. Fra glamhullerne i det høje og højtliggende Ringe

kirketårn havde vi den prægtigste udsigt udover det meste af sognet; herfra kunde vi også holde øje med ligfølget, der højtideligt nærmede sig — så langsomt, at vi undertiden næsten syntes, det stod helt stille.

Foruden disse mere tilfældige højtidsdage var der en fast og sikker, nemlig den halvårlig tilbagevendende examensdag. En sådan indtraf nu også for mig i efteråret 1864. Vi skolebørn mødte den dag i vor stiveste puds; og de, der blot på nogen måde kunde, måtte den dag have penge med til forskelligt mundgodt. Jeg havde af far fået en firskilling med og brugte den til at købe halvskillingskringler for — vist nok kun en ad gangen, så der var jævn handel hele dagen. Ved samme lejlighed kom jeg forresten til at gøre en af mine tidligste psykologiske iagttagelser, som gav mig en del at tænke på: En af de større drenge, en fattig husmandssøn Peder havde overværet mit første kringle-indkøb og set, at jeg havde fået penge tilbage. Han fulgte mig fra nu af som min skygge, ivrig optaget af med høj røst at udbasunere til højre og venstre hvilken særdeles god og dygtig dreng, jeg var; jeg følte mig smigret og helt rørt over min egen storhed og hans påskønnelse deraf; denne måtte belønnes, og jeg købte en sukkerkringle til ham. Dette førte til fornyede lovtaler og en venlighed imod mig, der måtte lønnes med endnu en kringle. Imidlertid blev hans krybende underdanighed, hans iver efter at gætte mine inderste tanker og udføre mit mindste vink mig omsider usmagelig og vakte min uvilje; denne logrende og selvornedrende kryben fyldte mig til sidst med lede og væmelse, som jeg ikke kunde forklare mig.

Fra det øjeblik fik Peder ikke flere kringler, og jeg undgik omhyggeligt hans selskab.

Da vi efter fuldbyrdet examen skulde slutte med sangen: »Hvor skoven dog er frisk og stor, kuk kuk faldera« stemte vi op med en kraft så usædvanlig, at jeg for første og eneste gang under min skolegang i Ringe syntes, at det var morsomt at synge og værd at stemme i med. —

Da vi næste dag kom i skole, var der mellem de større af børnene en påfaldende uro og spænding. Det varede en stund, før det klarede sig for mig, hvad grunden her til var. Omsider forstod jeg, at det var den ny og endnu ukendte nummerorden, som dagen i går havde skabt. Hvad nummer mon jeg og du og han og hun havde fået og hvilken karakter.

Dette var noget splinter nyt for mig, og af de andre børns spænding fik jeg indtrykket af, at det måtte være noget uhyre vigtigt.

De store drenge havde opdaget, at skoleprotokollen lå oppe på kathederet; det var ikke muligt at modstå fristelsen; man listede sig derop og kiggede i bogen, og nu udløstes spændingen, hos nogle i jubel, hos andre i beklagelser eller trods. Mig oplyste man om, at jeg havde fået nr. 11, og da jeg sandsynligvis har set noget uforstående ud, forklarede en hel mængde tjænstivrige vismænd mig i munden på hverandre, at det var et særdeles fint resultat af en sommers arbejde at blive nr. 11 blandt de 25—26 drenge, som klassen talte (foruden pigerne); min fætter Rasmus havde fået nr. 12 og skomagerens Anders nr. 13.

Hvad karaktéren angik, da lød den på »meget godt«, og det skulde også — stadig efter de mange vismænds mangel-tungede udtalelser — betyde noget højst respektabelt.

Jeg kunde altså efter disse oplysninger have grund til at glæde mig, og det gjorde jeg da efter bedste ævne.

Dette foregik jo i sommeren 1864, og på mange måder spillede krigen ind i vor leg som i vor daglige færd i skolen. På en mark tæt udenfor denne stod et batteri feltkanoner; mange frikvarter tilbragte vi dér blandt kartoverne, hvis blanke inderside endnu i tanken ligesom skærer mig i øjet, når vi skulde prøve på at titte igennem de tomme løb. Batteriet havde en kæmpestor og glubsk hund; det var mit og mange drenges mål at blive gode venner med dette uhyre. Mangt et vel tilberedt stykke mellemmad vandrede fra min madpakke over i dette alt opslugende gab; tit måtte jeg af den grund gå sulten fra skole; men — ved tid, udholdende flid og gavmildhed nåde jeg virkelig til at kunne få lov til at klappe den og slå mine arme om dens hals; mens den gispende lod sin lange, røde tunge hænge mig ned ad ryggen.

Det var ikke alle, der nåde så vidt; men stolt var jeg.

Derimod kan det ikke siges, at jeg hentede mig lavrbær i de egentlige skolekrige. Jeg var åbenbart dér endnu for liden. Derimod var jeg en ivrig tilskuer og opmuntrer, når det gik løs med krigstog mod børnene nede i degneskolen.

Organistskolen, hvori jeg gik, lå ved det nordøstre hjørne af kirkegården; degneskolen og præstegården lå vest for; mens den gamle præstegårdshave bredte sig som en urskov

på kirkegårdens søndre side. Her var mægtige århundredgamle træer med kroner så tætte, at de syntes fra skaberens hånd bestemte til at gemme raske krigsfolk på angreb eller forsvar; her var mægtige stikkelsbærbuske, som med deres spidse torne dannede de ypperste og mest uindtagelige fæstningsværker og her var nøddehække så tætte og så store, at de var som skabte til foreløbig at dække de kække udfaldstropper. Bedre kampplads fandtes ikke. Det undrer mig kun, at det ikke blev os forbudt at bruge den.

Her stod mangt et »blodigt slag« mellem vore tapre skarer og de — naturligvis feje »degnelus«, som vi drenge fra kirkesangerskolen på vort mandige sprog kaldte dem. Ingen nævnede i denne forbindelse noget om, at vi til gengæld nok efter vor lærer hr. Klint kaldtes »kintelopper«.

De ældre drenge i klassen kunde ikke blive trætte af til os små nyankomne at fortælle om alt det heltemod, vi besad, og hvor feje og usselte »degnelusene« téde sig. At jeg var stolt på min skoles vegne var en selvfølge.

Men hovmod står jo som oftest for fald. Det blev der også lejlighed til at erfare her.

Det skete en dag, at man, i lighed med hvad vi daglig hørte om Dybbøls tapre forsvarere, havde væbnet os til tænderne og med vore førere den stærke Jørgen Mørk og den lange Mads Jeppe i spidsen trådte ind på ærens mark d. v. s. præstegårdshaven for at lave vore nedrige modstandere til plukfisk. Alle vi små drenge måtte imidlertid sammen med pigerne finde os i at udgøre trosset eller reserven, der helst ikke skulde vove sig ind i haven men stå udenfor ved »Parken« og flittig udstøde frygtelige krigsskrig, der ligesom kom fra store skjulte reserver, der kunde gribe ind hvad øjeblik, dette måtte være nødvendigt.

Alt syntes således vel forberedt, og en lysende sejr måtte kunne forventes.

Hvad nu os i reserven angik, da gjorde vi i et og alt vor skyldighed; sande indianerhyl afbrød med korte mellemrum den uhyggelige stilhed, jærnbeslagne træskoer hamredes mod enhver tænkelig småsten, mens frygtelige trusler fyldte luften.

Alt ind imellem lyttedes der spændt efter sejrtegnet fra vor kække hær. Og ganske rigtig, pludselig fyldtes luften med gny og råb; men hvad er det, kommer råbene og krigslarmen ikke nærmere og nærmere. Jo sandelig, der kommer

jo vor gæve forsanger den lille spidsnæsedede Thomas som en raket tilbage gennem havehegnet, og der kommer Henrik og Rasmus og — o rædsel, dér kommer selve anførerne de uovervindelige helte Jørgen Mørk og Mads Jeppe. Alle i den vildeste flugt. At reserven ikke her havde anden udvej end hurtigst at forsvinde, syntes pigeflokken straks at være bleven klar over. Et mægtigt sus af små skørter, en forsvindende tramp af træsko, og pladsen var som blæst.

Under denne sagernes fortvivlede stilling havde jeg stået som naglet til pletten; på dette var jeg aldeles ikke forberedt. Jeg havde gjort min pligt med hensyn til indianerhyl og træskotramp; men dette, at vort mandskab flygtede, var jo som at stille alting på hovedet og tilmed i denne uhæderlige fart. Men måske kunde nederlaget endnu afværges, når hver mand gjorde sin pligt, følgelig udstødte jeg endnu en gang af mine lungers fulde kraft det frygtelige kampskrig. Dette skete imidlertid netop i det samme usalige øjeblik, hvori fjenden trængte igennem hegnet. En sand jætte af en skoledreng ser den lille mand stående dér, hurraråbende midt i al ødelæggelsens vederstyggelighed, og i næste sekund er han over mig. Al redning var umulig, bag ved mig »Parken« (en mudderdam), og foran mig jætten; jeg ser ham endnu over sit hoved svinge den drabelige stok, der oven i købet havde form som en tyrkisk krumsabel. Jeg forstod, at for mig var »alle sunde lukkede«, her var kun et at gøre, og det var at dø på sin post som en mand. Jeg forsøgte endnu en gang at udstøde det græselige krigsskrig men har dog en lumsk anelse om, at det iblandedes nogen slemme bitoner, hvis art jeg dog ikke nærmere skal dvæle ved.

Imidlertid, netop som jeg trode, at krumsablen vilde blive anbragt lige i panden på mig, standsede den store dreng, han blev stående lige foran mig, krumsablen sænkedes ganske fredeligt mod jord, mens et godmodigt grin bredte sig ud over hans frygtelige krigeråsyn. Jeg forstod, at faren var dreven over, hvorfor jeg hurtigst muligt gjorde omkring og smurte haser ind i skolen.

Her traf jeg den slagne hær i den ynkværdigste tilstand; ingen turde den middag vove sig uden for skolens skærmende mure. Jeg erfor da også, at grunden til nederlaget var den, at degnen den dag havde byttet klasserne om i sin skole, og det

havde således været »den store klasse«, vi havde kæmpet med, og som havde tilføjet os det forsmædelige nederlag.

Jeg blev den dag en ny erfaring rigere. Tit havde jeg nemlig stået derhjemme i vor have, væbnet med en stok og med et fabelagtigt mod hugget løs på de store skræpper henne ved hegnet, idet jeg havde forestillet mig dem snart som degnens drenge og snart som Tyskerne. I denne kamp var jeg altid sejrherre og udførte de vidunderligste bedrifter. Men i dag havde jeg lært af virkeligheden, at dér gik arbejdet ikke altid så let fra hånden, dér kunde man også opleve nederlag med frygt og anden usseldom.

Denne omstændighed gav mig meget at tænke på; fantasi og virkelighed delte sig for første gang for mig som i to verdener, der ingenlunde altid dækkede hinanden.

Men nu nærmede efteråret sig »med raske fjed«; vejret blev råt; vejene blev sølede. Det var ikke længer som i sommer, da vi skolebørn under de levende hegn langs vejen kunde finde de rigeste »jordbærsteder«, hvor vi levede højt ved de modne bær eller kappedes om at »trække dem på strå« og således belæssede komme hjem til de yngre søskendes fryd. Også brombær og nødder forsvandt; de kunde vel ikke gøre det ud for jordbær; men de var dog alligevel eftertragtede varer. Selv det at lede efter fuglereder i de levende hegn langs vejen tabte sin spænding, der var jo hverken æg eller unger mere at titte til, selv de voksne fugle fløj efterhånden bort, mens sangen forstummede. Nu var kun de bitre slåen tilbage, men »de duede ikke, før de fik frost«.

Og frost oplevede jeg ikke på skolevejen til Ringe.

Det var en grå efterårsmorgen, som jeg stod og skulde til at gå i skole, da spørger far mig pludselig, om jeg ikke havde mere lyst til at komme om i Sødinge friskole end gå den lange skolevej op til Ringe. Jeg kendte ikke noget til friskolen og svarede vist nærmest ingenting. Men intet svar er også et svar, og sagen var dermed slået fast.

Min gode far, som ikke vilde luske fra sit ansvar, fulgte mig nu for anden gang op til skolen, som på hin forårsdag for det halve år siden.

Da vi kom ind i skolen, var Klint allerede på plads, og mens jeg blev stående henne ved døren, gik far hen foran kathedret og meddelte, at det var hans mening at tage sin søn ud af skolen og sætte ham ind i Sødinge friskole.

Klint spurgte meget stille, og som jeg syntes meget mildt, hvorfor Povl ikke måtte blive ved at gå i skole hos ham.

Far stod lidt, som om han ikke kunde blive enig med sig selv, om han skulde indlade sig på en mere indgående forhandling af spørgsmålet; men så sagde han blot: »Fordi at herop er skolevejen så lang og nu mod vintren slem, mens friskolen jo ligger så nær derhjemme i Sødinge.«

»Å hvad, Hans Povlsen, Povl er skam en rask dreng, han er vist ikke bange for at gå det stykke vej; lad ham nu blive her«.

Men far blev ved sit; og kort efter var vi atter på vej hjemad. Der var for mig intet at sørge over; jeg fældede ingen tårer, følte ingen bedrøvelse ved at forlade Ringe organist-skole; ikke et eneste varmt levende minde tog jeg med mig derfra, kun et lille stænk af vemod gled ind over min sjæl ved tanken om, at mine små søskendebørn og jeg nu ikke mer skulde følges ad men hver gå sine veje.

Jeg var nærmest til mode som den, der var vågnet op af en lang, ond drøm.

XI.

I friskole.

Ved midten af det 19. hundredår bode i Sødinge brødreparret Lars Jørgen og Niels Peder Jeppesen. Førstnævnte havde givet sig til håndværket, og — vist egentlig uden særlig faglig uddannelse — havde han begyndt en forretning som rokedrejer. Bedriften voksede således, at han i 1856 måtte bygge for at skaffe plads. Et par hundrede alen bag bygaden men på sin lille jordlod lod han da opføre et nyt og meget stort hus. Det var 40 alen langt og 14 alen bredt. Heri fandtes til beboelse 7 værelser foruden køkken og forstue. Men desuden var der til mjødblanding — som han også drev — et stort bryggers, en kælder og lagerrum. Dernæst et særdeles rummeligt værksted med plads til tre drejelad og endelig til sidst: en butik for salg af hans frembragte varer.

Da Lars Jørgen Jeppesen var flyttet over i dette ny og store hus, kom det gamle en tid til at stå tomt; men næste år henvendte ejeren og hans broder sig til skolemanden C. Kold med bøn om, han i det gamle hus vilde hjælpe dem med at få en lille friskole i gang. Dette gjorde Kold i sommeren 1857, men i det følgende efterår overtog cand. theol. Jens Schjørring friskolen, hvorefter han giftede sig og flyttede til Sødinge.

Noget efter købte han Lars Jørgen Jeppesens store og ny hus, som han så lod indrette til friskole. Her var mer end plads nok; men også den overflødige plads fik han snart god anvendelse for, i det han fra næste efterår også begyndte at holde højskole. Senere friskolelærer Knud Rasmussen har fortalt, at

stødet hertil kom ved, at Schjørring ofte talte med ham om, at han (K. R.) skulde rejse ud og blive elev hos Kold. Ved en sådan lejlighed udtalte Knud da en gang til Schjørring de ord: »Kan De da ikke selv lære mig noget«.

Efter nogen overvejelse sagde Schjørring da hertil, at det kunde og vilde han nok, hvis han (K. R.) kunde samle en halv snes unge karle sammen til et højskolehold.

Dette tog Knud straks fat på, han henvendte sig blandt andre også til min farbror Rasmus; men denne svarede, at en sådan undervisning vist vilde komme til at gå højer, end han som almindelig bondekarl kunde følge.

Derimod skal det, efter hvad Knud Rasmussen senere nedskrev, have overrasket ham, at min moders yngste broder Jens Hansen vilde være med. Knud syntes, at Jens og hans brødre stod så højt

i udvikling og oplysning, at en sådan undervisning egentlig måtte være overflødig for dem, og han betragtede det nærmest som en ære, at Jens en søndag eftermiddag besøgte ham for at tale nærmere med ham om skolesagen.

Det viste sig, at bægge var godt enige og meget glade over at få skolegangen begyndt, ligesom de også bægge ventede sig stort udbytte deraf.

Skolen kom da også i gang med det ønskede antal elever. De spiste og bode hjemme, men fik undervisning i huset hos Schjørring.

Morbror Jens fik god brug for den undervisning, han her nød, da han senere i en årrække blev formand for sognerådet i Søllinge.

Senere kom Knud Rasmussen alligevel ud på Kolds højskole og modtog her en påvirkning så stærk, at den prægede ham for livet. Og da Knud R. havde bestemt sig til at være friskolelærer spåde Kold ham, at han skulde komme til at lyse som en stjerne på friskolens himmel.

Jens Schjørring.

Efter en kort prøvetid i Egebjerg friskole ved Svendborg fulgte Knud Rasmussen opfordringen til at komme hjem til

Friskolen i Sødinge.

Sødinge og overtage skolen i Schjønningss sted. Denne havde nemlig fået præstekald i Hodde ved Varde.

Men kort efter at handelen havde fundet sted — i overvær-

else af min morbror Hans og gmd. Niels P. Jeppesen — blev Knud Rasmussen indkaldt for at deltage i krigen 64.

Ved overtagelsen af Sødinge friskole havde Knud R. giftet sig med Marie Jensen ude fra Hindsholm. Det blev nu hendes sag — hjulpet af Klaus Berntsen at holde friskolen i gang. Højskolen derimod blev ved Schjørrings bortrejse straks opløst.

Efter fredsslutningen i efteråret 1864 vendte så den unge lærer atter tilbage for at tage fat på sin skole i Sødinge.

Fra disse mine tidligste barneår mindes jeg tydelig Jens Schjørrings forunderligt levende ansigt med det vindende smil så vel som også hans dejlige sangstemme, der bidrog så meget til at bære folke- og menighedssangen frem. Her igennem havde han vundet sig mange venner dér på egnen, og han var en hyppig og særdeles velkommen gæst især ved sammenkomster i min mors slægt. Det var da også meget vemodigt den dag, han kom ind til os for at sige farvel. Jeg fik mig vel endnu en leg med min jævnaldrende legekammerat datteren Dagmar; men jeg tror nok, det endte med gråd ved afskeden.

Schjørrings afløser, Knud Rasmussen, var også kommen ind i min bevidstheds verden. Med far var jeg en gang nede på tørvemosen at tilsé tørv. Ovre på et andet tørvemål stod der en mand også i lag med tørvearbejdet. Far pegede på manden, idet han sagde til mig: »Gå over til den mand, så fortæller han dig en historie«. Jeg fulgte fars anvisning og fik — tror jeg — historien om »Fip«, der ikke vilde gå hjem. Den mand var Knud Rasmussen.

Jeg har også en dunkel forestilling om, at jeg så hans bryllupstog, men han var mig dog endnu en fremmed.

Dette skulde dog snart forandres.

Kort efter at jeg var taget ud af Ringe organistskole, trådte far en morgen ind i vort sovekammer, hvor jeg stod i færd med påklædningen. »Povl«, siger han, »hvad mener du om at komme i friskole?«

Jeg svarede ingenting. Ordet »skole« havde i mine øren en såre uhyggelig klang, der straks fik mig til at hænge med næbet.

Mor trøstede mig og sagde, at friskolen skulde jeg nok blive glad ved; men jeg kunde ikke begribe, hvorfor de havde så travlt med at få mig i skole igen, efter at jeg nys var sluppen så godt fra Ringe.

En halv time senere var jeg igen — sammen med far — på vej til skole; men denne gang var det Sødinge friskole, det gjaldt.

Modtagelsen, vi fik, vendte imidlertid straks op og ned på alle mine hidtidige forestillinger om begrebet skole. Marie og Knud Rasmussen kom os i møde med en hjærlighed og en glæde, der gjorde mig ganske forvirret. Far og jeg blev budt til sæde i sofaen. — En sådan havde jeg aldrig før siddet i måske næppe set. — Vi fik både kaffe og kage, mens Knud R. talte med os »som en mand med sin næste« og ikke fra en »lærers himmelhøje stade.«

Og da så friskolelæreren tog os med ind i skolen, og børnene dér kom mig i møde så frit og så venligt, ja så forstod jeg, at det gamle ord: »Der er meninger to om en tale«, også kunde finde anvendelse på ordet »skole«.

Min ny lærer var meget stilfærdig og tålmodig; aldrig hørte vi ham råbe op eller så ham hidsig. Det varede en god stund, før jeg turde tro på denne stilhed i skolen, bestandig var jeg på vagt i den ængsteligste spænding for det øjeblik, da dette blide vindstille skulde afløses af den brølende orkan, som jeg — ud fra mine tidligere erfaringer, følte mig forvisset om, ikke kunde udeblive. Mine øjne spejdede ivrigt efter at finde stedet, hvor han gemte sin stok eller tamp, hvad det nu monne være. Jeg vogtede på hver mine hos læreren for at blive klar over, hvorledes jeg skulde tilpasse mig, så at jeg her — som tidligere i Ringe — kunde undgå at komme med ind i den værste hvirvel; men ikke et vindpust, ikke så meget som en truende sky i synskredsen varslede uvejr.

Omsider faldt jeg da til ro; og tilliden til denne bestandige bliden bør vandt lidt efter lidt indpas hos mig. Når læreren nævnede mit navn eller gjorde mig et spørgsmål, for jeg i den første tid op og stod ret, som jeg fra Ringe var vant til; men hver gang dette skete, gled der et lille fornøjeligt smil hen over Knud Rasmussens ansigt, samtidig med at hans stilfærdige og venlige stemme lød: »Bliv kun siddende, lille Povl«. Ja, hvor kunde hans mørkeblå øjne lyse forunderlig mildt; mens der dog ikke så sjælden var en skælm gemt i øjenkrogen. Denne skælm mødte os hyppigst i form af et eller andet skæmteord-sprog, som med stille lune gled over hans læber. Knud Rasmussen elskede vore gamle ordsprog og lærte os tidligt at bruge dem. På forskrifterne, vi havde at skrive skønskrift

efter, stod altid et ordsprog, og hans fortælling og samtale krydredes stadig med velanvendte ordsprog. Han lærte os at elske dem.

— Men var jeg således fuld af forundring over min ny

Friskolelærer Knud Rasmussen i Sødinge.

lærer, så var jeg det ikke mindre med hensyn til mine ny kammerater, skolebørnene. Aldrig hørte man en ed, heller ikke rå eller usømmelig tale, lige så lidt som jeg her så til den frygtede mishandling af de små. Med hver en muskel spændt

og med et øje på hver finger trådte jeg i det første frikvarter ind i drengekredsen; jeg var beredt på baghold, faldgruber og lignende. Men jeg mærkede ingen. Det var hele tiden, ligesom jeg var kommet ind i et godt hjem, omtrent som mit eget derhjemme.

Allerede en af de allerførste dage kom et par af de større drenge hen til mig, hilste venligt på mig, sagde, at de vidste godt, hvem jeg var, og de vilde bede mig om at vælge min plads i skolen på bænken imellem dem. Jeg lod et ord falde om, at jeg vel som de andre måtte sidde på den plads, mit nummer anviste mig. Men så gav de sig til at le, idet de iøvrigt forklarede, at her sad man ikke »efter nummer«, men hver kunde vælge sin plads, hvor som helst.

Jeg fulgte da deres opfordring og tog plads imellem dem omtrent midt på den lange bænk for det tilsvarende lange bord, ved hvis ende læreren sad på en ganske almindelig stol uden noget som helst i lighed med kathedrer.

Men skønt jeg var glad ved denne plads mellem de to rare drenge, der hele skoletiden vedblev at være et par af mine allerbedste venner, så blev denne plads dog ikke varig min. Jeg flyttede efterhånden nærmere og nærmere op imod den bordende, for hvilken Knud Rasmussen sad.

Dette skyldtes hans fortællertimer. Mundtlig fortælling af læreren i skolen havde vi ikke i Ringe; men hvor fængslede det mig; jeg var helt betaget deraf, så enten jeg vilde eller ej, måtte jeg ganske uvilkaarlig rykke fortælleren nærmere. I de første år var det særlig bibelhistorien, der greb mig, senere kom andre æmner frem i første række.

Men når da *Knud*, som vi altid slet og ret kaldte vor lærer, i sin fortælling kom med et udtryk, som jeg enten ikke forstod eller ikke var enig med ham i, da kunde jeg ikke betvinge min spørgelyst, jeg afbrød ham og bad om besked på det, jeg ikke forstod eller billigede. »Knud« holdt straks inde i sin fortælling og gav sig god tid til at svare.

De første par gange blev jeg aldeles forfærdet over, hvad jeg havde vovet, og frygtede både for, at de andre børn skulde »grine ad mig«, og at Knud skulde finde mine afbrydelser næsvise. Men ingen af delene skete, tvært imod; jeg syntes at mærke, at bægge parter i reglen var glade, når jeg greb ind.

Selvfølgelig var det ikke let at sidde dør langt nede på bænken og bryde ind under fortællingen; dette var langt

lettere, når jeg sad fortælleren nærmere, og derfor rykkede jeg efterhånden op. Det viste sig da for resten også, at de større drenge, som i reglen sad der »oppe«, slet ikke havde noget imod at komme lidt længere bort fra læreren. Det gav jo dog i almindelighed lidt mere fri hænder.

Længe varede det imidlertid ikke, før jeg havde pladsen helt oppe på bænken ende nærmest fortælleren. Jeg tror, at også han godt kunde lide, at jeg sad dér, og at jeg kom med mine spørgsmål. Ja her var herligt at sidde netop af ovennævnte grund.

Undertiden kunde der dog komme en stærk følelse op i mig, at jeg vist bar mig galt ad, og at det kunde udlægges, som om min plads var valgt af forfængelighed. En gang tog denne følelse overhånd, således at jeg til fortællertimen om morgenen havde sat mig et sted langt nede mod bænken anden ende. Dette førte imidlertid til, at stedets sædvanlige indehaver højlydt gjorde indsigelse mod min besættelse af hans plads. Knud kom i det samme ind, og da han hørte, hvad det gjaldt sagde han blot: »Kom her op, hvor du plejer at sidde, Povl, og lad Kristian have sin plads i fred.«

Knuds afgørelse gik altså mig imod, men sjæleglad var jeg, og fra den dag af var min samvittighed beroliget. Knud — syntes jeg — havde netop sat mig dér, hvor jeg allerhelst vilde være. Underlig nok, der var aldrig nogen af de andre drenge, der med ord eller antydning gjorde mig denne plads stridig den gang eller senere.

En gang i mine senere skoleår skildrede Knud de mange vildfarelser, der efterhånden kom frem i pavedømmet og lidt efter lidt fremkaldte opløsning i så mange forhold.

Jeg sad i stor forundring over, hvordan dog alt dette kunde ske; men pludselig — sådan syntes jeg — gik der et lys op for mig, og jeg afbrød Knuds fortælling med det glade udbrud: »Nå, nu forstår jeg alting: kristendommen var udartet altså.«

Knud standsede sin fortælling, vendte sig langsomt om imod mig og sagde med meget stort eftertryk: »Nej Povl, der tager du fejl; kristendommen udarter aldrig, den er den evige sandhed, men menneskene kan undertiden hitte på at give deres egne gale meninger ud for kristendom; det var netop det, de gjorde her; og så går det altid galt.«

Det var, som om disse ord drog et slør bort fra mine øjne, først nu forstod jeg, hvad reformationen drejede sig om.

Sådan gik det den gang, og ofte gik det på samme vis, at det Knud gav os som svar på vore forespørgsler, for mig var langt det bedste og betydningsfuldeste.

Vi begyndte altid dagen med en morgensalme eller -sang, og de første år af min skoletid bekendte Knud Rasmussen derefter troen og bad fadervor; men senere skete dette dog kun med mellemrum. Da vi næsten tiggede ham for at blive ved, sagde han, at det var blevet ham klart, at den ting egentlig hørte hjemmene til, og når der nu var nogen hjem, der daglig brugte det så kom børnene til at deltage deri to gange hver morgen, og det var for meget. For mig — i hvis hjem intet sådant foregik — var det et meget stort savn, at han holdt op hermed; men så meget gladere var jeg de dage, det endnu blev bibeholdt.

På den måde lærte jeg trosordet; fadervor havde jeg lært ved, at far eller mor bad det sammen med os børn, efter at vi om aftenen var kommet i seng.

Når morgensangen i skolen var til ende, fortalte Knud R. bibelhistorie for os i den »lille klasse«, og dertil sang vi så Grundtvigs bibelske sange. Vi kunde synge mangfoldige af disse udenad fra ende til anden, blot fordi de forekom os så festlige, at vi aldrig blev træt af dem.

Hvor stærkt et indtryk Knud Rasmussen gennem sin yderst stilfærdige fortællen gjorde på mig, kan måles ved følgende: Han skildrede profeten Daniel, så han blev som lyslevende for os, og han nævnte, hvordan profeten tre gange hver dag gik ind i sit lønkammer, lukkede sin dør og udøste sit hjerte i bøn til Gud.

Men når den herlige Daniel gjorde dette, så måtte jeg naturligvis også gøre det samme. Jeg lå den gang ude hos farbror Rasmus i gårdens lille tarvelige karlekammer, med den lille jærnkrog indvendig til at sætte på døren, så den ikke kunde lukkes op ude fra.

Her holdt jeg nu i lang tid min tredobbelte bøn. Morgen og aften var jo let nok; men værre var det om middagen. Når jeg og mine yngre brødre kom hjem fra skolen i frikvarteret for at spise til middag, havde vi kun kort tid til vor rådighed; vi skulde skynde os tilbage til skolen også for at deltage lidt i den muntre leg med kammeraterne. Mine brødre kunde da ikke forstå, hvad jeg altid skulde spille tiden med dernede i karlekammeret, når vi havde spist. Jeg var for

undsélig til at sige dem grunden og kom derfor efterhånden i en vanskelig stilling. Det var vist også årsagen til, at jeg til sidst til min sorg måtte ophøre med middagsbønnen.

Da Knud Rasmussen første gang havde gennemgået bibelhistorien for os og den sidste dag afsluttede med nogle forunderlige inderlige og varme ord om Kristi genkomst, da følte jeg mig gennemstrømmet af en næsten salig glæde. Mit eneste men brændende ønske var, at han vilde komme i den samme stund. Forunderlige frydefulde time!

Af den »Danmarkshistorie«, der blev os fortalt, mindes jeg bedst den ældre tid; især sagnene, gude- og heltesagnene. Jeg tror, at de gav mig den første forestilling om, at jeg hørte med til et folk, det danske. Af den senere og nyere tids historie mindes jeg kun lidt og har en forestilling om, at den ikke rigtig havde ærinde til mig. Og som det her gik mig, tror jeg, det går de fleste børn. Jeg tror, man uden skade godt kunde gemme det meste af den nyere tids historie til højskoletiden. Da er der netop særlig øre for de senere tiders gang.

Da jeg blev ældre i skolen, var det særlig geografien og digtningen, der talte stærkest til mig i Knud Rasmussens foretællinger. Især mindes jeg her hans skildring af f. e. Syd- europas natur, folkeliv og samfundsforhold. Det var mig næsten ikke muligt at vænte fra den ene dag, og indtil vi den anden kunde få fortsættelsen. Højdepunktet tror jeg nådes med silkeavlens og vindyrkningen i Frankrig.

Når jeg tænker derpå, er det som ser jeg min åndelige synskreds udvide sig fra dag til dag. Det var timer, der gav både vækst og grøde.

Knud Rasmussen havde megen sans for poesi og ikke så liden ævne til selv at give sine tanker og indtryk form i bunden stil. Det vidste vi skolebørn nok og var slet ikke så lidt stolte af, at »Knud kunde digte«.

Selv lagde han dog kun liden vægt herpå. Men om de »rigtige digtere«, om »skjaldene« gav han os de højeste tanker; de var det samme for deres folk som de gamle profeter for Israels børn. Det var dem, der i deres digtning tolkede Guds tanker og viste hans vej for folket; dem, der skulde bringe folket Guds tugt eller trøst, alt som det tiltrængtes.

Jeg havde allerede som barn en vis ævne til at kunne »lave vers«; men aldrig under nogen omstændighed turde jeg lade noget menneske ane dette. Ti det vilde dog være top-

målet af al dårskab, om man på den måde vilde bilde sig selv og andre ind, at man havde i sinde at sammenligne sig selv med en Israels profet.

Heller ikke senere har jeg fået det mod, der skal til for at give sig poesien i vold; men jeg har alligevel fået god brug for min beskedne poetiske åre; ind over mine foredrag i højskolen og andet steds har jeg tit med glæde følt den lille rislebæks forfriskende og oplivende strøm.

Tidlig gav Knud Rasmussen os kundskab til guldalderens digtere Oehlenschläger, Grundtvig, Ingemann, Blicher, Andersen o. s. v. Af alle disse forstod vi Ingemann bedst også bedre end H. C. Andersen. Dette kom måske for en del deraf, at Ingemann rigtig af hjertet var Knud Rasmussens yndlingsdigter.

I årenes løb læste han for os i slutningstimen om aftenen grumme meget af, hvad Ingemann havde skrevet: alle hans historiske romaner, hans lyriske dramaer og mange af hans æventyr og fortællinger.

Det stærkeste indtryk på mig gjorde »Valdemar den store« og Holger Danske. Efter læsningen bad jeg, om jeg måtte låne bøgerne med hjem. Det fik jeg lov til og læste dem atter og atter, indtil jeg kunde lange stykker udenad især af Holger Danskes sange. Jeg syntes ingen poesi i verden kunde lignede ved dem. Jeg kunde drømme mig fuldstændig bort i den verden, de så vidunderlig skildrede.

Mange af vore lege havde da også Ingemann til udgangspunkt.

I mine senere skoleår blev andre og yngre digtere også taget med, Hauck, Hostrup og ganske særlig B. Bjørnson. Det var da især hans fortællinger og sange, der vandt mit hjerte; jeg var endog en tid i tvivl om, hvorvidt Ingemann kunde beholde sin førsteplads, eller om den ikke burde overlades til Bjørnson.

Efter at sansen for god dansk digtning var bleven vakt ved Knud Rasmussens oplæsning og tolkning deraf, begyndte jeg dér tidligt at gå på egen hånd. Jeg lånte bøger hos Knud af dem, han ikke havde læst for os; her blev jeg således kendt med Hejberg og Hertz mens jeg i Ringe sognebogsamling blandt andet stiftede bekendtskab med fru Gyllenborg og Carl Bernhard. Sidstnævnte var ligeledes en tid nær ved at overstråle alle andre i mine øjne. »Lykkens yndling«, syntes jeg,

bar prisen for alt andet. Af fremmede digtere mindes jeg fra denne tid især kaptajn Maryat og Cooper, navnlig gjorde »Den sidste Mohikaner« et uudsletteligt indtryk på mig.

Atter lidt senere — måske i tiden nærmest efter afslutningen af min skolegang fik også Anton Nielsen og Thyregod stærkt tag i mig.

Ved min gode lærers hjælp blev jeg således meget tidligt lukket ind i den danske poesis vidunderhave, der hvor jeg senere i mit liv skulde tilbringe så mange rige og frydefulde timer.

Men for os skolebørn havde det måske sin største betydning deri, at vi altid havde så meget der opfyldte og optog os, så vi derved ofte undgik det, som dårligt var.

Det var i efteråret 1864 jeg kom i Sødinge friskole. Den påfølgende vinter blev ualmindelig stræng, især faldt der megen sne. Mangen en morgen gik jeg til skolen på snedriver, der tillod mig at spadsere oppe i højde med de levende hegns toppe langs vejen. Og det hændte da hyppigt, at jeg var det eneste skolebarn, der mødte frem. Jeg begyndte med at betragte det som pligt at møde, og jeg satte en ære deri; men snart blev denne ejendommelige skolegang min største glæde. Jeg måtte nemlig en sådan dag »bestille hvad jeg vilde«, og jeg tilbragte da dagen nede i Knud Rasmussens arbejdsstue sammen med ham. Her blev vi rigtig kendte med hinanden, og i den vinter grundlagdes et venskab, der holdt livet ud.

Mest optaget var jeg, når jeg kunde få ham til at fortælle et æventyr, dog var det heller ikke ilde at se ham tegne landkort til skolens brug eller se ham binde bøger ind, læsebøger til brug for os skolebørn. Så satte jeg mig ved siden af ham og regnede lidt eller skrev; mere holdt jeg dog af at læse i en eller anden af de bøger, han forsynede mig med.

Var snefygningen endnu lige tæt ved middagstid, så indbød hans kone, den lille milde og venlige Marie mig til at blive og spise til middag hos dem i stedet for at vove mig ud i uvejret.

Den vinter opholdt sig hos Knud Rasmussen en ung mand for at prøve sig for med skolemestergerningen. Det var den senere sekretair i »dansk fiskeriforening« Jens Videbæk. I sådanne dage med deres uregelmæssige skolegang blev »Jens« af Knud sat til at fortælle mig en historie. Jeg mindes endnu »prinsessen på glasbjærget« som en af dem, der optog mig mest. Den blev fortalt meget livligt.

Knud Rasmussen havde overtaget friskolen efter Schjørring, og da de to mænds måde at holde skole på var meget forskellig, varede det en stund, før de ældre børn, der havde haft Schjørring som lærer, kom i det rette forhold til den ny mand. Schjørring havde ingenlunde været bange for at give dem en mer eller mindre kraftig »håndsrækning«, når han fandt en sådan passende; men dette hjælpemiddel vilde Knud Rasmussen ikke på nogen måde godkende.

I den første tid opfattede skolebørnene da stillingen, som om de nu kunde gøre, hvad de fandt for godt; ti Knud »slog ikke«. Der var små tilløb til tøjlesløshed.

Det holdt hårdt for den ny lærer at få ordenen opretholdt på denne ny og ukendte måde. Mer end en gang har han åbenbart været fristet til at opgive det hele og falde tilbage til de gamle og anerkendte former. Jeg har nu bag efter en følelse af, at her stod friskolens ny lærer overfor en af de vanskeligste opgaver, der nogensinde mødte ham på hans skolevej.

Det skal siges til hans ros, at han ikke gav op — kun en eneste gang i de 6 år, jeg gik i skole hos ham, mindes jeg at han i et særdeles vanskeligt øjeblik tog sin tilflugt til en ørefigen; men da vakte også denne en sådan bevægelse blandt børnene, at jeg tror giveren selv følte sig ulykkelig derved.

Meget snart lærte vi dog alle at kende det ny styresæt, han indførte. Det mødte os i form af en lige så stærk som stille myndighed, der igen helt og holdent hvilede på, at vi alle som en holdt af ham. Da først overgangen var sket, og især da han efterhånden fik børnene fra de som små kom ind i skolen, så fremkom der lidt efter lidt en forunderlig god tone så vel mellem børn og lærer som mellem børnene indbyrdes; alt hvad der her smagte af tyrani og vold forsvandt og gav efterhånden plads for den gode orden og skik, der kendetegner et godt hjem. Her var lige langt fra slaphed som fra hårdhed, fra det at kunde gøre hvad vi selv vilde som fra det *blindt* at skulde lystre. Fra hele min skoletid mindes jeg ikke en eneste gang at have deltaget i — eller blot overværet et af de almindelige drengeslagsmål, der omtrent havde hørt til det daglige brød i organistskolen i Ringe. —

Skovturen var sommerens store skolefest. Første gang, jeg var med som deltager, var vi ovre på det gamle middelalderlige voldsted i Pederstrup skov. Der var et par andre

friskoler foruden Sødunge. Jeg befandt mig dog ikke rigtig til pas blandt de mange fremmede børn, den meste tid gik jeg og holdt Knud Rasmussen i hånden, som jeg altid plejede hjemme at holde fars hånd, når jeg følte mig usikker. Jeg tror, at jeg den dag for første gang hørte biskop Jens Beldenaks navn nævne i anledning af det sted, vi var kommen sammen på.

Et par år senere var vi gående over til Ringstedgårds kæmpehøj og lille skov. I sange og digterværker havde vi atter og atter mødt navnet »kæmpehøj«; men aldrig havde jeg endnu set en sådan. Det var mig, da jeg nu stod ved og på en virkelig kæmpehøj, som om selve oldtiden lukkede sig op, og hele den gamle historisk-poetiske verden på en gang trådte mig lyslevende i møde. Jeg var som henrevet og henrykket til en anden og højere verden. Jeg tror kun en eneste gang senere i mit liv at have oplevet noget tilsvarende, hin morgen, nemlig, da jeg steg ud af exprestoget og satte min fod på Romas, »den evige stads« grund. Nu mindedes jeg, hvad jeg nys havde læst og lært: Holger Danske-sangene. Atter og atter måtte jeg i stilhed gentage Holgers ord:

»Hver gang jeg ser over marken, hvor kæmpehøjen end står, mit tusendårshjærte sig rører, som om jeg var elleve år«.

»Jeg må opstige på højen og se på de stene grå,
på mægtige overligger jeg atter mig hvile må.«

Ja her var ganske vist ingen grå sten eller nogen overligger; men her stod en krans af herlige bøger om kæmpehøjens top, og de syntes mig ikke mindre ærværdige.

Den dag og dens indtryk blev *mig* uforglemmelig.

Mangfoldig gange i de følgende år bad jeg Knud Rasmussen om vi ikke måtte gentage turen til Ringstedgårds kæmpehøj; men det blev aldrig senere til noget.

Kun en eneste gang har jeg været der senere. Et lille halvt hundrede år var gået, da jeg — denne gang ganske alene — igen stod på det sted, hvor jeg som barn havde set poesiens himmel åben og havde oplevet det uudsigelige. Jeg genkendte hvert træ og hver en ujævnhed i højens overflade; kun syntes jeg den var bleven mindre siden sidst. Men atter måtte jeg »opstige på højen« og atter måtte jeg lytte til suset fra skoven og fra de mægtige træers kroner, mens øjet duggedes og »hjærtet blev så stort derved.«

De sidste år af min skoletid, kom også vor skole med

til det store friskolebørns-stævne i Guldvedholm skov ved Kværndrup.

Vi var her i en årrække vist op mod en halv snes friskolers børn samlede ved den lejlighed.

Den store børneskare blev delt mellem enkelte af lærerne, som hver for sig underholdt sin trop på den måde, der bedst stemmede med hans egen lyst og anlæg:

Den gamle sønderjyde Jueler fra Trunderup forestod en lille gratis salonskydning, hvor alle de drenge, som havde lyst og mod, fik lov til at skyde hvert et skud eller to; med bankende hjerte og skælvende hånd løsnede jeg her mit første skud.

Hos den anden sønderjyde, Kr. Appel fra Ryslinge, skulde der altid leges krig; denne formede sig mest som brydekamp. Om der under denne vankede endog temmelig alvorlige knubs og stød, blev der ikke taget noget som helst hensyn til. For Appel gjaldt det først og fremmest om at skabe »drenge klædt i stål«, og hertil var krigslegen et fortrinligt middel, syntes Appel; i hans flok kunde man derfor også være sikker på at træffe næsten alle Ryslinge friskoles drenge.

Vi drenge fra den stilfærdige og fredelige Knud Rasmussens skole blandede os sjældent i denne vilde kamp, den så vel som drengene fra Ryslinge var os for voldsomme.

Så var der den unge spillevende Johnsen fra friskolen i Rudme, — forresten også en jøde. — Han ledede altid danselegene. Om ham samlede sig hele pigeflokken. Han sang, han lo og dansede, så jeg aldrig havde set mage; det var næsten lige så morsomt at se på ham som selv at være med; en del af drengeskaren gled da også over imod hans kant, når de var færdige med skydningen hos den alvorlige Jueler med det mægtige røde skæg, der bølgede ham ned over brystet og ledte vore tanker hen på Olav den hellige, som vi så tit i skolen havde sunget folkevisen om.

Afslutningen på dagens fest var gerne et æventyr i min tid altid — fortalt af Johnsen. Denne havde efterhånden vundet stort ry for sin fortællekunst. Jeg kunde dog ikke ubetinget nyde den, da jeg altid havde en følelse af, at hans minespil og øvrige virkemidler var mig en grad for stærke. Jeg led nu engang bedst Knud Rasmussens såre stilfærdige fortællemåde. Dens ukunstlede enfold faldt altid for mig bedst i tråd med selve det gamle æventyrs indhold.

Men ved sådan lejlighed optrådte Knud Rasmussen aldrig.

Han og et par af de andre lærere så altid til. Vi, hans skolebørn, kunde ikke rigtig lide dette. Vi var bange for, at de andre skolers børn let kunde få et indtryk af, at vor kære Knud hørte til sinkerne i lærerkredsen. Men ytrede vi noget i den retning, lo Knud på sin egen milde måde, men han rørte ikke så meget som en finger for at opfylde vort ønske om at gøre sig lidt mere gældende.

Men skønt vi således kunde ærgre os over, at Knud Rasmussen altid ved sådanne lejligheder trådte i baggrunden og lod andre føre an, så tror jeg alligevel, at vi allerhelst vilde have ham netop sådan, som han var, og ikke et gran anderledes.

Hvor ligger der lysglans over de store skolefester i Gultvedholms skov fra hine dage.

Men var skovturen somrens fest, så var »juletræet« derimod vinterens.

Jeg havde jo nok tidligere været med til juletræ i mit hjem; men træet i friskolen var nu noget for sig selv. Her stiftede vi børn nemlig for første gang bekendtskab med sanglegen. Disse sanglege var netop den gang i færd med at komme frem som afløser af den gamle gildesdans. Denne dans, øvet af bylavet, havde efterhånden udartet til en mangel på rå og altfor støjende vildskab, som adskillige af byens forældrepar var ked af at føre børnene ind i. Det gamle bylav var allerede forlængst sprængt og havde lidt efter lidt helt opløst sig. Men trangen til naturlig livsglæde for børnene, fik da folk til at se sig om efter fornøjelser, der var bedre og sundere for deres børn end dem, den gamle gildesdans bød på.

Her mødte da sanglegen frem som »en buden helligdag«, og den holdt ved friskolens juletræ sit indtog først blandt skolebørnene og senere blandt ungdommen. I disse sanglege tages der i førstningen kun lidet sigte på dans. Deltagerne udfører simpelthen den handling, som udtrykkes i sangen. Man gik med »munken i enge« og man »brød kloster« og hvad sangene nu ellers mældte om.

Vi børn var såre stærkt optaget af alt dette ny og hidtil ukendte; navnlig mindes jeg en jul, hvor daværende friskolelærer, senere politiker Klaus Berntsen havde indfunden sig for at lære os nogle ny sanglege. Det kan nok være, der kom liv og fart i sagerne. Jeg ser endnu Klaus Berntsens høje skikkelse midt i børneskaren, der stormer frem for at »bryde kloster«.

Eftersom vi blev lidt større, foretrak vi dog efterhånden de sanglege, hvori der til sangens toner blev danset; de andre trængtes tilbage og legedes kun af »de små«. Men sang- og danselegene fulgte friskolebørnene, da de voksede til; og indtil jeg forlod min fødeby omkring ved de 20 år, havde vi aldrig haft offentlige musikkere ved ungdommens festlige sammenkomster. Sangen og dansen fulgtes ad som et tvillingpar. Vi vilde ikke bytte den ordening bort for nogen anden; og jeg har altid ment, at sådan som den her havde vunden indpas, var den en udmærket støtte for god tone i de unges kredse.

Fra udflyttere på »Sødinge mark« var der skolebørn, lige fra friskolens første dage; men indenfor den gamle by var jeg det første barn, der besøgte skolen.

Andre fulgte dog hurtig efter, og snart gik så godt som alle byens børn i friskole. Antallet nåede efter nogle års forløb op til omtr. 80. Vi elskede vor friskole, og vi beundrede og så op til vor lærer. At blive hjemme fra skole var os utænkeligt; »enten det regnede eller skinnede sol«, så vilde og måtte vi i skole. Jeg mindes således en gang, mens jeg lå syg, at der skulde være et stort flot bryllup i en af byens gårde; 24 vogne skulde derfra i rad og række køre til kirke. Far og mor var budt med, og vi børn var også indbudt som gæster til trediedags bryllup. Men da festdagen oprandt, og mine yngre søskende i den anledning om morgenen fik besked om at blive hjemme fra skolen gav de sig ynkelig til at tigge og bede vore forældre, om de dog ikke nok måtte som sædvanlig gå i skole, så vilde de med glæde give afkald på brylluppet.

De fik lov til at følge deres lyst; men hvordan far i bryllupsgården fik forklaret hans børns udebliven, det ved jeg ikke.

Vore forældre holdt stærkt på, at når den daglige undervisning i skolen var til ende, skulde vi straks gå hjem for efter ævne at deltage i hjemmets arbejde. Vi kunde derfor ikke — som vi ofte havde lyst til — blive sammen efter skoletid og fortsætte vor leg. For afsavnet tog vi så grundig oprejsning søndag eftermiddag. Henad kl. 2—3 samledes næsten alle byens drenge, undertiden også piger uden for porten til vor gård, og så gik det løs med allehånde lege for raske drenge. Vi spillede trille, kegler eller bold, vi legede røvere, fjæleskæg og kaput, vi sprang buk og gjorde smidighedsøvelser i en grad, så vi om mandagen var som mørbankede og næppe kunde røre et lem.

Flokken havde her som så ofte i lignende tilfælde kåret sin fører, og det var i dette tilfælde bleven mig. Derfor mødte de ved vor gadeport. Så længe en sådan fører har den tilbørlige tillid i sin flok, ligger der en sand enevoldsmagt i hans hånd, og det gjorde der da til visse også i min. Men jeg kan da også tilfulde bevidne, at jeg gjorde, hvad der stod i min magt, for at hævde min værdighed til denne æresplads. Jeg udarbejdede stadig ny og bedre regler for legene, søgte at skabe ny og spændende situationer, men måtte så også være villig til at stå for skud og gå foran, når det gjaldt udførelsen af en mer eller mindre forvoven plan. Mangen en gang havde jeg svært ved at forene hensynet til fars advarsler og moders formaninger med de krav, som jeg syntes, førerstillingen bragte med sig.

De rifter og skrammer, jeg under udførelsen af mit kald pådrog mig, måtte jeg derfor søge at skjule, så godt jeg kunde; det hjalp ikke, at det i mine øjne var hæderstegn; indenfor hjemmets døre blev de ikke opfattet på den måde.

Det ideal jeg til brug i min stilling havde dannet mig, havde sin rod i Ingemanns digtning. Det var ridderligheden, jeg stræbte at virkeliggøre; ridderlighed overfor såvel modstandere som medkæmper såvel piger som drenge.

At virkeliggøre dette ideal lykkedes naturligvis ikke altid; men jeg tror dog, at vor færd og vore lege i mange henseender blev præget deraf, særlig hen mod skoletidens slutning.

Sidste dag jeg var i skole blev en af de strængeste dage, jeg endnu havde oplevet; hele dagen gik jeg med gråden i halsen; den dag duede jeg slet ikke til at lege og endnu mindre til at føre legen an.

Jeg tror også, Knud Rasmussen var en lille smule vemodig stemt, i hvert fald lød hans afskedsord til os meget inderlige.

Hvor jeg dog i den nærmest følgende tid savnede skolen; det var mig næsten utåleligt at se mine yngre søskende »gå til skole«. Jeg længtes over al måde.

XII.

Konfirmation.

Mine første indtryk af kristendom skriver sig fra mit hjem, fra far og mor. Vel sad de ikke inde med megen kristelig oplysning, men de var fromme og barnligt troende mennesker.

Disse indtryk øgedes dog tidligt ved det stærke samliv i min moders slægt. Mine morbrødre stod i kristelig oplysning over de fleste af deres jævnbyrdige og de satte ingeniunde deres lys under en skæppe; tværtimod, det var deres største glæde at tale og synge derom.

Hertil kom lidt senere Knud Rasmussens milde og levende påvirkning i friskolen, særlig rige var hans fortælle timer om morgenen, hvor de bibelske og kirkehistoriske skikkelser gled forbi vort blik.

Da jeg var omtrent en halv snes år gammel, kom pastor Johannes Clausen til Ryslinge som Vilh. Birkedals efterfølger i præstekaldet.

Pastor Clausen, der sammen med Vilhelm Beck tidligere havde stiftet »den kirkelige forening for indre mission«, var i sine første år i Ryslinge stærkt præget af denne retnings alvorstunge syn på kristendom. Han var en såre veltalende mand og varmt grebet af sit æmne. Hans meget stemningsbevægede forkyndelse viste sig hurtig i besiddelse af stor magt over tilhørerne. De indremissionske salmer med deres meget iørefaldende og letlærte melodier, fik hans tilhørere til at synge som aldrig før. Det varede ikke længe, før salmesangen i Clausens kirke nåede en kraft og inderlighed, der

ikke gav den meget efter, som lød i Nazarethskirken hos Birkedal.

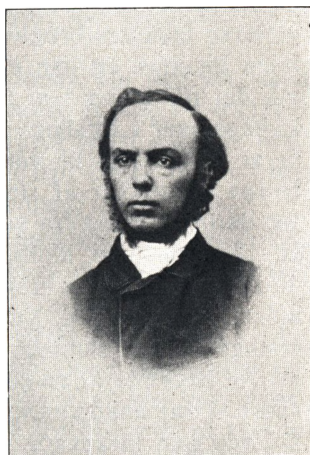
En af tjenestepigerne i mit hjem, Maren Simonsen, var den første i min bekendtskabskreds, der vakttes ved Clausens ord. Hendes »omvendelse« foregik så voldsomt, at hun for en tid kom fuldstændig ud af ligevægt. Hun græd dag og nat, græd, når hun arbejdede, og græd, når hun sad til bords med os og spiste. Vi børn forstod hende slet ikke, og det var, som hang der i den tid en truende uvejrssky over hele vor barnehimmel.

Med morbror Hans tog Maren mangen en dyst. Jeg mindes således, hvordan hun en gang udtalte sin sorg og sin gru over de mennesker, der som hedninger eller uomvendte gik til Helvede straks efter deres død. Morbror kunde ikke godkende dette, »hvis tilfældet var sådan«, sagde han til Maren, »så forstår jeg ikke, at du kan gå her et eneste øjeblik i din tjeneste, du må jo af sted ud til hedningerne straks, endnu i dag; ti tænk, om du ved at komme der én dag før, måske kunde redde blot én eneste menneskesjæl fra evig fordømmelse, hvor tør du da dvæle, ansvaret for denne sjæls evige fortabelse vilde jo på den måde blive dit.«

Jeg husker hvordan Maren pludselig tav; hun kunde intet svare; men hun gav sig ikke.

Vi børn syntes, morbror Hans havde ret; men vi var så bedrøvede over, at Maren, som vi holdt meget af, havde det så ondt og altid nu var så tungsindig.

Under omgangen med Vilhelm Birkedal og gennem påvirkning af ham undergik Clausen i sin forkyndelse dog snart en stærk ændring. Det truende og fordømmende trådte i baggrunden og gav plads for det evangeliske. Gik det end også her efter det gamle ord, at karret altid smager af det, som først har været der i, så kom glædesbudskabet dog nu efterhånden til sin ret også i Clausens vidnesbyrd.

Johannes Clausen.

Under alt dette vandt også Maren lidt efter lidt sin ligevægt og sin frimodighed tilbage igen.

Vi andre familiemedlemmer skulde da også høre den meget omtalte præst, og jeg fulgte med far der ned til nabosognet en vinteraften til bibellæsning. Clausen talte om den tabte søns hjemkomst, og jeg var længe stærkt optaget af, hvad jeg den aften havde hørt i Ryslinge kirke.

Min farbror Rasmus begyndte nu også at søge til Clausen og det både om søndagen og om onsdagafterne, som Clausen vinteren igennem brugte til bibellæsning. Jeg havde lyst til at følge Rasmus, og han vilde gerne have mig med, og således gik det til, at jeg i et års tid eller noget mer var en stadig kirkegænger i Ryslinge sognekirke. Onsdag aften skyndte vi os at få arbejdet til side, og så gik det tværs over de hvide, frosne snemarker af sted til bibellæsning. Søndagene mindes jeg derimod bedst fra sommertiden. Vi var gerne ved kirken en lille stund, før klokkerne ringede sammen; og der iblandt de tidlig komne var næsten altid en mand med en søn på min alder; drengen hed Knud. Knud og jeg havde mange små festlige stunder sammen dér, mens vi ventede på, at klokkerne skulde begynde at ringe. Altid spejdede vi efter hinanden, så snart vi var ankommen. Men da jeg et års tid eller to senere flyttede min kirkegang ud til Nazarethskirken, tabte jeg ham for bestandig af syne; men den lille venlige »vandrer på kirkevej«, som jeg således et kort vejstykke fulgtes med, har efterladt sig et elskeligt billede i min sjæl.

Måske mødes vi en gang igen der oppe ved den store, himmelske kirkedør.

Den vækkelse, pastor Clausen således satte i gang, nåde langt ud over Ryslinge sogns grænser til egne og mennesker, som Birkedal aldrig havde kunnet få ørenlyd hos.

I vækkelsens spor fulgte gerne de Brorson-ske salmer. Ofte hørte man dem lyde, når folk kom sammen eller endog fra arbejdspladserne. Under opførelsen af vort ny stuehus 1871 lærte jeg af gamle Per Jørgen stenhugger fra Rynkeby »Den store hvide flok, vi se.«

Skønt den gamle stenhuggers bas både var rusten og hæs af så mangan forskellig dravat, så hindrede det dog ikke, at den skønne salme sang sig ind i vore hjerter for der at få blivende sted.

Den unge træskomand Jens Andersen (Glue) var en flittig

kirkegænger hos Clausen; han havde en køn sangstemme og sang gerne. I disse år var det en fast skik, at han hver vinter tilbragte en ugestid i mit hjem med at lave træsko til gårdens folk. Han medbragte selv sit værktøj og stod om dagen ude i huggehuset; men når det blev aften, flyttede han sin »snitte-skammel« ind i dagligstuen, og der sad han så og afpudsede de lavede træsko. Under dette lettere arbejde afløste nu den ene Brorson-ske salme den anden på hans læber; mens mors og pigernes rokke afgav deres snurrende akkompagnement til sangen.

Det kunde knibe for ham at tage tonen, når den gik rigtig højt, f. ek.: »Så kom, due, kom, ja kom, ja kom! i klippens rift er ro og rum«. Den af alle, vi syntes bedst om, var dog: »Her vil ties, her vil vies«. Den måtte han synge for os aften efter aften, indtil vi alle kunde synge med.

Således stiftede jeg bekendtskab med mange af Brorsons bedste salmer. Endnu toner efterklangen af dem gennem min sjæl med en egen stille inderlighed.

Men nu ved slutningen af min skoletid kom så det — for mig — så store og afgørende spørgsmål, hvor jeg skulde »gå til præst«. Skulde det være hos Clausen eller hos vor sognepræst pastor Block i Ringe eller kunde jeg få lov til at komme over til Vilh. Birkedal i Ryslinge. Det var spørgsmålet.

Selv havde jeg dog forlængst spørgsmålet afgjort. Jeg vilde til Birkedal.

Vi holdt familieråd; mit syv år ældre søskendebarn Karen, der var opdraget af farfar i vort fælles hjem, rådede mig til, som hun havde gjort, at gå til Ringe, ti — som hun udtrykte sig: »Pastor Block han gør dig ingen fortræd.«

Farbror Rasmus hældede til samme side; far sagde i førstningen ingen ting; men nu trådte mor uvæntet bestemt op og holdt på, at jeg skulde have lov til at følge min lyst og »gå til præst« hos Birkedal.

Far sagde nu det samme, og derved blev det.

Det var skik, at valgmenighedens børn gik til konfirmationsforberedelse i to halvår, og skønt mine forældre ikke var indmeldt i Ryslinge valgmenighed, fik jeg også lov til at deltage i undervisningen de to halvår.

Jeg begyndte i efteråret 1869; og jeg antager, at der vel var omkring et halvt hundrede »præstebørn«. De fleste af disse

var børn af menighedsmedlemmer; men adskillige var — som jeg — kommen med, uden at forældrene havde løst sognebånd.

Den »præstebolig«, der var opført til Birkedal, var ikke meget rummelig; og vi børn måtte tilbringe tiden, som vi kunde bedst ude i fri luft, inden Birkedal kaldte os ind. Mest opholdt vi drenge os da inde i rejsestalden, hvor vi entrede omkring i krybberne eller sprang buk over spiltovene mellem de tomme »stader«. Hvor pigerne blev af mindes jeg ikke; jeg tror de mest var inde i rullestuen.

At »staldlugten« hang os i klæder og fodtøj, når vi kom ind, og sælsomt blandede sig med duften fra den medbragte mellemmad er sikkert nok og var vist ikke nogen ublandet nydelse for præsten, i hvert fald slår denne blandede duft mig endnu i mindet i møde fra det lille trange gavlværelse oppe på loftet, hvor undervisningen gik for sig. Dog herom ytrede præsten sig aldrig.

Vilhelm Birkedal,
valgmenighedspræst i Ryslinge.

Den kristendomsundervisning og -påvirkning, vi modtog af pastor Villh. Birkedal, mødte os helt anderledes end den, jeg hidtil havde lært at kende. I Ringe skole var det lærebogen, som blev lært udenad, i Sødinge friskole Knud Rasmussens fortællende af bibelhistorien, indstrøet med en mængde sidebemærk-

ninger eller afbrudt af et varmt personligt vidnesbyrd; men her hos Birkedal var det hovedsagelig dogmatik, en troslære, som Birkedal med sin ildfulde personlighed og ved sin brændende veltalenhed søgte at klare og udrede for os.

Dette var dog sikkert en opgave, der oversteg selv en Birkedals uforlignelige ævner. I hvert fald har jeg en forestilling om, at det kneb for mange børn at følge med.

Jeg ved, at jeg for mit vedkommende gjorde min yderste flid og selv det af hans udredning, som jeg ikke forstod, blev alligevel hængende fast i hukommelsen, således at da jeg senere som voksen optog et studium af samme æmne, opdagede jeg

til min overraskelse, hvor godt jeg i grunden fra hine dage hos Birkedal i »Kirkely« — var hjemme i den hele lærebygning.

Hvad han havde gået igennem med os den ene dag, blev vi så til en begyndelse »hørt i« den næste dag altid således, at vi svarede i fællesskab.

Jeg, som aldrig havde lært skriftsteder udenad, havde under denne overhøring tit svært ved at klare mig overfor de dygtige blandt mine kammerater, hvoraf flere var sande hukommelseskunstnere, der kunde kæde og lænke bibelsteder sammen i det uendelige. Jeg måtte altid hjælpe mig med mine egne ord og selv forme tanke og svar. Birkedal lagde mærke dertil, og jeg tror det huede ham vel, skønt han satte pris på, at vi kunde de pågældende skriftsteder på fingrene. Undertiden kunde der da her ske noget lignende som hjemme i friskolen i Sødinge, at der fremkom et helt lille ordskifte mellem præsten og mig. Men når jeg da lagde mærke til, hvor alle de andre børn blev tavse og forbavset stirrede på mig, så blev jeg forlegen og gik i stå; jeg fik således ikke det udbytte deraf, som jeg ønskede og også tror, jeg kunde have fået, om jeg havde vundet den samme frimodighed her som tidligere i friskolen. Dette nåde jeg dog ikke; men alligevel vil jeg stedse være Vilh. Birkedal megen tak skyldig for disse timer, der hyppigst blev rige for mig, navnlig når præstens varme hjærte løftede ham op over al »den megen lærdom«.

Personlig inladende var han slet ikke, jeg tror, vi alle havde den forestilling, at han næsten ingen af os kendte. Han nævnte os aldrig ved navn, og lod aldrig en ytring falde, som kunde give os forestilling om, at han vidste, hvem den enkelte var.

Dette var en kendsgerning, der for mange af os rummede et savn.

Birkedal forlangte aldrig, at vi skulde lære skriftsteder udenad; men han så åbenbart med glæde på den, der sad inde med sådanne og vidste at anvende dem ved passende lejligheder under overhøringen. Derimod bad han os om at lære salmer udenad — mest gamle kærnesalmer af Kingo og Brorson. Dog også dér indrømmede han undtagelser, når nogen bad sig fritaget.

Jeg vilde gærne være ham til villighed og lærte pligt-skyldig mine salmer. Da jeg aldrig før havde prøvet at lære udenad, voldte det mig i begyndelsen en del besvær; senere

gik det let, og jeg tror aldrig nogen sinde, jeg var »til præst« uden at kunne mine ting.

Og dog er det sikkert, at disse salmer tit forstyrrede mit udbytte af præstens undervisning. Han havde nemlig den skik at overhøre os i salmen sidst i timen. Jeg sad da ikke sjældent i stor spænding for, hvordan overhøringen for mit vedkommende vilde falde ud; mangen gang midt i undervisningen gjorde jeg da kortere eller længere afstikkere hen at prøve, om jeg kunde huske lexien.

De salmer, jeg på den måde lærte udenad, har aldrig fået noget af den glans over sig som dem, jeg lærte ved at synge dem; tvært imod syntes de mig bestandig så blege og så uendelig kedelige. Og jeg véd, at det for mange salmers vedkommende er med urette; men jeg kan blot ikke frigøre dem for den stemning, der uvilkårlig fremgik af slidet med at lære dem udenad og spændingen ved, om jeg hos præsten »kunde dem«.

Denne erfaring har senere givet mig adskilligt stof til eftertanke angående spørgsmålet om børns udenadslæren.

— Skønt meget af det stof, som Birkedal arbejdede med blandt os børn, lå barnehjertet fjærnt og tit gik os over hovedet, så var der dog næsten altid en exemplarisk ro og orden i det lille tætpakkede værelse; ti vi havde et stærkt indtryk af at være i stue med en mægtig personlighed, der trods alt havde let ved at holde os i ave.

Kun et par gange mindes jeg små forsøg på at »lave fest«; men de faldt hver gang ynkeligen ud.

Det sidste halvår, jeg gik til konfirmationsforberedelse — sommerhalvåret — var vi kun dem, der skulde »konfirmeres til mikkelsdag«, og da foregik undervisningen i Birkedals studereværelse; det var meget hyggeligere end om vintren oppe i det tætpakkede loftskammer.

Det står for mig, som om vi hver eneste gang sluttede undervisningen med salmen: »Alt står i Guds faderhånd«.

Samværet med de andre konfirmander havde ingen særlig betydning for mig. Drengene var bønderbørn af samme slags som jeg selv. Af pigerne var der nok et par »udenfor bondestanden«; men dem kom vi drenge aldrig sammen med.

Endnu skal jeg kun standse ved en lille oplevelse fra disse dage. Jeg stod en sommerdag sammen med et par andre af drengene i gården uden for de vinduer, der førte ind til præst-

ens dagligstue. Der hørte jeg pludselig den mest forunderlig smældende, raslende, rullende lyd. Noget sådant havde jeg aldrig hørt. Jeg var nær ved at tabe både næse og mund. Omsider fik jeg mig da samlet sammen så meget, at jeg kunde spørge mine kammerater, hvad i alverden dette dog kunde være. En af dem vidste besked: »Det er »klaverspil,« sagde han; »præstefruen spiller.« »Klaverspil«, ja, hvor havde jeg dog de sneise gange i bøgerne hørt og læst derom; men hidtil havde jeg aldrig på min lille snevre levnedssti mødt denne musik. Nå sådan altså lød det, når bøgerne berettede om, at den unge dame »satte sig til klaveret« o. s. v. Jeg flyttede ikke en fod, før den sidste tone var døet hen.

Nu var jeg så meget klogere.

Om dette ny spil var smukt eller ej, kunde jeg ikke afgøre. Hidtil havde jeg næsten udelukkende måttet nøjes med harmonikaspillet, kun en såre sjælden gang havde jeg hørt et strøg på violin; men dette syntes jeg slet ikke kunde måle sig med harmonikatonerne.

Det var først da jeg adskillige år efter kom over til Trier i Vallekilde, at klaverspillet kom til at høre med til min daglige kost og at mit øre efterhånden lærte at kende god musik, således at det siden blev en af mine bedste og rigeste nydelsler. — — —

Konfirmationen betragtedes endnu den gang som en af kirkeårets største fester. Men var der nogen præst, der forstod at lægge stærk og inderlig stemning derover, da var det Villh. Birkedal. Altid var kirken stoppende fuld, og under hele gudstjænesten var der som et uafbrudt skifte mellem smil og gråd på de tilstedeværendes åsyn, alt eftersom præstens ord lød. Udenforstående vil sagtens mene, at dette let kunde udarte til både uægte og usundt føleri; men det må jeg på det bestemteste modsige. Sentimental tåreperseri lå Birkedal så fjærnt som mulig; så vel hans pathos som hans forunderlige smeltende inderlighed og varme bar præg af den mest uforfalskede sandhed og virkelighed, og derfor virkede det alt så overbevisende og rev tilhørerne uimodståligt med.

Konfirmationsdagens morgen fik jeg et vink om, at i dag skulde jeg ikke op og deltage i gårdens morgensyssel, jeg måtte helt holde hvil. Der var et lille ordskifte om, hvorvidt jeg — efter jævne folks skik og brug den gang — skulde tage fastende til kirke i anledningen af altergangen; men det mente

dog mor, jeg godt kunde undlade. Ordet gik ellers, at sakramentet skulde nydes fastende som en slags indsigelse imod den lyst, der drev Eva til i Paradisets have at spise den forbudne frugt.

Nazarethkirken i Ryslinge (nyopført), 1868.

Hele morgenen var jeg i en sær bevæget stemning. Endelig holdt vognen for døren og under sømmelig alvor steg vi til vogns og kørte ud til Nazarethskirken.

Ved indgangsdøren stod kirkesangeren, friskolelærer Kr. Appel for at samle os konfirmanter sammen og følge os op til vor plads i de to øverste kirkestole.

Dér midt imellem mine kammerater følte jeg mig lidt sikrere, og noget af den næsten pinlige spænding veg.

Den steg dog atter, da vi efter prædikenen blev kaldt ud »på kirkegulvet« og der stillet op — drengene på den ene og pigerne på den anden side. Vi stod efter alder, og jeg, der på denne dag endnu ikke havde fyldt de 14 år, stod næst nederst.

Vi havde nu den sidste time i vor konfirmationsundervisning. Den foregik som alle de tidligere, kun gennemgik præsten i dag ved overhøringen som i en samlet hovedsum alt det, vi i det tilbagelagte halvår havde beskæftiget os med.

Dette var det mindst opbyggelige for mig. Jeg mindes godt, at jeg alt for meget tænkte på at »svare« på præstens spørgsmål helst så højt og tydeligt, at det måtte kunne høres helt ned i den kirkestol, hvor far og mor i deres beskedenhed havde sat sig.

Min unge ærgerrighed blev så nogenlunde tilfredsstillet.

Men nu kom dagens for mig så store og betydningsfulde øjeblik. Jeg mindes næsten aldrig i mit liv at have oplevet så gribende et øjeblik. Det gik mig »til hjærtets den inderste krog«, da præsten lagde sin hånd på mit hoved og bad: »Den almægtigste, evige Gud bevare dig i denne din tro til dit livs sidste, salige stund!« Mine tårer strømmede, og jeg havde en følelse, som havde jeg været i den tredie himmel.

Også de andre børn græd, og fra kirke stolene lød rundt om dæmpet hulken.

Når jeg nu de mange år efter vil klare mig, hvad det egentlige var, der greb mig og betog mig med en vælde, jeg vist aldrig indtil da havde oplevet, da ser jeg tydeligt, at det — beklageligt nok — hovedsagelig skyldtes en nærliggende, sørgelig misforståelse. Bedre havde det ikke endnu klaret sig for mig; jeg delte jævne menneskers almindelige mening, at konfirmanten nu selv »overtog ansvaret for opfyldelsen af sit *dåbsløfte*«. Min gudmoder havde i dåbens stund aflagt løftet for mig; men nu overtog jeg det selv. Jeg følte dets ansvar tynde mig til jorden; men netop også derfor kom præstens afslutningsbøn så kvægende, så opløftende og styrkende til min ængstede og forknytte sjæl.

Der skulde endnu gå adskillige år, før jeg lærte at forstå dåbens betydning som *en gave* og ikke som et løfte.

Hvor er denne vrang opfattelse af dåben dybt rodfæstet

det danske folk; men sikkert har intet bidraget mere dertil end den form, hvorunder konfirmationen udførtes.

Det var stille, klart solskin, da vi langsomt kørte hjem fra kirke. Fuld af store, gode forsætter sad jeg der på hæderspladsen ved siden af mor i den bageste agestol. Jeg følte mig

Det indre af Nazarethskirken i Ryslinge.

træt og afslappet efter spændingen og den stærke bevægelse; men jeg var så usigelig lykkelig.

Alle fars og mors søskende samledes hos os efter kirkefærden, og vi havde i eftermiddagens løb en af disse stille og rare familiefester. Konfirmationsgaver, vers, telegrammer og taler var den gang ukendt i vor verden. Kun salmebog og ny

testamente havde mine forældre givet mig; salmebogen er slidt op afløst af en ny; testamentet har jeg endnu.

Under denne dags konfirmationshandling oplevede min yngste faster, Kirsten, sit stærke kristelige gennembrud, der senere også drog hendes mand, Erik Knudsen, ind i den samme oplevelse. De døde bægge få år efter; men ofte fortalte mine forældre senere om, hvordan de to ægtefæller på deres dødsleje ikke kunde blive træt af at aflægge det gladeste og mest jublende vidnesbyrd om livets sejr over død og grav ved Jesus Kristus, vor og verdens frelser.

— Det var altså ikke alene mig der den dag havde »set himlen åben«.

XIII.

Glimt af den store verden.

I den stund, da jeg som lille seks syv års purk så Frederik 7. ombrust af folkets jubel drage gennem æresporten ind i Ringe by, var det som om døren åbnedes for mig på klem ud til mit folk; den blev vist aldrig stænget mer. De påfølgende krigsbegivenheder i »64« skubbede den højere op, og på samme måde virkede det siden, når de gamle soldater fortalte om deres oplevelser fra krigen; jeg tror også, det virkede i samme retning, når enkelte gamle husmænd endnu kunde skildre livet på herregårdenes store hovmarker.

Enkelte Sønderjyders komme til Fyn gav minderne fra krigstiden ny næring, og i samme retning pegede den store fest for Sønderjyderne i Boltinggårds skov sidst i tredserne, kun en halv mils vej fra mit hjem.

Men mere betydning fik dog de store verdensbegivenheder, af hvis mægtige bølgeslag, der undertiden kunde nå enkelte dønninger ind i vor lille bortgemte vig.

Således husker jeg en samtale, som nogle år senere fandt sted mellem farbror Rasmus og Peder »Skind« — en daglejer ude fra Sødinge mark —. Det var en sommeraften 1870 uden for gården ved vandtruget under pumpen. Dagens gerning var endt, og nu skulde aftenens sædvanlige renselsesproces foretages. Men i aften havde den nær aldrig fået ende. Budskabet var kommen om, at krigen var udbrudt mellem Frankrig og Tyskland. Farbror Rasmus mente, at nu måtte Frankrig tage sig i agt, for Prøjerne var ikke at spøge med, det havde de tilstrækkelig vist mod os i 1864 og mod Østrig 1866.

Husmanden mente modsat, at nu fik de Preussere, hvad de længe havde fortjent, ti Franskændene det var »verdens bedste soldater«, og den franske kejser hed atter Napoleon og var i slægt med sin store forgænger. Jo, nu skulde der vendes blad, nu var oprejsningens time kommen også for os.

Den ellers så fredelige og prosaiske husmand var fyr og flamme, som jeg aldrig før havde set ham, og jeg stod da fuldstændig på hans side overfor min kloge farbror; ja, jeg kunde ikke fordrage, at han stod dér og slog vand på Peder husmands flammende begejstring. Vi havde den aften nær aldrig bleven færdig til at komme ind til aftenmaden.

Peder blev siddende på randen af vandtruget med opsmøgede skjortæærmer og bart hoved, rød i kinderne af den raske munddyst og mere opflammet ved den udelte tilslutning af alle de tilstedeværende, mens farbror stod helt ene med sine tvivl om Napoleon og sin ængstelse for Preusservælden.

Fra denne samtale fulgte jeg lysvågen med i alt, hvad der skete derude på de store valpladser. Inden jeg vidste et ord deraf, kendte jeg alle de kæmpende generaler ved navn, vidste hvor de stod, og hvor store deres hære blev opgivet til.

Men udtalen af deres navne, som vi jo kun læste os til i bladene, var vist sådan, at især for de franskes vedkommende vilde ingen indfødt Franskmand have anet, hvem vi talte om.

Det år lærte jeg at læse aviser, men hvor var det dog en ulidelig plage for mig, at jeg ikke kendte den mængde af fremmede ord, som fra samme blades spalter væltedes i hele vognmandslæs ned over os jævne læsere. Jeg kunde blive så fortvivlet, at jeg var nær ved at græde, når jeg midt i en yderst spændende beretning den ene gang efter den anden kørte fast i disse fremmedord. Til sidst vidste jeg mangan gang hverken ud eller ind. Jeg mindes således en dag, at der først blev fortalt om en mindre fransk sejr, men i en efterfølgende beretning om den samme kamp blev den kærdkomne sejr atter nægtet. Med fed tryk stod, at dette sidste var »officielt«. Ja, men hvad betød så det? Jeg løb fra den ene til den anden af mine hjemmemænd for at få besked. Nogen mente, ordet betød, at det var løgn, andre at det netop var sandhed; men ingen kunde give mig sikker besked, selv morbror Hans, som jeg også henvendte mig til, måtte lade mig gå lige så klog, som jeg var kommen. Dette var rent ud til at fortvivle over. Havde dhr. bladmænd forstået, hvilket åg de med deres mang-

foldige og hovedsagelig nødvendige fremmedord lagde på jævne læsers nakke, burde de have sunket i jorden af skam og anger.

Bladet, vi holdt — sammen med et par naboer — var »Fyns stiftstidende«, »kongelig privilegeret adresseavis«. I dette blad havde jeg lært de første bogstaver; men jeg havde hidtil stedse holdt denne læsning for noget af det kedeligste, der fandtes i denne verden. Nu fik jeg pludselig mod på at læse stiftstidenden, for den bragte jo besked om krigen. Åh, om dog Franskmændene kunde vinde den; begærlig spejdedes fra dag til dag efter det mindste vink, der kunde tyde i den retning, men værre og værre lød meldingerne. Jeg havde den bestilling hver dag, mens de ældre sov til middag, at gå ned hos byens høker at hente bladet. Jeg var altid dernede en god tid, før posten kom; og jeg syntes, det tog en evighed, før han fik posttasken krammet ud, og når omsider stiftstidende blev mig rakt af den sendrægtige mand, da kunde det godt ske, at den hånd, jeg strakte ud imod den, rystede af spænding. Hvad nyt vilde bladet i dag bringe.

Da de tyske hære trak sig sammen om kejser Napoleon og Sedan, turde jeg næsten ikke åbne bladet. Jeg prøvede at få oprettet en slags kontrakt med Vorherre. Og den skulde da gå ud på følgende:

Gud skulde fra hans side i dag gå ind på at indrømme de stakkels Franskmænd en lille sejr, så skulde jeg til gengæld udvise den selvovervindelse ikke straks at give mig i lag med krigstelegrammerne på bladets første side, men derimod begynde avisens læsning bagfra, således at jeg først læste hele fjærde side med alle de uendelig kedelige kundgørelser om bortløbne hunde, huse til salg o. s. v. Når dette endelig var besørget yderst omhyggeligt, måtte der tages fat på bladets tredje side, som på samme omhyggelige måde måtte læses fra ende til anden. Herefter fulgte bladets anden side, og nu først kunde jeg da med skælvende hånd og halv død af iver og spænding vende mig til begivenhederne fra krigsskuepladsen for så, mens det næsten sortnede for mine øjne, at læse om et nyt fransk tab eller måske nederlag.

Hvor længe jeg på den måde stod ved aftalen, husker jeg nu ikke mer, men jeg har dog en forestilling om, at jeg en lang tid sled med bladets tre kedsommelige sider og bestandig blev ved at holde Gud til ilden. Også han måtte dog holde sin del

af akkorden; han kunde da ikke være bekendt at knibe uden om, når han så, hvor stor en overvindelse det kostede mig, — nej så ubarmhjærtig kunde han da ikke være.

Men da Sedan faldt, da Mac Mahon overgav sig med kejserhæren, og da Napoleon førtes derfra som fange, da begyndte det endelig at dæmre for mig, at Gud nok ikke var gået ind på aftalen, og at jeg derfor hellere måtte ophøre med denne selvpinsel, der allerede havde voldt mig så megen kvide.

Jeg gjorde dog flere tilløb til på ny at tage sagen op; men omsider indså jeg dog det unyttige deri og holdt op dermed, men syntes for resten i længere tid, at Gud her havde vist sig mindre hensynsfuld, end jeg havde havt grund til at vente mig af ham.

Da omsider den stærke fæstning Metz faldt, og marchal Bazaine overgav sig med den sidste store kejserhær, da slap-pedes spændingen, og den nåde aldrig op på den pinlige højde, den havde i de første måneder. Men under alt dette var det, som om livet var blevet tungere at leve, som om hver dag lagde sten til den byrde, de store franske nederlag havde betyngtet mine unge skuldre med.

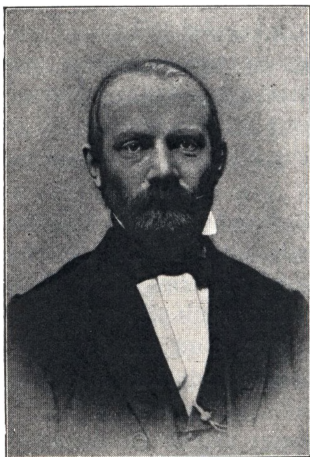
Men den smag på bladlæsning, som krigen havde næret og udviklet flyttedes nu lidt efter lidt over på det politiske område. Ved folketingsvalget i maj 1865 var Sofus Høgsbro bleven valgt i Svendborg amts 5. valgkreds (Sønder-Broby, nu Højrup) vistnok nærmest ved pastor Birkedals medvirkning.

Jeg mindes, hvordan han på sin rejse omkring til kredsens lidt mere kendte mænd også flere gange besøgte min morbroder, gmd. Hans Hansen i Sødinge. Her så jeg ham første gang. Jeg husker godt endnu, hvor meget Høgsbro ved sådanne lejligheder kunde have sit ydre imod sig. Den lille, lavstammede mand med det røde hår og dito fuldskæg — var os ved første øjekast usympatetisk. Snart lærte vi dog at vurdere ham efter fortjeneste.

Når der var plads på vognen, fik jeg gjerne lov til at køre med til valg i Sønder-Broby, og her kom jeg til at sætte pris på Høgsbro under valgdagenes forhandlinger. Han bevarede altid en urokkelig ro, og i sine svar på modstandernes angreb var han altid til det yderste saglig og hensynsfuld; altid var hans kampmåde ridderlig og taktfuld, hvad der skaffede ham *mange* stemmer. Man har fortalt mig, at far straks, da han

første gang havde hørt ham, skal have udbrudt: »Den mand vil jeg stemme på, så kan I andre gøre, hvad I vil.«

At Høgsbro i 1866 havde kæmpet for den gamle junigrundlovs bevaring, lånte ham senere en særegen glans i modsætning til Birkedal og Børg, der havde stemt for den gennemsæte. Hans politiske arbejde formede sig for en stor del som en kamp for udvidelse af friheden indenfor folkekirken og folkeskolen. Men netop dette arbejde fandt en ypperlig beredt jordbund i min hjemegn, hvor den første danske valgmenighed opstod, og hvor de første Kold'ske friskoler spirede frem. Høgsbro kom her som den rette mand på det rette sted. Der blev da også her et tillidsforhold mellem folketingsmanden og hans vælgere, som intet senere kunde bryde.

Sofus Høgsbro.

Oprindelig havde Høgsbro tilhørt det såkaldte danske (el. Grundtvig'ske) venstre; men senere så han, som bekendt, sin opgave i at samle alle venstremænd i et stort fælles parti »Det forenede venstre«. At dette i 1870 blev dannet, skyldes vel Høgsbro mere end nogen anden.

En stærk politisk bevægelse gik i disse år hen over den danske bondestand, ikke mindst på Fyn.

Den gamle konservative »Fyns stiftstidende« søgte at dæmpe og slå vand på, det bedste, den kunde, det blev snart klart, at venstremændene trængte til et andet blad. Dette fremstod da i eftersomren 1872 under navn af »Fyns tidende«.

Vi holdt avis sammen med morbror Hans, og det var da også ham og friskolelærer Knud Rasmussen, der i vor by var det ny blads fortalere, og som mellem folk fik et bladskifte i stand.

Jeg husker, som var det i går, da jeg fik det første nr. af »Fyns tidende« i hænde, jeg tog det med ind til min middagsøvn. Den gamle stivbenede, kedelige »Stiftstidende« brugte jeg nemlig til at falde i søvn ved, og nu skulde så også det ny blad gøre tjeneste på samme måde. Det så kun så lidet og

uanseligt ud; men sandelig, der kom ikke gnist af søvn i mine øjne den middagsstund, så frisk og fornøjeligt det dog var at læse, og der var ingen uforholdne fremmedord; det var alt sammen noget, jeg forstod, og af *det*, som jeg til dagligdags var med til efter ringe ævne at arbejde frem. Jeg helmede ikke, før bladet var læst igennem fra ende til anden.

For hver dag, der gik, blev jeg og alle i mit hjem mer og mer optagne af dette mærkværdige blad og kappedes om, hvem der først kunde få fat derpå.

I den henseende blev farbror Rasmus og jeg heldigt stillet; ti da efteråret kom, og vi blev anbragt i tærskeløen, — jeg var nu i efteråret 1872 fyldt 16 år —, så var vi altid først ved hånden, når landposten, som bragte bladene om, kom ind af porten. Han nåde sjældent længere end til lodøren. Der skilte vi ham af med postsagerne. Og så stillede vi plejlerne til side og begyndte gennemlæsningen af det forunderlige blad. Dets politik faldt på det nøjeste sammen med vor beundrede rigsdagsmands, og her så vi da sort på hvidt for, syntes vi, at hans politik var den rette. Og det var da også ubegribeligt, at noget menneske kunde være blindt for noget så soleklart.

Det turde være et meget stort spørgsmål, hvem af os to — farbror Rasmus eller jeg — der var højest oppe, men sikkert er det, at vi var lutter ild og glød. Farbror var ikke til at kende igen, han, som ellers altid var så kritisk og tidligere kun havde sans for at få fart i arbejdet og at spare på tid og penge; han kunde nu godt få stunder til midt under tærskningen at læse »Fyns tidende«. Og støttet til bladets fremstilling, som vi betragtede omtrent som et evangelium, indlod vi os med hvem som helst, vi tilfældig traf på, for at bibringe dem den samme forståelse af frihed og fremskridt, som Høgsbro og »Fyns tidende« gjorde gældende. Farbror forhandlede sagerne med mig som med sin ligemand og partifælle, og vi stod trolig hinanden bi, når behov gjordes.

Ved de gentagne og hyppige folketingsvalg i halvfjærserne fulgte vi med den højeste grad af begejstring de sejre, som det forenede venstre vandt; kreds efter kreds, især på Fyn, blev erobret. Vi kendte og huskede navnet på hver eneste folketingsmand i landet og vidste på en prik, med hvor mange stemmer hver enkelt var valgt.

Dagen efter en sådan valgdag var det ikke muligt for os at blive indendørs; folk mødtes på gaden, og når den ene efter

bladenes oplysninger råbte: »Anders Tange er valgt i Nyborg,« så svarede den anden med om mulig endnu højere glæde: »Ja og Klavs Berntsen er valgt i Bogense«, eller: »Hans Madsen i Verninge.«

Forunderlige dage med deres barnlige jubel og umiddelbare glæde. Selvfølgelig, livet skulde nok fuldende sin sejrsgang ud over al Danmark, og alt dødbideri vige med skam og skændsel, derom var der for os ikke spor af tvivl. Og hvor vilde der da oprinde et gyldent år for gamle Danmark. Alle var vi så velsignet *enige* i den tro og forventning. Mon ikke det i åndelig henseende var de lykkeligste og rigeste dage i min farbrors liv. For ham som for mig og i det hele for den fynske bondestand var halvfjærserne den fynske bondes politiske »guldalder«.

Men guldalderen endte og afløstes af kamptid, ond tid og ulvetid.

Underlig nok skulde den første mislyd i denne den ny tids fanfare komme til os fra Ryslinge.

Vilhelm Birkedal, som havde konfirmeret mig, og som jeg bestandig siden søgte til kirke hos, var ulykkeligvis for os en modstander af »det forenede venstre«. Denne sammenslutning mellem forskellige åndsretninger kaldte han en falsk alliance. Det Grundtvig'ske venstre burde aldrig, mente han, have rakt hånd hertil. Og det kom efterhånden til stærke pennefejder og personlige sammenstød mellem ham på den ene side og Høgsbro og de »unge fynske frihedsmænd« på den anden.

Men dette var jo, syntes vi, forfærdeligt. I denne sejrende hær udbrød der som borgerkrig. »Det var som vort hjerte var delt i to«. Hvem skulde vi nu holde med? vor elskede og beundrede præst eller vor ligeså beundrede rigsdagsmand og alle de andre unge og gamle frihedsmænd, som hidtil havde været vore førere ad frihedens og fremskridtets strålende veje.

Især blev dette forfærdelig hårdt og smærteligt for mig. Farbror Rasmus tog det ikke slet så stærkt på; han havde aldrig set op til Birkedal med de øjne, som jeg og havde ham vel heller ikke så meget at takke for.

Jeg prøvede at forstå og at undskylde Birkedal på enhver mulig måde; men farbror og ligeledes far gik mig på klingen, og altid måtte jeg halvt modstræbende give dem ret, de havde jo den — i vore øjne — ufejlbarlige Fyns tidende på deres side.

Men værre blev det, da også morbror Hans, vort huses bedste ven, nu brød med Høgsbro for her at følge Birkedal. Det var nu som al glæden ved de politiske sejre blev forgiftet. Det var mig umulig at betragte Birkedal og morbror Hans som frafaldne; dertil kendte jeg dem jo dog altfor godt. Når andre undertiden rasede mod dem som mod forræddere, måtte mit hjærte vel bløde. Jeg undskyldte og forsvarede dem, hvor jeg kunde, men min viden og udvikling var langt fra overlegen nok, til at jeg kunde hævde et mæglerstandpunkt og få modsætningerne til at gå op i en højere enhed.

Som særlig trist mindes jeg en aften, hvor morbror Hans og hans kone Johanne var kommen ind at besøge os. Samtalen bevægede sig — mod tidligere sædvane — om neutrale æmner. Men pludselig uden nogen anede det, var vi midt oppe i de brændende spørgsmål. Jeg tror nok, det var farbror Rasmus, der satte lunten til. Ordene blev varme og brændende, således som det altid sker dér, hvor overbevisning står imod overbevisning, og hvor der derfor ikke kan gives *beviser* men kun vidnesbyrd. Kvinderne græd, og en og anden af os mænd var ikke langt fra det samme. Men så tog min stilfærdige mor ordet og bød de varme mænd nu at tie, ellers kunde de i aften let komme til at udtale *det*, de hele deres liv vilde komme til at fortryde.

Uvilkårligt bøjede man sig for hendes milde og dog her så myndige ord. Det gamle slægtsvenskab havde sejret, men fra nu af gik der år, før de to hjem igen kunde tale om politik med hinanden.

Endnu blev vi ved som i gamle dage at »lægge til vogns«, når vi skulde til valg; men på vejen frem og tilbage taltes aldrig politik.

Birkedal satte efterhånden sagen på spidsen: »Jeg har skylden for, at Høgsbro fra først af blev valgt i denne kreds,« sagde han; »mig påligger derfor ansvaret for om muligt atter at få ham fjernet.«

Ud fra dette synspunkt lod Birkedal sig derfor opstille som Høgsbros modkandidat; men de stemmer, han vandt, var kun få i tal, og aldrig i mit liv har jeg oplevet noget mere pinligt end under valghandlingerne at høre Birkedal smædet og hånet af det oplyste vælgerkorps i det talstærke modparti, hvortil jo også jeg hørte, selv om jeg end ikke endnu var vælger. Her må dog udtrykkelig bemærkes, at Høgsbro aldrig

gød olie på denne osende flamme men ved sine rolige saglige indlæg snarere dæmpede den. Det var under en af disse triste hjemkørsler fra valgstedet, at morbror Hans sukkende sagde: »Ja Povl, i dag stemte jeg på Birkedal; men det var ikke hans grunde eller hans ord, der fik mig til at skilles fra Høgsbro, det var de onde råb imod min gode præst.« »Ja men Hans,« tog farbror Rasmus ordet, »er det dog ikke fejl at lade sin afstemning bestemme af sådanne uvedkommende ting.«

Morbror sad stille som hensunken i dybe overvejelser en tid, så sagde han så stille, at jeg knap kunde høre det: »Jo måske; men jeg *kunde* ikke andet.« Hans stemme var dybt bevæget. Hertil var intet mere at sige, og en lang tavshed fulgte.

Hvor var en sådan hjemkørsel nu vidt forskellig fra »guldalderens«.

Og som denne politiske uoverensstemmelse satte så be-
drøvelige skel imellem disse to hjem således også mellem
mange andre af dem, vi var i berøring med, f. eks. mine gode
morbrødre. Den ældste og den yngste, Thyge og Jens, sluttede
sig til »det forenede venstre«, mens de to mellemste Hans og
Erik fulgte Birkedal. Også her — i de større familiesammen-
komster — kunde der nu falde varme ord, og undertiden ses
tårer på kind, hvor alt før havde været fryd og gammen.

— På mine ældre dage har yngre venner undertiden
kunnet lade ord falde om, at jeg egentlig var for udpræget
mæglingmand og forligsvenlig, og der kan måske nok være
lidt deri, men i så fald skal skylden næppe så meget søges i
mit naturel som i disse min ungdoms strænge og alvorlige
oplevelser. Tidlig lærte jeg at forstå, at der også i modpartiet
kan være ærlige mænd med varme hjerter og levende sand-
hedssøgen. Denne bevidsthed, som jeg altså har erfaret og
levet mig til, har reddet mig fra ensidighed og hjulpet mig til
også at kunne give en modstander sin ret.

Men naturligvis, ad den vej bliver man aldrig egentlig
partimand.

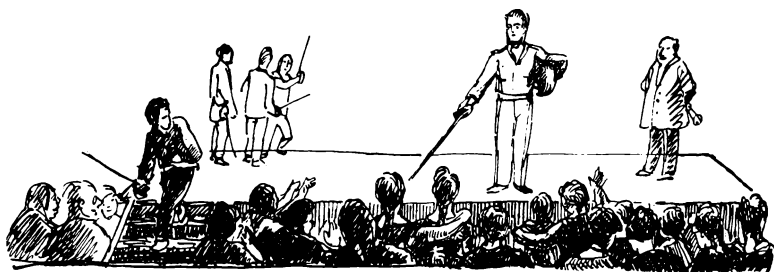
Senere kom til den øvrige politiske strid derhjemme også
spørgsmålet om *vort forsvar*. Også her fulgte Hans og Erik
med Birkedal, mens alle vi andre i familien sluttede os til
Høgsbros forsvarsvenlige *venstre*-standpunkt.

Men da Estrup førte de stærke forsvarsvenner ud i prov-
isorium og lovbrud, da følte Birkedal grunden vakle under sine

fødder. Der gik han og hans venner i Ryslinge dog nødig ud. Birkedal nedlagde sit embede som præst for Ryslinge valgmenighed og flyttede til usigelig sorg for mange bort; men tilbage som i en åndelig ørkenénsomhed sad hans trofaste venner og deriblandt mine to morbrødre Hans og Erik. Der gik år — mange år — før de atter begyndte at komme i forbindelse med gamle venner og folkelige meningsfæller.

Men for mig var dette noget af en tragedie, og dem, der havde spillet med deri, var blandt dem, der »stod mit hjærte næst«. Min tidlige ungdoms luende begejstring for politik havde under alt dette fået et knæk, den aldrig forvandt.

Jeg skulde åbenbart ikke være »aktiv politiker«.

XIV.

Idræt og skyttesag.

Idræt og allehånde legemsøvelser stod højt anskreven i mit hjem; både far og farbror Rasmus var efter den tids lejlighed gode idrætsmænd. Ved et stort bryllup i Gultvedholm kort efter krigen »64« skulde alle tilstedeværende mænd løbe omkap. Skønt far allerede den gang var over de fyrre, nåde han dog til min store glæde målet længe før nogen af de andre. I krigstiden moredes vi børn ofte ved at se dem i højdespring overgå de langt yngre soldater af indkvarteringen. Især farbror var ivrig, for at også vi brødre i tide fik sans for det samme. Hvor han kunde komme af sted med det, var det ham en hjærtenslyst at foranstalte kapløb, brydekamp eller lignende mellem os og vore små jævnaldrende. Det gav os både øvelse og lyst at deltage i sligt. Da jeg var elleve år, lykkedes det mig endelig at nå det længe eftertragtede mål at blive sejerherre i brydekamp mellem friskolens drenge.

Omtrent fra den tid blev det skik, at mange af byens drenge samledes søndag eftermiddag på bygaden udenfor min fødegård for sammen med os brødre at tilbringe eftermiddagen med forskellige lege og idrætter. I morbror Hans' lille nærliggende kratskov stod mangan drabelig kamp mellem politiet og røverne, Indianerne og de hvide. Jeg følte mig her i mit es, som ved ingen anden lejlighed, og vilde næppe have byttet førerskabet for en flok rødhuder eller en komando politi med nogen anden stilling i kongens riger og lande.

Alligevel fik alt dette dog først sin højere indvielse, da vi

kom i forhold til den unge men mægtige skytteforeningsbevægelse.

Den blev i Svendborg amt rejst af kapitain Edvard Nielsen, den gang i Nyborg. Efter krigen 64 var han i længere tid som så mange andre nær ved at fortvivle på Danmarks vegne; først det store sønderjyske besøg i København i efteråret 1865 fik ham atter til at fatte håb og mod. Det blev nu hans opgave at omskabe den svage, forkrøblede tanke om en dansk skytteforening til en løftestang for hele den danske ungdom. Målet skulde ikke være skydning, ikke exercits eller nogen anden deslige enketlhed, nej, målet skulde være ungdommens »krigeriske opdragelse og fædrelandskærlighedens vækst.« Men midlerne hertil var sang, foredrag, leg, skydning, legemsøvelser o. s. v.

Nielsen glødede for sin opgave og forstod at rive alle med sig på uimodståelig vis. Al hans tid, hans kraft og begejstring blev sat ind på gennemførelsen heraf. Intet personligt offer var ham for stort, intet var ham for dyrebart, når det gjaldt denne hans livssag. I Ringe sogn blev også oprettet en skytteforening, hvis ypperlige fører, lieutenant Speyer, Ringe apotek, især skaffede sangen — også den flerstemmige — indpas i skytteforeningerne. Foreningen havde sine øvelser i den lille by Boltinge, over en halv mil fra mit hjem, så vi børn så kun lidt til dem. En gang mindes jeg dem på en marchtur holde hvil inde hos morbror Hans. Her sang foreningen nogle flerstemmige sange, bl. a. »Gubben Noa«. Det var den første flerstemmige sang, jeg nogen sinde havde hørt. Men den sang syntes morbror ikke om, da det forekom ham, som om der i dens ord spottedes med bibelens fortælling om Noa.

Det blev de store uførlige skyttefester på herregården Egeskovs mark ved Kværndrup, der først lukkede vore som så mangfoldige andres øjne op for skyttebevægelsens herlighed.

Alt som kunde krybe og gå mødte op ved disse fester, hvor deltagerens antal opgives til 8000. Tidlig om morgenen kørte farbror for os den mils vej til Kværndrup, hvor de 12—1500 skytter stod opstillede langs landevejen, hver kreds med sin dannebrogspanne i spidsen. Så marcheredes under affyringen af 27 kanonslag — de danskes »løsen« — ind gennem den mægtige æresport på marken, og nu udfoldedes her det mest

brogede skuespil for vore undrende blikke: Et sted skød man til de lange rækker af skiver, et andet sted »sprang man på træhest«, atter andre steder holdtes der marchøvelser, foretoges smidighedsøvelser, lød flerstemmige sange, og igen andre steder indøvedes de gamle folkelige sanglege, og således i det uendelige.

Først hen på eftermiddagen samledes de mægtige skarer om »tribunen« med den fremspringende talerplads. Nu brusede sangen fra de tusender af struber; mest var det Mads Hansens skytte- og folkesange. Selv sås digteren at færdes blandt skarerne iført sin grå skyttefrakke — og hue. Det lyse mægtige skæg rullede ham ned over brystet. Trods hans stilfærdige, rolige væsen, var det dog let at se, hvor glad han følte sig, når hans sange — måske netop en nydigtet til dagen — bares frem på tonernes vinger, eller når et hurra lød til hans ære.

Så blev præmierne først uddelte, — et år af hvidklædte, unge piger, hvem de lykkelige én for én måtte komme op til på tribunen og der hente sin pris, mens kapitain Nielsen ledsagede hver præmie med et par velvalgte, passende ord til hver modtager. Derefter fulgte talerne, ofte holdt af tidens bedste ordførere, mens snese af store flag smeldede, og brændende begkranse lyste pladsen op, indtil endelig alt sluttede med det store fyrværkeri.

Skønt den store fest således helt igennem havde et højtideligt præg, kunde der dog også forekomme morsomme optrin. Ved en af festerne — jeg husker ikke hvilken — var den officielle talerrække netop afsluttet, da en mand af mængden rask træder op på talerpladsen, slår til lyd med hånden, han vil åbenbart udbringe et »leve«. Nu begynder han: »Vor konge, Kristian den niende, er født 1818. — Det er jeg også. — (pavse) Kristian den niende var med i krigen 1848. Det var jeg også. — (ny pavse) Kristian den niende har mange børn. Det har jeg også. — Kristian den niende havde en søn med i fire og treds. Det havde jeg også«

Under disse indledende oplysninger begyndte folk imidlertid at blive urolige, og da taleren var nået så vidt, som ovenfor berettet, springer der en mand til, griber ham bagfra i frakkeskøderne og trækker ham under tilhørernes løsslupne latter baglænds ned af talerstolen. Men netop i dette kritiske øjeblik er der en stemme fra mængden, der råber med fuld kraft: »Det er godt Madsen! Madsen skal leve! Hurra—a!« Og

under ustandselig jubel lyder nu et hurra, hvis styrke langt overgik alle, der endnu den dag havde lydt.

Imidlertid sad det militære musikkorps fra Nyborg nok så stivt henne på sin plads i hjørnet af den store tribune. Det skulde efter aftale ledsage de forskellige »lever«, der fra talerpladsen udbragtes, med tusch. Og da det mægtige hurra rullede frem, var de straks på færde og en flygende fanfare rystede luften.

Men ikke nok med det: Nede ved indgangen til den store festplads gik en mand vagt ved de gamle kanoner. Han sås vandre omkring imellem dem, bevæbnet med noget, der lignede en stok, i hvis ydre ende var anbragt et stykke brændende tønder eller fyrsvamp. Denne mand havde ordre til at affyre kanonerne, når musikken stemte op. Heller ikke han havde anelse om skandalen men sætter luntten til, og kanon-skud efter kanon-skud smældede af til Madsens ære.

Folk lo så de var nærved at vælte over hverandre; men det var man da klar over, at hverken modersmål, fædreland, Dannebrog eller hvad man vilde nævne, havde i dag fået et hurra, der kunde tåle sammenligning med det, den ukendte hr. Madsen var kommen så uskyldig og så uforvarende til. —

Disse fester hjalp mægtigt til at vinde ørenlyd for det, skytteforeningen vilde. Meget af dette havde vi børn selvfølgelig ingen forståelse af, men for andet desto mere. Således bl. a. de mange legems- eller smidighedsøvelser, som også »voltigeringen« på træhesten. Dette måtte vi drenge nemlig kunne tage op i vore lege søndag eftermiddag, eller i middags-tiden, mens »de store« sov til middag.

Mangfoldige smidighedsøvelser blev herhjemme atter og atter forsøgt. Når de ikke altid lykkedes så godt, var det sikkerlig mest grundet på mangel af kyndig lærerhjælp. Vi kunde ikke altid selv opdage det rigtige »tag«. Hvad træhesten angik, da fik vi brødre os snart indrettet én; det var en af mors »tostole« (en høj, trebenet indretning til med tærsklen at banke vasketøj på).

Ovenpå den blev lagt et par hynder fra agestolene i vor brune fjællevojn; lidt halm stoppedes ind under midten, og træhesten stod færdig med sin »pude«. Selve hesten var meget bred, og vi småfolk måtte ordentlig skræve ud for at klare den; men til gengæld var den kun kort. Springøvelserne foregik inde i et tomt lad (korngulv) i ladelængen.

I førstningen gik det dog rent galt; vi kunde ikke komme over »hesten«; men så opdagede vi hemmeligheden ved forspringet med de »samlede ben«. Da dette var indøvet, gik alt, som det skulde.

Det rygtedes ud i byen, hvad der foregik i vort lad, og flere kom for at se vore øvelser; men nu begyndte andre af byens drenge højrøstet at ytre ønsket om at være med at springe. Det blev dog altsammen en tid afbrudt derved, at en af mine yngre brødre under et foretaget spring slog sit ene knæ på kanten af den brede tostol. Knæet hovnede op, og han måtte i lang tid halte omkring. Så blev far ængstelig for, at vi kunde komme galt af sted, og øvelserne måtte til vor sorg indstilles.

Kort efter fik vi imidlertid hjælp fra en anden kant. Hos morbror Hans, hinsides bygaden, tjænte en ung karl, søn af en træarbejder, bødker, tror jeg. Han havde en dag ude i vedkastet fundet en gammel poppelstamme, der havde form af den mest velskabte træhest; der behøvedes bare at blive sat fire ben under og to brædestykker som »bomme« ovenpå, for at »dyret« kunde tages i brug. Dette blev gjort, og en søndag eftermiddag står da »hesten« i naturlig træhestestørrelse således udrustet uden for porten til brug i vi drenges søndags-sammenkomst.

»Sadelpude« fandtes ikke, så det var derfor egentlig kun tværspring, der kunde udføres på den; men det var jo netop også disse, vi hidtil havde måttet undvære. Nåda, hvor der blev liv i drengeflokken. Vi begyndte med, at jeg lærte dem at tage det vanskelige men nødvendige forspring, og dermed gik det meste af den dag; men næste søndag var der jo atter en dag, ligesom jo også aftentimerne kunde tages til hjælp. Hele somren sled vi af »karsken bælg«. Da hesten ikke var udstoppet, måtte vi være forsigtige med ikke at komme til skade. Vi gik småt frem; men fremad gik det. Hvor kunde det være morsomt sådan en søndag eftermiddag, når også de ældre troppede op for at se og beundre, eller når forbikørende holdt stille for at betragte vore mer og mer sikre, beherskede og dog efterhånden dristige spring.

I flere somre blev denne træhest den magnet, der holdt drengeflokken sammen. Alle andre lege trådte for den i skyggen. Vi lærte nu også at bruge hesten »på langs«, idet vi i springet lagde hænderne helt hen bag bægge bomme. Det

var vel egentlig et farligt men kunde blive et meget flot spring.

Af denne ejendommelige træhest og disse fri øvelser gik ikke så lidt ry i omegnen. Også enkelte af byens unge karle prøvede at gøre brug af hesten; men det blev egentlig kun den muntre sammenarbejdede drengeskare, den fik sin betydning for.

Så snart jeg blev konfirmeret, indmældte jeg mig i 12. skyttekreds, Ringe sogn, og her kom det nu rigtig for dagen, hvilken fordel jeg besad i mine drengøvelser på den hjemlige træhest; jeg var til en begyndelse straks herre over selv vanskelige spring. Med skydningen gik det derimod ikke så glat. Jeg havde aldrig tidligere fyret en bøsse af; mange af kuglerne gik derfor uden om skiven.

Den første skyttefest, jeg var med til, stod på Boltinggårds mark. Jeg var så spændt, at alle muskler dirrede, da jeg skulde skyde mine tre skud. De blev derefter; de to første forbi, den tredje en éner. Humøret sank meget lavt ned; især følte jeg mig frygtelig forpint ved det bestandig gentagne spørgsmål fra mine venner og kendinge: Hvad skød du? Under disse triste forhold begyndte så opvisningerne i gymnastik. Også vor kreds kom frem; jeg og Rasmus Poulsen, en lille, meget rar jævnaldrende fra Boltinge sluttede troppen. Min ihærdige øvelse hjemmefra kom mig nu godt til pas. De store karle gjorde ikke et spring, uden at jeg kunde gøre dem det efter. Det friskede op på sindet, og jeg syntes dog, at slaget ikke helt var tabt.

Nu blev præmierne uddelt. Det var for skydning; og jeg sad træt og hørte temmelig sløvt efter de forskellige navne, der blev råbt op. Nu meddelte kapitain Nielsen, at der også var nogle enkelte præmier for gymnastik. Jeg havde ikke forud vidst noget herom, og heller ikke nu fangede det min opmærksomhed, skønt jeg sad omtrent lige inde ved »tribunen«. Lidt efter begynder pludselig mine sidekammerater at rive og flå i mig og spørge, hvorfor jeg dog ikke svarede. Først nu gik det op for mig, at det ganske rigtig var mit navn, der var bleven råbt op. Jeg for i vejret som en rakét og modtog i dybeste forvirring min gymnastikpræmie, pastor Mørk Hansens bog: Kampen for modersmålet.

Det var dog som en slags oprejsning for det forsmædelige nederlag, jeg havde lidt ved skydningen. Havde jeg før været

glad ved gymnastikken, så blev jeg det sandelig ikke mindre nu.

Fra den dag kendte kapitain Nielsen mig; huske mit navn kunde han ikke; men han kaldte mig altid »den lille springer«.

Hvor var samme kapitain mærkelig at se sådan en dag: skikkelsen så rank, at den næsten hældede lidt bagover, så benklæderne for nedan altid var slidt i stykker bag hælen; store brilleglas for øjnene, venstre hånd hvilende på hæftet af den æressabel, amtsskytteforeningen havde givet ham; altid i bevægelse, retledende, opmuntrende, uddelende små nik eller påskønnende ord til alle, som udmærkede sig. Alt i alt et bilde på den højeste begejstring. Han var ungdommens mand, og vi kunde have gået i ilden for ham.

Under en rejse jeg mange år senere foretog, så jeg på dampskibsbroen i Kalundborg kapitain Nielsen for sidste gang. Det var i de ulykkelige provisorieår, der bl. a. også berøvede den gamle krigsmand hans arbejde i skyttesagen. Han var den gang bleven oberstlieutenant.

Jeg hilste på ham og lod et par ord falde om de gamle minder fra skytteforeningens blomstringstid. Han så tungt på mig, svarede kun langsomt og alderdomstræt; der var som noget forbeholdent; måske han i mig nu kun så en af »de unge«, der havde været med til at forstyrre hans arbejde.

Det år, jeg fyldte 16 år, fik jeg et meget ærefuldt tilbud om at indtræde som deltager i et kursus i hugning med kårde. Det var friskolelærer Kr. Appel i Ryslinge, der indbød enkeltvis unge knøse dér fra de omliggende byer til dette kursus; det tilbødes os gratis og skulde udstrækkes til to øvelsesaftener om ugen vinteren igennem.

Henrykt svarede jeg ja, og efter endt dagværk — hovedsagelig det svære tærskearbejde — traskede jeg så den halv mil lange vej ned til »det gamle øvelseshus« ved åen mellem Ryslinge og Lørup.

Vi var vist ialt tolv ungersvende, hvoraf flere nu for første gang fik en klinge i hånden. Vor lærer, Sønderjyden Kristian Appel, var en såre ejendommelig mand, høj og kraftig bygget med et ansigt, hvis svære, studsede fuldskæg ligesom understregede det præg af strængthed, som almindeligvis hvilede derover. Kun glimtvis brød et vist lune frem. Han åndede og levede for gengældelsestanken overfor Tyskland og gjorde, hvad der stod i et menneskes magt for at sætte os i stand til

at møde øjeblikket, når det var der. Et led heri var da også hans undervisning i våbenbrug. Der var noget hos ham, der gjorde ham både frygtet og elsket af os. Ve den af os, som ømmede sig — selv ved et ordentlig rap af hans klinge. Han kunde lige så godt blive borte med det samme. Vi lærte at bide tænderne sammen og holde hovedet højt, selv om det svød.

Da nogle af fægterne var Appels gamle skolebørn og tidligere havde prøvet lidt af kunsten, var det ikke let at klare sig for de i flokken, der, som jeg, var fuldkommen begyndere. Min højre arm og side bar ofte blodige mærker efter de hug fra modstanderen, som jeg ikke havde set mig i stand til at parére. Jeg forstod, at min øvelse var for ringe og grundede på en måde at øge den på. Omsider fandt jeg på råd.

Hjemme i fars huggehus lå et dejligt, skært stykke asketræ. Heraf lavede vi brødre nu to lette, smidige klinger, satte en håndbøjle og en parérplade på (sidstnævnte lavet af en tyk zinkplade).

Jeg tog mig nu for at lære mine brødre den ædle fægte-kunst. Lidt efter lidt gennem en ihærdig øvelse blev de rigtig flinke fægtere, og samtidig voksede min egen færdighed og armstyrke ved denne idelige træning. Jeg opdagede, at jeg nu efterhånden klarede mig bedre i Appels timer og slet ikke så sjældent kunde opnå at få et af disse bifaldende nik fra ham, som vi satte så stor pris på.

Denne »hugning« med kårde blev mine fornøjeligste og kæreste timer senere i skyttearbejdet, ligesom det også var hugningen, jeg i en senere alder sidst slap af alle de mange forskellige »øvelser«.

Den »lynende« klinge kendte jo enhver dreng i de dage så vel fra Ingemanns som fra Carit Etlars romaner. Senere i livet, når det f. eks. kunde lykkes mig i en »kontra« ved et rask »battement på våbnet«, at slå modstanderen klingens ud af hånden, ja da drømte jeg mig mangen en god gang i mit stille sind som en ny Karl af Rise eller Svend Gjønge.

BajonETFægtningen blev i Boltinge øvelseshus drevet med stor iver, vor lærer var her mest den rare og elskværdige gårdmand Hans Jeppesen Dydensborg. Jeg fik i den første tid mange slemme stød særlig op ad den udsatte venstre arm. Men også her greb jeg til min gamle udvej. Jeg lånte — dog først et par år senere — fra det nybyggede øvelseshus i Sødinge nogle lette bajonetgeværer med hjem. Og så gik det

på den gamle vis: Jeg fægtede med hvem jeg kunde opdrive til at være modstander, hyppigst mine yngre brødre. Vi bearbejdede gensidig hinanden i tillid til sandheden af det gamle ord: »Øvelse gør mester«; og vi syntes, vi efterhånden blev mestre, der meget sjældent trak det korteste strå, når det gjaldt en rask »kontra«.

Også her kom vi godt med, selv om kården for mig altid syntes et mere ridderligt våben.

Skydeøvelserne blev særlig drevet om somren, våbenøvelserne om vintren. De sidstnævnte fik et mægtigt opsving, da der nu efterhånden rundt omkring opførtes øvelshuse. Det første i amtet (og i landet) var Ryslinge. Året efter kom det i Boltinge. Jeg var med ved indvielsen af dem bægge. Også i Sødinge fik vi et, noget senere opført af en enkelt mand, friskolelærer Knud Rasmussen. I disse huse dreves øvelserne med liv og kraft. Henad foråret kom så »fremstillingerne«. Hver enkelt skyttekreds gav en fremstilling eller som den senere (svenske) benævnelse lød: en opvisning i, hvad der om vinteren var øvet. Hver skyttekreds havde gerne sit speciale, hvori den gjaldt for den fremmeligste. I Ryslinge var det våbenøvelser, i Søllinge smidighedsøvelser, i Ringe sang; men herfra var der jo dog blandt de enkelte deltagere plads for store forskelligheder og afvigelser.

Når en forening sådan en se'nvinteraften havde opvist for de talrige tilskuere, hvad den kunde af de mange forskellige slags øvelser, så var det almindeligvis skik, at »delingsføreren« til sidst trådte frem på »tribunen«, det ophøjede gulv, hvor al fægtning og de forberedende øvelser foregik, og opfordrede de tilstedeværende skytter af andre kredse til nu at komme op på fægtepladsen og forsøge en »kontra« mod en af dem, som i aften havde afgivet prøver på dygtighed.

Dette øjeblik rummede aftenens højeste spænding både for ven og »fjende«.

Delingsførerens udfordring efterfulgtes gerne et øjeblik af dødelig tavshed i salen; men denne tavshed slog straks over i sin stærkeste modsætning, så snart nogen fra de fremmede kredse rejste sig for fra baggrunden af salen at trænge sig op til »tribunen«. På de forreste bænke lige foran denne sad »kredsens egne piger« på en slags forbeholdte ærespladser. Tæt for ansigtet af dem skulde kampen stå. Når den fremmede var kommen op på kamppladsen fik han lov at vælge

våbenet, hvormed kampen skulde føres: bajonet, kårde eller i enkelte kredse fleuret. Nu skulde delingsføreren kalde en af kredsens medlemmer frem. Hvem mon han vælger! Bliver det mig, en af mine brødre eller overhovedet hvem? Ja, det var det brændende spørgsmål.

Var valget endelig truffet — til enkeltes, også pigernes billigelse eller måske store skuffelse, så blev våbnene tildelt de to kæmper og kampreglerne givet f. eks.: den, der får det første stød (el. hug) har tabt, eller det blot kort og godt hed: »kontra«, så var der ikke mange af de tilstedeværende, hvis hjerter bevarede den sædvanlige daglige takt. Mange fik feberfart. Held den fægter, som da var øjeblikket voksen, og hvis lynsnare stød el. hug gjorde det af med den dristige modstander. Klapsalver og hurraråb lønnede ham, strålende smil fra kredsens unge piger lyste imod ham, mens han stille og behersket affører sig masken og ridderligt sænker sin kling for den overvundne og derpå smukt og stilfærdigt »træder af« med en lille bøjning ud mod tilskuerne og de smilende piger.

Det var en *oplevelse!*

Imidlertid afleverer den »faldne fjende« sine våben, går atter ned af trappen og forsvinder tavs blandt tilskuerne under det fælles indtryk hos forsamlingen: »Ve de overvundne«!

Undertiden kunde det jo rigtignok også gå på modsat måde, at det var »fjenden« der gik af med sejren. Men da var der stille blandt pigerne, mens et brændende ønske flammede op i de unge karles sind om i næstpåfølgende tvekamp at oprette det lidte nederlag eller dog i alle fald nå det til næste vinter gennem endnu bedre opøvelse.

Sådan en fremstilling sluttedes hyppigst med et par timers dans, hvor det sete blev drøftet i alle enkeltheder, og hvor sejrherren var aftenens helt.

Mange glade, ja stolte og lykkelige timer har jeg dér som ung tilbragt i »de unge skytters flok«, især da vi hjemme i Sødinge fik eget øvelseshus og ikke mere behøvede at gå den lange vej ud til Boltinge, hvor jeg — navnlig i de første år led en del under den temmelig rå tone, som enkelte tarvelige karle fik indført. Jeg havde tidligere aldrig været en sådan undergivet, og jeg var endnu for ung til at kunne hævde mig endsige da indføre en bedre. Der var dog også her mange flinke og brave kammerater, især mindes jeg med stor glæde og taknemmelighed senere amtsrådsmedlem Lars Christensen

i Ringe; hvor han var, visnede og tav de usømmelige ord og rå talemåder.

Da jeg var 15—16 år fik jeg en forårsdag den forespørgsel fra friskolelærer Knud Rasmussen, om jeg vilde påtage mig at lære skoledrengene i den største klasse »voltage«, for i så fald vilde han anskaffe en lille træhest. Hvor blev jeg henrykt over denne smigrende forespørgsel. Naturligvis svarede jeg ja; fader gav mig straks lov; og to eftermiddage hver uge drev jeg nu min første skoleundervisning. Teori lå os dog fjærnt; ingen kommando, alt var praxis.

Den lille ny, velskabte træhest stillede inde i tærskeloen; døren hertil stod åben; og ude fra den brolagte gårdsplads toges tilløb.

Jeg måtte nu vise drengene, hvorledes der skulde tages forspring, og hvordan hænderne skulde sættes og springet udføres. Rundt omkring øvelsespladsen stod Knud Rasmussen med familie og alle skolepigerne; hver og én med udtryk af den højeste interesse.

Her var jordbund for førerinstinkt, om sådant havdes, måske også for forfængelighed. Det var jo ikke så helt let at blive uberørt af den uforbeholdne beundring, som et flot udført spring kunde fremkalde på småpigerens ansigt.

Skyttesangene — særlig Mads Hansens — lød i denne tid med mægtig begejstring fra de unges læber. Også Bjørnsøns fædrelandssange kom nu i vælgen. Af skyttesangene var der flere, som indeholdt meget stærke ord, lagt de unge skytter på tungen: »Men gælder det at stride for frihed, liv og fred, jeg lægger alt til side og går i kampen med« . . . »Og glade vil vi i kampen gå for ære, frihed og land at slå«. Fra Bjørnsøns lød det: »Jeg vil værge mit land«.

Disse og lignende udtryk bragte mig ofte til at gå i stå midt i sangen, idet jeg spurgte mig selv, om monstro også jeg havde ret til at synge således; kunde og vilde jeg personlig stå bag ved disse ord. At det var min dyreste pligt, derom følte jeg den gang ingen som helst tvivl; men kunde jeg gøre det; kunde jeg i tilfælde af den ventede krig gå med som *fri-villig*. Herpå kom det an.

Ved tanken herom kunde jeg gribes af en frygtelig angst, angsten for at jeg ikke kunde, at jeg skulde svigte og lade det blive ved de store, velklingende ord i sangene.

Det værste var, at jeg ikke turde tale med nogen derom;

jeg syntes, de måtte foragte mig; men når jeg stod sådan i det, var det så fuldt ud ærligt af mig at deltage i skyttesagen, var det ikke at love mere, end jeg måske kunde holde.

Jeg følte mig ofte meget forpint af disse tanker og overvejelser.

En dag under øvelserne ude i Boltinge var der imidlertid

Gmd. Hans Poulsen i Sødinge med hustru og børn.

en nyankommen deltager, der spurgte vor gode delingsfører Hans Jeppesen Dydensborg, om man ved at indtræde i skytteforeningen moralsk forpligtede sig til at gå med som frivillig i tilfælde af krig.

Jeg spidsede øren.

»Nej«, svarede den adspurgte, »her er hverken tale om

juridisk eller moralsk forpligtelse; det overlader vi helt ud til hver især at tage bestemmelse om, hvis dette tilfælde skulde indtræffe. Hvad vi i skytteforeningen sigter på er blot dette, at om krigen kommer, og om en sådan deltager kommer med, da vil han langt bedre end ellers kunne udfylde sin plads. Er dette opnået, da er den militære side af skyttesagen sket fyldt; men der er jo andre og meget vigtige sider ved skyttesagen foruden denne.«

Disse ord var som talt til mig og gav mig nogen fred i det forpinte sind. Lidt efter lidt faldt jeg da til ro i den tilkæmpede afgørelse: Du bliver ved at deltage i skyttearbejdet og uddannelsen. Kommer så den afgørende dag en gang, da er du fuldt øvet, og så vil Gud nok hjælpe dig til at vælge det, som din samvittighed byder dig.

I bøn om at dette måtte ske, endte mange af disse overvejelser.

Ved denne tid blev jeg for første gang fotograferet — på et gruppebillede — sammen med forældre og søskende. Min plads er i bagerste række nr. 2 fra venstre.

XV.

Opbrud fra hjemmet.

Jeg var nu 17½ år og mine tre brødre fulgte efter mig i alder med et par års mellemrum mellem hver. Sidst kom min søster.

Min udvikling foregik kun langsomt; jeg følte mig endnu i mangt og meget kun som et barn og kunde ikke tænke mig borte fra mit gode hjem og den muntre søskendeflok. Dog, nu var tiden der: hjemmets døre sprang op.

En tidlig forårsdag går jeg og mine brødre i færd med at sanke sten af en ager. Da kommer far hen til os og meddeler meget stilfærdigt, at nu havde han fæstet to af os ud »at tjæne«, mig hos morbror Jens i Vesterskov, Søllinge mark og Niels (den tredje i flokken) til morbror Thyge i Ferritslev.

Far tav, og vi sagde ingenting; men da han atter havde forladt os, og vi stod ene tilbage, følte jeg det, som skælvede jorden under mig, en forfærdelig fortvivelse greb mig. Nu var det, syntes jeg, gået mig som Adam og Eva, da de hørte Paradisets porte slå i på deres hæl.

Jeg mindes mig en af de følgende søndage stående udenfor vor »gadeport«, seende efter vognen med min lille bror. Den forsvandt ned ad bygaden, mens mit hjerte kvidede sig. Samme søndag eftermiddag spændte far for og kørte mig ud til morbror Jens' ensomme gård.

Jeg følte mig her som et træ, der var bleven flyttet ud af planteskolen, og nu i begyndelsen ikke kunde få sine sugerødder indstillet på den ny virksomhed.

Det var hjærtensgode og bundalvorlige mennesker, jeg var kommen til; men gården lå meget ensomt ude ved en skov. Morbror Jens var i mit unge selskab meget tavs. Han var sognerådsformand og måtte tilbringe meget af sin tid inde ved skrivebordet, mens jeg mutterséne dagen lang gik ude i marken og tumlede med arbejdet. Jeg pintes næsten til døde af hjemvé. Jeg tror, at denne hjemvé er noget af den største sjælekvide, jeg i mit liv har oplevet. Som jeg mangen en gang stod derovre på marken og spejdede efter et glimt af mit hjem, kunde jeg i sandhed have gjort digterens ord til mine:

»Langmodig jeg mod hjemmet igennem tårer ser«

og ligeledes fortsætte:

»Hjem, hjem mit kære hjem!

ak, ingen ingen plet er så skøn som du, mit hjem«!

Skønt der kun var tre-fire kilometer hjem, turde jeg dog i den første tid slet ikke tænke på at løbe der over; jeg havde en ubestemt følelse af, at om jeg gjorde dette, da kom jeg aldrig tilbage igen. Men min rare madmoder havde vel nok lagt mærke til, at jeg hang med næbbet, og en søndag morgen opfordrede hun mig varmt til at aflægge dem derhjemme et lille besøg.

Dette kunde jeg trods mit forsæt ikke modstå, og så trådte jeg da for første gang som gæst over mit barndoms-hjems tærskel. Timerne svandt som minutter, og jeg måtte atter af sted.

Det var ved denne lejlighed, at far — vist for at opmuntre mig — gav mig sin kønne urkæde, flettet i hans unge dage af mors hår.

Jeg gik dog sjælden med den, men har indtil denne dag gemt den som et kært minde om både far og mor.

Lidt efter lidt svandt da også hjemvéens smærte; det var, som den i det gode hjem, jeg var, — efterhånden opløste sig i en mild vemod. Men i dens sted vågnede til min egen store undren en anden følelse til live. Det var udlængslen, den ubestemte længsel ud »over de høje fjælde«.

Dens nærmeste mål var *højskolen*.

I »*attenskolen*« hjemme i Sødinge blev højskolens liv og gerning ofte drøftet af de unge. Gennem samtale og forhand-

linger om denne ny skoleform, lærte jeg den en del at kende. Mange af de unge havde været i Vallekilde, nogle i Askov. Livet på netop disse skoler dannede derfor gerne udgangspunkt for ordskiftet. Af andre skoler mindes jeg kun Testrup og Vejstrup lejlighedsvis nævnt. Kold var jo den gang død og hans højskole i opløsning.

Helst lyttede jeg til, når Vallekildeeleverne havde ordet; de havde så meget egenartet mærkeligt at fortælle om Trier.

Som jeg nu gik derude i min ensomhed på morbror Jens' mark, måtte jeg atter og atter mindes disse skildringer fra højskolen og omtalen af livet dér. Jeg begyndte at forstå, at på en sådan skole måtte min underlige, tågede, ubestemte længsel vist kunne finde sit ukendte mål.

Ja, jeg måtte på højskole; helst straks; der var, syntes jeg, ingen tid at spille. —

Jeg havde meldt mig ind i Søllinge skyttekreds; i den havde jeg fra børne- og aftenskolen nogle af mine allerbedste venner.

Det var en god kreds; tonen som dér rådede, genkendte jeg fra friskolen i Sødinge, mange af skytterne havde været skolebørn dér. Ellers havde kredsen sin egen tradition; den var i de tider anset for at stå højest i de såkaldte smidighedsøvelser mellem kredsene i Svendborg amt. Vi havde øvelse hver anden søndag eftermiddag, og jeg deltog med liv og lyst.

En dag lagde jeg her mærke til en høj, fremmed, lidt duknakkert karl. Hans mål røbede ham som Sjællænder. Jeg kom i samtale med ham, og han fortalte, at han for tiden opholdt sig i Sødinge friskole for at lære arbejdet dér at kende, da han havde tænkt selv at blive friskolelærer; men forresten skulde han til nov. over som elev på Askov højskole.

Her spidsede jeg øren. — Om han da kendte noget nærmere til højskolen dér, siden han havde valgt netop denne.

Jo vist gjorde han det, han havde været elev der også den foregående vinter. Og han fortalte meget om livet og gerningen dér. Jeg var dog vist for ung og uudviklet til rigtig at fatte hans varme ord; men det var fornøjeligt at lyfte dertil. Bedst forstod jeg, hvad han fortalte om det muntre og friske liv i højskolens nylig opførte øvelseshus. Hver eneste dag samledes man dér til fornøjelige legemsøvelser.

Dette kendte og forstod jeg; det drog. Skulde jeg drage med ham til Askov i vinter? Jeg bad ham fortælle mere om

gymnastikken, og til sidst spurgte jeg: »Tror du da, de har en dygtigere gymnastiklærer i Askov end i Vallekilde?«

»Det ved jeg ikke,« svarede han; »ti jeg kender ikke ham i Vallekilde; men det véd jeg, at i Askov har de en dygtighed; han har nu også været korporal ved hæren.« Dette sidste blev for mig »slag i sagen«. Alt andet, jeg havde hørt om livet og arbejdet på højskolen, havde jeg — så ung jeg var — ikke rigtig forudsætning for at forstå eller bedømme, men her var der et punkt, hvor jeg følte mig sikker: Legemsøvelser, gymnastik, det forstod jeg at skatte. Det »bygkorn«, der fik vægt-skålen for mig til at synke til fordel for Askov, var den omstændighed, at her havde man en dygtighed, ja, en forhenværende korporal til lærer i gymnastik.

Hans Stampe*), således hed min ny ven, og jeg aftalte nu, at vi skulde følges ad til Askov, om jeg blot kunde få lov dertil.

Næste søndag drog jeg så hjem for at hente tilladelsen. Jeg havde dog meget svært ved at fremskaffe det fornødne mod, og først da jeg stod med far ude i porten for at sige farvel, lykkedes det mig endelig at få dette forvovne ønske over mine læber.

Far hørte først i tavshed på mig, så sagde han ligesom prøvende, om jeg da ikke kunde være til freds med at tage ned til Rasmus Hansen på højskolen i Ryslinge; den lå da kun et par kilometer borte, og jeg kunde da bo hjemme, hvorved opholdet vilde blive meget billigere, og jeg slippe for at komme så langt bort; jeg var jo dog endnu kun så ung og kendte så lidt til livet derude i den store verden.

Men jeg, som forstod, at mit ønske ikke var helt nægtet, tog nu fat med al den ungdommelige iver og varme, som jeg ejede, og det lykkedes mig da også at få fars ja. Vistnok nærmest fordi, at jeg kunde få et godt og solidt følgeskab i Hans Stampe, hvem far i sommerens løb havde lært at kende og agte.

Kort efter skulde det store Grundtvig-ske vennemøde afholdes i pantheon i Odense. Dér, havde vi hørt, at Askov højskoles forstander Ludvig Schrøder skulde tale, og vi bestemte da at tage derind og om muligt foretage indmeldelsen til ham mundtlig.

*) Senere mangeårig friskolelærer i Kyringe ved Ringsted.

Af min husbond fik jeg lov til at følges med fader og andre gode venner — så mange som vognen kunde rumme — ind til Odense den dag.

Jeg havde aldrig før deltaget i et sådant møde og følte mig mægtig grebet af alt, den mægtige menneskemængde, den store trængsel, men først og sidst af den flok af mænd dér oppe på talerstolen, mænd hvis navne jeg i mer end år og dag havde kendt men aldrig set. Nu sad de dér, kommen fra alle egne i vort land, mest ældre folk, hvide hoveder men med så milde ansigter. Ja nogen af dem kendte jeg jo da, der sad Birkedal og Ludvig Helveg fra Odense, dem kendte jeg godt og ligeledes andre; men hvem var han dér og han dér o. s. v. Jeg måtte have det at vide og spurgte mig for hos de nærmest-siddende.

Nå, *det* var Mads Melby; og ham dér, nå sådan så altså Berg ud. Allerstørst tror jeg min glæde var, da der også blev peget på »Budstikke-Boisen«; min moders yndlingsforfatter. Bestandig fler og fler dukkede frem deroppe. Det var pludselig for mig, som var Valhals porte sprungen op på vid gab, så jeg kunde se der ind, hvor alle de herlige åndskæmper sad, dem jeg som barn havde hørt om i friskolen og i familiekredsen og senere havde læst så meget om i »Fyns tidende«; som et lykkeligt æventyr var det, at her sad jeg nu og så dem lyslevende for mine øjne.

Vi var kommen lidt sént; min farbror Rasmus fik knebet sig hen til en af de store piller. Der fik han siddeplads på et af fodstykkerne. Denne plads delte han trolig med mig, idet vi skiftedes til at sidde og stå.

Rundt omkring os lød der en summen og en brummen fra den tusindtallige forsamling; man spurgte og svarede mest angående dem oppe på tribunen. »Det er«, siger en lidt aldrende mand med sit syngende fynske tonefald, »som det hedder, »den store hvide flok, vi se«. Nogle nikkede, andre trak på smilebåndet ad mandens barnlige beundring. Men morbror Erik, som aldrig fattedes ord til at udtrykke sine tanker, udbrød så højt, at alle omkring os kunde høre det: »Ja, dér er ærværdighed«

Nu var det store rum fyldt til sidste ståplads, og salmen begyndte. Nej, hvor tonerne svulmede og løftede sig; aldrig havde jeg hørt noget lignende — ikke en gang i Ryslinge. Jeg kunde i begyndelsen slet ikke synge med men sad og hikstrede

med gråden i halsen af bevægelse. Lidt efter lidt fandt jeg dog mig selv igen og gav mig i min begejstring helt og fuldkommen hen i sangen og tonerne, men — mærkelig nok — husker jeg så godt som intet af, hvad der blev sagt; for mig var og blev det stemningen, den mægtige løftelse, der gjorde denne dag til en af de rigeste, jeg endnu havde oplevet.

Mellem ordførerne ved mødet var også Ludvig Schrøder. Så vidt jeg mindes begyndte han med at fortælle sagnet om Romulus og Remus, der diede ulvinden. Hvad han ellers derom og derefter sagde, kan jeg slet ikke rede op. Det gik vist over hovedet på mig unge, uerfarne knøs. Jeg sad blot og lagde mærke til manden. Et langt, svært, kulsort hår, dito skæg, en lille tætsluttet firskåren skikkelse, hvis ord ligesom var præget af stor myndighed.

Jeg havde bedt min ældste morbror, gmd. Thyge Hansen fra Ferritslev om at følge mig op til Schrøder og være mig behjælpelig med min indmældelse; og da mødet nu sluttede, banede vi os vej gennem den tætpakkede mængde op til talerpladsen, hvor Schrøder endnu stod. Jo nærmere vi kom, jo stærkere bankede mit hjerte. Men Thyge kendte Schrøder personlig, og snart var det til min store glæde i orden. Jeg skulde være velkommen som elev i Askov og møde dér til 1. novbr.

Jeg var i den syvende himmel.

Det store vennemøde havde begyndt tidlig om formiddagen og sluttede derfor i god tid, så folk kunde komme de lange veje hjem.

Banen fra Odense til Ringe-Svendborg var endnu ikke anlagt. Vi måtte køre den tre mil lange vej på vogn.

Hvor var det mærkeligt at se de lange vognrækker, som nu fra den gamle by rullede ud over »Fyns land«.

En foreslog, at vi skulde synge, prøve om vi kunde salmerne, som havde lydt så vidunderligt der inde i dag, og snart lød: »Alt hvad som fuglevinger fik«, så fulgte: »O kristelighed«. — »Lyset og livet er tvillinger bolde«, »Herren har besøgt sit folk« o. fl.

Det er vel rimeligt, at jeg havde hørt disse herlige Grundtvig-ske salmer tidligere, men det mærkelige er, at det altid siden har stået for mig, som om jeg først lærte dem den dag i Pantheon; og manganen en gang, når jeg senere har sunget dem, hører jeg endnu som en genlyd af salmebruset fra den dag.

Det var nu ikke alene os på *vor* vogn, der sang; men bag os så vel som forude i vognrækken hørtes ligeledes sang, salmesang. Det var som sangen flyttede sig snart hid snart did i den lange vognrække. Ved solbjærgstid nåde vi hjem, de sidste solstråler hilste godnat til os, i det *vor* vogn rullede ind gennem gadeportnen.

En vidunderlig dag!

Nu gjaldt det kun at være tålmodig og oppebie nohr. Mit arbejde flyttede nu efterhånden fra marken ind i laden, fra ploven til plejlen.

Ensomhedsfølelsen fulgte; langsomt skred timerne, mens jeg ene stod derinde i den halvmørke lade og ustandselig svang min plejl.

Men nu begyndte forberedelserne til vinteren. Skrædderen blev bestilt til at sy mig en ny dragt. Hidtil havde jeg udelukkende brugt vadmel til frakke og benklæder som hvergarn til vest. Nu købte far i Odense »Dansk klæde«; men, hvad mere var, jeg måtte nu få min første overfrakke. Far havde endog købt pænt sort klæde dertil, og fløjlskrave skulde den pyntes med. Intet under, at jeg var meget spændt på, hvordan jeg vilde komme til at tage mig ud i al denne ny herlighed.

Endvidere blev Thyge tømrer bestilt til at lave mig en »halvkiste« el. stort træskrin. Far satte altid stor pris på solide og holdbare varer. Dette vidste Thyge godt, og han lavede derfor mit skrin af tommebrædder og med et mægtigt jærnhåndtag i hver ende. Der skulde tages godt fat for at løfte den tomme kiste, hvormeget mere da, når den blev pakket med mine sager, træsko, tavle og andre vægtige ting.

Kisten har jeg endnu; men ingen af mine børn har fundet den tjænlig til brug under deres højskolerejser; dens mægtige tyngde vil gøre jærnbanefragten for overvældende stor.

Et par dage før rejsen skulde gå for sig, kom jeg hjem fra tjeneste, og nu blev der travlhed med at pakke kisten. Mor hentede op fra en af de store klædekister to par helt ny, ubrugte lagner af det fineste hjemmelavede hørlærred, forsynet med mine navnebogstaver i rødt. Nu skjorter af samme slags lærred. Ingen skulde få grund til at pege fingre ad hendes store dreng, når han nu første gang skulde ud i den store, vide verden, hvor hun aldrig selv havde været.

Det hele var jo så nyt og ukendt. Ikke i mands minde havde nogen fra dette hjem således draget ud på æventyr;

hverken far, mor eller farbror Rasmus havde været borte fra dette hjem undtagen på små korte rejser. Ingen af os vidste derfor rigtig, hvordan dette skulde tages. Det var altsammen så uprøvet.

Jeg tror, det var sværest for mor; men ingen af os andre havde meget at lade hende høre. Dog var der under alt dette et fast holdepunkt, et hvilested for ængstelige tanker. Det var dette, at den ældre, besindige Hans Stampe skulde med; han kunde næsten betragtes som en slags hovmester for husets unge søn under dennes langeledsfærd.

På afrejsens dag mødte Hans Stampe »årle om morgenen, længe før dag« for at køre med til Odense, hvorfra vi skulde tiltræde den spændende rejse med toget.

Afskeden fra hjemmet i den tidlige novembermorgen forløb, som god, gammel bondeskik den gang krævede, så værdig og afmålt som vel muligt. Selvfølgelig kunde mor ikke vente noget så sentimentalt som et kys, skønt hendes søn følte den underligste trang til noget i den retning. Mor måtte lade sig nøje med et håndtryk — lidt fastere end ellers og måske, *måske* en lille kende mere dvælende end skik og brug egentlig vilde have tilladt.

At farbror ikke kunde blive hjemme i ro og mag ved slig lejlighed, følger nærmest af sig selv. Han måtte den dag være kusk med Hans Stampe som sidemand, mens far og jeg tog plads i den bagerste agestol.

Nu strammer farbror tømme. Endnu et afskedsblik tilbage. Jo, der stod mor og pigerne og mine mindre søskende; men i dag var der ingen humør, de stod alle så sært måbende, jeg måtte skynde mig at få blikket i en anden retning, ellers var det ikke godt at vide, hvad der kunde have sket. —

Ved ottetiden holdt vi ved Odense banegård.

Det gjaldt nu om at huske alle de mange enkeltheder med at få løst billet og få tøjet indskrevet o. s. v. Kun en eneste gang før havde jeg været ude at køre med toget, så jeg var temmelig hjælpeløs; men her måtte vi love for Hans Stampe; han kendte rumlen. I god tid var vi færdige.

Endelig kom damphesten. Farvel farbror, farvel far, hils mor! Kupédøren smældes i, toget fløjter, mens hjulene sættes i gang. Jeg river vinduet ned; jo, der stod endnu far og farbror på samme plet, hvorpå vi havde taget afsked med dem, de blev mindre og mindre, ja så underlig små og fjærne. Så nu var de

borte. Det sidste ankertov sprang, som endnu havde holdt mig til mit hjem. Nu begyndte et nyt livsafsnit; jeg skulde nu lægge egen hånd på skudens ror. Mon ikke det hele var en drøm, hvorfra jeg i næste nu kunde vågne op.

Jeg vidste knap, om jeg skulde ønske dette eller ej.

»Hvad man ser fra toget« gennem Fyn kunde ikke fange min opmærksomhed; jeg havde altfor meget at tænke på, og desuden havde jeg set det en gang før, da jeg som trettenårs dreng havde været med på en udflugt til Fredericia.

Først da jeg atter var kommen over til den navnkundige fæstning, kom alle sanser igen i fuld virksomhed. Hvor havde jeg dog fra min tidligste barndom atter og atter lyttet til fortællingerne hos »de gamle fra otte og fyre« om, hvad der foregik i hin berømmelige nat før den 6te juli 1849. Det var den nyere historie, der talte til mig med de mange kendte stemmer; men højt over dem alle lød general Ryes.

På banestrækningen til Kolding kunde jeg ikke blive træt af at beundre de vældige østjyske banker, som banelegemet flænger og gennembryder på en måde, som jeg aldrig havde tænkt mig muligheden af.

»Se dér«, sagde Hans Stampe, »dér har vi Koldinghus' ruin.« Jeg stirrede. En slotsruin havde jeg aldrig før set. Og denne var jo en af landets største og anseligste, forklarede min ven. Ja noget kendte jeg da til dens skæbne. Her mødte den gamle historie op, og blandt stemmerne skelnede jeg tydelig hertug Abels.

Men nu glattede jordsmonnet sig ud og antog efterhånden en helt anden karakter med sin jævne overflade og sine milevide udsigter.

»Hvad er det for planter, som står der på baneskråningen?« spørger jeg min kammerat; »dem har jeg aldrig set.«

»Gyvel« lød det korte svar.

Nu havde jeg netop sommeren forud læst Thyregods fortællinger »Blandt bønder« og »Historier og sagn«. »Der er guld under gyvelrod«; jo, det ord kendte jeg godt; nu var det Thyregod, der i mine øren lånte landet sin stemme. Her i gyvelens land var altså skuepladsen for disse skildringer, der havde optaget mig så stærkt.

Men nu løfter lyngen sit mørke hoved, enkelte små Lyngflader viser sig. Jeg havde aldrig før set en lyngplante, men desmere havde jeg læst derom især da hos Blicher, så nu blev

det ham, der førte ordet. »Til hver plet har fået stemmer«. Ja, lyngpletterne hilste mig med Blichers stille mæle. Til alle sider, hvorhen jeg vendte mig, var det nu Blicher, der lånte egnen røst. Ham havde jeg tidlig lært at skatte.

»Venner ser på Danmarks kort,
ser, så I det aldrig glemmer
til hver plet har fået stemmer
ti det fædreland er vort.«

(Chr. Richardt).

Jeg havde på rejsen set ny pletter, ny egne af mit fædreland, og jeg var lykkelig ved at lytte til deres stemmer. Hen mod aften ankom vi til Askov højskole.

XVI.

På folkehøjskolen i Askov.

Højskolen havde kort forud undergået en betydelig udvidelse; der var opført en særskilt »foredragssal« og et stort fritliggende øvelseshus, begge to til skolens brug. Tallet på skolens elever var også i stærk vækst. Ordet gik, at vi den vinter var 160.

Hans Stampe og jeg blev indkvarteret i et lille tomandsværelse med en stor dobbeltseng i det nordvestlige hjørne af den søndre skolefløj. Det lille kammer afgav gennemgang til et større bagved. Dette var bebudt af to mand, den ene nordmanden Niels Skar, den anden Johan Bøgeskov. Sidstnævnte blev nogle år efter højskoleforstander i Øster-Marie på Bornholm, senere ejer af Gadebygård sam.std.

Vi kom godt ud af det sammen også med dem derinde i det allerhelligste, kun om så skete, at vi enten lå og småsnakkede for længe om aftenen eller begyndte for tidlig om morgenen, hørte vi Bøgeskops langsomme og særdeles tydelige stemme: »Skal vi så ikke sove!« Hvorefter vi øjeblikkeligt tav.

Fra de mange gange jeg havde siddet og lyttet til gamle højskoleelevers omtale af livet på disse skoler, havde jeg fået det indtryk, at hele den lange dag tilbragtes med foredrag eller samtaler om åndelige æmner kun afbrudt en gang daglig af legemsøvelserne (den gang kendtes ordet gymnastik ikke mellem jævne folk på landet; det blev først taget i brug af dem, der tidligst gennemgik centralinstituttet i Stockholm). Det blev min første overraskelse, da jeg opdagede, at der »kun« var

tre-fire foredrag daglig, mens de mange mellemtimer udfyldtes med skrivning, regning, tegning, flerstemmig sang o. lign.

Ikke mindre undredes jeg over foredragenes art. Jeg havde altid tænkt mig dem i stil med en prædiken eller det, man nu vilde kalde »et frit foredrag«. Men foredragene var næsten alle *historisk fortællende*. Især da det første af dagens to hovedforedrag. Det blev holdt af cand. theol. Heinrich Nutzhorn og var hver dag et stykke »Danmarkshistorie«.

Taleren var en lille, smuk, munter mand, der skred gennem fortællingen uden tilsyneladende at se til højre eller venstre. Men kom han til noget særlig fornøjeligt, løftede han på det ene øjenbryn, et lunt blink glimtede i øjet, og nu vidste vi — og påskønnede — at det trak op til en vittighed.

Heinrich Nutzhorn.

Jeg kom straks til at synes om Nutzhorn og vilde gerne høre ham; men, tænkte jeg, hvad skal alt dette blive til. Her er jo ingen *udlægning* ingen pegepind. Kan der komme noget ud af alt dette?

Dog, ligemeget, det var spændende at høre.

Både før og efter foredraget sang vi i den ny »historiske sangbog«, som han og Schrøder kort forud havde udgivet.

Sikken en mængde sange vi i vinterens løb fik lært. Når vi havde fået én lært, var taleren kommen til en anden person eller begivenhed i foredragsrækken, og så måtte vi da til at lære den ny sang, som passede dertil. Havde den ingen melodi, lavede Nutzhorn straks en, gennemmusikalsk som han var.

Når sangen skulde begynde, kom tonegaflen først op af vestelommen, blev slået an, og man hørte nu Nutzhorn nynne begyndelsen til melodien for så derefter at stemme i med fuld kraft.

Havde vi så denne melodi lært, gik vi straks til den næste.

Og således hele vinteren.

Han nåde i sin skildring af fædrelandets historie kun til år 1800. Men, som han trøstede os med: et par menneskealdre må vi have begivenhederne på afstand, for at de kan blive til historie; kommer man for nær ned mod sin egen tid, bliver det ikke historie men politik, og politik hører ikke hjemme i højskolens undervisning.

Med den forklaring måtte vi lade os nøje, da vi udtalte vor beklagelse af, at han ikke kom længere. —

På Nutzhorns fornøjelige og hyggelige foredrag fulgte legemsøvelser i det ny store hus. Dem kendte jeg og deltog deri med liv og Sjæl. Jacob Harrekilde var en dygtig — om end lidt stiv og afmålt lærer.

Timens glanspunkt var for mig, når han — næsten daglig — kom og tilbød mig en »lektion« i fægtning — klinge eller bajonet, mest det første, — og vi da til sidst sluttede med en fyrig »kontra«. De andre elever standsede gerne med springningen og sluttede kreds om os under opmuntringer eller bifaldsråb.

Ludvig Schrøder.

Lidt før træet kunde jeg da nok møde frem til næste time, Schrøders foredrag; men trætheden forsvandt dog i reglen snart; ti den time blev for mig dagens bedste.

Schrøder begyndte med at fortælle de nordiske gude- og heltesagn. Først gennemgik han det enkelte sagn med alt, hvad dertil hørte; men altsom han nu skred frem skiftede sagnet for os udseende; det blev som et mægtigt gribende spejlbillede af et eller andet menneskeligt livsforhold, snart vedrørende menneskeslægtens historie, snart det enkelte menneskes. Den tåge og uklarhed, man til daglig kunde gå og kæmpe med, veg bort, og pludselig kastede hans ord det stærkeste lys ind i tågen, så vi syntes vejen lå klart belyst for vor fod.

Jeg syntes tit det var, som kunde han se lige ind

i ens sjæl og på en prik vidste, hvordan man havde det derinde.

Schröder havde ofte for skik under foredraget at fæste sit blik ufraendt og gennemtrængende på en bestemt tilhører og så tale som om hans ord var en dyb personlig henvendelse til ham og ham alene. Jeg tror netop, den fremgangsmåde hjalp ham til at få frembragt den varme, der brændte hans tanker så dybt ind i tilhørernes sjæl.

Jeg havde denne min første vinter i Askov forestillingen om, at han på den måde hyppig talte til mig, og den hjalp mig ofte til at følge ham op i egne, som maaske almindeligvis endnu lå over min synskreds.

Schröder var vel ikke, hvad man i almindelighed vilde kalde veltalende; men det var, som om hans ord brændte sig fast i ens sjæl.

Efter jul skiftede han æmne; han gik da over til »verdenshistorien«, en åndfuld påvisning af livets strømleje ned gennem de skiftende tider.

Disse sidste foredrag fik dog aldrig for mig den værdi som de første. Som historiefortæller var han ikke livlig nok, om end hans åndfulde betragtninger over tider, begivenheder og personer mangan gang kunde gribe mig med noget af den samme magt som hine første foredrag.

Om eftermiddagen undervistes i de forskellige færdigheder, enkelte foredrag blev holdt af de unge lærere; nogle digterværker læstes højt især om aftenen. Alt dette har dog ikke efterladt synderligt og blivende indtryk. Det var formiddagens to foredrag — navnlig Schröders, der blev vinterens egentlige udbytte for mig.

I Askov måtte jeg i lag med et arbejde, der for mig hidtil havde været fuldstændig uprøvet. Det var brevskriveriet. Jeg mindes aldrig før den tid at have skrevet et brev; og jeg trak det da også ud længst muligt, både én og to uger. I børneskolen havde jeg aldrig skrevet en fri stil, aldrig fortalt noget på egen hånd. Vi skrev altid genfortællinger. Jeg forstod slet ikke, hvordan jeg skulde gribe sagen an. Der var ikke andet for, end jeg blev nødt til — meget imod min vilje — at »skulke af skole«.

Jeg trak mig helt tilbage fra al undervisning — vist også fra de tre foredrag — og arbejdede med mit brev. Jeg gik ud fra den ting som noget givet, at jeg måtte have hele brevet

udarbejdet i hovedet og lært udenad, før jeg turde begynde at sætte pen på papiret.

Det kostede mig usigelig møje og besvær; men omsider efter halvanden dags uafbrudt slid var brevet skrevet ned; det fyldte et par sider på brevarket. Dette måtte være nok, ja rigeligt.

Jeg var lykkelig efter fulden dt dåd.

Med de påfølgende breve gik det for hver gang lettere; ligesom de også bestandig blev længere og mere indholdsrige.

I vinterens løb gjorde vi adskillige udflugter. Den første var ned gennem Skibelund krat til indvielse af den senere så kendte »Skibelund fri- og efterskole«. På vejen derned indøvede vi en sang, som Jakob Harrekilde i dagens anledning havde forfattet. Talerne, som blev holdt, har jeg forlængst glemt; men derimod mindes jeg meget levende den store gæstfrihed, værtsfolkene Knud Pedersen og hans hustru Georgia født la Cour udviste mod alle vi elever. Vi fik kaffe og brød og stor var min undren over den gæstfri jydsk skik at byde kaffe både anden og tredje gang og næsten nøde én til at blive ved. En af mine naboer ved bordet gav mig anvisning på at vende min overkop til tegn på, at nu måtte det være nok.

Sluttelig beså vi det ny skolehus både oppe og nede, hvorpå vi alle vendte hjem.

En anden tur gik til »Tirslundstenen«, hvor den ældgamle historie kom én så forunderlig nær ind på livet ved at stå der oppe på den mægtige rullestensblok, som — sagnet fortalte om — var den, Harald Blåtand havde spændt både folk og fæ for i den tanke, at slæbe den til Jelling, hvad dog ikke lykkedes.

Naturligvis måtte vi også syd på ned over den skæbnesvangre grænse. Det var en søndag middag, vi var en flok, der stillede til kirkegang i Rødding.

Det var en trist og kold vinterdag. Stærkest greb stemningen os ved overgangen over Kongeåen. Der blev så tyst og stille i vor ellers så muntre flok. Det var, som havde hver nok i sine egne tanker. Åh, tænkte jeg, mon du skal opleve den dag, da du ser denne grænse på ny flyttet syd på!

Det var netop i sommeren forud, Cornelius Appel i Askov var bleven præsteviet af Vilhelm Birkedal, Ryslinge. Jeg havde hørt dette meget omtale og glædede mig stærkt til besøget i Rødding.

Da de tyske myndigheder ikke vilde anerkende frimenig-

heden, men kun regnede dens gudstjenester for verdslige møder, måtte samme gudstjeneste først foregå efter kirketid, d. v. s. kl. 4, og som en borgerlig eller politisk forsamling skulde den overværes af en politibetjent.

Vi Askovelever var kommen i god tid og fik os en bekvem plads i den lille bedesal, der brugtes som kirkerum.

To af de tilstedeværende gjorde stærkt indtryk på mig: først menighedens stilfærdige præst med den varmhjærtede forkyndelse og dernæst — men ikke mindre — den svært-bevæbnede politimand, der selvsikker indtog sin plads. Jeg havde svært ved at få øjnene fra ham og give mig hen i gudstjenesten. Hans blotte tilstedeværelse virkede som en frygtelig brutalitet, som en »varg i veum«.*)

Ham glemte jeg aldrig.

Hjemturen var lang og træls. Det var som åndede vi først atter op, da vi igen var kommen over Kongeåen.

En anden og for mig yderst interessant tur, gjorde jeg i følge med en af mine kammerater Frands Skov — senere en af Vestfyns kendte mænd. Turen gjaldt nogen af hans bekendte ude vestpå. Det blev snevejr, og da vi om aftenen måtte over en lille hedestrækning, måtte Frands rive svovlstikker for at vi ikke skulde komme bort fra det lille hedespor, vi havde at følge.

Også en hedebrand oplevede jeg. I sandhed for mig en sælsom ting. Det var en eftermiddag hen mod vinterens slutning, at råbet lød blandt eleverne: Der er hedebrand hinsides Vejen. Vi elever styrtede af sted, og øboerne var selvfølgelig ikke blandt de sidste. Da vi kom til åstedet, var der opløjet furer for at begrænde ilden. Derudover måtte den ikke komme; men for at få ende på branden, inden det blev aften, fik jeg — og flere — lov til at tænde ilden op rundt omkring på det indpløjede stykke. Det var stille, og ilden lod sig let beherske.

Den afbrændte hede, den fremadglidende ildlinie, de springende flammer var for mig så nyt og utroligt, at jeg følte mig hensat som i en æventyrverden.

Hen mod aften måtte vi jo hjem; da var det hele også omtrent forbi.

Dog denne dag, der for mig havde været så rig på sære

*) ulv i helligdommen.

indtryk skulde blive efterfulgt af en nat, som jeg heldigvis kun har oplevet magen til få gange.

Blandt de mange flinke og udmærkede elever på skolen var der jo også enkelte af en anden støbning. En af disse sidste slags, en Fynbo, havde gjort sig mange anstrængelser for at drage mig med ind i den kreds, hvortil han hørte. Men da han efterhånden mærkede, at hans bestræbelser var forgæves, endte det med, at han forfulgte mig på en måde, der skaffede mig mange kvaler. Især var det galt, når lærerne om aftenen var gået hver til sit, og vi derovre i den søndre skolestue helt var overladt til os selv. Når den tid kom, havde jeg ikke fred for ham. Jeg måtte bære mig ad, hvordan jeg i verden vilde, han helmede ikke, før han kunde komme i totterne paa mig.

Aftenen efter hedebranden, som jeg sad og skrev, kom han igen men denne gang mod sædvane meget stilfærdig og alvorlig, næsten med et medlidende udtryk i sit ansigt. Han satte sig stille på bænken ved min side og sagde blot: »Stakkels Povl, det var da forfærdeligt«. På mit spørgsmål hvad han mente, syntes han meget overrasket og svarede: »Hvad, har du ikke hørt om den store ulykke, som du er bleven årsag til? Du gik jo og satte ild på hedestykket, og netop det blev anledning til, at ilden sprang over de oppløjede furer og antændte en ejendom, der nu er nedbrændt til grunden.«

Jeg segnede ned på bænken, hjertet stod næsten stille i brystet på mig, mens jeg gispede frem et par ord om, at det da vel var spøg.

Men hans alvorlige mine og bedrøvede udtryk tillod mig ikke at tvivle om sandheden af hans ord.

Jeg tumlede halvt sanseløs ind i seng, græd, bad Gud tilgive mig min uforsigtighed, gjorde mig de frygteligste forestillinger om, hvordan den stakkels måske fattige hedebondes familie nu måtte være stillet ved i den kolde vinternat at være berøvet hus og hjem.

Min gode sængkammerat, Hans Stampe, som jeg trode sov, mærkede imidlertid uråd og spurgte, hvad der var i vejen, og jeg, som var nærved at segne under byrden, fortalte da om min grulige forbrydelse.

Han lå lidt og sundede sig, så sagde han pludselig: »Ja, men er det nu også sandt, det tvivler jeg i høj grad på. Hvorfor har vi andre da ikke hørt et ord derom?«

Hans ord vakte nu også et lille håb hos mig, og det lettede jo en del; men en lang og fæl nat var det alligevel.

Næste morgen klarede det hele sig, i det jeg af overbringeren af den onde tidende og hans lille kammeratflokk blev mødt med en bragende lattersalve, der aldrig syntes at ville tage ende. Jo, jeg var »et Guds ord fra landet« en god nar, som ordentlig trængte til at blive reden til vands. Noget de gærne skulde påtage sig igen ved lejlighed. O. s. v.; o. s. v.

Jeg lod dem le, men takkede af mit inderste hjærte Gud, at det hele kun var som en ond drøm at regne.

Denne karl rejste kort efter skolens ophør til Amerika. Han satte vist aldrig mer sin fod i Danmark men skal være død derovre endnu som ung.

Foruden denne elev var der også én, som jeg måtte »tage tag« med. Med ham var det dog ikke næverne det gjaldt, men munden. Han var, om jeg husker ret fra Silkeborg og vist nok student eller noget i den retning.

Han spillede den fornemme og åndsoverlegne. Vore ordskifter skrev sig fra, at han ytrede undren over, at jeg kunde få noget ud af at gå med til morgensang og Schrøders søndagstaler; én, der fulgte med tiden og dens oplysning, måtte jo dog betragte alt sligt som overlevet og ubrugeligt for den oplyste nutid.

Jeg mente, at både morgensangen og Schrøders taler var i god overensstemmelse med gammel kristendom.

Dette vilde han heller ikke nægte, men også kristendommen var i høj grad aflægs, den skulde betragtes med andre og ny øjne; de undergerninger, som tilskreves Kristus, var rimeligvis rigtige nok, men sagen var åbenbart den, at Jesus på en eller anden uopklaret måde måtte have haft kendskab til naturkræfter, vi endnu ikke havde fået herre-dømmet over. Men giv blot tid, så skal du se: den dag kommer nok, da vi på fuldstændig naturlig måde kan gøre ham alle hans såkaldte undere efter.

Denne opfattelse var mig den gang ganske ny og fremmed og gjorde for så vidt et vist indtryk på mig; men tillige forekom den mig dog lovlig forhåbningsfuld med hensyn til troen på videnskabens resultater.

Vi talte tit herom; han vilde gærne »omvende« mig, men hver blev ved sit.

Jeg havde for første gang mødt en »erklæret fritænder«.

Kammerater som de to sidstnævnte gjorde mig ingen glæde og intet godt; men der var da heldigvis også andre.

Den af alle, jeg blev bedst kendt med og kom til at synes bedst om, var min sidekammerat under foredragene Niels Pedersen fra Herfølge. Vi var omtrent jævnaldrende og havde mange fælles interesser. Han blev senere ejer af Vittenbjærggård ved Køge.

Enkelte med noget i retning af kunstnerævner optog mig stærkt. F. ex. Hans Hessellund — senere kendt som figurmaler. For ham syntes alting at blive til billeder, hvad der i foredragene greb ham, tegnede han. Hele Sigurd Fovnesbanes saga fortalt af Schröder gengav han i tegninger som for mit ukyndige øje syntes noget nær at grænse til det vidunderlige. Han hørte til de ældre blandt elevflokken og var mig åndelig langt overlegen, men jeg var vist en af dem, der beundrede ham og hans tegnesnille mest.

Jakob Jakobsen fra Vejen skrev sange — skrev dem med lethed. Som Hessellund gengav Sigurdsagnene i billeder omskrev Jakobsen Schröders foredrag i vers. Man skulde synes, det måtte være tungt æmne for den nittenårige unge mand. Men det gik. Navnlig husker jeg en sang om Schröders udlægning af Haddingsagnet, Kammeraterne beundrede den. Schröder måtte have den at se, som han daglig så Hessellunds billeder.

Dommen faldt dog ikke allerbedst ud. Et par dage efter talte Schröder om Odin, der havde stjålet Suttungs mjød og nu i ørnens skikkelse flygtede forfulgt af jætten. Under denne flugt måtte jo som bekendt ørnen for at redde sig igen afgive noget af mjøden ad naturens vej; mens han ellers efter redningen igen gylpede op den mjød, hvoraf skjaldene må drikke for at komme i ånde. Men den før omtalte spildte mjød må rimsmeddene tage til takke med.

»Der er nemlig to slags digtere«, fortsatte Schröder da sagnet var fortalt og han rettede nu sit stærke blik lige mod Jakobsen, der sad på første bæk, »og fordi man kan smedde et rim, er det ingenlunde givet, at man har drukket af den rigtige mjød.« Jakobsen sank sammen under det gennemborende blik, der først en stund efter slap ham.

Var han måske lidt vigtig og højt oppe, så blev han nu trukket ned på jorden. Der var adskillige af kammeraterne,

som mente, han havde godt af den dukkert. Og det må vel Schrøder også have ment.

Jacobsen døde som ung; mest kendt er han blevet af sine småfortællinger »Teglovns-sjov«.

En anden ung nittenårig med lidt af en digterspire i sig var Kristian Østergård. I juleferien blev han på skolen, og da vi alle til hellig tre konger kom tilbage, havde han skrevet og med kammerater indøvet en lille dilettantkomedie, der blev spillet som velkomst til os. Den var i Hostrupsk stil og vist med indlagte sange. Østergård spillede selv heltinden i den lille kærlighedsintrige og var med sit blege noget blødtformede ansigt en nydelig ungmø, som nær havde tændt alle kammeraternes hjerter i brand.

Niels Kr. Wust var, om jeg husker ret, hendes far.

Schrøder lo til den muntre handling og sang i fuld begejstring: »Det var den første akt, det var den første akt o. s. v. — Nu kommer anden akt, nu kommer anden akt« o. s. v.

Jo det var en meget morsom og meget påskønnet velkomsthilsen, vi der modtog.

Kristian Østergård blev senere højskolemand, kendt præst og skattet digter blandt vore udvandrede landsmænd i Nordamerika.

Henad fastelavnstid fik jeg en dag et brev fra vor nabo, morbror Hans. Han underrettede mig om, at far havde bedt ham skrive og fortælle mig, at mor var blevet heftig syg, og man tvivlede om, at hun vilde stå sygdommen igennem.

Jeg følte mig fortvivlelsen nær. Omsider gik jeg ind til Schrøder i hans studerekammer, viste ham brevet og bad ham om lov at rejse endnu samme aften. Han tog meget stille og mildt på mig og gav straks tilladelsen.

På rejsen skulde jeg i Kolding opholde mig en halvanden times tid mellem to tog. Det var mig umuligt at sidde inde i ventesalen, jeg gik ud og ned ved havnen. Kl. var ét. Her nede tog jeg plads på en fortøjningspæl og gav mig sorgen og natten i vold.

Det var bitterlig koldt. Hele fjorden var lagt til med is, og en skarp østenvind strøg ind ude fra Bæltet.

De mange indefrosne skibe lå og strakte de nøgne master op mod den grå, skydækte vinterhimmel. Men hver gang et vindstød for frem, var det som gjorde de et forsøg på at vride

sig løs fra frostens og isens kolde favnetag, og da lød det som sukkede og stønnede det rundt om alle skuderne.

Jeg sad længe og lyttede til denne naturens halvkvalte klage. Jeg mindes tydeligt, hvordan fru Birkedals verslinier faldt mig på sinde: »Derfor står den (naturen) i forlængsel, venter løsnung af sit fængsel med de faldne Adams børn«.

Ja, netop sådan kvidede og klagede det i min egen sjæl, også jeg følte mig bunden i dødens bånd og længtes efter udfrielse. Skønt jeg frøs, blev jeg dog siddende dér til tiden for togets ankomst nærmede sig. Jeg følte mig bedre i forståelse med den bundne, sukkende natur end med ventesalens og restaurationens højrøstede og lystige publikum.

Til Odense ankom jeg omkring kl. 4 og gav mig straks på vej til fods de tre mil hjem, hvortil jeg nåde hen på morgenstunden.

Mor var dog levende, og jeg satte mig hen ved hendes sæng. Tilsyneladende var det på det yderste; men hun formelig strålede som af den dybeste kristelige glæde og kunde ikke blive træt af at tale trøst og opmuntring til os.

Hvor gjorde hendes glæde og frimodighed mig godt. Hvor fik hun dog denne frimodighed fra? Jeg forstod, at for hende var dødens lænker brudt. For hende var dødens gru svunden.

Uden jeg var rigtig klar derover, tumlede jeg omkring med, hvad jeg dette døgn havde oplevet. Det lystige selskab på Kolding station, der ligesom skyndede mig til at glemme sorgen i lystighed, den sukkende natur, der ligesom led med mig under den samme dødens lov og så endelig den syge kvinde, der midt i dødens porte jublede over livsfyrstens sejr, der nu snart også skulde blive hendes.

Åh, hvor var der godt at være her hos hende, bedre end noget andet sted. Her var slet ikke plads for fortvivelse knap nok for sorg mindst for glemselens lystighed.

Tvært imod lægens mening kom mor sig dog igen; men som jeg nu i de følgende dage sad der hos hende, forekom det mig, som om mor kun med den største overvindelse gjorde sig klart, at det var en tilbagevenden til livet hernede. Hun havde frydet sig til livet hist.

Efter en uges fravær kom jeg atter tilbage til Askov. I den mellemtid var elevholdet blevet fotograferet. Jeg kom således ikke med på billedet.

Hen i marts måned kom der en indbydelse fra Jens Nørregård på Testrup højskole ved Århus.

Så mange af os, som havde lyst, skulde sammen med vore lærere være hans gæster et par dage. Der skulde så være en offentlig gymnastikfest, hvor Askov og Testrup elever skulde optræde ved en slags kapgymnastik.

Mange af os var vældig opsat på den tur. Jeg skrev straks hjem til far om lov til at deltage. Det fik jeg med de nødvendige rejsepenge. Men vor gymnastiklærer var ikke meget oppe for sagen. Nogle af eleverne skumlede over, at Harrekilde nok ikke turde tage dysten op med den unge og ivrige lærer Andersen Bo på Testrup, hvis dygtighed der gik ord af iblandt os. Jeg tror dog ikke dette var grunden; men det viste sig meget vanskeligt at få samlet et nogenlunde antageligt gymnastikhold. De fleste vilde hellere hjem i påsken.

Det hele endte med, at Schröder en dag kort og godt meddelte os, at turen af mangel på tilslutning måtte opgives.

Jeg følte mig bitterlig skuffet. — —

Fra jeg var barn, havde jeg havt en levende følelse af, at jeg ikke blev bonde, som min fader var, og alle mine forfædre havde været, så langt jeg kendte dem tilbage.

Men hvad skulde jeg da være; dette var det store spørgsmål.

Som jeg blev ældre mødte det mig hyppigere og mere påtrængende; men jeg kunde ikke besvare det, og jeg var ængstelig, ja ræd for at overveje det; ti jeg vidste, at jeg af alle i mit hjem var som ældste søn forud bestemt til at følge i slægtens spor; alt andet var simpelthen utænkeligt.

Nu under opholdet på Askov højskole med det livlige samvær med de mange jævnaldrende unge mænd, hændte det ikke så sjældent, at samtalerne gled hen på vore fremtidsplaner. Mange var allerede klar over, hvad de vilde være; for andre klarede det sig i vinterens løb; men der var også andre og blandt dem jeg, der havde svært ved at komme til klarhed. Men lige meget — under denne kamp fik jeg dog det første anelsens møde med min fremtid.

Dette skete en dag, højskolelærer H. Nutzhorn levende og varmt havde skildret stormen paa København 1659. Jeg følte mig mægtig grebet af den vældige begivenhed; det var som jeg selv havde oplevet »Danmarks fare og frelse«. Og da dukkede den tanke pludselig op: Hvad om du således kunde fortælle Danmarkshistorie, om du kunde få andre til at opleve

noget af det samme, som du i dag har oplevet. Ja, da vilde det være værd at leve.

Jeg havde dog næppe gjort mig tanken klar og følt mig gennemstrømmet af dens glæde, før glæden brat var forvandet til en tilsvarende sorg. Det hele forekom mig nemlig som en umulighed; det var, syntes jeg en forfærdelig fristelse, jeg her havde mødt; hovmodsdjævelen havde sine garn ude efter mig og vilde bilde mig ind, at jeg skulde have kald og ævner til at løse en så stor og vidunderlig opgave. Nej jeg burde skamme mig og aldrig lade noget menneske få det mindste nys om, hvor sørgelig dybt dette højhedsvanvid her havde fået tag i mig.

Imidlertid kom jeg i denne forbindelse til at mindes et foredrag L. Schrøder kort iforvejen havde holdt. Det handlede om Tor, der drog ud med jætten på fiskeri for at komme i kast med Midgårdsormen. Schrøder dvælede ved modsætningen mellem jætten og Tor, den første vilde blive liggende inde på fladstranden og fange flyndere; mens den anden vilde ud på dybet til kamp mod Midgårdsormen for at knuse dens hoved.

Foredraget mundede ud i en stærk tilskyndelse til at ligne Tor, der ikke kunde tilfredsstilles ved at blive liggende med sin skude derinde på det fladvand, hvor vi med den lille tabel, med snusfornuftens beregning kunde nå bunden over alt; nej vi måtte ud på de store dybder, dér ude hvor kun troens båd kan bære én, og hvor de kampe venter, der gælder mer end føde og klæder, mer end jordisk gods og guld, og hvor man kun vinder sit liv ved at vove det.

Påvirket af disse myndige ord begyndte jeg lidt efter lidt at se mine fremtidssyner i et nyt lys; var det måske fejhed, der forbød mig at kendes ved det, der nu efterhånden var blevet min »kære, stadige tanke«; lignede jeg måske i min falske beskedenhed jætten, der fandt sig bedst til pas inde på fladstranden, hvor der ingen fare var, men nok af fede flyndere. Burde jeg måske ligne Tor, følge min lyst og vove mig ud på dybet, dér hvor min erfaring ikke kunde bunde, og hvor min fornuft måtte tages fangen; men hvor troens båd bærer et menneske hen over de tilsyneladende bundløse dybder.

Ja sådan grundede jeg frem og tilbage uden at finde hvile og uden at kunne træffe mit valg.

Så sluttede skolen, og hver drog til sit.

XVII.

Mit første besøg på sjælland.

Efter hjemkomsten fra Askov længtes jeg ofte stærkt efter mine højskolekammerater. Dette var vist nærmest grunden til, at jeg besluttede mig til efter en indbydelse fra Hans Stampe at besøge ham i hans hjem i Landsgrav ved Slagelse. Hans var ganske vist 6 år ældre end jeg; men vi havde været gode venner og havt det udmærket sammen i Askov.

Rejsen blev bestemt til at foregå i den dejligste skærsommer 1875. Den optog mig på forhånd overordentlig stærkt. Sjælland havde jeg endnu ikke set; men dog syntes jeg at kende den ud og ind gennem den rigdom af poesi, som vore guldalder-digtere havde ødslet på den. Og de folk og deres poesi havde jeg meget tidlig fattet en levende kærlighed til. Ingemann især var min yndlingsdigter; men gennem »poesiens røgnbuefarvede slør« så jeg »Danmarks sangfugleø« som en gylden ramme om middelalderens dådfyldte verden, gennemstrømmet af folkevisetoner, skjoldegny og vigiliesange.

Næppe har nogen middelalderens pilgrim med større forventning og et mere fuldt hjerte set det hellige land tone frem end jeg, som på den lille dampers dæk stod dér og stirrede ind mod Sjølund's kyst, som i morgensens lys laa derovre mod øst og vuggede på bæltets blå bølger. Og da skibet gled i havn, og jeg for første gang satte fod på Sjællands jord, da havde jeg en følelse, som lød det til mig: »Drag dine sko af, ti det sted, du står på, er hellig jord!«

På Slagelse banegård blev jeg modtaget af Hans Stampe, og vejledet af ham betrødte jeg nu Ingemanns skoleby. Hvor

havde jeg svært ved at løsrive mig fra denne lille, gamle, uanselige Skolebygning, som min yndling havde helliget med sin skolegang, og den muntre beskrivelse deraf. Vi standsede ved de to gamle kirker med de middelalderlige navne: St. Peder og St. Mikael; men snart var vi gennem den lille købstad på vej til Landsgrav.

Her blev jeg på det hjerteligste modtaget i min vens hjem af hans ældre broder, gmd. Peder Pedersen. Denne noget alvorlige og stilfærdige mand fik først munden ret på gлед, da samtalen kom til at dreje sig om »vor sidste krig«. Der havde han været med. Af mine hjemmelænd havde jeg ofte hørt spændende oplevelser både fra »tilbagetoget« og fra belejringen af Dybbøl; men Peder Pedersen havde været med på Sjællændernes strengeste dag ved rømningen af Als. Herom havde jeg aldrig før hørt berette af deltagere. Han kom rigtig i ånde, hentede frem af chatollet et gammelt messingspænde fra et sabelbælte. Det var slaaet helt hult indad af en tysk geværkugle«, fortalte Peder Pedersen; men det havde den dag reddet hans liv; havde kuglen blot truffet en tomme længere til en af siderne, var han aabenbart bleven gennemboret.

Flere unge fra nabolaget var efterhånden kommen til stede; dem havde fortælleren vel ofte skildret begivenheden for; men hvor var det mærkeligt med disse gamle veteraner, fik de blot én ny tilhører, så tændtes ilden i sjælen påny og lagde dem glødende ord på tunge. Vi fulgte den aften med levende spænding Peder Pedersen og den danske hær tværs over Als på dens tapre, men håbløse kamp mod den frygtelige overmagt.

Næste dag benyttede vi det gode vejr til en udflugt; først ud til et mægtigt, stensat oldnordisk tingsted, hvis mage jeg aldrig havde set; men lidt efter stod vi på »Hvilehøj«, og med Hellig Anders var vi jo som med ét slag midt inde i min kære Ingemanns romantiske middelalder. Jeg havde den gang aldrig hørt en stavelse om det mærkelige kors på den gamle høj, anede overhovedet ikke, at der her fandtes en så eventyrlig levning fra de store, gamle dage. Det faldt min ven og vejviser meget vanskeligt atter at få mig bort fra det sted, hvor oldtid og middelalder syntes at have indgået den herligste forbindelse med krusifikset på kæmpehøjen.

Men Hans Stampe, der kendte mit sværmeri for historisk romantik, havde endnu en trumf i baghånden: Ad den store

København—Korsør landevej førte han mig et stykke ud mod vest, til vi standsede ved en dyb dalsænkning, langs hvis bund en å bugtede sig frem. På en dæmning førtes landevejen tværs over dalen, hvor åen rislede ind under den høje landevejsbro.

Her standsede endelig min vejviser og oplyste mig om, at dette var Vårbybro. Flere ord behøvedes ikke. Jeg var straks med. Her var det altså, at Ingemann havde ladet ridder Bent Rimårdsen møde sin broder, den frække røver, og her var det, at den raske Skirmen havde svømmet over åen med sin lille nordbagge. Jeg spurgte ud, så længe Hans Stampe havde et gran af viden at meddele. Så bad jeg ham tie bomstille, og en lille lykkelig stund fik jeg nu lov til at synke hen i drømmerier om »hine dage«.

Jeg tror ikke, min ven den gang kunde have gjort mig nogen større glæde end netop det at indrette denne tur for mig.

Aftenen derpå var vi gæster hos Jens Olsen, den gang ung gårdmand på Landsgrav mark, og hans unge hustru. I dette prægtige bondehjem samledes nu efterhånden i aftenens løb en skare herlig ungdom dér fra den lille landsby. Det forekom mig, som havde de alle et fælles åndeligt præg, og jeg mærkede snart, at det skrev sig fra højskolepåvirkning. Især blev to højskoler ofte nævnt i aftenens løb. Det var Vallekilde og Askov. De fleste af skaren havde enten været det ene eller det andet af disse steder. Man fortalte om vidunderlige fællesture op til det seks mil fjærne Vallekilde, idet to eller flere familier slog sig sammen og skiftevis afgav befordring til så mange unge, som kunde pakkes på vognen, og så — undertiden flere vogne i følge — drog de i festligt optog op til Trier i Vallekilde.

Det var let at mærke, at der stod glans af disse ture.

Hvor var der ild og glød i samtalen, og hvor kunde de synge disse unge. Især mindes jeg J. Moes: »På solen jeg ser«. Dette digt lærte jeg her for første gang, men som det nu mødte mig, båret af Ole Bulls vidunderlige melodi, gjorde det på mig et uudsletteligt indtryk, et indtryk, som end mere forstærkedes ved den gribende og forstående måde, hvorpå der blev sunget, navnlig tror jeg at kunne mindes Jens Olsens herlige stemme.

Mangen gang, når jeg senere har hørt eller selv sunget

»Sæterjentens søndag«, dukker denne festlige skærsommerdagsaften op i mit minde og fylder mig med glæde.

Næste dag var bestemt til en længere udflugt; vi skulde på en fodtur ned at besøge »smeden i Høve«, Johannes Vedel.

Hos ham havde Hans Stampe stået i smedelære i sine yngre år, før han endnu rigtig vidste, hvad han vilde være. Måske var det også dér, han fra først af havde fået tanken om at blive friskolelærer.

Det blev en såre fornøjelig vandring med Hans Stampe som leder. Han fortalte, og jeg hørte til. Nu gik vi gennem »det hellige land«, sagde han. Sådant var denne egn her i Vestsjælland tidligere for spot bleven kaldt den gang, da så mange af Grundtvigs yngre præsteventner her havde slået sig ned. Alt som vi kom frem, mindedes vi Peter Andreas Fenger i Slotsbjergby, Frits Boisen i Skørpinge, Rønne i Høve o. fl. Bedst af dem kendte jeg Boisen med hans »Budstikke«.

Omsider nåede vi da ned til den mærkelige smed. Min rejsefælle havde på turen fortalt mig så mange mærkelige træk om ham, at jeg ordentlig var helt spændt på at træffe ham.

Jeg fandt en kraftig bygget mand af middelstørrelse med et mægtigt, blondt fuldskæg, langt, glat tilbagestrøget hår og et par klare, meget livlige øjne, der snart så på én, som vilde de gennemskue én, og snart tittede lunt på én, som sad der en skælm i øjenkrogen.

Da Vedel hørte, at jeg var fra Fyn, kom samtalen snart til at dreje sig om Kold. Hos ham havde Vedel været som ung, og da den unge sjællænder havde ytret lyst til at blive friskolelærer, havde Kold kort og godt sagt ham, at han skulde være smed. Og det blev sagt med en myndighed, som var der ingen vej uden om.

Og Johannes Vedel blev smed; men opdragerlysten sad ham nu en gang i blodet; blev han end smed, var dette dog ikke af de almindelige. Han arbejdede helst med lærlinge; men overfor dem var han nok lige så meget lærer, som han var mester.

Herom havde min ledsager allerede fortalt mig mangt og meget.

Nu var vi en tur ude i smedjen blandt de unge. Hans Stampe hilste på én eller anden bekendt og måtte jo hen ved ambolten eller filebænken for at vise, at han endnu ikke helt havde glemt sin lærdom.

Imens fortalte smeden mig om den ejendommelige måde, på hvilken hans ny virksomhed som lærermester for de unge i overgangsalderen efterhånden havde fået form for ham. Og jeg lyttede.

Senere hen, da vi atter sad inde i stuen, førte min vært samtalen hen på højskoleforstanderen i Vallekilde. Vedel havde om ham en mængde mærkelige træk at berette, og godt blev de fortalt.

Jeg fik den dag meget nyt at vide, især om Kold og Trier. Det var mig, som tiden her havde vinger.

Vi blev vist i Høve om natten og tiltrådte først tilbagevejen næste dag.

Men nu var også min tid udløbet. Jeg måtte atter tilbage til »Fyns land«. Rigtignok havde min ven endnu et punkt på programmet for mit besøg: En tur til Sorø. Den skulde have været som rosinen i pølseenden, og jeg havde den mest brændende lyst. Tænk, at komme til at stå ved Absalons grav. Jeg begriber ikke, hvor jeg fik kraft til at stå imod; men jeg havde jo min bestemte aftale med dem hjemme, og den kunde og vilde jeg ikke bryde. Næste dag drog jeg atter vester på.

Men hvor havde jeg dog oplevet meget derovre på »Danmarks perle«. Hvornår mon jeg skulde gæste den igen; jeg længtes allerede derefter; ti denne første gang kunde da umulig blive den sidste.

XVIII.

Mit første møde med Ernst Trier.

Efter hjemkomsten fra Askov opholdt jeg mig først en tid hjemme og tog derfra tjeneste hos min morbror Hans Hansen, genbo til min far i Sødinge. Jeg var meget optaget af mit arbejde og manglede egentlig ikke lyst til at øve det; men der var noget andet, jeg havde endnu større lyst til, og det var, hvad jeg havde set et glimt af under hin foredragstime i Askov. Men jeg turde ikke vedkende mig denne lyst og længsel for andre, ikke en gang for far og mor.

Dette misforhold mellem min længsel og mit mod forstyrrede bestandig al glæde for mig, og da jeg ikke kunde se udvej til nogen forandring, gled jeg efterhånden ned i et sløvt tungsind, som truede med at dræbe al den frejdighed og livslyst, jeg ellers af naturen havde så rigeligt af.

Så forsøgte jeg at skildre den i vers. Her er tre sådanne:

Aftens luftning leger
let om kvist og krone;
sært den mig bevæger
som en længselstone.

Somrens fugle sjunge
sælsomt under løvet
længselstener tunge,
bort min fred de røved'.

Lette fjersky vinker
ud i verden vide; —
æventyret blinker
fra den anden side.

Således gik halvandet år, — så mødte jeg Trier, og alt forandrede i et nu.

Knud Thygesen, søn af min ældste morbroder, gårdmand Thyge Hansen i Ferritslev på Fyn havde — vistnok i vinteren 1875—76 — været elev hos Trier i Vallekilde; og så glad havde han været ved opholdet dér, at han i den påfølgende sommer, 1876, også fik sin fæstemø over til Trier. Disse to unge skulde nu inden længe holde bryllup og overtage morbroder Thyges gård. De gamle længtes efter at blive afløst; og en bedre afløsning end den, der hér ventede, skulde et forældrepar vist lede om.

Da fik vi pludselig det sorgens budskab, at Knud var bleven farlig syg, og atter et par dage senere, at han var død. Dette var som lyn fra den klareste himmel.

Hele familien — og mange andre med — samledes ved vor unge ven og slægtnings jordefærd; ti skønt Knud Thygesen kun var ung, havde han allerede vunden sig mange venner.

Jeg var da også med; men hvad jeg husker fra denne dag, som nu ligger et halvt hundred-år tilbage i tiden står for mit minde nærmest som billeder, jeg en gang har set.

Jeg ser da mig selv stående ude på gårdspladsen, mens begravelsesgæsterne står eller går sagte samtalende rundt omkring i gården. Henne ved stuehusets indgangsdør står morbror Thyge. Der var en stor tom plads rundt om ham, som om ingen vovede sig hen i hans nærhed.

Denne ensomhed faldt mig så underlig på sinde; ti jeg kendte jo ellers min gamle morbror som én, der altid plejede at kunne samle en glad og lyttende skare om sig, hvor han så færdedes, selv havde jeg tit været med i denne skare; men nu stod han ganske ene. Heller ikke jeg faldt på at gå hen til ham, men fandt mig bedst til pas ved at være ham på afstand i dag. Mit blik derimod fulgte ham; ti hvor så han sorgfuld ud, hans ældede skikkelse bøjedes mod jorden, hans blik var så fjærnt og hans bevægelige og ellers så levende ansigt var i dag som marmorstift og forstenet. Ingen tåre randt, og meget få ord var der i dag gået over hans læber. Et billede på den »ensomme sorg«.

Jeg holdt grumme meget af morbroder Thyge, og mit hjerte blødte ved at se den gamle mand stå der så ene under en sorg, der truede med at ville knuse ham; men — jeg blev hvor jeg var — på afstand. —

»Mon vi ikke snart skal af sted op til kirken?« hørte jeg én spørge.

»Jo«, svarede en anden, »men de venter på højskoleforstanderen fra Vallekilde, han har sendt bud, at han kommer, og der er vogn ved stationen efter ham.«

Jeg spidsede øren. Nå, Trier fra Vallekilde vilde rejse herover til Knuds begravelse. Det var mærkeligt. Jeg havde jo for resten hørt så meget ejendommeligt fortælle om den mand; han var vist ikke som folk er flest. —

Netop som jeg stod i disse tanker, kommer en vogn i skarp trav ind gennem porten og frem i gården. Jeg kendte både kusk og køretøj; det var morbroder Thyges; men hvad der tiltrak sig min opmærksomhed, var en fremmed mand, der sad ved siden af kusken, en bredskuldret, kraftig bygget skikkelse i overfrakke, med rejsetæppe over knæerne og med en blød, bredskygget, sort hat over en usædvanlig rigelig fylde af brunt krøllet hår.

Så meget havde jeg set, inden vognen endnu var nået helt frem på gårdspladsen. Men se nu: Den fremmede havde straks opdaget morbror Thyge, og inden kusken fik hestene standset i den raske fart, så jeg den fremmede gribe sit rejsetæppe, kaste det til side, hvorefter han med bægge hænder tog fat i agestolens sidelæn, svang sig ned af vognen, inden denne endnu stod stille og løb — bogstavelig talt — løb hen mod den bøjede, ensomme, sørgende mand derhenne ved døren; da han nåede ham, slog han bægge sine arme om hans hals, bøjede sig ned over ham og kyssede ham. —

Morbror Thyge, ja det var som vågnede han op af en lang ond drøm, han rettede sin bøjede skikkelse og fæstede sit blik på den fremmede; hvad han dér fandt, kunde jeg ikke se, ti den fremmede vendte ryggen imod mig, men virkningen, virkningen kunde jeg følge. Det bævrede i det før så marmorstive ansigt, og i næste øjeblik brød tårerne sig vej i strøm ned ad de gamle kinder, mens hans øjne formelig strålede op mod den eneste, der havde havt mod til at gå ind i hans ensomhed.

I næste øjeblik tog Trier ham under armen og forsvandt med ham gennem lågen ud i haven.

Jeg havde set Trier for første gang. Det hele kom så pludselig, som noget af en åbenbaring, et glimt af en verden, som jeg kun dunkelt forstod, men som jeg længtes imod; i

hans optræden havde jeg mødt det u s æ d v a n l i g e, det, der som i et eneste nu lader os ane en personlighed, der står over eller uden for det almindelige, men som netop derfor umiddelbart drager med det ny og vidunderliges sælsomme magt over en ung sjæl.

Var der noget, jeg i min slægt var bleven indlevet med, da var det dette: En mand giver ikke efter for sine følelser, dette er umandigt, ja uværdigt; hverken ord eller handling må forråde, hvad der rører sig i éns hjerte; det modsatte er barnagtigt og for voksne mænd latterligt. Bliver din bevægelse dig for stærk, så du tvivler på dit herredømme over den, da bør du i stilhed trække dig tilbage og tie, indtil du atter er dig selv mægtig. Sådant og ikke anderledes sømmer sig for mænd.

Det var jo netop dette, som jeg og hele slægten i dag havde praktiseret overfor morbror Thyge, og det var dette, der havde bragt den gamle mand ind i den ensomhedens ørken, hvor sorgen med hele sin vægt kan få lov til at knuse — måske knuse — den enkelte.

Jeg forstod vel ikke dette, men jeg led under min egen og de andres hjælpeløshed ved synet af den store sorg.

Trier kom med hjælpen. Han alene vovede sig ud i ørkenen, ind i ensomheden, han alene skød skulder under den byrde, der truede med at knuse et menneskehjerte.

Jeg så alt dette som i et syn, et lynglimt; jeg forstod, hvad det betød; i den stund vandt den fremmede mit hjerte, helt og ubetinget.

Når Paulus vil, at vi skal være glade med de glade og græde med de grædende, da kan han jo ikke dermed mene, at vi skal enten synge med de fugle eller tude med de ulve, vi er iblandt.

Nej, meningen må jo være den, at vi ikke må trakte efter at forstyrre andres glæde, ikke banlyse andres munterhed, fordi vi selv går og bærer på en sorg, ikke betragte andres glæde som en personlig fornærmelse mod mig, den sørgende. Det er tungt at se den dræbende kulde og den sjaeletyngsel, der fra sådan et fordringsfuldt menneske kan lægge sig blytung over andres rene og uskyldige glæde.

På samme måde må også den glade være villig til at ofre sin øjeblikkelige glæde for at gå hen og skyde skulder under den sorg, der ellers kan knuse d e n, den rammer. Men ak, »den kunst er tung at lære, dyrkes kun af såre få«; sorgens hjem

bliver så let et ensomt hjem. Der går mange stier uden om sorgens hjem, men kun få fører derind, og på dem gror der let græs; men disse stier, det er de varme hjærter vej. Sorgen gør ensom; det er dens forbandelse; men til denne ensom-

Ernst Trier,
højskoleforstander i Vallekilde.

hed finder de varme hjærter ind for at ophæve forbandelsen.

Det var dette, jeg her havde set, og set det sådan, at jeg aldrig glemte det siden: et hjærte, der forstod at hjælpe, hvor

der var nød, og som var villigt til at bære andres byrde, ja et vidunderlig stort og varmt hjærte.

Et andet »billede« fra samme dag:

Vi står oppe på Rolfsted kirkegård. Den unge mands kiste er lige bleven sænket i den åbne grav, og nu, inden graven atter skal tilkastes, istemmes salmen »Krist stod op af døde«. Forsangeren har dog næppe givet tonen, før den gribes og føres videre af en røst, hvis vælde jeg den gang aldrig havde hørt magen til. Og dog var det ikke alene kraften, der overraskede mig, det var lige så meget den glødende inderlighed, hvormed »trøsten over døden« her jubledes frem. Det var et hjærte, der sang, en sjæl, der jublede ud sit håb, opstandelsens håb midt i gravens og dødens verden.

Mit blik søgte sangeren, og se, dér oppe på den opkastede jord, tæt ved graven, stod han, og, som jeg straks anede, det var igen ham, den mærkelige fremmede, jeg havde iagttaget hjemme i gården. Hans ansigt var løftet, og blikket opadvendt. Var det lyset ovenfra, eller var det et indre lys, der fik det til at skinne. Ja, det kunde jeg ikke blive klog på; men det var næsten, som lå der en glorie om det.

Jeg følte noget af den samme betagelse som før; jeg stod på ny overfor det usædvanlige. —

Senere hen på dagen, da vi hjemme i sørgehuset havde spist, gik mændene efter sædvane ud i mark og have for at se på bedriften; men jeg fulgte ikke med, jeg blev inde for at høre, hvad den forunderlige mand kunde have at sige. Jeg havde fået mig anbragt godt gemt i en krog og sad nu dér og lyttede. Men han må have fået øje på mig, for nu rejser han sig, går tværs over gulvet over til mig og sætter sig ved siden af mig, idet han henvender et eller andet spørgsmål til mig.

Jeg følte mig imidlertid så overrasket og forvirret, at jeg kun mægtede at svare med enstavelsesord på alt, hvad han sagde. Lidt efter rejste han sig atter, stod længe og så vist på mig; derpå gik han tilbage til sin forrige plads, mens jeg sad tilbage, sort af fortvivlelse over ikke bedre at have udnyttet den gode lejlighed til at komme nærmere i kendskab med ham.

Men derved var nu intet at gøre.

Ud på aftenen kørte vi hjem; det var klart måneskin men med fint tågesløv over alle enge. Jeg havde travlt med mine egne tanker; de drejede sig næsten alle om den mærkelige høj-

skoleforstander fra Vallekilde. Et menneske som ham var det jo netop, jeg trængte til. Denne mand måtte jeg derfor møde igen, til ham måtte jeg kunne betro mit hjertes løndom, han vilde ikke misforstå mig men hjælpe mig til at finde rede på mig selv og på min tågede fremtid.

Det blev kun småt med søvnen i den påfølgende nat. Den gamle folketro vil hævde, at hvert menneske i det mindste en gang i sit liv vil få besøg af lykken; og det gælder da blot om, hvorvidt man vil lukke sin dør op og byde den sjældne gæst ind; gør man dette, er man den vis.

Mon det ikke nu var min tur; langt, langt borte syntes jeg nu at høre dens skridt, den nærmede sig. Om jeg dog nu kunde få min dør op.

I Ferritslev havde jeg fået besked om, at Trier den næste dags eftermiddag skulde tale i Sødinge friskole. Dér måtte det ske; dér måtte jeg prøve på at få talt ud med ham.

Da jeg næste dags middag kom hjem fra mit pløje-arbejde, kaldte jeg på min gode ven og husbond, morbror Hans, og bad ham høre lidt på mig; han blev da det første menneske, jeg gjorde kendt med mit brændende

Min morbror Hans Hansen.

ønske om at bryde med hjemmets og slægtens bondetraditioner.

Jeg følte mig meget beklemt og bad ham råde mig og uden omsvøb sige, hvis han syntes, det var galt eller måske end også naragtigt af mig at gå med disse tanker, der måske, om jeg rigtig trængte til bunds i mig selv, kun udsprang af et — for mig — dulgt hovmod.

Morbror hørte alvorligt på mig og uden at afbryde mig; da jeg omsider tav tog han stille ordet: »Dette har jeg længe ventet«, begyndte han, »og du skal hverken være bange for de ønsker eller gøre dig skrupler derover, men kun trøstigt tage fat på at føre dem ud i livet.« Og i dyb bevægelse føjede han til: »Det var dette, jeg aldrig nåde at få gjort; jeg skulde aldrig have vendt tilbage, da jeg efter treårskrigen blev per-

mitteret; jeg skulde have gået officersvejen, for dette var den gang og senere mit højeste ønske. Dog Gud har været mig god, og jeg klager ikke; men du, Povl, du må nu gå dine egne veje og ikke som mig lade dig standse.«

Jeg blev meget glad ved hans ord, og de gav mig atter nogenlunde fred i min forpinte sjæl. Jeg fortalte nu videre om min plan endnu i dag at betro mig til Trier og bede ham om råd. Morbror Hans bifaldt alt og gav mig straks eftermiddagen fri. Jeg skyndte mig at få det nødvendigeste arbejde fra hånden og gik straks efter middag over gaden til mit hjem, for dér skulde mine planer selvfølgelig underkastes en ny prøvelse.

Jeg bad mine forældre og farbror Rasmus følge mig op i mellemstuen for uforstyrret at kunne drøfte sagen.

Da jeg havde fremstillet det så godt og så udførligt, som jeg kunde, sad de længe tavse; men jeg så godt, at far var bleven så bleg, og at tåre efter tåre rullede ned over mors kinder. Jeg var jo ældste søn, og de havde sikkert alle tænkt, at jeg en gang skulde følge dem som ejer af det gamle slægts-hjem, og når tiden kom dertil — som en kærlig søn lukke deres øjne.

Farbror Rasmus var den, der først tog ordet:

»Har du nu også rigtig overvejet den sag, Povl«, sagde han, »for jeg tror nu ikke, at der i hele den vide verden er en stilling så fri og selvstændig som en gårdmands«.

Jo, jeg mente da, at jeg havde taget alle hensyn i betragtning, og jeg kunde godt være enig med ham i det, han havde udtalt; men alligevel længtes jeg bort derfra og fandt mig vist aldrig til freds i den stilling.

Nu tog far ordet. Når det stod således for mig, måtte jeg også nok få lov til at følge min lyst. Gerningen i højskolen kendte han jo ikke meget til, havde det endda været til seminariet eller universitetet, jeg vilde gå, så havde vejen ligget mere afstukket; vejen til højskolen måtte jeg gå helt på eget ansvar; »men«, sluttede han, »vi her hjemme vil gerne hjælpe dig så langt, og så godt, vi kan; så længe vi har noget, skal du aldrig komme til at savne«.

Endnu en stund talte vi så godt sammen; jeg følte mig på en gang både bedrøvet og glad. Bedrøvet, fordi jeg nu måtte sige mit gode hjem farvel på en langt anderledes afgørende måde end tidligere, men dog glad, fordi de alle vilde se bort fra sig selv og egne ønsker og lade mine gælde helt igennem.

Men i dette øjeblik følte jeg da også, som aldrig før, at nu havde jeg også det hele og fulde ansvar for, at mit liv nu måtte forme sig sådan, at det kunde blive til gavn og glæde for andre og til ære for mit kærlige hjem.

Klokken nærmede sig nu tre, til hvilken tid Triers foredrag i friskolen var bestemt, og vi fulgtes nu alle til møde.

Terningerne var kastet, »Rubikon« overskredet.

Mødet begyndte. Trier indledede sit foredrag med de ord: »Det hører med til mit livs lykke, at jeg kom i forbindelse med Grundtvig«. Og han talte så om, hvad Grundtvig havde været for ham, og hvad han kunde være for alle i det danske folk.

Andre sagde, at det var et meget godt foredrag, men jeg havde dog meget svært ved at få samling på det, da jeg var så fyldt af egne tanker og planer, at min hjærne knap kunde rumme mer.

Næppe var slutningssangen endt, før jeg bad morbror Hans følge mig op til Trier. Da vi nåde hen til ham, stod han netop i færd med at tage sin overfrakke på.

Jeg busede straks på; idet jeg sagde, at jeg havde sådan en lyst til at blive højskolelærer og derfor nu vilde bede ham om råd og vejledning til at blive det.

Trier havde netop fået den ene arm i overfrakkens ærme, da jeg begyndte; og således blev han stående og lyttede, mens jeg talte. Derpå sagde han meget langsomt, henvendt til mig: »Om et kvarter rejser jeg af sted med toget; men skal vi to få talt ud om den ting, så må De følge med på rejsen.«

»Hvorhen?« spurgte jeg.

»Til Langeland«, lød hans svar.

Han kunde nu for resten godt have sagt Kina eller Japan; jeg tror, at jeg i dette øjeblik havde fulgt ham, hvorhen det så skulde være.

I en fart fik jeg det nødvendige ordnet med morbror Hans angående mit arbejde og så af sted.

I toget fra Ringe var vi to ene i vognrummet. Trier sagde ikke stort; men af et udbrud nu og da kunde jeg forstå, at han sad og nød skuet af det smukke sydfynske landskab.

I Svendborg gik vi om bord på en lille damper, der skulde føre os til Rudkøbing.

Solen var nu gået ned, og septemberaftenen var mild og stille. Fuldmånen stod højt på himmelen og byggede guldbro

ud over det dejlige Svendborg sund med de rige og skønne kyster.

Vi opholdt os bægge på dækket, og atter faldt det mig så underligt på sinde, hvor helt og fuldt Trier gik op i at nyde den natur, som jeg den gang endnu kun havde ringe syn for; men som han senere — mere end noget andet menneske — skulde lære mig at skatte. »Nej, hvor her er vidunderligt«, hørte jeg ham flere gange hviske ganske sagte ligesom til sig selv. Alt andet — også jeg — syntes han i disse øjeblikke fuldstændig at have glemt.

Jeg følte mig som til overs og blev trist til mode.

Dog, da vi var kommen et godt stykke ud, tog han sig pludselig sammen, kaldte på mig, og vi satte os på bænken langs rælingen. Så greb han sit rejsetæppe, slog det hen over bæggens knæ, vendte sig langsomt imod mig, idet han sagde med stærkt eftertryk på hvert ord: »Nå, fortæl mig så, hvem De er«!

Dette var netop, hvad jeg inderlig attråde, mit tungebånd løsnedes, og nu brød det frem som en stormflod alt det, jeg havde gået og higet efter, længtes imod og tumlet med, så vel som det, jeg følte mig trykket og bundet af eller ængstelig for.

Under alt dette sagde han ikke stort, kun et enkelt spørgsmål eller en lille opmuntring nu og da, ellers lyttede han stille og opmærksomt. Aldrig i mit liv havde jeg sådan kunnet lukke op og tale ud for noget menneske; men det var, som hele denne fremmede mands væsen uvilkårlig indgød mig en usvigelig tillid. Og skulde han kunne hjælpe mig, så måtte han også kende mig til bunds. Så meget mente jeg at forstå.

Inden vi nåede Rudkøbing, var der næppe en fold i min sjæl, som han ikke havde set ind i.

Ved landgangsbroen holdt der en vogn, og inden vi endnu var kommen i land, hørte jeg Trier råbe: »Goddag, goddag Rasmus! Har De plads til to, for her er en ung ven med mig«. »Jo«, svarede kusken, »kom De bare Trier«.

Ved ankomsten til Rasmus' hjem kom to unge tjenestekarle løbende hen til vor vogn; de hilste på Trier og han på dem, som var det fader og sønner; men Trier havde da ikke så store børn; hvordan kunde det dog hænge sammen. Forstå det, hvor der kan. Denne mand var da også altid noget for sig selv, lignede ingen andre; men hvor følte jeg mig

draget af ham. Senere gik det op for mig, at de to unge mænd var hans elever fra vinteren forud.

Aftenen tilbragtes med en for mig usædvanlig livlig samtale hovedsagelig mellem Trier og Rasmus' fader, den gamle Peder Rasmussen, hvem jeg senere lærte at kende som én af Danmarks ypperste frugtavlere. Men atter her forbavsede Trier mig ved sit kendskab til havebrug og især til frugtavl. Uafbrudt spurgte han den gamle Peder Rasmussen ud og skrev hans råd og vejledning op i en lommebog. Nu syntes det, som om frugthaven måtte være hans eneste, altopslugende interesse. I hele mit liv tilsammen havde jeg ikke — trods min fynske afstamning — fået så meget at vide om frugtsorter og havebrug som denne ene aften.

Endelig gjorde trætheden sig gældende, og vi skulde til ro, og jeg begyndte så småt at belave mig på at gå med karlene ud i karlekammeret eller et lignende sted.

Men så griber Trier atter uvæntet ind.

»Hør, Peder Rasmussen«, siger han, »kan De ikke gøre mig den glæde at indrette det således, at min unge rejsefælle og jeg får lov at bo i gæsteværelse sammen.«

»Jo«, blev der svaret, »når De Trier selv ønsker det, så kan vi jo godt indrette det så, for der er da to sænge i gæstekammeret; men vi mente ellers, at De kunde trænge til ro og helst vilde være alene.«

»Tak«, sagde Trier, »jeg vil helst have ham med.«

Og således blev det; men jeg havde fået en ny årsag til at undre mig.

Næste dag, en søndag, holdt Trier foredrag i Peder Rasmussens have. Han talte om forskellen mellem det at få en ting i fantasien og i følelsen (hjertet). Kun hvor ens kærlighed var med i spillet, fødtes der en vilje, der kunde skabe dåd.

Ved dette møde traf jeg en af mine Askov-kammerater, Kristian Østergård. Han fortalte, at han beredte sig til at blive ordfører blandt de danske i Amerika. Derom talte vi meget; men jeg turde dog endnu ikke den gang vove at gøre gengæld og betro ham noget om mine planer. Dertil forekom de mig alt for højtflyvende på daværende tidspunkt.

Om morgenen og senere ved hvert brugeligt øjeblik fortsatte jeg min egen private samtale med Trier, og det var meget vi fik gennemgået.

Om mandag eftermiddag skulde vi atter med damperen

tilbage til Svendborg. Det var nu bleven stærk blæst, og under et stormkast fløj min hat af og langt ud over vandet; jeg så den aldrig mer.

Trier kom voldsomt til at le ved at se min forvirring, men løb derpå ned i kahytten og hentede af sin kuffert en rejsehue, som han satte på mit hoved. Den var meget for stor og Triers latter fik ny næring.

Under ny og ivrig samtale nærmede vi os Kværndrup station, hvor Trier skulde forlade toget for at holde et foredrag. Han samlede nu udbyttet af, hvad vi havde talt om i det råd, at jeg til den kommende vinter skulde rejse over til ham som elev, for så senere gennem et frit studium — i begyndelsen under hans vejledning — at bryde mig en fri vej som den fri ungdomsskoles ridder.

Denne vej forekom mig meget tillokkende men tillige meget usikker og vovelig, og da toget nu begyndte at sagtne farten ind mod Kværndrup station, måtte jeg give min ængstelse udtryk, og jeg sagde: »Ja, forstander Trier, sådan som De dér tegner den fri uddannelses vej for mig uden om alle examinere, synes jeg det må være en lykke at vandre den; men når jeg nu en gang bliver færdig og står rede til at tage arbejdet op i højskolen, hvem siger så, at der er plads til mig. Der er jo dog endnu så få højskoler, og kanske de alle har fler end nok af lærere, hvordan skal jeg så få en plads, hvor jeg kan få begyndt?«

Nu standsede toget, døren blev lukket op, og Trier rejste sig for at gå ud; men idet han vendte sig, greb han min hånd, så mig længe og varmt ind i øjet, hvorpå han langsomt og med vægt svarede:

»De glemmer én ting, min unge ven. Den fremtidsgerning, De der taler om, er De jo ikke ene om at skabe. Deres del er at arbejde, at uddanne Dem ærligt og trofast; gør De det, så bliver det Vorherres sag at finde en plads til Dem.«

Så fløjtede toget, og jeg kørte tilbage til Ringe; men Trier drog videre på sin foredragsrejse.

I de 5—6 uger, der endnu var til november, vandrede jeg omkring som i drømme; min fantasi arbejdede som under højtryk, og farvestrålende fremtidssyner gled ustandselig forbi mit indre øje.

Der var foruden mig to andre unge karle dér fra egnen, som også skulde over på Vallekilde højskole denne vinter.

Farbror Rasmus tilbød at køre for os alle tre til Nyborg. De to andre indfandt sig så i mit hjem i løbet af aftenen den sidste oktober; for kl. 1 om natten måtte vi af sted for at komme tidnok til Nyborg, så vi kunde komme med morgendamperen til Korsør.

Der var en mængde unge mænd om bord på skibet. En talrig flok, der havde taget plads midtskibs, udmærkede sig ved en meget fræk og støjende optræden. Af deres tale lærte jeg hurtigt, at det var rekrutter, der var indkaldt til København.

I modsætning til denne store skare stod der mindre flokke rundt omkring og talte sammen på anden og sømmelig vis. Ved at høre mig for erfarede jeg, at det var unge mænd, der agtede sig på højskole. Den stærke modsætning mellem dem og hin førstnævnte flok slog mig uvilkårligt. En del af de sidste skulde til Vallekilde, og dem sluttede jeg mig til. En af dem stod lidt afsides og sang med smuk sangstemme en kendt fædrelandssang. Ham kom jeg ilag med, og vi blev straks gode venner. Hans navn var Hans Lund. Han havde i nogen tid været hjælpelærer hos friskolelæreren i Højby, Klaus Berntsen under dennes rigsdagsvirksomhed. Han havde en vinter tidligere været elev hos Trier, nu skulde han igen til Vallekilde som gymnastiklærer den kommende vinter.

Det bekendtskab, som indledes her på damperens dæk hin grå, stormfulde novembermorgen, udvikledes i vinterens løb til et venskab, der varede livet ud, selv om vi på grund af afstanden mellem vore virkepladser kun sjældnere traf sammen.

Hans Lund døde for adskillige år siden som veltjænt friskolelærer i Øster-Åby på Fyn.

Ved vort komme til Korsør var vi en del forsinket, og forsinkelserne tiltog frem gennem Sjælland, så da vi nåede Roskilde, var det tog, vi skulde have været med, forlængst gået. Vi fik da et ufrivilligt ophold i den gamle kongestad, men det fik vi anvendt godt, idet vi med stor interesse så den herlige domkirke efter både ud- og indvendig.

Jeg følte mig mægtig betaget af alt, hvad her trådte mig for øje, det var ikke døde sten og kolde mure. I skinnet af Oehlenschlägers og Grundtvigs Aladdins-lamper syntes jeg, fortiden igen stod op af graven og her på sælsom vis mødte mig ansigt til ansigt. Dette mit første besøg i den gamle ærværdige kirke blev mig uforglemmeligt.

Efter fem timers ophold steg vi på ny ind i toget for denne

gang over Holbæk at nå frem til Jyderup station, hvor vi havde fået besked om at stige ud.

Da toget rullede ind på Holbæk station var det aften. Ved fuldmånens skin gennem det sønderrevne skydække så jeg da her for første gang den lille by, som senere i de mange år skulde blive min »nærmeste købstad«. Fra den højtliggende banelinie kunde jeg gennem vognvinduet skue helt ned over den stille by ved fjordens bølgeblink. Hvor så' den fredelig og verdensfjærn ud, som den lå dér ved fjordens bred. Også fjorden syntes jeg var dejlig med de høje kyster ovre på Tudsenæs. Jeg havde aldrig tænkt, der var så skønt her ovre i Nordvest-Sjælland.

Klokken var 8, da vi endelig steg ud ved Jyderup station. Det havde nu begyndt at blæse op, og en tæt støvregn faldt.

De vogne fra skolen, som skulde have hentet os kl. 3, var forlængst kørt hjem igen. En af de unge lærere, Povl Pedersen (senere Povl Sams), var dog bleven tilbage for at vise os vej til Vallekilde. Han gik nu foran, og vi fulgte. Han havde intet at bære, vi derimod håndkufferter, overfrakker og på benene lange støvler. Vi syntes, han skridtede forfærdelig rask af sted, og utallige var de gange, han blev spurgt, om vi ikke snart var i Vallekilde. Jeg, der ellers mest holdt trit med min ny ven Hans Lund, var en enkelt gang kommen ind midt i en flok, hvis sprog forekom mig så forskelligt fra alt, jeg hidtil havde hørt, at jeg måtte spørge, hvem de var. »Bornholmere« lød svaret. Der var ikke mindre end 15. I det hele havde Vallekilde i de dage stærk tilgang fra vor lille klippeø.

Omsider nåde vi frem forbi den gamle Vallekilde sognekirke, og vor vejviser trøstede os med, at nu var vi der snart.

Vi fulgte nu en lille kirstesti, kom ind imellem et par gamle, små huse, og så — pludselig, idet vi kom til det sidste hus, så vi lige for os i en sænkning i jordsmonnet skolen liggende. Alle persienner var trukket op, og alle skolestuernes lamper tændt, det var, som vi lige midt i det dybeste, regntunge mørke var bleven stillet foran selve lysets tempel. Modsætningen virkede i øjeblikket så stærkt, at den er bleven siddende som naglet fast i mit minde, og endnu efter det halve hundrede års forløb går jeg meget sjældent forbi det gamle hus ved »Solvang«, uden at denne oplevelse mælder sig i hukommelsen.

Hin første aften tog jeg den som et godt varsel; måske

Vallekilde folkehøjskole 1876. (Laden til venstre opførtes dog først 1877).

dette sted skulde blive det lysets hjem, jeg ligede imod; mon ikke Vallekilde for mig vilde blive en lyskilde, hvor jeg skulde kunne hente klarhed over mine livsveje.

Et øjeblik efter stod vi oppe i den lille »skrivestue«, hvor Trier sad og arbejdede, da vi kom ind. Han sprang op med et glædesudbrud, da vi åbnede døren. I næste øjeblik overøste han os med en sådan masse af spørgsmål, at vi ikke fik svaret på hvert tiende. Nu henvendte han sig til én med briller og spurgte, hvem han var. »Jens Kjær«, svarede karlen. »Åh!« råbte Trier, »så er det jo seminaristen fra Gedved.« Ja, det var det da. Men nu blev forhandlingerne afbrudt, Jens Kjær (senere præst i Jylland) vaklede og var en besvimelse nær. Og som han, gik det flere. Idet vi nu nemlig kom ind i det opvarmede rum og kom til at stå stille, blev flere ramt af lignende ildebefindende.

Så snart Trier blev opmærksom her på, fik han os ned i den store klart oplyste men kølige og friske hjørneskolestue, og her foregik nu indkvarteringen.

Trier havde på Langelandsrejsen lovet mig, at jeg skulde komme ind på et tomandsværelse; men da jeg nu mindede ham derom og tillige forestillede ham én af de unge karle hjemme fra Sødinge som min sovekammerat til dobbeltsæng, forklarede han, at i det tomandskammer, som jeg var skrevet ind på, var der allerede en elev indkvarteret, så enten måtte jeg opgive kammeraten hjemme fra eller tomandsværelset. Jeg opgav da det sidste. Dette var et nylig indrettet kammer. Den anden hertil indskrevne elev hed Peder, og da jeg hed Povl havde Trier besluttet, at kammeret skulde kaldes »Askeladden«, alt i henhold til navnene i det gamle æventyr. Kammeret bærer endnu dette navn.

I mit sted kom Hans Lund nu ind på Askeladden. Jeg blev så af Trier vist op på »Spring forbi«. Her stod tre store dobbeltsænge og en slagbænk; de to dobbeltsænge var allerede optaget, men den tredje fik så min sængeskammerat og jeg. Til min glæde traf jeg mellem stuekammeraterne også seminarist Jens Kjær, som jeg straks var kommen til at synes godt om.

Således havde jeg da holdt mit indtog i Vallekilde.

XIX.

Min anden højskolevinter.

Hurtig opdagede jeg, at skolerne i Askov og i Vallekilde havde ikke alene store ligheder men også store forskelligheder. Elevantallet på dem bægge var omtrent det samme, de hørte jo bægge til landets største skoler; timeinddelingen kunde også omtrent være ens. Ligeledes behandledes der i foredragene nogenledes de samme æmner. Men trods alt dette var forskellen mig dog påfaldende. Askov bares af to mænd; Vallekilde kun af én; Schrøder talte kun én gang om dagen, Trier i reglen to; i Askov fik vi elever til stadighed lov at indrette os på egen hånd om end ikke altid til eget bedste. I Vallekilde tog både Trier og lærerne sig meget af os også i fristunderne, så der meget sjældent forefaldt mindste uorden eller sløseri.

Skete det enkelte gange, optrådte Trier meget stærkt, undertiden heftigt derimod. Vedkommende skulde nok vogte sig for anden gang at vove sig ind i sligt. I vinterens løb mindes jeg kun én gang noget i den retning; men da måtte vedkommende urolige hoved (en opvarter fra Hillerød) øjeblikkelig rejse.

Det store skolehold levede sig forunderlig hurtigt sammen; vi følte os som en stor familie med Trier — ikke alene som husfader men noget som far for os alle. Hvad kunde den mand dog ikke overkomme i retning af at tage sig af den enkelte. Aldrig så man ham uden for døren, uden at han jo havde én eller flere med sig. Mangfoldige var de, der søgte hjælp eller personlig vejledning hos ham. Hertil blev tiden anvendt på

hans spadsereture; men den kunde umulig slå til, og så snart derfor aftenen kom, hørte man Trier oppe fra trappen til »skrivestuen« kalde så én og så en anden op til sig. Det var karle, som i dagens løb havde bedt ham om en samtale i enrum. Disse samtaler kunde dreje sig om vidt forskellige ting. Snart var det familiesorger, snart religiøse vanskeligheder og tvivlsmaal eller syndsbevidsthedens angst; snart igen var det fremtidsplaner, han måtte hjælpe den unge at få lagt til rette. To livsstillinger havde især Triers hjærte nemlig friskolelæreren og husmandens, dog kun når denne sidste tillige kunde kaldes h a v e m a n d; dette syntes Trier altid burde forenes med det at være husmand. Mange, mange har Trier givet det afgørende skub i den ene eller den anden af disse to retninger.

For mangfoldige blev han således ikke alene læreren men en ældre ven, eller måske man rettest skulde sige skriftefar. I de stille aftentimer har mangen én grædt synd og sorg ud hos ham i hans lille tarvelige studereværelse »Hulen«. Men herind kom da også kun de, der havde meget alvorlige ting på hjærte, ellers blev man i »skrivestuen«. I »Hulen« måtte ingen ukaldet vove sig ind næppe en gang hans egne børn. Der skulde være a b s o l u t t r o i den stærkeste modsætning til hans ellers så urolige tilværelse.

Der var kun gået kort tid, før Trier kendte os alle 160 ved navn og — for manges vedkommende — langt mere end det.

Når det trods alt dette dog må indrømmes, at mange aldrig vovede at nærme sig Trier, så skyldtes dette hans medfødte slægtsarv: ilterheden; den, der mellem hans studentervenner skaffede ham navnet »Iver Iversen«. Når hans voldsomme, energifyldte sjæl mødte den menneskelige usselhed i én af dens former, eller når han blot stod overfor tilsyneladelser, han ikke forstod, da kunde den bryde løs; og vi lærte da også, at den i så tilfælde let kunde komme til at gå ud over både skyldige og uskyldige. Det var eleverne bange for, og det hjalp her kun lidt, at han bag efter var rede til af sin inderste sjæl at bede om forladelse for, hvad der i sådanne øjeblikke kunde være sket af uret. Hidsigheden var som hans »pæl i kødet«, det — i hans medfødte natur — det kostede ham de største og hårdeste kampe at ave og holde i tømme. I hans foredrag kom han ofte tilbage dertil, snart på spøgefuld vis men også i den dybeste alvor. —

Var arbejdet med »den enkelte« end en meget betydelig del af Triers dagsgerning, så var det dog i foredragssalen hovedslaget skulde stå. Han havde tit vanskeligt ved at overholde klokkeslettet for hans foredrag. Det trak ikke så sjældent ud en halv time over tiden, før han ringede. Når vi gjorde bemærkninger herover, kom han gærne med en spøgefuld hentydning til Kolds ord om, at det kunde lidet nytte, han (Kold) kom ind i foredragssalen, når »ånden« udeblev. Trier forstod dog godt faren ved denne ubestemthed, og i senere år ansatte han hvert halve år en ringer eller »klokker« med den opgave at lade skoleklokken lyde nøjagtig til det fastsatte klokkeslet.

Sagen var, at alt dette rastløse arbejde undertiden var nær ved at gå ham over hovedet. —

Skelettet i hans foredrag var omtrent det samme som i Ludvig Schrøders. Bægge havde i Grundtvigs verdenshistorie den røde tråd; men det vilde være både synd og skam at sige, de slavisk lod sig binde af denne eller nogen anden bog. Mens Schrøder boltrede sig som fisken i vandet, når han kom til Nordens myther, så kan det samme siges om Trier, så længe han til en begyndelse — og det vil sige til jul — færdedes i Bibelens egne. Hans første station eller holdepunkt var her »mennesket, skabt i Guds billede«. At få dette klaret for os brugte han den første række foredrag til. Jeg var en ivrig tilhører. Men endnu mere optaget blev jeg af de vidunderlig livfyldte skildringer af patriarkerne. Jeg havde aldrig hørt noget lignende, og særdeles godt forstod jeg den elev, der én gang efter et sådant foredrag, kom ind i mit kammer, og idet han af al magt slog hånden i kuffertlåget udbrød: »Aldrig i mit liv har jeg hørt bibelhistorie før i dag«. Samme elev havde endda gået i skole hos en af de bedste Kold-ske friskolelærere. Når jeg senere læste i Grundtvigs digte om Johannes Døber, at »Abrahams, Isaks og Jakobs paulun, de skinned' som linned på blegen«, når han tog til at skildre sit folks storskikkelser for den dalevende slægt og derigennem prøvede at »vende børnenes hjerter til deres fædre«, ja, da kunde jeg tænke mig, at han — den største af alle historiefortællere — må have talt på lignende vis som han, vi her hørte. Ti som Triers skildring skred frem, bredtes de samme hvide telte ud for vort undrende blik, og vi troede med Abraham, bad med Isak og kæmpede sammen med Jakob. Det hele blev som en del af vort eget livs oplevelser.

Sådan taler kun en kristen Israelit.

Efter jul fulgte vi nu med kristendommen ud »gennem de favre riger på jorden« først til Grækenland, og her blev atter dvælet en stund ved græsk historie og græsk åndsliv.

På harefod vandrede vi gennem Romerriget og Frankrig til England. Her en lille standsning, før vi nåde hjem til Norden.

Her forsøgte Trier nu først at tænde lys over Nordens myther, men jeg havde jo endnu Schrøders mesterlige foredrag herom i frisk minde, og mod dem kunde Triers »ikke bære vand«. Dette vidste han også godt og sluttede ofte sine foredrag med de ord: »Men vil I have mere besked her om, så vil jeg indstændig råde jer til en vinter at tage over til min gode ven Ludvig Schrøder i Askov; han kan tale dér om meget bedre end jeg.«

Nu fulgte en meget åndfuld og varm oversigt over Danmarks historie ned igennem tiderne.

Det var her talerens opgave at åbne vore øjne for de historiske tråde, der fører ned til den væv, hvorpå nutiden arbejder. Vi skulde få blik for, hvorledes folkets liv i nutid er affødt eller dog påvirket af de historiske forhold, der har gået forud for vor egen tid, så det er fuldkommen umuligt at forstå denne uden at kende og forstå fortiden, hvoraf den er fremgået.

Her var for mig overordentlig meget nyt og mangfoldige glimt af ånd, der blev mig — som senere fortæller af Danmarks historie — til den største nytte.

Hans foredragsrække sluttedes så med skildringen af Grundtvigs liv og gerning og dennes betydning for det danske folk. Da han hen ad april sluttede sit sidste foredrag derom med Grundtvigs død og jordefærd, ja da var der den dag næppe et øje tørt, så vældigt følte vi os grebne af det fortalte, der jo mod slutningen for en stor del formede sig for taleren som noget selvsét og selvoplevet. —

Ved siden af disse hans hovedforedrag gik en anden række. Denne blev holdt om aftenen — den første om middagen.

Aftenforedragene var nok så lette at fatte men ikke mindre fængslende. Her drejede alt sig om dansk digtning og danske digteres liv og betydning.

Der begyndtes med den danske folkeviser i middelalderen, hvor talte han dejligt derom. Hos mig nærede disse foredrag

den kærlighed til dansk digtning, som hos mig tidlig var bleven vakt i friskolen.

Holberg forholdt han sig vist n o g e t kritisk overfor; men inderligt kunde han dog mere sig over hans vid.

Nu skred vi lidt raskere frem over Ewald, Wessel og Baggesen til Oehlenschläger. Her blev Trier fyr og flamme. Hvor kunde hans ord lyne og gnistre, når han maledede for os den unge forfatter af »St. Hans aftens spil« på baggrund af den gamle åndløse rationalistiske tid. Jeg tror, at vi vist den vinter fik omkring en halv snes foredrag om Oehlenschläger og hans værker. Med Ingemann og H. C. Andersen nådes frem til Triers egen tid. Disse mænd havde han haft kendskab til og omgang med, og skildringen oplivedes hvert øjeblik med de muntreste selvoplevelser.

For den »Hejberg«ske retning havde Trier i følge natur og åndsretning meget liden samfølelse, skønt Hertz som hans slægtning stærkt havde bearbejdet ham derfor.

Paludan-Møllers værker mente han var for tung kost for os unge tilhørere. Jeg mindes dog, hvordan han gennem oplæsningsprøver bestræbte sig for at få os til at forstå, hvilken sprogets mester den store digter var. Et afsnit af det store værk »Adam Homo« gjorde han dog en undtagelse med, og det var den dejlige skildring af, hvorledes Homos moder lærer sin lille dreng, hvad det er at leve. Dette stykke læste og levendegjorde han, så flere af os egentlig havde god lyst til, at han skulde have gået videre.

Med Hostrup, hvem Trier elskede, og med ungdomsvennen Bjørnstjerne Bjørnson endte hans s a m m e n h æ n g e n d e literaturskildring; men hele sit liv vedblev han med den største iver at følge med i alt, hvad der på digtningens område fremkom på vort sprog. Holger Drackmann havde en tid vakt store forhåbninger hos ham; hvert år gennemgik han ting som »Østen for sol og vesten for måne«, »Prinsessen og det halve kongerige« o. fl. men tendensen i denne digters arbejder beredte dog Trier store vanskeligheder, for at kunne bruge ham i ungdomsskolen. I. P. Jakobsen var ham for meget pessimist og sortséer til at kunne yde nogen hjælp til at styrke ungdommens mod på liv og dåd. Schandorff regnede han slet ikke med.

Jeg mindes endnu, hvorledes Trier kort før sin død begyndte at følge den unge Johannes Jørgensen og hans udvik-

ling med den mest spændte opmærksomhed. — — — Disse aftenforedrag over dansk digtning var mig en rig kilde til dyb glæde og varigt udbytte.

Ved siden af disse to hovedrækker af foredrag må nævnes endnu en tredie, de særlig kristelige og blandt dem hans prædikener. En gang imellem kom Triers præsteven, valgmenighedspræst V. J. Hoff ind til Vallekilde fra præsteboligen i Ubberup. Ved sådanne lejligheder prædikede han på skolen eller i private hjem. Men det var dog alt for sjældent til at kunde tilfredsstille den tilstedeværende trang. Her måtte Trier så træde til. Næsten hver søndag formiddag var der gudstjeneste i skolens daværende foredragssal, bygget i somren 1876. En stor og taknemmelig tilhørerkreds plejede da at samles der med højskolens elever og lærerfamilier.

Disse prædikener af Trier var noget for sig selv; var Birkedals pcesifyldte og billedrige, Hoff's milde og bævende af inderlighed, Brandts — som jeg senere hørte så ofte i Vartov — stærkt historiske, så var Triers som bårne af et mægtigt personligt vidnesbyrd, et vidnesbyrd så stærkt, at det næsten kunde skræmme os unge blandt hans tilhørere. Jeg tror, vi elever i almindelighed havde meget mere modtagelighed for det, hans daglige foredrag gav.

Denne omstændighed var sikkert ikke skjult for Trier. Og når der senere i hans liv kom en stærk trang frem i ham til også at få en præstelig virksomhed — og det gjorde der — så var det bestandig ovenstående iagttagelse, der holdt ham tilbage fra at følge denne lyst. Han trøstede sig med, at på ét område vidste han at ungdommens øre stod åbent for ham som for kun få andre, og forkyndelsestrangen, der havde så dyb rod i hans sind, gik da ind i hans tale på den i n d i r e k t e v i s, hvorpå omtrent alt, hvad der lever i en højskolelærers sjæl, bestandig vil kunne finde anvendelse. —

— — På »Askeladden« fik jeg i vinterens løb et herligt opholdssted. Vi tre blev gode højskolevenner rigtig et ægte kløverblad. Peder Laurids Kristian Hansen havde også vinteren forud været elev hos Trier og den påfølgende sommer været »havekarl« hos ham. Triers kælenavn til ham var »den lille, blå Peder«. Peder var nemlig lille af vækst og gik til daglig klædt i den lyseblå fynske trøje med ditto bukser, og så havde Trier netop dette år i sin have sået en slags ærter, som af gartneren kaldtes: »Den lille, blå Peder«.

Peder forberedte sig den vinter til at blive friskolelærer, hvad han også var i nogle år, indtil han efter et treårigt ophold på den udvidede højskole i Askov rejste til de forenede stater i Amerika som præst for en dansk-amerikansk menighed. Her gik han senere til min og mange venners store forundring over til »den forenede kirke«. Vi mente ham alle godt »rodfæstet« i »den kirkelige anskuelse«. Nu er han død.

Vi tre vordende lærere havde meget at skifte ord om. Til Hans Lund så bægge vi andre to op med ærbødighed; ikke blot var han ældst; men han havde jo nu en tid været i virksomhed som lærer, hvad vi andre syntes, gav ham et mægtigt forspring for os. Jeg var den yngste i trekløveret men følte mig på ingen måde overset af de andre.

På kammeret »Askeladden« samledes vi ofte i middagsstunden og læste sammen i Bibelen, idet vi her fulgte med i dét, Triers bibelhistoriske foredrag drejede sig om. Senere, da Trier nåde frem til Grækerfolket, læste vi på tilsvarende måde Grundtvigs behandling af de græske myther.

Men da vinteren rigtig tog fat, og der ingen kakkelovn var på »Askeladden«, måtte vi omsider til vor beklagelse høre op med disse hyggelige læsetimer.

Stillingen som lærer i gymnastik gav Hans Lund en del at bestille, hvorimod Peder og jeg stadig havde hele vor tid til rådighed. Vi arbejdede ofte i fællesskab — således med regning. Peder var en stor regnemester, og her måtte jeg anspænde alle ævner og kræfter for at følge med. Mangen aften var vi to de sidste i skolestuen; mens alle de andre var gået til ro sled vi fremdeles af »karsken bælg« med »Hansens tredie del«. Bægge havde vi i børneskolen gået denne bog igennem; men vi følte, at nu måtte vi prøve selv at sætte os ind i og forstå opgaverne. Dette arbejde fik vi ende på til jul. Så tog jeg fat på at skrive fri stile. Dette var for mig noget fuldstændig ukendt så vel fra børneskolen som fra Askov.

Her fik jeg en god hjælper i den begavede, unge seminarist Jens Kjær. En dag hen på vinteren sad jeg nede i skolestuen og sled i en sådan stil. Trier kom tilfældigvis derned, satte sig et øjeblik på bænken ved min side, og da han hørte, hvad jeg arbejdede så ivrigt med tilbød han at rette fri stile for mig. Jeg måtte selv vælge æmnet.

Herover blev jeg særdeles glad og tog nu fat på at skrive en sådan stil om min kære fødeø Fyn. Og med denne stil i

lommen gik jeg så en aften op til Trier. Vi satte os ved bordet i dagligstuen og begyndte. Jeg syntes selv min stil var rigtig pæn; især frydede jeg mig over nogle blomstrende udtryk, jeg havde formet angående de fynske småbække, som i kåde og viltre spring dansede og hoppede under lystig sladren af sted mod kysten. Da vi kom til disse højstemte, »poetiske« udtryk, standsede Trier, hans pen sank ned på bordet, han vendte sig om imod mig, mens han langsomt sagde omtrent som så: »De har læst en del poesi, og de har nok lyst — måske også ævne — til at give dette udtryk i Deres stil; men kan De ikke se, at her virker det som papirblomster. D. v. s. uægte. De fynske bække — som overhovedet alle bække i det flade Danmark — er alt andet end netop kåde, viltre og dansende; de er nærmest sagte glidende eller, når det kommer højt, smårislende. Nej vænt, til De en gang kommer til Norge, så skal De se springende bække og elve. Husk, poesien skal frem for alt være sand. Skriv sandt om det, der er kønt og kærligt; men plant ikke papirblomster midt i et kærmindebed.«

Jeg vilde gøre indvendinger og forsvare mig; men det var umuligt, jeg følte mig fuldstændig afvæbnet, han havde jo så evigt ret. Tindrende klart så jeg i samme nu, hvor uimodsigelig sandt hvert hans ord var. Han havde som revet et slør fra mine øjne; jeg så den dybe inderlige forbindelse mellem sandhed og skønhed, kun det er skønt, som er sandt og kærligt set og skildret.

Jeg tror denne var den mest værdifulde »stilettime«, jeg nogensinde i min »læretid« opnåede at få.

Det blev dog ikke til meget med den »retten stil«; efter kort tids forløb fik Trier så travlt, at han måtte afbryde undervisningen. Men i stedet rådede han mig da til hos Povl Sams at læse »oldnordisk« eller gammel-islandsk. For rigtigt at forstå vort danske modersmål, måtte man have kendskab til denne gamle sprogform.

Jeg fulgte hans råd. Vi var en fem seks elever, der slog os sammen om en sådan undervisning. Blandt disse var både Hans Lund og »den lille, blå Peder.«

Disse timer hos Povl Sams i hans eget værelse blev fyldt med det rigeste udbytte for mig og vist for os alle. Povl Sams — lidt over tredive år og den gang ugift — var i sandhed »en jævn og munter virksom« mand. Taler var han egentlig ikke, og æmnet for hans foredrag på skolen: »Nordiske gude- og

heltesagn« mægtede han ikke at lukke synderligt op for eleverne. Men han var en samtalens fødte mester, og hans indflydelse blandt eleverne kan på dette punkt næppe overvurderes. Ingen af de andre lærere nåde ham her til skuldrene.

Han elskede vort danske modersmål af hele sin sjæl og forstod at indgyde os unge noget af den samme kærlighed. Traf han i elevernes stile fremmedord, sås det på ham næsten som en sorg, det var som om den skrivende havde sat en lap på modersmålets dronningedragt og dermed vanæret hans elskede. Men hvor kunde vi glæde ham, om vi fra folkemålet mødte frem med ejendommelige ord og vendinger.

Hans undervisning i »oldnordisk« var da også præget heraf. Målet var ingeniunde nået med, at hans elever kunde læse og forstå det nogenledes flydende; nej, hvert ord blev grundigt undersøgt efter sin rod og oprindelige grundmening. Derfra fulgtes det så på sin vej frem gennem tiden. Vi så det ændre bogstavering, form ja undertiden mening, indtil det omsider har nået sin nuværende skikkelse. I næste øjeblik var vi inde i ordenes indbyrdes slægtskabsforhold og familiekreds. Også her var der meget af nyt for os.

Det gik vist flere som det gik mig, i disse timer blev der i os unge vakt en inderlig interesse for og kærlighed til vort danske modersmål.

Povl Sams var i det stille en ægte »modersmålets ridder«.

I den følgende sommer oversatte jeg en lille islandsk saga og sendte oversættelsen til »Fyns tidende«; men dette mit første »literære forsøg« mislykkedes; manuskriptet må som så mange andre vist have endt i bladets papirskurv. I hvert fald så jeg aldrig siden noget til mit lille vel sagtens umodne og mangelfulde arbejde.

Trier havde i denne min første skolevinter omkring sig en stab af udmærkede medhjælpere. Foruden ovennævnte Poul Sams var der den fremspirende håndværkerafdelings senere leder Andreas Bentsen. Han fortalte udførligt den yngre Danmarkshistorie, og det gjorde han godt.

Højskolelærer
Poul Pedersen Sams

Dernæst Georg Himmelstrup, senere højskoleforstander på Galtrup og Skamlingsbanke højskoler. Hans æmne var geografi. Det havde vi intet af på Askov, og jeg lyttede gerne til Himmelstrups livlige og veltalende skildringer af forholdene anden steds på vor jord. Himmelstrups naturlige vittighed kunde undertiden være noget bidende, og jeg kom ikke i så nært venneforhold til ham som til Poul Sams —.

Andreas Bentsen.

Endnu må jeg nævne Marius Sørensen, der i en lang årrække efter den tid har været lærer ved Jelling seminarium.

Ham blev jeg også særdeles godt kendt med, i det han ved Triers mellemkomst påtog sig at lære mig lidt dansk sproglære, noget jeg den gang ikke havde det mindste begreb om. Vi brugte en lille sproglære af Klaudi. Den er vist forlængst gået af brug.

Som sagt, der måtte begyndes fra bar bund; men Marius Sørensen forstod at gøre æmnet fængslende for mig, og inden jeg så mig for, var min inter-

esse stærkt fangen af alt det forunderlige, der dog kunde være at sige om ens modersmål.

Denne undervisning udfyldte fortrinligt timerne hos Poul Sams.

Marius Sørensen holdt foredrag om den ældre Danmarks-historie. Efter aftale med Trier hørte jeg ikke til stadighed disse, efter som Trier gik ud fra, at jeg i Askov hos Nutzhorn var bleven godt kendt med disse ting. De enkelte af Marius Sørensens foredrag, jeg overværede, fik mig dog næsten til at fortryde, at jeg ikke fik dem alle med. Jeg fik nemlig et stærkt indtryk af, hvor dybt og levende talerens hjærte var med i det, han fortalte. Den mand måtte åbenbart af egen er-

faring kende en Del til den følelse, der kaldes fædrelandskærlighed.

Skønt jeg således med alt dette var spændt så temmelig godt for, så fandt jeg dog også nogen tid til læsning. Jeg bad Trier hjælpe med valg af bøger. Sakse og Snorre måtte først holde for; jeg havde nok som barn læst dem, men nu blev de gået grundigt igennem. Så stod Barfods fortællinger af Danmarkshistorie for tur, og efter disse nogle skildringer af livet i det gamle Ægypten; men så gav Trier mig i hænde: »A. D. Jørgensen: Bidrag til Nordens historie i middelalderen«. Disse egenartede, poesifyldte »Bidrag«, den gang så helt noget for sig selv, betog mig ganske, og jeg bad Trier låne mig alt, hvad han havde fra samme forfatters hånd; og da mod slutningen af vinteren de første hefter af »A. D. Jørgensen: Den nordiske kirkes grundlæggelse« udkom, troer jeg næppe, dette banebrydende værk havde en mere opmærksom læser end mig.

Efter bestemmelsen hjemmefra bad jeg hen mod jul Trier om lov til at blive hos ham ferien over. Han sagde straks ja, og jeg følte mig fyldt af vemodblandet glæde. Det var første gang, jeg skulde tilbringe julen uden for mit hjem.

Dagen før »lille juleaftens dag« begyndte et snefald, som jeg sjældnen mindes magen til. Himmelf og jord stod i et »røg og føg«. Da eleverne skulde afrejse, fik de besked om, at alle baner landet over havde måttet standse. Men eleverne vilde hjem, og skønt uvejret rasede med uformindsket styrke, tog de dog fod i hånd og forsvandt flok efter flok. En flok gik mod København, da de nåde hinsides Roskilde, kunde de ikke mere, men krøb gennem en gavlluge ind på et høstænge og sov dér nogle timer, inden de i det samme snefald på ny måtte videre. Den sidste fjærdingvej måtte en kæmpestærk tømrer tage en kammerat på ryggen, da denne ellers havde bleven liggende på vejen.

En stor flok gik mod Korsør. Den første dag nåde de til Gudum ved Slagelse; dér gik de ind til Triers gode ven gmd. Hans Frandsen og fik lov til at benytte foderloen i hans kostald og høstænget derover som en stor fælles sovestue. Blandt disse var »den lille blå Peder«, han nåde først sit hjem ved Bogense juledagsmorgen efter en tur på 14—15 mil i uafbrudt snestorm. Jeg mindes aldrig et større snefald.

Tilbage i Vallekilde var der foruden mig kun tre elever — tre jyder, vi sad og krøb sammen omkring kakkelovnen i »den

lille skolestue«, mens hele huset ellers undergik en mægtig renselsesproces. Trier havde givet mig i hænde et bind af Holbergs komedier, for at jeg af dem kunde læse lidt højt for kammeraterne. Det blev dog ikke til stort, for vi skulde jo alle skrive julebreve. Nå, juleaften kom, vi mærkede, hvorledes travlheden rundt om en stilnedes af i det store hus. Pludselig blev fløjddørene ind til hjørneskolestuen slået op, et lysvæld skyllede ind til os; hele den store skolestue var af travle hænder bleven omdannet til den hyggeligste fællesdagligstue. Hvad der undrede mig mest, var de mange store blomstertræer som i kæmpemæssige urtepotter stod henstillet på gulvet og dannede som hele små busketter.

Her spistes aftensmad; men lidt senere kaldtes vi op i familiens egen dagligstue til juletræ. Ved uddeling af gaverne her mindes jeg første gang at have set hende, som siden skulde blive min hustru, Triers næstældste datter, Sigrid.

Nytårsaften var flere venner med familie indbudt. De spillede ordsprog. Trier førte det ene parti og hans hustru, fru Julie (f. Marstrand) det andet. Her husker jeg især Bentsen som en ypperlig tolker af de forskellige ordsprogs tanker og mening.

Ved elevernes tilbagekomst blev de modtagne med et stort og prægtigt juletræ, som stod pyntet ude i det gamle øvelseshus.

Højskolelivet optages nu igen som før jul, og tiden, syntes mig, løb hastigt.

Hen på vinteren begyndte jeg for alvor at grunde på, hvad jeg nu skulde tage mig til, når skolen sluttede. At jeg måtte tale med Trier derom var nærmest en selvfølge, men jeg måtte først selv have fuld klarhed over mine egne tanker om sagen, før jeg gik til ham. Jeg husker tydelig, hvordan jeg en aften efter endt foredrag blev siddende inde i den halvmørke foredragssal for dér ganske alene at finde rede på den indviklede sag. Her gennemtænkte jeg nu alle de muligheder, jeg syntes, der kunde være. Men omsider havnede jeg i den bestemmelse at bede Trier tillade mig på en eller anden måde at blive i Vallekilde og arbejde videre.

Da jeg først havde fattet min beslutning, faldt mit urolige sind til hvile, og ved første givne lejlighed bad jeg Trier om en samtale.

Næste aften kaldte Trier mig ind i skrivestuen, og

her kom jeg frem med mit ønske og min plan om at få lov til at blive.

Dette vilde Trier dog i førstningen slet ikke høre tale om, han kunde ikke have unge karle gående her, når først pigerne kom, det vilde blive som en hund i et spil kegler. Nej, så var det langt bedre, at jeg tog over til Schröder i Askov; han havde netop sådanne fyre ude på sin gård. Sådanne havde jo Poul Sams, Olav Kirkeberg o. fl. opholdt sig dér om sommeren; og jeg, der jo oven i købet kendte Schröder godt, skulde netop dér over.

Men jeg blev ved mit.

Så tog han sagen fra en anden kant, spurgte mig, om jeg nu også blev ved at tro på mit kald som højskolelærer, om jeg ikke heller vilde indrette mig på at blive en fynsk Termansen; sådanne bønder, som han, var det netop, vi trængte til her i Danmark, det var dog den smukkeste og selvstændigste form for en mands liv.

Alt dette kunde jeg godt indrømme; men jeg var nu efterhånden bleven sikker på mig selv: jeg vilde være højskolelærer og ikke gårdmand, selv om jeg måske ellers vilde foretrække denne livsstilling frem for alle andre, når blot lærergerningen undtages. Jeg rykkede nu frem med min sidste trumf. Kunde jeg ikke få lov til at gå i haven hos havekarlen men på den måde, at jeg kom der kun om eftermiddagen, mens jeg om formiddagen drev på med mine boglige sysler; måske kunde jeg på den vis som karl tjæne mit ophold.

Dette forslag tiltalte Trier. Han havde nået, hvad han vilde, fået sikkerhed for, at det ikke hos mig var en flyvegrille men en dyb og virkelig trang, der drev mig.

Han sad og så på mig med et meget mildt blik; så sagde han, at det kunde jeg, hvis jeg i et og alt vilde dele kår med hans tjenestekarle: Jeg skulde bo i karlekammeret, få plads i en dobbeltsæng med den ene og spise sammen med dem. Men om formiddagen kunde jeg da få lov til at sidde i karlekammeret, når det var gjort i stand og dér klemme på med min læsning.

Jeg havde på følelsen, at Trier opstillede disse vilkår så uanselige som vel muligt for at sikre sig imod, at der fra min side skulde være forfængelighed med i spillet.

Men uden en indsigelse gik jeg glad ind på hans vilkår. Vi aftalte nu alt det nærmere desangående, og sjæleglad for-

lod jeg den aften skrivestuen. Det forekom mig, som var jeg denne aften kommen et kæmpeskridt frem mod mine ønskers mål.

Ved brev underrettede jeg mine forældre om mine planer, og de lod dem straks gælde.

Nu nærmede foråret sig med raske fjed, og inden vi så os til var det den sidste skoledag. Hvor var det vemodigt; jeg sad ved siden af en meget ældre karl fra Ferritslev på Fyn. Ham så jeg op til og holdt meget af. Hans ansigt holdt sig under Triers sidste foredrag ubevægeligt og hans blik var ufravendt rettet på den talende; men alt som ordene faldt, randt tåre på tåre langsomt ned over hans kind og forsvandt i det store, mørke fuldskæg.

Efter afskedsforedraget kaldte Trier os op til sig i skrivestuen én for én for at tage afsked med os og give hver enkelt et ord med, afpasset netop efter hans behov. Nogle var længe hos ham, andre kun kort. Også jeg gik derop, skønt jeg jo skulde blive i Vallekilde; men jeg vilde nu først tage en tur hjem og tilbringe påskeferien hjemme; og så trængte jeg så inderligt til at få sagt tak, tak af mit fulde hjærte.

Han var træt men selv bevæget og ønskede mig varmt velkommen tilbage efter påsken. En karl fra Slagelseegnen, hvis fader var kommen for at hente ham, havde lovet mig plads på vognen; og på en kuffert bag i denne vogn med de to mænd foran i agestolen drog jeg så atter bort fra dette sted, hvor jeg havde levet et så rigt og betydningsfuldt afsnit af mit ungdomsliv.

Atter og atter vendte jeg mig og så tilbage, så længe der endnu var et glimt af dette forunderlige sted at øjne.

Jeg følte denne vinter som et vendepunkt i mit liv; hvad der lå foran i tiden syntes mig så underlig langt borte; det forekom mig næsten, som tilhørte det et andet menneskes liv; først fra i vinter var jeg mig selv, vidste, hvad jeg vilde. Fra nu af måtte jeg gå mine egne veje.

Så længe jeg endnu kunde se et glimt af højskolen, var det, som alle tanker vedblev at kredse om denne og om livet, jeg dér havde levet; men da den endelig tabtes af syne, vågnede som med et slag minderne om mit hjem; jeg betoges af en næsten uudholdelig hjemvé; vejen syntes mig uendelig lang, jeg kendte kun et eneste men brændende ønske, det, atter at være hjemme. Hvor havde jeg dog meget at fortælle og dele med mine kære dér.

Mine venner og frænder hjemme i nabolavet viste sig meget forundrede over, at jeg atter skulde rejse tilbage til Vallekilde efter påskefesten; men jeg havde endnu ikke mod til at nævne grunden, at jeg vilde være højskolelærer. Jeg var bange for, at de vilde spotte mig.

Tredje påskedag tog jeg atter af sted til Vallekilde.

Denne sommer skulde Trier bygge en ladebygning, og til os karle lejede han da en stue hos en nabohusmand. Her fik vi så vort karlekammer.

Hver morgen stod jeg nu op og spiste morgenmad samtidig med karlene; så tog jeg fat på min læsning, og dermed vedblev jeg uden at flytte mig fra den stol, jeg fra først af havde sat mig på, men når vi så kl. 1 skulde spise til middag, overraskedes jeg ved at føle mig meget dårlig til pas. Jeg havde hovedpine, kvalme og en brændende smærte i øjnene. Dette tilsammen gjorde det næsten umuligt for mig at se et bogstav. Og når jeg igen tog fat efter spisningen for at fortsætte læsningen, så blev det kun endnu værre. Først når jeg om eftermiddagen havde været i arbejde et par timers-tid i haven, holdt smerterne nogenlunde op, og jeg kunde atter se tydeligt.

Jeg blev alvorlig bange, at der måtte være noget galt på færde med mit syn; men da jeg så talte med Trier derom, lo han først dygtigt ad mig og sagde, det var let at se, at jeg var en »ung mand« og nybegynder i den ædle læsekunst. Ingen øvet læser vilde hyde sig selv at læse uafbrudt i 7 timer i den samme bog. Der måtte forandring til.

Jeg fik mig så indrettet på at skifte med forskelligt arbejde, så gik det straks bedre.

Den meste tid brugte jeg til grundigt at gennempløje alt, hvad A. D. Jørgensen havde skrevet. Især var jeg meget optaget af hans store ypperlige arbejde: »Den nordiske kirkes grundlæggelse og første udvikling«, som netop denne sommer udkom i store hefter.

Jeg havde fået adgang til Triers store, private bogsamling og gav mig nu i lag med L. Helvegs den danske kirkes historie. Paludan-Møllers Danmarks historie. Allens værk om Kristian den 2. og adskillige andre større, samlede historiske værker. Samtidig hermed blev jeg ved med at læse »oldnordisk«, ligesom jeg også søgte at trænge dybere ind i dansk sproglære.

Hen på sommeren blev Trier meget optaget af en plan

om at få mig op til højskolen i Gausdal i Norge. Han vekslede breve med Kristoffer Jansen om sagen, og jeg var selvfølgelig meget spændt på, hvad det skulde blive til; men tiden trak ud, og til sidst sagde Trier, at det nok ikke blev til noget. Jeg var egentlig ikke ked deraf; jeg vilde helst blive hos Trier.

Om søndagen lagde jeg alt arbejde til side og strejfede meget omkring i omegnen og frydede mig over naturen, der var meget forskellig fra den i min hjemegn. Jeg var på Vejr-høj, i Dragsholm, ovre på Nexelø, ved Skarritsø, Kundby, Kalundborg o. s. v.

Hvad der allerede i april måned havde vakt min forbauselse, var det vældige fugletræk. Hver morgen kunde man stå deroppe i højskolens have og tælle vildgæsflokke på 5—600 stkr. lette nede fra den inddæmmede »Svinninge vejle« og stå nordpå. Også andre trækfugle holdt til dernede i vejleens grunde vandsamlinger. Noget sligt havde jeg aldrig før set.

Da vejlen nogle år senere helt blev udtørret, og landvandskanalen gravet, ophørte disse vældige trækfugleflokke at komme. Jeg savnede dem siden.

En ting var der som under mit sommerophold i Vallekilde bestandig voldte uro og ængstelse. Min broder Hans Henrik — efter mig næst i alder — var syg. I et par års tid havde han lidt af en ondartet kirtelsyge; men nu var det efterhånden blevet værre med ham. I slutningen af juni blev jeg bedt om at komme hjem. Jeg spadserede til Kalundborg og tog med en lille damper til Kerteminde. Der var morbror Hans netop kørende ud til valgmenighedspræsten Niels Lindberg. Ham fik jeg da således lejlighed til for første og eneste gang at møde personlig. Jeg undredes over at finde så mild og venlig en mand; efter hans pæn at dømme havde jeg tænkt mig ham som en hvas og kamplysten person.

I mit hjem stod det dårligt til. Hans Henrik lå stadig hen og havde slemme smærter. Både far og mor var stærkt medtagne af sorg og bestandig nattevågen. Der var ikke andet for mig at gøre end at blive hjemme og lette byrden for dem, så godt jeg kunde.

Denne bestemmelse kostede mig megen overvindelse; jeg var bange, at Trier skulde glemme mig, om jeg nu i længere tid skulde blive væk, og jeg frygtede for, at en sådan standsning kunde helt slå mig ud af min ny bane og på ny hilde mig i de gamle tilvante former.

Jeg skrev til Trier og drøftede sagen med ham; han delte dog min mening, at jeg foreløbig skulde blive hjemme; men tilbød mig så at komme igen om ikke før så til november. Hermed slog jeg mig da til ro og sled tiden, som jeg kunde bedst.

Hele sommeren gik og efteråret nærmede sig; min broders tilstand var uforandret den samme. Jeg talte da med vor læge Block i Ringe, og da han mente, at der næppe i de første måneder vilde indtræde forandring, så enedes vi alle om, at jeg helst atter måtte rejse til Vallekilde og tage fat, hvor jeg havde sluppet i juni.

Ved min tilbagekomst tilbød Trier, at jeg denne vinter kunde få frit ophold hos ham mod at hjælpe lidt til med undervisningen på højskolen, særlig i gymnastiktimen, hvor man i år stærkt savnede Hans Lund, men også med at rette stile for lærerne.

Med glæde tog jeg mod Triers tilbud og gjorde nu mit bedste, hvor der trængtes til mig. Der var f. eks. adskillige elever, som ikke kendte de »latinske« bogstaver, der nogle år forud var indført i folkeskolen. Disse folk fik jeg nu travlt med at lære at »skrive latin«. Der var elleve mand i alt.

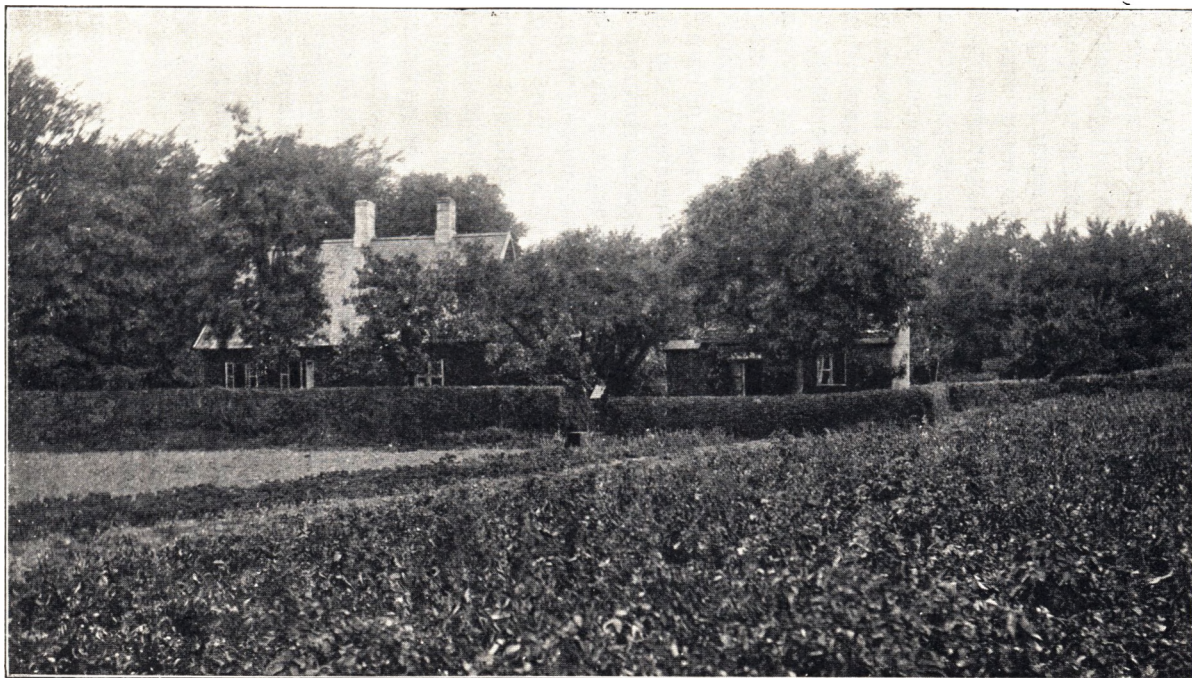
Dernæst ordnedes det således, at jeg fire aftener om ugen kom til at undervise Triers seks tjenestekarle i regning.

I en af lærernes (Niels Damsgårds) værelse fik jeg lov til at sidde og arbejde, når jeg ikke var inde i skolen. Om natten lå jeg sammen med en af tjenestekarlene i den nybyggede lade.

Af undervisningen på skolen deltog jeg kun i Triers to daglige foredrag. Foredragsrækken var jo ganske vist den samme som året forud; men han fremdrog dog så meget nyt og behandlede sine emner så frit, at jeg også denne anden vinter lyttede med glæde dertil.

Kammeratskabet fik jeg ikke denne vinter så meget ud af som den forrige.

Denne vinter oplevede jeg et trist uheld som i sine følger kastede sin skygge ud over denne tid i Vallekilde og ud over de nærmest følgende år. I en time, vi elever tilbragte med gymnastisk leg, faldt jeg og fik mit ene knæ slået så slemt, at jeg næsten var ude af stand til at gå; en del smærter fulgte med, og jeg måtte nu flytte ned på det nylig opførte sygehus i skolens have. Der var den gang ikke nogen fast ansat syge-

Højskolens sygehus nede i haven.

plejerske, og den naturlige følge blev da, at det blev mig, der fra nu af måtte humpe omkring på stok og krykke og passe de øvrige tilfældigt syge. Værst blev det, da der på skolen kom en smitsom og meget heftig halsbetændelse med flere Difterit-tilfælde. Jeg måtte efter lægens anvisning pensle de syge og pleje dem, så godt jeg kunde. Meget lidt kom jeg nu op på skolen, det var egentlig kun til Triers foredrag.

XX.

Invalid.

Det var i December måned, jeg havde pådraget mig den omtalte knæskade, og da skolen sluttede om foråret, var der heri ikke indtrådt den mindste bedring.

Efteråret forud var jeg bleven indskreven til soldat som feltartillerist men overflyttet til infanteriet, garnisonssted i Nyborg. Nu blev jeg indkaldt til at møde i april måned. Jeg blev glad, da jeg hørte, at jeg skulde møde ved den bataillon, der til chef havde oberst F. Weyhe, så hæderlig kendt for sin tapre deltagelse i kampen ved Sankelmark; og ikke mindre fornøjede det mig, da jeg opdagede, at min kompagnikommandør var Triers ven fra krigen, den gang lieutenant, nu kapitajn Holsøe.

Da kompagniet første gang stillede, var der foruden mig to andre, som ikke fik plads anvist, den ene var et sølle skrog fra min hjemegn, som af skræk for soldaterlivet havde hugget sin højre pegefinger af. Han blev nu straffet for sin gerning. Den anden »invalid« gjorde alt, hvad der var ham muligt for at »slippe«. Holsøe skammede ham foragteligt ud. Derefter kom han hen til mig, stillede sig lige foran mig og så mig længe og fast ind i øjet. Så gled der et skær af velvilje hen over det strænge, sortskæggede krigeransigt, idet han mumlede: »Vi to skal nok blive venner; men nu må De først på sygehuset!«

Der kom jeg, blev straks undersøgt og erklæret: »uudelig«. Jeg foreslog at blive foreløbig indlagt på sygehuset for at prøve, om knæet ikke vilde bedre sig; men den gamle

overlæge rystede på hovedet og svarede: »Det er ikke min mening, at Deres knæ er uhelbredeligt; men det vil vare os for længe at vente på helbredelsen.

Meget nedtrykt i sind ved disse udsigter rejste jeg samme aften fra Nyborg hjem med mit »uuelighedspas« i lommen.

I mit hjem var alle gået til ro da jeg kom; men da mor kendte min stemme, hørte jeg hende udbryde: »Åh, Gud ske lov«! Hun havde været meget ængstelig på mine vegne.

Ved tilbagekomsten til Vallekilde meddelte Trier mig straks, at han efter samråd med højskolens gamle læge havde henvendt sig til overlæge Scheppelern ved det nyanlagte kyst-hospital på Røsnæs for at få ham til at prøve sin kunst på det vanskelige knæ.

Det blev aftalt, at jeg skulde bo i en nærliggende gård og hver dag undersøges og behandles af overlægen.

Herude blev jeg i seks måneder uden dog tilsyneladende at opnå den mindste bedring.

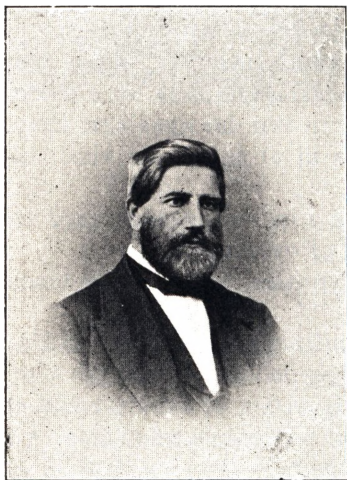
Alt som somren skred, blev mit sind ofte tungt; skulde det da blive resultatet af al min glæde over deltagelse i de herlige legemsøvelser, at jeg måske fra nu af skulde blive en krøbling for livstid. Jeg mindedes Ingemanns vemodige ord om den franske bisp: (»Holger Danske«) »Turpin gik stille til sin grav ved krykke«. Skulde disse ord også komme til at passe på mig.

Jeg opdagede hurtigt, at det bedste middel til at holde mig disse triste tanker fra livet var arbejde. Jeg skrev til Trier om at låne mig bøger. Dem vilde jeg så fordybe mig i. Og en skønne dag kom han da selv kørende i sin lille gig sammen med forfatter og højskoleforstander Anton Nielsen. Her traf jeg da første gang denne mærkelige og meget ejendomme-lige mand. Vi blev snart dus, som hans skik nok hyppigt var ved slige lejligheder, og vi tilbragte nogle fornøjelige timer sammen. Han blev nemlig tilbage, da Trier atter tog bort efter at have stablet en hel mængde bøger, historiske værker, op omkring mig.

Fra nu af havde jeg nok af arbejdsstof, og jeg besluttede at forsøge mine kræfter på udarbejdelsen af en skriftlig af-handling over et eller andet historisk æmne. Jeg valgte kong Knud den helliges brøder Bent kongesøn. Jeg gennemgik alle de forskellige steder, hvor Bents navn nævnes i kildekrift-erne, dog måtte jeg jo holde mig til oversættelser, da jeg

endnu ikke kendte andre fremmede sprog end det »oldnordiske«. Knyttingsaga blev naturligvis min hovedkilde. Jeg havde megen glæde af dette arbejde, og tiden gik godt for mig, imens det stod på.

Efter fuldendelsen sendte jeg afhandlingen ind til Trier og bad ham gå den igennem for mig.

Forfatteren Anton Nielsen.

Der gik nu vistnok omtrent en månedstid, så fik jeg afhandlingen tilbage med brev fra Trier. Han skrev, at han ikke havde vovet at bedømme mit arbejde. Derfor havde han taget en rask beslutning og sendt mit håndskrift ind til sin gode ven, historieforskeren A. D. Jørgensen. Og nu havde denne gennemgået arbejdet og skrevet et brev til mig, som Trier herved sendte tilbage sammen med »Bent kongesøn«.

I den største spænding greb jeg og læste brevet fra den daværende gehejmearkivar.

Jeg må have lov til her at gengive hans udførlige skrivelse til den unge — ham fuldstændig ukendte skribent:

»D. 22. septbr. 78.

Kære P. Hansen!

Trier sendte mig for tre uger siden Deres medfølgende stykke om »Bent kongesøn«, som jeg dog ikke har kunnet få tid til at gennemgå før i disse dage. Trier tilføjede, at det måske vilde kunne glæde Dem at høre nogle bemærkninger derom, og skønt jeg jo vilde foretrække mundtlig udtalelse, skal jeg dog gærne imødekomme dette ønske, så godt det lader sig gøre.

Da De kun har benyttet én kilde og det den dårligste nemlig sagaen, så er det, der egentlig har interesse i Deres afhandling, selve den ledende tanke, det, som først har vakt Deres opmærksomhed for æmnet.

Efter min egen erfaring må jeg antage, at dette er vejen

til at blive i stand til historisk forfatterarbejde: først at finde en kærne, en ledende eller forklarende tanke i den fremragende mands livsgerning, i en tidsalder, i en række af tildragelser o. s. v. Uden en sådan tanke er det hele forvirring; skuet af det overleverede er tomt og trættende, sysselsættelsen med det sløvende.

De har fundet en sådan samlende tanke i Deres æmne. Det har givet Dem lyst til at behandle det, og De har samlet fremstillingen derom. Jeg har derfor så let og, som jeg tror, så fuldstændig forstået det hele stykke; ti jeg har til sin tid selv skrevet talrige afhandlinger på denne måde, og de har voldet mig megen glæde under udarbejdelsen.

Men, nu kommer min indvending. Dette er endnu ikke historie. — Jeg er ukyndig i musik, skønt jeg sætter overordentlig pris på den og derfor gjerne hører på den, når den kun (for mine øren) er god. Men det hænder ikke sjældent, at jeg får en meget forskellig tanke ud af den fra det, som komponisten har villet udtrykke; jeg kan finde en række stemninger og tanker, som står i den nøjeste forbindelse med mit eget tankeliv, men som intet har til fælles med stykkets navn og øjensynlige mening efter alle kyndiges dom.

Dette anfægter mig imidlertid ikke mere; da jeg ikke har nogen grund til at meddele andre min opfattelse, da den er øjeblikkets sag og dermed forsvunden; så er det jo ligegyldigt; at den har betydning er jo, at jeg ved tonernes hjælp har gennemlevet en række stemninger, syner, tanker, eller hvad man nu vil kalde det.

Det samme er tilfældet i historien i en næsten utrolig grad; men det holdes ikke dér hos den enkelte; det meddeles, det fremsættes og det gør fordring på at være noget virkeligt for alle gyldigt. De har læst Knytlings fortælling om Bent; tanker, som, tidligere har gæret i Dem, er satte i bevægelse ved at se fortællingens billeder drage forbi sjælens øje, og De har søgt at fæste dem i tydelige ord.

Dette er rigtigt; ti fortællingen tilhører ordets verden, og man skal have noget at øve sin tanke og sin ævne på. Men det er en stor og skæbnesvanger ulæmpe ved så meget af, hvad der skrives og trykkes og især tales og foredrages i vor tid, at denne historiske musik, dette spil af tanker og syner uvilkårlig giver sig ud for at være den rette fortolkning af historiens egen tale.—

I en samtale vilde jeg kunne udvikle dette mere for Dem, jeg vilde kunne oplyse det ved eksempler og imødegå Deres indvendinger; skriftlig har jeg ingen tålmodighed dertil, da jeg så sjældent skriver brev og så sjældent blander mig i andres udvikling, ligesom jeg kun sjældent har ladet andre blande sig i min.

Anvendelsen på Deres afhandling vil ikke være vanskelig for Dem selv at gøre. At Bent ikke omtales tidligere i historien er let forklarligt deraf, at han ikke forhen udrettede noget mindeværdigt*); det er jo først i broderens lys, han kommer ind i historiens dag. Der kan derfor ikke sluttes noget om hans livsanskuelse af denne omstændighed; man må slå sig til tåls med det, man ved, og hvad vi deraf yderligere kan slutte; historien er så rig og så stor i sit omfang, at der er nok, mere end nok at granske at fordybe sig i, uden at man er nødt til at gå til det, som er gemt i glemselens nat for at gætte på sammenhængen i det ikke overleverede. Når derfor det første skridt til at blive historiker (stor eller lille, forfatter eller fortæller) — er det at kunne finde en samlende forklarende tanke i æmnet, så er det andet det at overveje denne tankes berettigelse efter en omhyggelig undersøgelse af det overleverede; dertil kræves megen selvovervindelse og tålmodighed. Men dette er tillige et arbejde, som lønner sig selv, og ingen bør opgive det; ti det kan udkræve store midler, men det kan også gøres med mindre.

Hils Trier og hans hustru, hvis De træffer dem!

Deres

A. D. Jørgensen.«

Et mærkeligt brev. Man huske vel på, at brevskriveren aldrig havde set den meget unge og umodne mand, til hvem han skrev; og alligevel tager han tid til at skrive et brev så langt, at han deri kan fremlægge sit syn på historieskriverens og -fortællerens opgave, på målet han skal stile imod og farerne ved at nøjes med en overfladisk behandling af stoffet.

Måske var det hensynet til hans gode kending Ernst Trier, der fik ham til at tage sagen op til så grundig behandling.

*) Jeg havde i denne historiens tavshed om Bents ungdom ment at kunne uddrage slutninger om hans udvikling.

Selvfølgelig lod jeg ikke afhandlingen trykke; det havde da heller ikke tidligere været min mening.

Der skulde endnu løbe meget vand til stranden, før jeg lærte den store historiker personlig at kende.

En anden ting, som også skaffede mig god anvendelse for min rigelige fritid, var det, at jeg fik begyndt at lære engelsk.

Dette skyldtes en af mine Askov-kammerater, en ung Jyde Hans Kr. Klausen. På grund af en halsslidelse var også han kommen til Røsnæs. Han havde fået bopæl hos gmd. Møller i Nyrup og efter overlæge Scheppeleterns anvisning brugte han bade og anden kur på kysthospitalet. Jeg havde stor glæde af her at opfriske bekendtskabet fra højskolen, og vi færdedes meget sammen. Dette førte omsider til, at han foreslog at undervise mig i engelsk. Vi tog straks fat og drev sagen med stor iver til lige megen opmuntring for os bægge, og vi var bægge lige til freds med udbyttet af vort samarbejde, der kom til at strække sig over et par måneders tid.

Hans Kr. Klausen blev senere en meget skattet friskolelærer i Årby ved Kalundborg, hvor hans tidlige død vakte stor beklagelse.

Med hospitalets »inspektør«, Ottesen, stiftede jeg et fornøjeligt bekendtskab. Han var søn af den kendte, fynske lægprædikant Rasmus Ottesen og stærkt påvirket af faderens kristelige opfattelse. Han lånte mig flere bøger bl. a. en kæmpe stor tysk kirkehistorie, dog i dansk oversættelse. Vi fik adskillige gode samtaler, mest om kirkelige æmner. Mange år efter sendte Ottesen, der nu var en gammel mand, mig en uvæntet men kærlig hilsen og med den fulgte et stort maleri. Det var et ungdomsarbejde af ham selv, der en gang havde drømt om at gå kunstnervejen. Det fremstillede æmne var »slaget på Københavns red d. 2. april 1801«. Vistnok bærer det spor af at være et ungdomsarbejde; men mig forekommer det at have været lovende. Mest værdi for mig har det dog som et bevis på, at den fromme, fine og stiltfærdige mand også havde havt glæde af mine småbesøg hos ham.

Nu hænger maleriet på væggen i min ældste søns arbejds-værelse.

Som Ottesen, gjorde også overlæge Scheppeletern indtryk af at være en stiltfærdig, kristen personlighed. De to mænd syntes at arbejde smukt sammen. For Scheppeletern var hans

lægevirksomhed så åbenbart ikke blot en måde at skaffe sig indtægter på men en livsgerning, han udøvede under ansvar for Gud. Det var smukt at se ham færdes blandt de syge børn.

Eftersom tiden til min afrejse nærmede sig, begyndte jeg at ængstes noget for, hvordan jeg skulde skaffe penge til at betale ham med. I lang tid havde han selv personlig gnedet mit knæ ti minutter hver dag, beordret mange forskellige behandlinger med varme og kolde brusebade o. m. m. Det slap jeg dog nemt over. På mit spørgsmål desangående svarede han næsten ængsteligt med modspørgsmålet: kan De overkomme at give mig 30 kr. Mit svar blev et taknemmeligt ja. Jo, så meget kunde jeg da overkomme.

Et andet udbytte af dette ufrivillige ophold på Røsnæs blev for mig samlivet med den skønne og — efter danske forhold — mægtige natur som derude findes. Jeg havde i min ensomhed god tid og lyst til at lukke op for dens stemninger. Mangfoldige sommeraftner tilbragte jeg ganske alene oppe på strandens høje klinte, mens solen dukkede sig i havet og småbølgerne nynnede deres enstonige sang om klinternes fod. Jeg har gengivet enkelte af disse indtryk i mit foredrag »Af folkepoesiens billedtale«. (Se min lille bog: »Tre folkelige foredrag«).

Undertiden spændte min vært for og kørte mig op mellem de vældige bakker langs ryggen af den smalle halvø. Vi standsede ved de smukkeste og ejendommeligste udsigter eller ved de anseeligste blandt de mange stendysser. Vi var da også helt ude ved det store fyr på halvøens yderste spids, undervejs måtte vi selvfølgelig standse og betragte det sted, hvor overleveringen endnu fastholder, at Valdemar den unge fik sit banesår.

Så inderligt havde jeg endnu aldrig havt tid eller lejlighed til at leve mig sammen med naturen som i denne sommer på Røsnæs.

Var der således et og andet, der kunde live lidt op i min tilværelse, så var det dog alligevel en trist og trang sommer. Også dødens skygger faldt ind over den. Min broder Hans, nærmest mig i alder, min barndoms lille legekammerat, døde dette forår. Ved budskabet om hans død, drømte jeg, at han kom til mig for at trøste mig. Jeg klagede over, at livet var så kort, og at alting så snart skulde blegne og falme. Men han så på mig med sit lyseste, kærlige smil og sagde: »Nu glem-

mer du, Povl, at det kapitel i vort liv om Guds kærlighed, det får aldrig ende«. Jeg blev ved hans ord så glad, at — jeg vågnede.

Nu var somren jo imidlertid snart leden, med knæet var ingen forandring at mærke, hvad skulde jeg tage mig til. Overlægen sagde rent ud, at han ikke trode, det kunde hjælpe at blive dér længer; men hvor skulde jeg hen.

XXI.

En vinter i Høng.

Da fik jeg den 6. septbr. et brev, som gav mig en del at tænke på. Det var fra Jakob Harrekilde, min gymnastiklærer fra Askov. Han var nu flyttet til højskolen i Høng og skulde fra 1. novbr. 1878 være forstander dér; og nu opfordrede han mig til at komme til Høng som medhjælper ved skolen. Han havde, skrev han, sat kundgørelse om pladsen i Højskolebladet, og der havde mældt sig over tyve ansøgere og deriblandt flere brugbare; men så var han kommen til at tænke på mig fra vort samvær i Askov, og derfor skrev han og tilbød mig pladsen. Jeg skulde ingen løn have, kun frit ophold, dog vilde han gerne være mig til hjælp med, hvad han kunde. Udbyttet for mig skulde nærmest bestå i at få lov til at prøve kræfterne både med at undervise og med at fortælle for eleverne.

Trier, som jeg rådspurgte, var ikke meget stemt for den plan; han vilde have mig til Askov, hvor der nu skulde gøres et forsøg med en udvidet afdeling på den almindelige højskole; men da han skønnede, at jeg trængte til at prøve, om jeg overhovedet egnede mig til at blive lærer, før jeg i Askov rigtig tog fat på uddannelsen dertil, så gav han efter, og den 1. novbr. tog jeg med déligencen fra Kalundborg til Løve, hvorfra jeg afhentedes til Høng.

Jeg skulde bo hos Harrekilde, hvis hus lå en snes meter fra skolebygningen. I hans gæstekammer skulde jeg sove, og i hans dagligstue kunde jeg sidde med mit arbejde. Elevflokken blev kun lille, fem-seks og tyve. De bode i skolebygningen, hvor Marie og Anders Jørgensen havde dem på kost. Jeg

havde ikke et bestemt hold at undervise, men optrådte kun som medhjælper ved de andres hold.

Dette gik vel så nogenlunde.

Mest spændt var jeg dog på, hvordan det vilde være at optræde som fortæller. At holde foredrag vilde jeg ikke gærne kalde det. Tit gik det ikke på, én gang hver anden uge. Jeg begyndte med en islandsk saga; men min forberedelse var altfor tarvelig, jeg var ikke nær herre over stoffet, og det blev til ingen ting. Heldigvis havde jeg ikke selv slået det op til et stort nummer. Jeg gik ikke op på talerstolen, men sad på en bænk midt i den lille flok og lod dem, som vilde, høre på, hvad jeg havde at sige. Jeg prøvede senere et par andre æmner med lige så lidt held. Jeg havde ingen anelse om, hvad det var, der bevirkede mine nederlag, at det først og fremmest lå i min mangelfulde og famlende forberedelse. Først hen mod skolens slutning begyndte hemmeligheden at gå op for mig. Harrekilde havde en dag foreslået mig at prøve en skildring af kampen på Kongedybet d. 2. april 1801. Han havde givet mig som hovedkilde til en sådan skildring Alex. Thorsøes store illustrerede værk om disse »Danmarks hædersdage«.

Under læsningen heraf blev jeg mægtig grebet af de vældige begivenheder, enkelthederne hagede sig fast i min hukommelse; stoffet smeltede i den varme, det fremkaldte i min sjæl, og da jeg igen sad i min flok strømmede ordene varme og fuglelette over mine læber som aldrig tidligere. Tilhørerne rykkede nærmere og nærmere sammen om mig, stilheden blev som åndeløs. Denne sidste fortælletime gav mig min selvtillid tilbage, fra den stund vidste jeg, at jeg ejede ævnen til at kunne »fortælle«.

Gennem en stadig brevveksling vedligeholdt jeg forbindelsen med Trier i Vallekilde. Det var dog nærmest således, at jeg i mine breve lod ham følge med i alt, hvad jeg oplevede, mens han gav korte vejledninger og opmuntringer.

Men da det nu gjaldt planer for sommertiden, indbød han mig til i fastelavnsferien at besøge Vallekilde. Jeg fulgte indbydelsen, og fastelavns lørdag tog jeg med déligencen til Kalundborg; jeg vilde tage turen om ad overlægen på kysthospitalet. Vejret var truende og rejsen blev da også besværlig nok. Lad mig gengive indholdet af et brev, jeg derom skrev til mit hjem.

. . . . De sidste to tre mil af vejen til Kalundborg turde

kusken ikke benytte déligencen men ombyttede denne med en åben arbejdsfjedervogn; fod for fod sneglede vi os frem. Jeg, der ikke havde tilstrækkeligt rejsetøj med til en sådan tur, frøs næsten til is Om mandag morgen gik turen først til Kalundborg og derfra med toget mod Jyderup station. Det havde atter taget fat på at sne og fyge. Ved Vørslev gik toget i stå. En sneplov blev sendt til vor hjælp, og det lykkedes for os at nå frem til Jyderup med en times forsinkelse. Ved stationen viste det sig, at der var flere gæster til Vallekilde højskole, og Trier havde derfor sendt en vogn til vor befordring. Flere unge karle fulgte den med skovle til at kaste sne og på den måde bane vej for os. Vi havde den skarpe østenvind lige imod os, sneen formelig væltede ned. Omsider sad køretøjet fast, og alle — med undtagelse af mig — måtte stå af og sætte skulder under vognen for atter at få den løs. Det blev næsten aften inden vi nåde Vallekilde.

På højskolen var alt i den største travlhed, da oberst Vaupell og en anden officer var kommen dertil for at overvære en gymnastikopvisning, den, jeg således også fik lejlighed til at overvære Onsdag morgen kl. 5 tiltrådte jeg tilbagerejsen til Høng, i følge med to Høng-elever. Vejret havde atter rejst sig til en rentud frygtelig snestorm, »himmel og jord stod i ét«. Med Triers køretøj til Jyderup gik det dog nogenlunde; endnu var der ikke så megen sne; men i Jyderup erklærede diligencekusken, at han kun vilde køre i en lille åben, let vogn. Vi kom af sted; men det var kun sjældent, vi kunde færdes på den slagne landevej; bestandig måtte vi ind over markerne for at undgå de ufremkommelige steder på vejen; ved siden af os gik en trop snekastere og holdt i vognen for at den ikke skulde vælte. Andre gik forude, og med deres skovle brød de os vej gennem snedriverne. Hvergang vi kom til en by, tudede vor kusk i sit posthorn, og så måtte ny snekastere frem til vor ledsagelse, mens de før benyttede traskede hjem.

En gang ovre ved Reerslev kom vi til et sted, hvor sneen fra de foregående dage var kastet, så der stod en 6—7 alen høj snemur på bægge sider af kørebanen. Ny driver havde ophobet sig dernede i bunden på snevringen; de var dybere, end kusken havde ventet, og snart sad køretøjet fast. Hestene blev sky og begyndte at tage den i spring, snart den ene og snart den anden. Det så fælt ud; bægge hestene faldt til sidst og blev næsten helt borte i driven; alting var som i en hvirvel. Kusken

rejste sig op i vognen, pisken susede ned over de skræmte dyr, der stønnede på en måde, der snarere kunde kaldes brøl. Jeg sad som med livet i hænderne.

Omsider kom vi dog igennem; ti seletøjet var godt, kun jærnhamlen havde de trukket krum som en spændt bue. Den ene af hestene havde dog fået formeget af det. Den døde kort efter at vi var nået til diligencens stoppested Ruds-Vedby.

Den gamle kusk sagde ikke én men mange gange, at det var den værste tur, han i sin lange tjeneste havde udført.

Fra Ruds-Vedby havde vi endnu det meste af en milsvej til Høng, og nu var det allerede et stykke ud på aftenen. Hvad nu? En af mine ledsagere løb fra gård til gård i byen for at få lejet et køretøj, men ingen vilde ud i det »Herrens vejr«. Omsider fandt vi dog en vognmand, der for »god betaling« forud påtog sig hvervet, og med en ung rask og fyrig hest for en lille let og åben slæde kom vi af sted tronende på et par knipper halm.

Gennem byen gik det nu så nogenlunde og ligeledes et stykke uden for; men nu drejede vejen lidt, og her samlede sneen sig i favnehøje driver, der stadig øgedes i størrelse. I skinnet af lygten, kusken havde med, syntes de uigennemtrængelige; men, som sagt, hesten var stærk og gik lystig på. Dog, nu viste sig forude en drive, større end alle tidligere. Mine to Høng-folk sprang ud af slæden for at være ved hånden i påkommende tilfælde. I næste øjeblik var vi der; hesten forsvandt for vore øjne helt begravet i de vældige snemasser. En stund forholdt den sig ganske musestille, som om den helt havde tabt fatningen; men i næste øjeblik rejser den sig pludselig ret op på bagbenene, udstøder et »brøl« og springer til af al magt. Seletøjet fløj den om ørene i stumper og stykker, men gennem den smalle drive kom den. Slæden og jeg på bagknippet fik »bagfald«; jeg trillede ud over bagsmækken og videre indtil jeg omsider standsede farten nede foran driven på den barblæste vejbane, hvor jeg fik mig et par gode knubs. Kusken, der havde holdt godt fast i tømmen, fik i modsætning til mig »forfald«, og blev med et vældigt ryk af hesten hevet bagefter denne gennem driven over på dens modsatte side.

Det varede en stund, før vi kom så meget til hægterne, at vi kunde klare stillingen. Mens kusken fandt ind i en gård og der fik seletøjet bragt nogenlunde i stand igen, havde mine to rejsekammerater med de skovle, der var fulgt med slæden,

fået gennembrudt driven og fået sneen skaffet så meget bort, at hesten atter kunde blive spændt for og rejsen fortsættes.

Det varede dog kun kort, før det atter gik galt. I en stor drive væltede slæden to gange, og både vi og halmknipperne trillede ud mellem hverandre, mens slæden blev helt fyldt med de nedvæltende snemasser. Kusken var ingen frossenpind, han masede på, til vi hver gang atter kom i orden; men nu bestemte han, at alle med undtagelse af mig skulde stå ud af slæden og gå til fods for at gøre arbejdet så meget lettere for hesten. Den trængte sandelig også til enhver mulig lettelse; ti trods den bidende østenblæst og stærke frost stod det arme dyr i et kogende skum men stampende og prustende som af iver efter at komme videre.

Vi var nu kommen højskolen på en fjærdingvejs afstand; men her nødtes vi til at standse. Foran os til højre skimtede vi et havehegn; i læ af dette havde sneen bygget en skanse så høj, at vi end ikke stående oprejst i slæden kunde se over den. Rimeligvis strakte den sig i den højde hele havens længde fremad. At komme igennem den var umuligt. Kusken måtte nu vende om og se til, hvordan han kunde slippe hjem igen.

Og hvad skulde vi gøre. Skulde vi banke folk op og bede om nattely her så nær ved vort mål, eller skulde vi fortsætte til fods og prøve, om vi på den måde kunde overvinde disse to sidste kilometer. For mine to ledsagere var dette jo den naturligste udvej; men for mig med mit dårlige knæ var beslutningen ikke nær så let at tage.

Sneen væltede ned, som om himlens sluser var åbnet; østenstormen hylede og tudede, som om alle onde ånder var sluppet løs for at forvandle den arme jord til et vinterens og sneens Helvede. At stå stille var ikke muligt; ti kulden trængte igennem lige til skindet. Jeg frøs, så jeg næppe mindes mage dertil.

Jeg bestemte mig omsider til at følge trop videre og således forsøge på ved de andres hjælp at nå frem. Jeg fik nu en arm over nakken på hver af de to rejsekammerater og så vovede vi os ind over den vildene mark. Vi havde ikke andet at rette os efter end lysene fra de forskellige boliger langs vejen.

To gange gik vi på hovedet ned i dybe vandgrøfter, som dog heldigvis var frosne. På hænder og fødder kravlede vi op igen og drev atter på.

Men tredje gang gik det os endnu hårdere på: Allerbedst som vi gik fik vi en fornemmelse som om jorden åbnede sig og slugte os. Vi blev helt borte for hverandre dybt nede under snefladen. Vi var kommen lige ud over den stejle skrænt af en mergelgrav og havnede først nede på gravens frosne isflade. Nu blev vi noget ængstelige for flere deslige æventyr og besluttede os til at gå frem så nær inde ved vejen som

Povl Hansen
som lærer på Høng højskole, 22 år.

mulig. Nu frøs vi ikke længer, sveden drev ned ad os. Pludselig synker min venstre sidemand atter, det var som jorden havde slugt ham; men dybt nede fra hører vi ham klage sig ynkelig. Det kom for dagen, at vi på en drive var kommen over et havehegn, en tjørnehæk. Netop lige over den var karlen gået igennem og sad nu og red på den ubehagelige hæk. Vi fik ham dog atter hevet op. Lige foran os tændtes nu lys i en stue. Gardinerne var ikke rullet ned, vi kunde se ind og

se flere mennesker derinde. En af dem kendte vi, det var stedets herredsfoged. Vi forstod da, at vi over havens høje tjørnehæk var kommen ind i herredsfogdens have i Høng. Nu vidste vi, hvor vi var, slap atter ud af haven og kort efter var vi hjemme på højskolen.

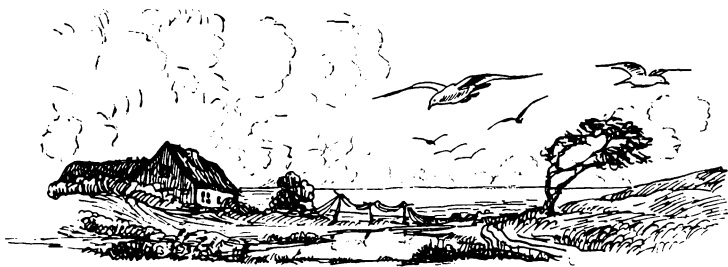
Pigerne var netop i færd med at sætte til side for at begive sig til ro for natten. De var dog straks villige til at stille den ulvehunger, der på skrækkelig vis havde begyndt at plage os. Fra om morgenen kl. 5 til nu om aftenen kl. 10 havde vi så godt som intet nydt; i 16—17 timer havde vi uafbrudt kæmpet os frem gennem uvejret, før vi endelig fik tilbagelagt den 5 mil lange vej; den værste rejse jeg nogen sinde mindes at have været ude for.

Det nærmeste udbytte af denne barske vinterrejse var for mig den bestemmelse, at jeg til april atter skulde rejse til Vallekilde.

Mit udbytte af vinteren i Høng var vel ikke særdeles stort — økonomisk mindre end ingenting; men jeg havde dog nu prøvet at undervise voksne, og det havde dog gået ret tilfredsstillende. Karlene var jeg bleven venner med; den sidste dag kom hele den lille skare og overrakte mig meget højtideligt et stort fotografi af dem selv og dertil 1ste del af N. F. S. Grundtvigs verdenshistorie i stærkt og smukt bind. Disse ting skulde jeg have til minde om dem.

»Det er i dag den sidste marts«, skriver jeg i et brev til mit hjem, »det kniber med at få taget afsked I små grupper sidder karlene endnu en gang sammen og fører hviskende samtaler; endnu en gang skal man have talt lidt med sine bedste venner, drøftet fremtidsplaner og endnu en gang få mindet dem om, at de ikke må glemme at skrive

Når jeg ser tilbage over vinteren, da synes jeg den er gået godt; jeg fortryder ikke, at jeg tog hertil. Mest udbytte har jeg vel haft af således at prøve en selvstændig virksomhed.«

XXII.

Strandmågerne.

En af de første dage i april flyttede jeg så atter mine telt-pæle til Vallekilde, hvor jeg fik et hyggeligt og vel møbleret lærerværelse at bo i. Jeg optog så mit gamle arbejde med historie og sprog. Som et ringe vederlag for mit ophold hjalp jeg Trier lidt til rette med at besvare de talrige elevindmeldelser, han daglig modtog, ligesom jeg hver aften holdt oplæsning for hans mange karle og piger.

Foruden mig opholdt der sig i april måned på højskolen de to yngre, ugifte lærere fra vinteren Povl Sams og Valdemar Bennike, desuden en norsk seminarist Martin Krokstad fra Trøndelagen (senere hen i livet øverste leder af Norges døvstumme-institution), og endelig to unge bønderkarle, der tænkte noget paa at blive friskolelærere. Den ene Søren Nørmark var Vendelbo, den anden Simon Larsen var Sjællænder. Sidstnævnte havde en tid været »famulus« (tjæner) hos biskop D. G. Monrad.

En skønne dag kommer Trier og forelægger alle os »løse fugle« en overraskende plan for sommeren. I Starreklinde — en fire fem kilometer fra højskolen og en god kilometer fra Nexeløbugtens kyst var der en lejlighed at faa hos en bonde-mand; dér kunde vi indrette et fælles sambo, mens pigeskolen forløb; ti i den tid vilde Trier ikke have alle vi unge mænd dryssende omkring ved højskolen. Ikke en gang skolens to lærere vilde han beholde. Sådanne blev om sommeren altid afløst af lærerinder.

Vi gik alle under stor munterhed ind på planen, og den

2. maj flyttede vi ned til Søren Peter i Starreklinte. Et stort rummelig fælles soveværelse tillige med to andre mindre stuer stod her til vor rådighed. I soveværelset fandtes opstillet tre store, brede dobbeltsænge, og her kunde vi så selv indrette os efter behag. Højskolens to lærere blev sængkammerater, Simon Larsen og jeg fik sængen ved siden af dem, mens de to sidste fik sængen ved vinduet.

For kost og bolig skulde vi hver betale 18 kr. månedlig.

Vi bestemte os så til at indrette det hele som et fælles skolehjem med gennemført »indbyrdes undervisning« og fast timeplan. Bennike var især ivrig herfor, som det udprægede ordensmenneske han var*). Hver morgen når vi havde spist og holdt fælles morgensang begyndte vi med at læse »islandsk«. Her var Povl Sams læreren. Men da han kort forud var bleven trolovet (med Petra Marstrand, en søster til Triers anden hustru) og nu netop købte ejendom (gården Svendsbjærg), så forsvandt han temmelig snart ud af vort lag og kom kun på kortere eller lidt længere besøg.

Dette hindrede dog ikke vor læsning; ti nu overtog Bennike undervisningen, og han stod i dygtighed ikke tilbage for sin forgænger.

Når halvanden time var gået indstillede læsningen, og »hver sørgede for sig« til kl. 10. Da mødte vi atter frem i fællestuen til en undervisning i angelsaksisk el. gammelengelsk sprog. Atter her var Bennike vor lærer. Han havde fra sit ophold i Oxford sat sig grundigt ind i sproget og dets rige litteratur. Vi gennemgik en stor mængde af Kædmøns digtning, Bjorvulfs drapa og meget andet. Under læsningen gav vor lærer os utallige værdifulde oplysninger om det gamle sprog og dens slægtskab med det danske så vel som om den rige kultur, det gemte.

Når denne sprogtime sluttede gik vi over til den såkaldte »videnskabelige samtale«. Med dette spøgefulde udtryk betegnede vi en time, hvor enhver af os kunde bringe et eller andet æmne på bane, og om dette forhandlede vi da med liv og lyst. Havde imidlertid ingen af os noget på hjerte, så forelæste Bennike os Grundtvigs »store nordiske mytologi«. Den gav os ofte stof til de bedste og rigeste forhandlinger.

*) Om Bennike henvises til mine stykker om ham i »Højskolebladet« for 1924.

Efter middagen havde flere af os travlt med på ny grundigt at gennemgå, hvad vi om formiddagen havde læst i de to sprogtimer, så vi kunde være klar til at gå videre den næste dag.

Efter kaffetid kom botaniken og alt som foråret og somren skred frem, gjordes »ekskursioner« ud i omegnen særlig langs stranden for at finde og hjemføre de forskellige planter, der kom frem. Hvorefter de under Bennikes kyndige vejledning blev bestemte ved hjælp af »Rostups flora«.

I disse udflugter kunde jeg dog ikke være deltager på grund af det dårlige knæ; men jeg benyttede da tiden til hos Martin Krokstad at tage undervisning i violinspil og — hvad der ikke mindre optog mig — i musiktheori. Hvad der hørte didhen havde hidtil for mig været en lukket verden; men nu lod den sig så småt op og skaffede mig mange indholdsrige timer. Jeg ejer endnu som

Højskolelærer Valdemar Bennike.

minde om denne interessante undervisning et helt kolegiehefte propfuldt af optegnelser fra Krokstads undervisning.

Var kammeraterne endnu ikke kommen tilbage fra udflugten, tog jeg fat på mine engelske bøger. Bennike lagde mærke til min ivrige syslen med det engelske sprog, og som den »fødte« lærer han var, kunde han ikke holde sig tilbage men tilbød, at vi skulde prøve at læse sammen. Det gjorde vi så; men det var svære ting, ting der langt overgik, hvad jeg på egen hånd havde kunnet magte. Vi gennemgik Miltons Paradis loost og Shakespeares verdenskendte dramaer. Dette blev mit første egentlige indblik i den vidunderlige, engelske skønliteraturs mest klassiske værker. Jeg oplevede her rige timer.

Når endelig skumringen nærmede sig, samlede vi alle til en slags »frit samvær« som dog havde sin særegenhed derved, at nu skulde al samtale foregå på det engelske sprog. Vi havde nemlig opfordret Bennike til også at lære os engelsk. »Ja,« sagde han, »men da skal det ikke være gennem bøger men mundtligt«. Dette gav i førstningen anledning til de kosteligste optrin; når vi skulde prøve at udtrykke os på det fremmede sprog; men lidt efter lidt opnåede vi jo større færdighed, og så gik det bedre. Dette var en fornøjelig afslutning på dagen. Kl. halv ti gik alle til ro.

Hertil kan endnu føjes, at vi havde fået lov til at benytte Triers badehus nede ved kysten. Denne tilladelse blev stærkt udnyttet af os.

Hver søndag tilbragte vi oppe på højskolen. Trier sendte vogn ned efter mig. På højskolen gik vi under navnet »Strandmågerne«.

Under opholdet her i Starreklinte fik jeg en dag brev fra daværende forstander for højskolen i Nørre-Ørslev på Falster Niels Højgård med tilbud om at blive lærer hos ham. Han skrev, at Jakob Harrekilde havde henledet hans opmærksomhed på mig som brugbar. Jeg havde dog nu andre planer for og skrev afslag. Alligevel var forespørgslen mig til stor opmuntring.

Et andet tilbud, som jeg også ved denne tid fik, trak derimod stærkere i mig: Fra den bekendte Dansker i Newcastle. Niels Bjerre, havde Bennike fået den opgave at skaffe en ung dansk højskolelærer til en aftenskole, som Bjerre havde fået i gang der i Newcastle. Aftenskolen, der hidtil kun havde givet sig af med undervisning i de sædvanlige færdighedsfag, skulde nu udvides til også at omfatte historie, især Nordens, foredraget mundtligt efter forbillede fra danske højskoler.

Denne plads opfordrede Bennike mig indtrængende til at modtage, sproget var jeg nu så vidt med, at det antagelig ikke skulde lægge mig synderlig hindringer i vejen.

Jeg havde egentlig meget stor lyst til at friste æventyret; men da det kom til stykket, savnede jeg alligevel det fornødne mod og selvtillid. Jeg sagde nej.

Nede ved kysten — ikke langt fra Triers badehus — havde en ung vestjydsk fisker Gustav Sørensen slået sig ned for at drive fiskeri fra sin store, smukke fiskerbåd, der i modsætning til de sjællandske kystfiskeres førte sejl. Gustav, der

havde været elev på højskolen indbød os ofte til kortere eller længere lystture på hans båd. Tit lå vi og krydsede frem og tilbage i Nexelø-bugten mens han gav os landkrabber undervisning i både styring og sejlføring. Flere gange sejlede vi med mindre flokke af højskoleelever over til Nexelø. Men vor bedste tur gik dog en dejlig søndagmorgen med alle os »Strandmåger« om bord ud til Sejro, et par miles afstand fra kysten. Det var den dag øens store årlig tilbagevendende festdag. Festpladsen lå helt ude ved kysten og her samledes i løbet af dagen alt, hvad der kunde krybe og gå. Et stort dansegulv var lagt, og her gik dansen lystig. Vi fornøjede os kosteligt ved at iagttage de mange gamle ejendommelige danse og folkeskikke, som her mødte os så vel som også de ejendommelige dansedragter kvinderne bar.

Hjemturen fra den vellykkede udflugt havde nær blevet drøj nok; ti det blæste op til storm, dog vindretningen var god og for mindskede sejl gik det i susende fart hjemad.

En dag i slutningen af juli kom Trier ind til mig for at tilbyde mig at komme tilbage til højskolen igen nu, når pigerne rejste til 1. august. Jeg blev meget glad ved tilbuddet og var straks villig. Den 2. august kørte min flinke vært mig tillige med vort sængetøj op til højskolen. Han havde ellers lovet, at jeg måtte blive boende der, så længe jeg kunde bruge bade.

Dog, dem havde Trier sørget for, at jeg ikke skulde gå glip ad. Jeg fik det hverv hver dag at køre til stranden med Triers børn og »møster Petra«. På den måde vedblev jeg med badene til årstiden omsider forbød det.

Jeg flyttede ind i det lærerværelse, som Povl Sams hidtil havde beboet, i det han var flyttet ind på sin nylig købte gård Svendsbjærg. Gårdens gamle bygninger havde han ladet nedrive og var nu i færd med at opføre ny. Alle de mange arbejdsfolk og håndværkere — for en stor del højskoleelever fra den foregående vinter bode og spiste på højskolen, så vi var op mod 40 personer hver dag til bords.

Trier var den høst meget ude på foredragsrejser; men når aftenen kom, samlede jeg ungdommen til sang, oplæsning, leg eller anden tidkort.

Undertiden afholdtes små fester. Til at foranstalte sådanne var skolens boghandler og fotograf Henrik Nielsen en uforlignelig hjælper. Jeg mindes således en septembraften. Bedst som jeg sad og læste højt for vor glade skare, stikker han

hovedet ind af døren og indbyder alle til »aftenfest i haven«. Da vi kom derned, hang kulørte lamper rundt omkring i træer og buske, mens et chokoladebord stod dækket i Lindelysthuset. Vi sang og morede os nu en stund; men pludselig råbte Henrik Nielsen, at nu skulde alle vi af »Strandmågerne«, der var til stede enten holde en tale eller fremsige et digt.

Fotograf Henrik Nielsen.

Martin Krokstad stod først for tur, og han valgte da at »deklamere« Terje Vigen. Da han var kommen et godt stykke hen i digtet, gik han imidlertid i stå; han kunde ikke huske mer. Derover blev der nu stor munterhed, og under denne hævdede vi andre »måger«, at når Krokstad på den måde kunde slippe fri for sin opgave, så måtte vi andre også være fri. Det hele druknede til sidst i den muntreste latter, og vi slap.

Da de kulørte lamper var brændt ud, sluttede vi i den stille septemberaften med en fuldtonende aftensang, der sikkert kunde høres langt ud over egnen. Fuldmånen havde brudt gennem skydækket og lyste os på vej op gennem den nyanlagte have.

Denne skønne muntre aften tror jeg ikke, nogen af deltagerne glemte igen.

Min kærester virksomhed i disse måneder skaffede Trier mig dog, da han bad mig om at overtage undervisningen for hans to småpiger af hans første ægteskab, Ingeborg på elleve år og Sigrid på otte. Foruden at undervise dem i de almindelige færdigheder skulde jeg fortælle danske gude- og heltesagn for dem. Trier fortalte selv bibelhistorie. Hvor var jeg optaget af denne undervisning og hvor forberedte jeg mig dertil med den mest pinlige omhu. Men det var også taknemmelige og lydhøre elever. Især mindes jeg stemningen fra Rolf Krakesagnet, som jeg udførligt fortalte efter sagaen, sammenholdt med Saksens fortælling.

Lidet anede jeg den gang, at den ene af de to livlige småpiger senere skulde blive min broders og den anden min hustru.

I førstningen af denne samme august måned var der til Vallekilde kommen en ny mand, som for resten af sit liv skulde blive bofast som lærer ved højskolen, det var styrmand Jørgen Andersen fra Hanherred. Hans mål var at oprette en afdeling for sømænd ved højskolen. De skulde da nyde godt af hans navigationsundervisning samtidig med, at de ellers var elever på højskolen*). Jørgen Andersen havde tilbragt det meste af somren ovre hos Poul la Cour i Askov for under hans ledelse at sætte sig bedre ind i sit fag og uddanne sig til sin undervisning. Denne mand nærrede en uslukkelig beundring for la Cour og kunde aldrig blive træt af at prise ham både som menneske og som lærer. Ja, således havde la Cour »trukket ham op«, at Jørgen Andersen formelig brændte efter at få begyndt at undervise i de æmner som den store lærer havde gennemgået med ham, og en dag foreslog han mig at blive hans »prøveklud«, kunde jeg ikke have lyst til af ham at lære matematik. Naturligvis slog jeg straks til, og nu begyndte en mærkelig undervisning. Lærerens ansigt strålede, hans øjne lyste, mens han fyldt af den mest levende ildhu prøvede at kalde »forståelsens glæde« frem hos mig, den han selv havde lært at kende hos la Cour.

Styrmand Jørgen Andersen.

Dette lykkedes da også fortrinligt. Lidt senere tog vi også fat på geometrien. Vi var åbenbart de to lykkeligste mennesker på jorden, sådan lyste det for os fra de sorte tal og tegn.

Forberedelsen til disse timer fyldte nu det meste af min dag; men dog blev heller ikke engelsklæsningen forsømt. Kom Bennike og jeg først rigtig i gang, var det vanskeligt at standse, der var dage, hvor vi i 6—7 timer sad lænkede til vor

*) Om denne mand se forøvrigt mit stykke i »Fra Vallekilde folkehøjskole« årg. 27, side 5 o. flg.

Shakespeare, Milton, eller hvem det nu tilfældigvis var. Også violinspillet og musikteorien hos Krokstad lod jeg vederfare al ret, så jeg havde min tid vældig optaget og følte mig — nærmest som følge deraf — meget lykkelig.

Heller ingensinde før havde jeg befundet mig så vel i Vallekilde som i denne eftersommer. Alle vi mange unge mennesker havde det særdeles fornøjeligt med hverandre; men det allerbedste for mig var dog, at jeg efterhånden følte mig som optaget i den Trier-ske familie næsten som et Medlem af samme. Dette forstod jeg til gavns at skatte, netop fordi jeg i de foregående år mest havde følt mig som den hjemløse fugl, »der flyver på vildene hede«.

XXIII.

På den udvidede folkehøjskole.

Men nu måtte jeg til Askov.

Allerede tidligere på somren havde jeg efter samråd med Trier indmeldt mig som elev til den »udvidede højskole«, som nu til den kommende vinter helt skulde afløse den »almindelige« højskole efter de forsøg, der den foregående vinter havde været gjort med bægge slags elever.

Den 6. oktbr. skulde vi møde på skolen. Jeg havde benyttet rejsen gennem Fyn til et par gode dages ophold i mit barndomshjem; men nu gik det videre vesterpå.

Hvad, der betog mig stærkest på denne rejse, var det store antal gamle højskolekammerater og andre kendinge, vi efterhånden fik med i toget. I Odense traf jeg Hans Jørgen Nielsen fra Ferritslev — senere mangeårig højskolelærer og landstingsmand; i Strib fik jeg øje på Albreht Albrektsen — senere friskolelærer og forstander for højskolen i Hjørnlunde; i Fredericia kom friskolelæreren fra Vinlinge Karl Jessen og således fremdeles; næsten ved hver station mødte gamle kammerater frem, snart fra vinteren i Askov og snart fra de to Vallekilde-vintre. Også Hans Stampe traf jeg, min gamle trofaste sængkammerat fra første Askov-vinter. Vi blev hurtig enige om atter denne gang at dele sæng sammen. Endnu den gang var der »dobbeltsænge« over alt.

Vi fik et tre-mands-værelse ovre i det gamle »Fengers hus«. Tredje mand blev Frands Frandsen, en ung mand fra Ousted ved Lejre.

Hans Stampe og jeg følte os bægge meget glade ved ud-

sigten til fornyet højskolesamliv. Meget var forandret i de 4—5 år, siden vi rejste derfra. Alt tydede på liv og udvikling. I stedet for den gamle brøstfældige søndre skolefløj var der nu opført en ny anseelig med skolestuer for neden og elevkamre foroven og endnu større forandringer stod for.

Flere af de yngre lærere ved højskolen var forsvunden, siden mit forrige ophold der, men L. Schrøder og H. Nutzhorn så vel som juristen Anders Pedersen mødte mig igen. De kunde alle kende mig og bød mig alle hjærtelig velkommen. Deres lærerpersonligheder kendte jeg straks igen, og deres æmner var jo også væsentligt de samme. Schrøders hentede fra »menneskeslægten levnedsløb« og Nutzhorns fra det danske folks. Da det udvidede højskole-ophold var bestemt til at skulle strække sig over to vintre, hver på 7 måneder kunde der dog blive tid til at fordybe sig i mange enkeltheder, som den korte tid ikke før tillod. Af Nutzhorns foredrag skaffede behandlingen af det 17. hundredårs slutning og det 18. hundredårs første halvdel mig den største glæde. Det står endnu for mig som en mønsterskildring, båret frem af talerens rige lune og indgående kendskab til det nævnte tidsrum.

Blandt Schrøders foredrag savnede jeg smerteligt de mytologiske; disse havde i min første elevvinter for mig sat alt andet i skygge, og stærkt havde jeg glædet mig til den fortsættelse deraf, som imidlertid nu udeblev. Denne gang blev det hans foredrag over tysk åndshistorie, der for mig fik mest værdi. Først Luther og hans indsats — senere og endnu bedre den indgående skildring af den tyske guldalders storskikkelser på både tænknings- og digtningens område omkring overgangen til det 19. hundredår. Disse skildringer blev for mig Schrøders bedste bidrag til min »udvidede« højskoletid.

Men det for mig absolut ny og næsten overvældende mødte mig denne gang i skikkelse af højskolens ny lærer, den unge, mærkelige videnskabsmand Poul la Cour.

Mindst havde jeg på forhånd tænkt at give mig synderligt af med hans fag matematik og fysik; de stod for mange af os til en begyndelse som andenrangs-fag; men her måtte vi hurtig forandre mening. Og dette skyldtes sandelig ikke æmnerne men den vidunderlige lærerpersonlighed, som bar dem frem. Dertil kom, at fagene ikke blev gennemgået på sædvanlig »systematisk« måde, hvor videnskabsmanden har ordnet stoffet således, at elevens tanke lettest kan tilegne sig det.

Nej, la Cour vilde prøve at følge Grundtvigs fingerpeg og vistnok på Schrøders tilskyndelse tage æmnet »historisk«.

Han tog her sit udgangspunkt i Gud Herrens ord til mennesket: Du skal gøre dig jorden underdanig; og »jorden« var her for la Cour hele den skabte naturens verden. Denne er det altså menneskets bestemmelse en gang at vinde herredømmet over. Men dette herredømme når mennesket kun ved ydmygt at efterspore og gøre sig kendt med de »love«, der råder i denne skabte natur. Først i kraft af kendskabet til dem og ved derpå at rette sig efter dem kan mennesket nå frem til sin herskertrone.

La Cours forsøg på at give os matematik- og fysikundervisningen »historisk« vil da sige, at han lod os sammen med menneskeslægten gøre skridt efter skridt frem ad den hindringens og kampens vej, hvorad matematiske sætninger og de fysiske love efterhånden blev opdaget og oplevet, for så vidt det gjaldt de to nævnte fag.

Vi vandrede med Hinduer og Grækere rundt i urtågen; vi stod ved siden af Thales, Pythagoras og Archimedes, når det for dem lysnede i tågen, og en »sætning« opdagedes og formides; vi sad med vor store landsmand Tyge Brahe i natte-tågen om Uranienborg, udspejdende stjernernes baner, mens timerne skred.

Og vi førtes videre ad den samme erkendelsens vej til forståelsens glæde ved at følge de næste store vejbrydere Galilæi, Kopernikus og Newton, Heuken, Faraday og H. C. Ørsted — og hvad de nu alle hed. Hos dem alle mødte vi med la Cour som vejleder det samme: kampen for at føre menneskeslægten frem til løsningen af ny gåder, opdagelsen af ny sætninger og ny love. Kort sagt fremskridtets vej mod herskertronen.

Undertiden sad vi åndeløse og iagttog denne stormændenes kamp for at få døren lukket op ind til disse ny verdner.

Poul la Cour,
lærer ved Askov højskole.

Vi anede med Kopernikus og H. C. Ørsted, at der måtte være »noget« derinde bag tågen, men vilde det lykkes at nå frem, at få døren lukket op til den ny forståelse.

Lykkes dette, da oplever også vi, de senere tiders børn, noget af selve den første »forståelsens glæde«.

Især mindes jeg her la Cours skildring af Isaak Newton. Da taleren her kom til den gamle overlevering om æblet, der faldt og vakte Newtons dæmrende forståelse af den store naturlov, da var der i foredragssalen anelsens mest lydhøre spænding; la Cours stemme skælvede, hans øjne lyste, og så — vristede Newton døren op til den ny erkendelsens verden, og vore øjne så undrende derind.

Vi havde oplevet »opdagelsen«.

Det var som tilværelsens grænser til alle sider veg for os, fra jordklodens indre ja fra havets dybeste bund veg de ud imod uendelighedens fjærneste afgrunde, ud imod den yderste stjerne, som kæmpekikkerten kunde fange; derud hvor mennesketanken til sidst standser, svimmel over sin egen dristighed.

Men underlig nok, samtidig med at »den skabte verden«, »tingenes verden« blev så vældig, så mangfoldig og stor, samtidig med at dens »herlighed« afsløredes for vort opladte øje, så gjorde vi under la Cours førerskab en anden opdagelse: Denne verden havde sine bestemte grænser; gang efter gang førte vor leder os ud i grænseegnene. Den ene grænsepæl efter den anden gled forbi vort øje. La Cour pegede stille på disse grænsepæle og lærte os at tyde indskrifterne derpå.

Vi så, at hver indskrift sluttede med et spørgsmålstegn: Hvad er stoffet? hvad er kraft? tid, rum? o. s. v. Eller: Hvad er mennesket, hvor kommer vi fra, hvor går vi hen, hvad er meningen med vor tilværelse? Eller atter: Hvad er synd, hvad er lykke? Er der en Gud til? o. s. v., o. s. v.

Her stod tanken stille, og videnskaben tav.

Ja, stort og herligt var til visse det rige, hvor tanken og dens berømmelige datter videnskaben førte spiret; men det var altså ikke u b e g r æ n s e t.

Og hvor sælsomt! Den tingenes verden, der nys forekom os så stor, næsten uendelig, den trak sig nu sammen, snævredes ind. På alle punkter standsedes vi af disse grænsepæle. Vi var som i en kugleskal, hvor der var stænget på alle leder og kanter.

Beständig hed det: Hertil og ikke videre, når vi giver os

den sande, ædru videnskab i vold og ikke kører løbsk med spekulationernes og hypotesernes kulrede forspand.

For mig fik dette sidste lige så stor ja måske større betydning end det førstotalte, hans forsøg på at lukke dørene op til videns verden.

Men allerbedst var det dog alligevel at følge denne milde og ydmyge men dog så myndige mand, når han ud fra sin dybe kristentro viste os, hvordan de grænser, der spærrer for menneskelig viden alligevel var sprængte, ikke inden fra men uden fra i det, vi kalder åbenbaringen ved Jesus Kristus.

Dette varme, levende vidnesbyrd om åbenbaringens sandhed blev ikke det, vi unge søgende, måske tvivlende mennesker kom til at sætte mindst pris på.

Ikke så sjældent var vi en flok inde at besøge la Cour, og det var let at få en frugtbar samtale i gang. Ved en sådan lejlighed førtes vi ind på en drøftelse af »det overnaturlige«. Lige fra tidlig barndom havde jeg været plaget af usikkerhed overfor spørgsmålet: varsler, spøgelse o. s. v. Her hjalp la Cour mig ud af usikkerheden ved at slå fast, at vort legemlige øje og øre kun var skabt til at opfatte indtryk fra den fysiske verden. At se et spøgelse vilde altså være ensbetydende med at opleve et under; men et sådan vilde næppe opleves for så billigt køb, som de gamle koner vilde bilde os ind.

Mest var det jo dog spørgsmål om videnskabens arbejde og resultater, der her kom på bane.

Undertiden var vi også en flok ovre hos den milde og muntre Nutzhorn. Her drejede samtalerne sig helst om spørgsmål fra Danmarks-historien. Vi vordende historiefortællere næsten tiggede og bad Nutzhorn om at skrive os en fædrelandshistorie til vort brug; men det afviste han bestandig. »Det er med mig som med Hans Gram«, kunde han således sige, »jeg kan samle ind; men jeg kan ikke skrive derom«.

Han havde kort forud fortalt om, hvorledes professor Hans Gram, denne sin samtids mest vidende historiker aldrig fik nedskreven noget af sin uhyre viden.

Allermest holdt vi af at få Nutzhorn til at synge og spille for os; dertil var han villig nok; især var det dejligt at høre ham synge sine egne melodier til egen ledsagelse på klaveret.

Schröder gæstede jeg kun enkelte gange og da altid alene.

Han sad da i sit arbejdsværelse omgivet på alle sider af store bogfyldte reoler. Ved sådanne lejligheder gav den ellers fåmælte mand sig dog god tid til at drøfte, hvad man havde på hjerte. Han lagde vægt på, at vi var flittige; han rådede mig til at finde et eller andet område, hvor jeg kunde dukke så dybt ned, at jeg kunde føle: på dette område ved jeg bedre besked end noget andet menneske. Dette vilde bringe én selv-tillid og fast grund under fødderne.

Jeg var meget glad ved de få gange jeg var inde at tale med ham.

Også de landskendte højskolemænd fra Testrup lærte jeg her at kende, idet de skiftedes til at komme ned til Askov og dér tale for os. Den såre veltalende og ildfulde forstander Jens Nørregård holdt foredrag for os om det gamle Hellas storskikkelser i digtningens verden især de tre dramatikere Æskylos, Sofokles og Euripides. Foredragene ledsagede han med mesterlige oplæsninger af de omhandlede forfatters værker i oversættelse.

J. Nørregård
og Anna Fabritius de Tengnagel.

Ved hans ophold i Askov næste år kom turen til Dante og hans »guddommelige komedie« og Shakespeares dramaer. Også her fulgtes foredrag og oplæsning hånd i hånd.

Christoffer Bågø kunde i veltalenhed ikke måle sig med Nørregård; men i alt, hvad den mand sagde, var der en egen bunden varme, som gjorde tilhørerne så inderlig godt. Han talte til os om den historiske grænse mellem Danmark og Tyskland. Æmnet var dog ikke ukendt for mig, idet jeg grundig havde gennemgået hvad A. D. Jørgensen i »den nordiske kirke« havde opredet. Og det var netop dette, Bågø lagde til grund for sin fremstilling.

Da han kom anden gang, mødte hans æmne mig derimod med hele nyhedens interesse. Det var de gamle danske domkirkers arkitektur og kunstneriske udsmykning. Glanspunktet var skildringen af den nære Ribe domkirke.

Bægge de to gode Testrupmænd var således også med at udvide grænserne for min åndelige synskreds.

Mellem denne første vinters lærlinge på det udvidede skolehold i Askov var der et forunderlig stærkt og brusende samliv eller åndeligt fællesskab. Jeg havde hidtil aldrig nogen tidligere højskolevinter oplevet noget lignende. Denne udvidede undervisning havde i flere år været på trapperne; mange i flokken havde ventet på virkeliggørelsen heraf i adskillige år, hvorfor der da også var forholdsvis mange ældre og højt-udviklede karle i skaren.

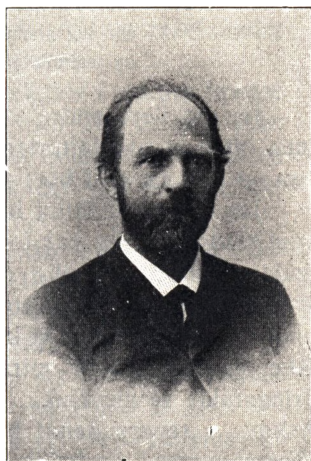
Mellem foredragene om formiddagen var der sædvanligvis tyve minutters eller en halv times ophold; i den tid rykkede vi ofte i godt vejr ud på gårdspladsen, og her flokkedes man da i større eller mindre klynger for at drøfte — kritisere eller udtale sin beundring for og glæde over, hvad man nys havde hørt. Ofte gik det da varmt til, og da kunde hele flokken samle sig og tage nogle ordentlige basketag. Og når da den næste lærer ringede os ind, kunde det knibe hårdt med at få munddysten indstillet og skaffet den ro i sindet, hvormed den næste taler helst skulde mødes.

Disse varme uforberedte ordskifter hører hjemme blandt mine bedste minder fra denne vinter.

Senere fik vi også velordnede »diskussioner« eller forhandlingsmøder, hvor sindet, når vi gik ind i salen, var fyldt med den største spænding.

Nogen egentlig diskussionsmand har jeg aldrig været, og det var kun sjældent, jeg personlig deltog i forhandlingerne — kun en enkelt gang, da kampen stod om de frie skoler, kom jeg for alvor med ind i den værste brænding som forsvarende for denne frie skoles liv og gerning.

Også et blad fik vi i gang; men det fik langt fra den betydning, som de mundtlige forhandlinger. To gange blev jeg valgt til stillingen som redaktør, men bægge gange undslod jeg mig, da jeg syntes, det vilde tage mig altfor megen kostbar tid.

Christoffer Bågo.

En stor del af bladets indhold bestod af smådigte. Det vrimlede selvfølgelig med unge poeter. Langt den bedste og mest lovende var — forekom det mig den gang — den senere som forfatter kendte Vilhelm Olsen fra Asnæs i Odsherred. Han var en lyrisk begavelse men havde svært ved at holde sig klar af en vis overvældende påvirkning af J. P. Jakobsen.

Vilh. Olsen var en fattigmandssøn, som Trier i Vallekilde havde hjulpet i gang. Vi havde været elever sammen på højskolen dér. Ved afrejsen fra Vallekilde skrev han en smuk afskedssang, hvis første vers lød:

»Vallekilde« toner i mit hjerte,
som om navnet havde himmelsk klang;
dér jeg glemte al min bitre smerte
og istemte glad min ungdomssang.«

Jeg og flere andre ventede os den gang meget af ham; men efter et par løfterige fremstød i litteraturens verden gav han op, tav og gled bort — også ud af min synskreds.

Jeg var også flittig bidragsyder til den skønlitterære del af vort blad; men jeg var for undselig til at turde sætte mit navn under men tog rigelig oprejsning ved at bruge det stolte mærke: »Brage hin yngre«, hvad der gav andre anledning til både i prosa og poesi at kaste sig over den frække person, der ikke bluedes ved at optræde under et så hovmodigt og fordringsfuldt navneskjul. Især var den lille Ole Lavridsen i Askov — senere kendt for sin overgang til catholicismen — ubarmhjærtig i sin kritik af dette mærke.

Mellem mine småpoesier som her fik afløb skal jeg blot fremdrage mit lille hyldestdigt til Vilhelm Olsen.

Det lød således:

Til den unge digter Vilhelm Olsen!
»Jeg studsed og lytted, da første gang
jeg hørte din harpe klinge;
det var, som jeg hørte min ungdomssang
vel dunkel men mægtig fra strengene klang
og vugge på rytmernes vinge.

Om ungdommens længsel og fremtidens syn
de dæmpede toner taler;
de ligner ej knitrende torden med lyn
men høstvindens viften i løvskovens bryn,
når solen bag bølgerne daler.

Du higende yngling! hold synerne fast,
lad blikket ej sløves i tiden;
lad længslernes flytflugle aldrig få rast
men fremad kun fremad med ungdommens hast
ved målet er hvile siden.

Med tak jeg min hånd dig da rækker nu
fra tonernes evige riger;
vi skilles atter, far med Gud!
han skænke dig kraften, som holder ud
til målet, hvorefter du higer.

Ingen opdagede nogen sinde, hvem »Brage hin yngre« var, da jeg standhaftig holdt tand for tunge. Nu er selvfølgelig spændingen desangående forlængst bortvejret.

Den store lærlingeflok delte sig naturligvis i mindre kredse alt efter interesser og fremtidsplaner; men det er mig ikke muligt nu efter de mange års forløb at holde de to vintres grupper ude fra hinanden*), måske blander jeg dem en del sammen i det følgende.

Der var således en literær kreds, som jeg havde en del berøring med. I den dannede Vilhelm Olsen midtpunkt. Dog var også den senere kendte jydsk hjemstavnsdigter Bertel Elmgård her en fremtrædende person. Han var dog noget af en énspændernatur, meget kundskabsrig og literært udviklet. Han og jeg tog manganen en tårn sammen på grund af hans beundring og sværmeri for naturalismen og »gennembrudsmændene« og deres livsanskuelse. Denne højtbegavede unge mand var desværre svagelig og døde i en tidlig alder.

Også den senere fynske folkelivsskildrer Martin Skovbo og — men dog vist først den næste vinter — den noget ældre og mere modne forfatter Jens Skytte.

I denne literære kreds lærte jeg først rigtig halvfjærdsernes mænd og deres værker at kende. Vilh. Olsen var utrættelig i at holde os for øje J. P. Jakobsens »sprogmusik«, som jeg og andre dog fandt, han langt overvurderede.

Navnlig mindes jeg, hvor bølgerne gik højt — vist nok den anden Askovvinter — under den heftige »sangerkrig« mellem Kålund — fra hans romantiske standpunkt — og Schandorph og Drachmann fra deres realistiske. Pinlig opsigst gjorde

*) Jeg kom nemlig også til Askov den påfølgende vinter.

det, da Vilh. Olsen mødte op med Hermann Bangs »Håbløse slægter«, der af politiet var bleven inddraget. Også her delte man sig i romantikere og realister; og i de fygende forhandlinger vankede der ofte »råt for usødet«.

Det var også i denne kreds, jeg første gang mødte navnene Darwin og darwinismen. Det var Karl Jørgensen, der førte den ny — og endnu for de fleste af os — temmelig ukendte livsanskuelse frem. Karl Jørgensen var, om jeg husker ret, en yngre broder til Højskolebladets redaktør Konrad J. Han havde fået fat på Darwins bog om arternes oprindelse, og den gennemarbejdede han med en beundringsværdig grundighed. Ved sin bordplads ovre i den søndre skolestue sad han timer og dage som lænket til denne bog og mulig andre af Darwins skrifter, som, så vidt vi andre kunde skønne, fuldstændig bjærgtog ham. Han kæmpede for os at skønne en dyb, alvorlig kamp for at komme til klarhed og finde sit standpunkt. Angreb nogen ham eller darwinismen, tog han kampen op for den med overlegen dygtighed og en indsigt, der hurtig bragte modstanderen til tavshed. Mangen en kamp stod her om udviklingslæren. Jeg lyttede dertil som den, der endnu var som en fremmed overfor alle disse ny og pågående tanker.

Vi var senere nogle, der bad la Cour om at tage hele dette indviklede spørgsmål op til belysning. Han efterkom vort ønske og søgte navnlig at vise os forskellen mellem, hvad den store, ærlige og geniale videnskabsmand Darwin havde iagttaget og lært, og hvad der på grundlag heraf var af tyske filosoffer bleven udformet som en hel livsanskuelse med forsøg på herudfra at løse livsgåden.

La Cour trættedes aldrig af bestandig at påvise forskellen mellem, hvad videnskaben véd og kan bevise, og hvad spekulationen kan finde på at opføre af korthuse og luftslotte på denne grundvold.

En anden elevkreds samlede sig om politiske interesser og dyrkede især samfundsspørgsmål. Man kan vist uden at gå andre for nær sige, at Sallingboen Jens Peter Dalsgård her må regnes for centrumsfigur. Også han bode i »Fengers hus«. Døren til hans og fætterens Jens Mortensens værelse var på samme gang og lige over for døren til vort.

De to fætttere var lidt vanskelige at komme i nærmere kendskab til; de havde aldrig nogen tid at spille, og navnlig

gjorde Dalsgård indtryk af at være yderst flittig. Vi blev dog efterhånden rigtig godt kendt, og jeg opdagede snart, at de skolefag Dalsgård havde mest sans for, var samfundslære og lovkundskab. Her var han hjemme som få af skolens elever, og i »samtaletimerne« om disse æmner gjorde han sig stærkt gældende om end på en egen stille og bramfri måde, så han aldrig stødte andre ved sin overlegenhed. Hans klare tanke og store skarpsindighed drev ham snart frem blandt de første også i matematiktimerne, hvor han en og anden gang kunde true med at støde fra tronen matematikernes anerkendte førstemand Samsingen Jens Johansen, senere højskolelærer på Island og derefter lærer på Ladelund landbrugsskole. Nå, at støde denne mand fra tronen var naturligvis umuligt. Jens Johansen fik lov til at bevare sin herskerstav i fred. Ham var det for hver og én — også for Dalsgård — halsløs gerning at træde i kreds med på det matematiske område.

Dalsgård mødte vel forberedt til den udvidede højskole; han havde en vinter før været på Gedved og en anden på Skovgård højskole inde ved København. Alt tydede på, at han forberedte sig med den største omhu til en gang at optage en gerning i det offentliges tjeneste. Men selv ytrede han sig aldrig derom. Dog, drejede samtalen sig ind på politik, kom der stærkt liv i Dalsgårds ellers så rolige ansigt. Han lagde ikke skjul på, at han hørte til den del blandt venstre, som især så sin fører i Frede Boisen. Men egentlig »agitation« yndede han aldrig her.

Hvor var det morsomt i la Cours hjem at høre ham og Dalsgård bægge på ridderligste måde drøfte vore politiske forhold. Da tav gærne alle vi andre og lyttede til.

Jeg kom efterhånden til at holde meget af den rolige, ridderlige Dalsgård.

Til denne kreds hørte også Mads Pedersen senere Lille Vejlegård ved Tåstrup, Sallingboen Niels Tang, måske Niels Pedersen fra Krogsager m. fl. Uroen i vore politiske drøftelser var dog frem for nogen anden den unge Jens Peder Sundbo senere højskolelærer, redaktør og socialdemokratisk rigsdagsmand. Han var fyr og flamme; han og jeg fik os mangan en lystig samtale, da vi sad nær hinanden ved spisebordet; men højest gik dog bølgerne, når han og Dalsgård fældede lanserne mod hinanden. Sundbos angreb var rytterichock; mens Dalsgård lod sit svære artilleri spille. Jeg overværede med

stor interesse de to varmhjertede modstanderes træfninger; men jeg har dog på følelsen, at de ikke indtraf synderlig hyppigt.

Som en tredje udpræget kreds eller gruppe blandt lærlingene kunde jeg nævne dem, som samledes under den fri børne- og ungdomsskoles banner. Og her følte jeg mig vist egentlig mest hjemme. Jeg tror, at midterfiguren i denne kreds var den unge begavede og stærkt personlig prægede fynske gårdmandssøn Jens Johansen fra Rynkeby. Han var elev fra højskolen i Vejstrup og derfra ven med Grønvald Nielsen senere forstander for Vestbirk højskole. Hele Jens Johansens høje lyse skikkelse og det præg, der var over den, syntes at røbe den fødte fører. Han optrådte overalt med en så ægte åndens myndighed, at kammeraterne glad og gærne bøjede sig ind under den. Han virkede senere som højskolelærer en tid i Mellerup men en stærkt udviklet tuberkulose lagde denne så lovende unge mand i en meget tidlig grav.

Jens Johansen var selvskreven taler ved skolens forhandlingsmøder, og mellem timerne så man ham altid omringet af en skare forhandlende.

Til denne gruppe må vel også nærmest henregnes mænd som vor muntre og vennesele gymnastiklærer, ovennævnte Grønvald Nielsen, og endvidere Hans Jørgen Nielsen fra Ferritslev, Jesper Jensen Korsholm senere højskolelærer og kommunelærer på Frederiksberg, Johannes Bennike mangeårig redaktør i Argentina, Hans Stampe, Kristian Skovrup friskolelærer i Ryslinge, Marius Nielsen, direktør i Mellerup, og de to Sønderjyder Peder Andresen, senere i Ryslinge og forstander for Vinding højskole og Chr. Hybschmann senere agent; men mest føling havde jeg dog med dem, Trier havde talt eller brændt kærligheden til den fri skole ind i sjælen på. Vi forstod på forhånd hinanden. Her var Albrekt Albrektsen senere forstander for Hjørnlunde højskole, Karl Jessen, Peder Hansen (lille blå Peder) m. fl.

Det var en sand fryd med disse herlige ungersvende at drøfte mål og vej ind mod en frydefuld fremtid i den fri skoles tjeneste, hvortil vi følte os kaldede. Med tanken herpå mindedes jeg ofte Schrøders tidligere foredrag om Hading-sagnet, hvor stor betydning han tillagde det træk, at Odin skaffede Hading i dennes ungdom »kæmpefølge«, førte ham sammen med Liser og andre unge, der som Hading havde

været Odins lærlinge. Ja, under Odins — åndens — vejledning var også vi her i Askov kommen sammen i »kæmpefølge«, bragt i vennelag sammen med andre unge under samme gode ånds påvirkning og tilskyndelse.

Endnu en kreds eller elevgruppe skal jeg dvæle lidt nærmere ved. Jeg tænker her på de dansk-amerikanske præstelærlinge. Af dem var der mange. Ældst var vel Peder Kølhede, vist op mod de fyrre. Han var en hel karl, stor af skikkelse og med megen myndighed. På grund af hans højere alder og store flid, så vi dog ikke meget til ham i vort daglige skoleliv. Så vidt jeg ved, fortsætter han endnu trods sin meget høje alder sin præstegerning og beklæder endnu stillingen som den danske kirkes ordinator i U. S. A.

Et par andre, ældre, stiltfærdige mænd var Kristen Svenningsen og Kristian Anker. Svenningsen er forlængst død. Anker kendte jeg mere til; han fornøjede os ofte med sit smukke violinspil, ligesom han også en og anden gang komponerede melodier til kendte sange. Jeg indøvede flere af dem med mine senere elever. Til Anker sluttede sig især min gamle Vallekilde-kammerat Peder Hansen, der i Askov forlod Arbejdet i den danske friskole for også at blive præst i Amerika. Disse to gik senere over i den »forenede kirke«, hvad der vakte en del undren iblandt os deres gamle venner.

I denne flok traf man også den dygtige unge Sønderjyde Martin Holst, der senere i Amerika skabte sig et smukt navn som redaktør af det udbredte danske blad »Danevirke«. Et par gange i de senere år har jeg haft den glæde at have hans børn til gæst under deres besøg i Danmark, hvor de har glædet mange med deres herlige sang.

Men mest ejendommelige for os andre elever var dog måske nok selve Dansk-amerikanerne, navnlig H. C. Strandskov, Bodholdt og Schantz Hansen. De to førstnævnte blev præster, den sidste læge derovre blandt vore udvandrede landsmænd. Deres udvikling havde foregået ad andre veje end vor; deres viden om amerikanske og danske forhold adskilte sig ligeledes stærkt fra vor. Tit forargedes eller lo de over vort ukendskab med forholdene i Amerika; men lige så ofte kunde vi naturligvis gøre gengæld, når det gjaldt Danmark, som da en af dem en dag spurgte Schrøder, om ikke Vilhelm Birkedal nu for tiden regnedes for Danmarks største nulevende digter.

Ja, her var rig og frugtbar lejlighed til gensidig oplysning og forklaring.

Der vilde have bleven et slemt tomt rum i vor Askovvinter, om ikke denne gruppe havde været.

Og så havde vi jo vore fem seks Nordmænd, blandt hvilke senere stortingsmand Lasse Trædal fra Sogn. Men lærer Olaf Ingolfsrud fra Hitterdal forekom mig her langt den betydeligste, ja i et brev til mit hjem kalder jeg ham hele skolens betydeligste elev. Vist er det, han satte sit stærke præg på hele vor flok, altid rede til at møde frem, hvor det gik varmt til men dog sådan, at han trods al sin dirrende voldsomhed vist var afholdt af alle; og hvor morede vi os ved at se ham danse »Halling«, så det »ljomede« i øvelseshuset.

Også den meget ejendommelige Islænder Gudmundur Hjaltesen kom jeg på nært hold, hvad der ellers ikke var så helt let, da han levede forunderlig verdensfjærn i en fordybelse i det gamle Islands helte- og sagatid, der syntes at holde ham helt uden for nutiden. Med høj sort hat på hovedet, med en rød ulden krave, store lufvanter, hvide uldsokker smøget op uden om benklæderne vandrede han op ad Kolding gade for at holde foredrag for de gode Koldingensere.

Af denne koldingtur gik der storlig ry blandt Askovkammeraterne; men det tog Islænderen sig kun lidt af. Han kaldte os aldrig ved vort ærlige døbenavn men anvendte altid et eller andet islandsk høvdingenavn, som, han syntes, passede for vedkommende. En kaldte han således Jökul en anden Skarphedin o. s. v. Man lo, og en tid gik det nu med ved alle lejligheder at fyre løs på hinanden med gamle islandske navne. Herover morede Gudmundur sig kongeligt og tog med største sindsro mod alle dem, vi kunde finde på at dænge ham med.

Han blev senere en skattet foredragsholder både i Island, Norge og Danmark. Hans æmne var som oftest Islands storhedstid. Gudmundur begyndte Islands første folkehøjskole men kunde ikke holde den i gang.

I rækken af de gode kendinge og venner fra hine dage toner da også Vestjyden Poul Bjerges ejendommelige skikkelse frem med det røde krusede hår og dito fuldskæg. Han og hans vestjydske ven, Knud Jensen, kæmpen i elevskaren, var de muntreste blandt de muntre. Den velhavende Knud Jensen var ikke bange for lejlighedsvis at gøre gilde på sit store veludstyrede enkeltmandsværelse. Det var en lyst og noget af en

ære her at være blandt de indbudne. Her var ingen Smalhans til huse. Poul hjalp ham vist med værtskabet, og sikkert er det, at de uden nogen usund stimulans forstod at skabe fest.

Poul Bjerger var også blandt de mange, der tænkte sig en fremtid i højskolens tjeneste; måske Knud Jensen den gang gjorde det samme. Han blev senere mest kendt som medlem af det kirkelige udvalg. Den livsglade, muntre Poul Bjerger er et af de hjælpsomste mennesker, jeg nogen sinde har mødt på min livsvej, og gik vist allerede den gang Schrøder til hånd både ved én og anden lejlighed; han blev da også efterhånden uundværlig i Askov, hvor han omsider fandt sit særlige kongerige som hersker over de tusinder af bøger i den mægtige bogsamling.

Men alt dette lå den gang gemt i fremtidens skød.

Ved spisebordet havde både Poul og jeg bægge plads i nærheden af Schrøder — i hvert fald den ene af mine to skolevintre, og vi vekslede da stundom gammensord over borde. Dette må Schrøder vel have lagt mærke til, for pludselig en dag henvender han sig højlydt til mig med det spørgsmål: »Nå Povl Hansen, når De nu en gang skal have Dem en højskole, vil De så have Poul Bjerger med som anden mand i arbejdet?«

Jeg blev meget betuttet og svarede temmelig forvirret, at derom havde jeg ikke endnu taget nogen endelig bestemmelse. Schrøder lo højt af min forvirring, truede med fingeren, idet han sendte mig slutningssalutten: »Ja, den Povl Hansen! er det ikke det, jeg siger, han er som de store diplomater, der forstår at bruge ordet til at skjule sine tanker med.«

Min protest herimod druknede naturligvis i en mægtig lattersalve bordet rundt.

Men en halv snes år senere kom Poul Bjerger og jeg alligevel i frugtbart og glædeligt samarbejde, da han opfordrede mig til ud fra mine datidige historiske arkivstudier i København at sende ham afhandlinger til hans store og såre værdifulde arbejde som samler og udgiver af »Dansk kulturhistorie«. Men dér var det rigtignok ham, der var »forstanderen« og mig, der var »anden mand«.

Det skal siges: Jeg befandt mig godt under hans forstanderskab.

Men midt under dette livfyldte, kammeratlige samvær i det store sambo på skolen var der en ting, som voldte mig

mange tunge timer. Det var mit syge knæ, der slet ikke lod til at ville komme i orden igen. Så snart jeg blot uden for stuerne skulde gå min korte, daglige spadseretur, måtte jeg tage krykkerne til hjælp. Mest savnede jeg det herlige, ungdomsfriske samvær i øvelseshuset, hvor Grønvald Nielsen livfuldt førte komandostaven, og hvor la Cour hver øvelsestid var på pletten som menig deltager.

Af gammel erfaring vidste jeg, at intet steds på en højskole kommer kammeratskabsfølelsen til en sådan blomstring som netop her, hvor alle er lige overfor kommando og øvelser. Ja, hvor savnede jeg gymnastikken både af nævnte grund så vel som også for den sindets friskhed og det legemlige velbefindende, som altid er dens trofaste følgesvend. Jeg følte mig tit som lukket ude fra de unges lag, som »en fattig fange«, der sad bag lås og slå.

Kun en eneste gang i de to vinterhalvår oplevede jeg et øjeblik, hvori det var, »som gittermuren den bristede«. Her var efter nyår 1880 et kursus for delingsførere fra amtet. En militær gymnastiklærer fra Fredericia var deres lærer. Ved afslutningen af kursustiden skulde der være en fælles kaptjyngnastik mellem disse kursusfolk og skolens elever. Man var meget spændt på, hvem der vilde gå af med sejren.

Rimeligvis ved denne lejlighed — eller måske dog også ved en generalprøve dagen forud — stod en af kursusedtagerne frem og indbød skolekarlene til kontra i hugning. Flere af disse trådte frem, men delingsføreren, der netop nu havde gennemgået sit kursus, besejrede den ene efter den anden til stor spot og spe for os. Jeg følte en ubetvingelig lyst til at gribe ind. Det var mig klart, efter hvad jeg havde set på kampen, at det ikke just var nogen stor mester i den ædle fægtekunst. Elevernes ære måtte reddes. Jeg trådte da frem støttet til min stok og spurgte, om han havde noget imod at kæmpe med en invalid, for hvis ikke, vilde jeg optage hans tilkastede handske. Han erklærede sig villig.

Den færdighed, jeg som dreng og ganske ung havde erhvervet mig og senere gennem årelang ihærdig øvelse havde trænet mig op til, var naturligvis kursistens overlegen. Han fik da også straks nogle kraftige hug over masken; han studsede, standsede et øjeblik, sprang derpå tilbage og opgav kampen; men nu trådte en anden delingsfører frem, svang sin klinge i luften og indtog den flygtede kammerats plads. Jeg så dog

straks, at hans måde at holde klingen på var skødesløs, hvorfor jeg øjeblikkelig rettede et kraftigt »battement på våbnet« med det resultat, at hans klinge for klirrende hen ad gulvet, fulgt af bragende bifaldsråb fra skolens elevskare. En tredje og en fjerde møder op; men da også disse lige så hurtig blev »slået ud«, var der ikke fler, der vilde møde frem; og — elevernes ære blev således reddet. Jeg fik megen — i grunden temmelig ufortjænt — hyldest; ti egentlig var det jo kun så som så med den ære, om jeg som gammel fægter kunde slå dem af marken, der måske kun havde gennemgået dette ene kursus, selv om jeg måtte »bruge stok«.

Men alt dette tog mine begejstrede kammerater kun lidet hensyn til, de så kun på den kendsgerning, at vi højskolekarle havde vist de fremmede skytte-delingsførere, at »der var dog også folk her på bjærget«.

Heldigvis mærkede jeg da ingen skadelige eftervirkninger af den ellers altfor stærke anspændelse af musklerne i det dårlige ben.

Jeg afleverede mine våben med en vemodig følelse af sandheden i det gamle ord: »Da mindes hånden, hvad den for-dum gjorde«.

Helt uden for skolens timeplan indrettede en del af os små arbejds hold. Jeg underviste således en halv snes stykker i de første begyndelsesgrunde i det engelske sprog. Jesper Korsholm gav en del af os en ganske fortrinlig undervisning i dansk sproglære. Jeg og andre fik undervisning i violinspil af en dygtig spillemand i vor flok.

Men det hold, der dog var os til størst glæde var Nutzhorns sangerkor. Vi sang firstemmigt; jeg kom iblandt tenorerne. Efterhånden som tiden skred frem, og vi blev bedre indøvet, var det en fast regel, at vi optrådte ved skolens offentlige møder. Dette Nutzhorns arbejde med årlige sangkor af elever blev vel forbilledet for de mange sangkor, der efterhånden i tidernes løb dannedes på de forskellige højskoler landet rundt. Også på dette område fik Nutzhorns gerning banebrydende betydning.

Kort før vinterskolens slutning ved udgangen af April 1880 kom vor sangmester og meddelte os den glædelige nyhed, at sangforeningen var budt ud til Ribe, hvor han — Nutzhorn — skulde holde foredrag og vi synge.

Meddelelsen blev modtaget med jubel.

Da Dagen kom, drog vi af sted »vestpå« i en lejet kreaturvogn. Jeg, der aldrig før havde været så langt vesterude, undrede mig over den for mig så fremmede natur; endnu den gang kunde man fra toget se store lyngheder med få og spredt liggende menneskeboliger; stationsbyerne var kun små og så' tarvelige, næsten fattige ud. Nu er alt dette herfra vidt-forskelligt; heder ser man næsten slet ikke, og flere af stationsbyerne ligner mere små købstæder end landsbyer.

Povl Hansen som elev i Askov.

På Ribe banegård, hvortil vi ankom kl. 9, var en mængde mennesker for at tage imod os. I flok og følge drog vi op til gæstgiver Schmidt, hvis søn Peder S, var med i sangerskaren.

Efter et kraftigt måltid her foreslog Schmidt os en tur ud gennem en del af de store marskenge til havet. Han vilde skaffe køretøjer. Mægtig begejstring blandt sangerne!

Det blev da også en dejlig tur — for mig rig på indtryk af den ejendommelige natur, jeg hidtil aldrig ved selvsyn havde lært at kende. Vejret var vidunderligt, og vi havde da også lejlighed til at se en af de ejendommelige luftspejlinger, som ikke er så sjældne i disse egne.

Under mange standsninger og forklaringer af vor vært kom vi kl. 1 atter i god behold tilbage til Ribe.

Rejsens glanspunkt blev dog besøget i den gamle domkirke, som Bågø netop så livligt havde skildret for os; jeg nåde endog ved mine kammeraters hjælp helt op til tårnets top. Det var som middelalderens stærke minder her lyslevende trådte frem for vort øje med Valdemarstidens glans over sig.

Vi sluttede det to timer lange besøg i domkirken med at

lytte til tonerne af det mægtige orgel, som organisten og Nutzhorn spillede firhændigt på, og derefter sang vi flerstem-
migt »Dejlig er jorden«. Sælsomt omtumledes vore toner oppe
under hvælvingerne i det vældige, tomme rum. Det lød sært
betagende.

Efter et kort hvil med aftensmad hos Schmidt gik vi nu
dér hen, hvor foredraget skulde holdes. Der var samlet om-
trent 300 tilhørere. Nutzhorn talte om Thomas Kingo; både
før og efter hans tale sang vi et udvalg af vore bedste sange,
og vi var da alle enige om, at så godt som denne aften havde
vi endnu aldrig sunget.

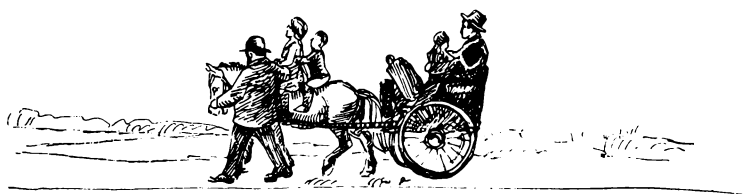
Efter vor sidste sang bød foredragsforeningen »alle fra
Askov« ind på en bolle punsch, og ved den afløste den ene
tale den anden, og vi fik mange gode ord, fordi vi var kom-
men derud til den gamle stad.

Så blev vi fulgt til banegården, og her måtte vi endnu op
med et par sange, den sidste blev sunget fra vognen, mens
toget holdt ved perronen.

På hjemvejen oplevede vi at se en større hedebrand, der
i den mørke aften lyste sært op langt ud over det flade land.

Meget sent og meget trætte nåde vi atter tilbage til
Askov, mindet om en herlig dag rigere.

I påskedagene ved midten af april rejste mange af elev-
erne bort, men andre — og deriblandt jeg blev. De tre af
helligdagene kørte jeg med Schrøders familie til Vejen kirke.
Schrøder prædikede dér påskedag. Den milde og venlige fru
Charlotte S. var altid så god til at huske på mig ved disse
kirketure. Hjemme på skolen var det dog ikke så sjældent, at
Schrøder om søndagen læste en prædiken eller selv talte. Han
kaldte disse taler for søndagstaler. Flere af dem blev senere
udgivne i trykken. Vi samledes da i dagligstuen og spisestuen,
og fru Schrøder spillede til vor salmesang. Det var ofte gode
timer.

XXIV.

Friskolelærer.

Midt i februar måned havde jeg fået brev fra Trier med forslag angående sommeren. Han tilbød mig frit ophold og lejlighed til daglig at køre til stranden at bade mod at undervise tre timer om dagen i den lille friskole, han havde ladet indrette i det gamle hus »Solbakken«. Læreren dér, Niels Damsgård, skulde påtage sig at føre skolens vidtløftige regnskab for Trier med således at få mig som hjælper. Trier havde altid overfor mig hævdet, at enhver højskolelærer, der skulde føre ordet for ungdommen, helst en tid skulde have været lærer for børn, for, som han sagde, at lære den store kunst at »tale jævnt om alt det høje«. Ved at fortælle for børn blev man tvungen til at undgå al unødvendig brug af fremmedord så vel som indviklet sætningsbygning og andre deslige unoder, som mennesker, der sysler meget med bøger, ellers så let henfalder til. Børnene fatter kun det enkle og jævne. Og at kunne udtrykke sig om de højeste ting så klart og ligetil, at det forstås af et barn, er det store mål en dansk ordfører bør stille imod og forberede sig til.

Jeg gav ham af hjertet ret heri og var rede til at modtage hans tilbud. Jeg havde allerede nogen erfaring for, at Trier havde ret i det ovenfor udviklede, ligesom jeg altid var glad ved at komme i lav med børn. Det havde for denne vinters vedkommende bl. and. givet sig til kende i, at jeg regelmæssig hver søndag morgen fik besøg af Schrøders tre smådreng — seks til ni år. De betragtede det som en fast ret hos mig at få et eventyr, et sagn eller andet lignende at begynde deres søndag med.

Dette havde vi alle megen glæde af. Jeg sørgede omhyggeligt for, at drengene straks efter møde op hos deres moder, som var lidt ængstelig ved at have dem løbende rundt oppe på de mange elevkamre. Hvor var det morsomt at fortælle for disse Iydlørre småfyre.

»Solbakken«.

Jeg gik altså ind på Triers plan, og først i maj nærmede jeg mig atter mit så kære Vallekilde.

Trier kom mig i møde ude på vejen fulgt af alle hans småbørn. De havde alle hænder fulde af småblomster, som jeg »skulde have at se på«. Den mindste kom op til mig i

gig'en, et par kom op at ride på den gule norbak, og dem gik Trier selv og holdt fast på.

I dette optog og under ustandselig højroestet munterhed kom vi ind i skolegården, rimeligvis til stor forbavselse for skolepigerne, som trængtes om vinduerne og i dørene for at se, hvad der dog var på færde nede i gården.

Den lille friskole talte en 10—12 småbørn fra omegnen, og dem kom jeg snart i godt forhold til. Jeg følte mig nu helt stoltelig som en ægte dansk friskolelærer.

Sommeren gik fornøjeligt. Da varmen kom i luften, fulgte jeg hver dag med den Trier-ske familie ned til bad i Nekseløbugten, hvad der bekom mig såre vel; ti det kan ikke nægtes, at det stillesiddende liv indendørs begyndte at slide stærkt på mine nerver. Nu kom disse atter ved de friske strandbades hjælp i god orden. Og så den halve times køretur frem og tilbage i den dejlige sommertid oplivet af indholdsrige samtaler med den livfulde familie havde megen god og opfriskende betydning for mig.

Hen på høsten fik Trier besøg af det unge begavede forstanderpar fra Terna folkehøjskole i Sverige Theodor Holmberg og frue. De var taget til Danmark, til højskolens fødeland for på nært hold at blive kendt med den. Hvor var de livlige og optagne af hvad de så og hørte, og hvor var Trier utrættelig i med al sin varmeste veltalenhed at lukke Grundtvigs højskoletanke ind i deres hjærte.

En søndag eftermiddag fik Trier sin lærling og ven fisker Gustav Sørensen til at stille sin smukke sejlførende fiskerbåd til selskabets tjeneste. Hele den skønne eftermiddag tilbragte vi med at krydse frem og tilbage i den dejlige bugt mellem Nekseløs høje strandskrænter på den ene side og Vejrhøjs skovdækte højder på den anden.

At disse dage fik stor betydning for det unge svenske forstanderpar, synes mig da også tydelig nok fremgår af Holmbergs bog »Tidsstrømningar och minnen 1918«, hvori han med megen tak og glæde mindes besøget i Vallekilde.

Holmberg holdt på skolen to foredrag om Runeberg.

I juni måned fik jeg en sovekammerat. Det var en mand på omkring de seksti år. Hans navn var Rump, yngre broder til den kendte landskabsmaler R. så vel som til den ikke mindre kendte højrepolitiker borgmester R. i Korsør. Trier tog

sig af den gamle svagelige mand med det forunderlig barnlige fromme sind. Når han tidlig om aftenen var kommen i sæng, kunde jeg i stuen ved siden af vort sovekammer høre, hvor inderligt han bad sin aftenbøn. Rump havde ævner som billedhugger og havde vistnok en gang drømt om at blive kunstner som broderen; men hans nerver havde ikke kunnet holde; og nu var han helt brudt sammen og af gode mennesker sendt ud til Trier for i ro at rette sig lidt.

Hans bedste tidsfordriv var dog bestandig at sysle med modelérepind og formespån. Især lykkedes særdeles godt et brystbillede (relief) af styrmand Jørgen Andersen, som også den gang bode på Solbakken. Den smukke og vellignende medaillon opbevares endnu. Det var for mig noget nyt og ukendt at se en »udøvende kunstner« i arbejde.

Mangfoldige fremmede kom der stadig i besøg hos Trier, dels for at besøge ham personligt og dels for at gøre sig kendt med skolen og dens arbejdsmåde. Trier udviste en storstilet gæstfrihed; og da hans hus stod åbent for alle os, der blot i nogen grad hørte skolens kreds til, så fik disse besøg ofte stor betydning for mig og andre ligestillede.

Jeg mindes således besøget af den gamle sognepræst Helms fra Skellerup. Helms havde fra sin ungdom under vejledning af den store kunsthistoriker Højens drevet kunsthistoriske studier. Han var af mange anset for den bedste kender af Ribe domkirkes arkitektur. For mange år tilbage havde han været Triers lærer og som sådan i sjælden grad vundet sin elevs hengivenhed. Hvor var det yndigt at se de to mænds gensidige glæde over besøget. Og hvor kunde Helms fortælle om sin kære Ribe domkirke — for mig af dobbelt betydning, da jeg fra Bågøs foredrag og mit besøg i Ribe havde gode forudsætninger for at forstå og drage udbytte af hans ildfulde skildringer af det herlige kirkehus.

En anden gæst, jeg vil nævne, var daværende gehejmearkivar A. D. Jørgensen. Jeg var meget spændt på nu for første gang at møde den mand, hvis skrifter jeg kendte så godt, og som for et par år siden havde sendt mig det foran gengivne brev.

I nærmere personlig berøring med Jørgensen kom jeg dog ikke ved denne lejlighed; det skete først flere år efter i København. Han var ikke i sit væsen synderlig indladende.

De to mænd holdt hver et foredrag på skolen; og til det havde naturligvis hele skolens nærmeste vennekreds fri adgang.

En tredje besøgende skal jeg nævne, theologisk kandidat Mygind, senere mangeårig præst i Allerslev. Hans komme var sikkerlig foranlediget af Trier. Der havde nemlig i kredsen om Vallekilde højskole begyndt at rejse sig en stemning for at danne en selvstændig valgmenighed. Uubberup var for langt borte — tre mil — til for elevflokket at kunne få synderlig betydning, og selv for de kørende medlemmer af menigheden var det ofte en drøj tur.

Når Mygind nu blev opfordret til at komme herud og prædike på højskolen, var det Triers mening, at han skulde kunne gøre dette således, at man fik lyst til at slutte sig sammen om ham og i hvert fald få ham antaget som en slags kapellan i Vallekilde for Hoff i Uubberup.

Valgmenighedspræst V. J. Hoff.

Tanken viste sig dog den gang at være uigennemførlig. Jeg deltog i et møde, hvor en del var samlet for at drøfte planen; men jeg fandt ved den lejlighed kun lidt til stede af den begejstring og offervilje, som jeg mindedes så stærkt fra den fri menighedsdannelse i min barndom i Ryslinge.

Men sagen var dog nok den: jeg forstod ikke stillingen, anede ikke, at folks tilbageholdenhed skrev sig fra uviljen mod at skille sig fra Hoff i Uubberup. Ham vilde man ikke bytte bort hverken for Mygind eller for nogen anden, så her måtte hensynet til elevflokket og dens tarv vige, hvor stor vægt end Trier lagde derpå. Han havde bl. and. tilbudt jord til kirke og præstebolig.

Trier slap dog ikke sin plan; et par år senere blev den atter taget op men da med den ændring, at man beholdt Hoff som præst men byggede selvstændig kirke (»filialkirke«) i Vallekilde. Og da gik den igennem med glans.

Skønt jeg nu havde tre timer daglig i friskolen og brugte tre-fire timer til strandturen og desuden i særskilte timer for-

talte Danmarks-historie for Triers to ældste småpiger, så havde jeg dog en del tid til min rådighed, og glad blev jeg, da fru Julie Trier en skønne dag tilbød at ville lære mig fransk for at hjælpe mig til at få tiden vel anvendt. Vi tog straks fat således, at jeg havde fået en god grundvold lagt inden sommeren var til ende.

Med Trier drøftede jeg ofte fremtidsplaner; en tid hældede han til den mening, at jeg skulde afbryde mit Askov-

Sigrid Trier som barn.

Ingeborg Trier som barn.

ophold en tid for så atter at komme der igen efter forløbet af et par år. Jeg vilde, mente han være bedre i stand til at tage fra, når jeg i denne mellemtid havde været i praktisk skolevirksomhed; men jeg vilde helst derover igen straks til næste vinter — mest for det herlige kammeratskabs skyld. Jeg vidste, at mange tænkte på at komme igen, og hvor vilde det være en glæde at tage fat igen sammen med de mange, jeg nu kendte.

Trier gav da efter; og atter indmældte jeg mig til Schrøder.

Hans svar til mig indeholdt den glædelige meddelelse, at — ikke alene var jeg velkommen men — uden ansøgning fra mig havde man besluttet at tilbyde mig fri undervisning og fri bolig, så jeg kun havde at betale for kosten.

Jeg tog dette som et bevis på, at man i Askov ikke var ked af at få mig derover igen.

XXV.

Anden vinter på udvidet højskole.

Der var denne vinter (1880—81) knap så mange lærlinge som året forud og navnlig ikke så mange af de gamle, som jeg havde håbet; men fornøjeligt var det alligevel. Hans Stampe og jeg fandt atter hinanden og fik et tomands-værelse lige over Schrøders arbejdsstue. Han må vel have anset os for et par stiltfærdige fyre; én og anden gang måtte han dog i vinterens løb alligevel tysse på os. Det var mest, når vore violiner klang alt for stærkt.

På højskolen var der foretaget store om- og tilbygninger i løbet af somren. Der var således til hovedbygningens sydgavl kommet en ny foredragssal, opført af bygmester Bentsen fra Vallekilde. Trier havde i august på Schrøders indbydelse været ovre at indvi den. Salen var lysere og rummeligere end den gamle; men jeg, som i to vintre havde tilbragt så indholdsrige timer i denne, savnede den og længtes efter at mødes med dens gamle rige minder. Den havde nu fået anden anvendelse.

Da jeg den første vinter havde fulgt det ældste matematikhold, så kostede det mig i denne vinter mindre arbejde, så jeg kunde tillade mig lidt svinkeærinder. Jeg havde således atter et lille privathold i engelsk, og jeg læste lidt islandsk med en Islænder men klemte så for resten på med det franske hos vor rare og meget hjælpsomme lærer i sprog og lovkyndighed, juristen Anders Pedersen, hvem det var en lyst at komme til i hans smukke hjem Veum. Hans gæstfri hustru Augusta var en datter af Grundtvigs ældste præsteven Gunni Busck.

Anders Pedersen var ikke bange for at trække timen ud,

hvis vi ikke nåde at gennemgå det, jeg havde for. Den ene time blev somme tider til både halvanden og til to, om det kneb, og glad var jeg. Jeg kom efterhånden under læsningen til at holde af det franske sprog.

En indgående skildring af også denne Askov-vinter vil jeg ikke her indlade mig på at give, da det mer eller mindre måtte blive en gentagelse af forrige vinters. Når denne anden vinter ikke i mit minde står mål med den første, da er det vel nærmest grundet på en slem afbrydelse, som indtraf i mit arbejde: Ved fastelavnstid fik jeg ved en forkølelse en meget slem øjenbetændelse. I halvtredje uge lå jeg med is på øjnene både dag og nat; så blev jeg ført ud til en øjenlæge i Kolding og dér indlagt på hans klinik.

Partiet omkring øjnene var så hævet, at der i ugevis ikke var tale om at jeg kunde åbne dem så meget, at jeg kunde skimte dagslyset. Tiden faldt mig ofte skrækkelig lang, hver kommende dag syntes mig som en bundløs afgrund, jeg skulde fylde for at komme over til aftenen. Jeg fik brug for alt det tålmod, jeg kunde opdrive.

Foruden mig var der på vor fælles samlingsstue en lille dreng og to gamle kvinder. Jeg fandt på til fælles tidskort at fortælle allehånde æventyr for mine tre andre lidelsesfæller. Dette hjalp os alle godt over mange lange timer. De gamle koner fortalte til gengæld sagn og spøgelseshistorier, og således sneg tiden sig af sted. Helt mærkeligt var det den dag, jeg endelig en kort stund fik bindet af og for første gang så de mennesker, som jeg syntes, at jeg af vore samtaler kendte så godt.

Ved afrejsen fra klinikken blev det mig forbudt endnu en tid at læse, skrive eller på anden måde bruge øjnene til noget af det, der måtte kaldes arbejde. Jeg hørte de daglige foredrag og brugte så mest den øvrige tid til samtaler med de mange forskellige mennesker. Ad den vej kunde der også vindes en del udbytte.

En dag kaldte Schrøder mig ind til sig og foreslog mig at tage mod en plads, han havde på hånden. Det var ejeren af Visby Hedegård, Kresten Knudsen, der havde bedt ham skaffe sig en stedfortræder for hans huslærer, der var bleven indkaldt til manøvre i de tre måneder maj—juli.

Tilbudet fristede mig stærkt; længe havde jeg følt det som en uafviselig pligt for mig at sætte mig nærmere ind i

de forhold, hvorunder vore fraskilte landsmænd levede. Uden et sådant førstehånds kendskab vilde jeg for en højskoles lær-linger ikke kunde skildre vor folkehistorie efter »64« så indgående eller levende, som den fortjænte, og som de trængte til at møde den.

Jeg udtalte dog overfor Schrøder nogen ængstelse for, hvorvidt jeg — uforberedt, som jeg var til denne Gerning — vilde kunne magte opgaven. Men det vilde han ikke rigtig høre noget om; det var jo kun en kort vikar-tjeneste, ligesom det heller ikke var nogen overvældende stor løn; »jeg har sat prisen på Dem til 100 kr. for de tre måneder med frit ophold«, sagde han.

Jeg havde, som sagt, god lyst, og i tillid til, at Schrøder vidste at vurdere stillingen rigtig, sagde jeg ja.

XXVI.

I Sønderjylland.

Efter et kort besøg i mit hjem ved majdagstide, rejste jeg nu vest- og sydpå. Jeg var inde hos øjenlægen i Kolding, og snart stod jeg ved den skæbnesvangre grænse.

I Vamdrup fik jeg vekslet Pengene om i tysk mønt hos en rejsende, der netop stod i begreb med at rejse mod nord.

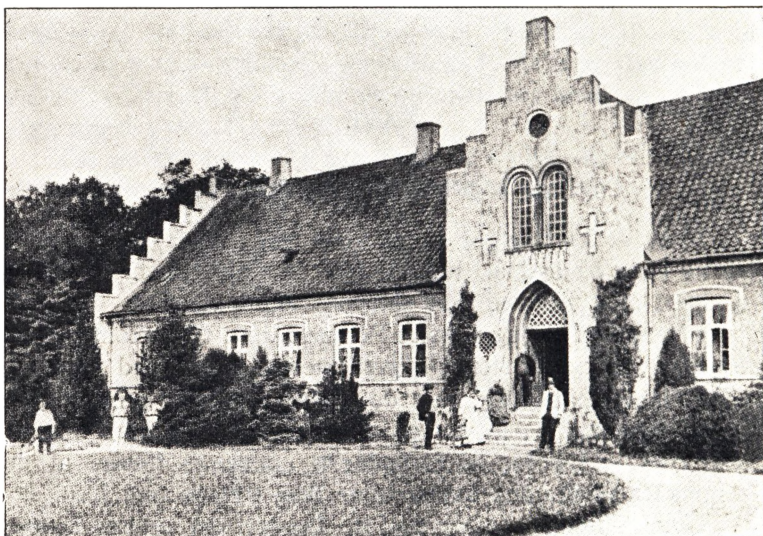
I Voins måtte jeg med de andre rejsende gennem den tyske toldstation; der var en voldsom larm og støj; mange talte tysk. Jeg fik en forunderlig knugende følelse af de fremmedes magt; den følelse vilde ikke forlade mig igen.

Over Tinglev ankom jeg til Tønder om eftermiddagen kl. 6. Her blev jeg modtaget af min tilkommende husbonds broder, godsejer Hans Knudsen på Trøjborg. Han var kørende herud med sine egne og nogle af broderens børn. Det var nemlig den store årlige markedsdag i Tønder, og børnene havde fået lov til at se det store kunstberiderselskab. Fremvisningen foregik i et rundtelt, der var opstillet i byens udkant.

Omkring dette telt var samlet en uhyre menneskemængde. Jeg fulgte Knudsen og børnene ind i det mægtige telt, hvori, man påstod, der var tre-firetusinde samlet.

Og nu gik det da løs med alle mulige cirkuskunster, hvis lige jeg indtil da aldrig havde set eller anet. Og så endda til sidst det allervigtigste, fremvisningen af de store rovdyr: løver, tigre, hyæner o. s. v. Jo, det var klart, nu var jeg kommen inden for det mægtige Tysklands grænser. Sligt fik man ikke at se i en småkøbstad i det lille Danmark.

Kresten Knudsen var nu også mødt op, og kl. 11, da forestillingen var endt, kørte jeg så med ham og hans børn ad Visby Hedegård til. Det regnede og var så bælgmørkt, at Knudsen, der selv var kusk, havde den største møje med at følge vejen. Omsider, da vi var gården på et bøsseskuds afstand, kørte han i vejsiden mod en stor sten, så vognstangen knak. Klokkeren var halvt, da vi til fods sjokkede ind i gården.

Visby hedegård.

Næste morgen blev der holdt skoleråd mellem Knudsen, hans frue og mig. Sagen blev for resten hurtig afgjort. De to forældre sagde, at da det hele kun skulde gælde for tre måneder, så vilde de helt overlade til mig at ordne undervisningen.

»Ja, tysk dur jeg ikke stort til«, sagde jeg. »Behøves heller ikke«, svarede Knudsen, »deri er de dygtige nok«.

»Jeg vil også helst være fri for udenadlæsning; jeg vil heller fortælle for Dem«, sagde jeg så.

»Det har børnene såmænd også meget bedre af« lød svaret igen; »det var rart, om De vilde fortælle noget for dem, som de kan blive glade ved at høre«.

Kort sagt, jeg fik lov til at indrette alt fuldstændig efter mit eget hoved. Jeg fortalte for dem, det bedste jeg vidste.

lærte dem danske sange, læste, skrev og regnede med dem, som vi kunde bedst. Det gik altsammen meget godt.

Det var en både ejendommelig og mærkelig vestjydsk storbondeslægt, jeg således næsten uden selv at vide det, var kommen ind i. Mest kendt er den vel bleven ved Kolds huslærergerning dér i hans ungdom.

Rejsby — halvanden mil syd for Ribe — var dens hjemstavn; men i Ribe begyndte slægtens ældste sit virke dels som gæstgiver og dels som kvæghandler. Af de to sønner blev den yngste Jens Lassen Knudsen præst i Aggersborg og Lejrskov. Hans søn var forfatteren Jakob Knudsen.

Den ældste af brødrene Knud Knudsen blev rigt gift til Forballum. Det var her Kold blev huslærer for hans og naboenes børn fra maj 1838 til efteråret 1841. Senere, 1851, købte den rige storbonde det gamle herresæde Trøjborg. Han tilbød at skænke den danske stat den skønne gamle renaissance-bygning at indrette til et seminarium; men tilbuddet blev ikke modtaget, og så blev Trøjborg dømt til nedrivning. Selv vilde Knudsen ikke bo der, da han var bange for, at han og familien så kunde få herremandsnykker; og han vilde i sæd og skik og sprog kun være bonde.

Med Trøjborg fulgte Visby-Hedegård, og på denne slog Knud Knudsen sig ned 1851, og her levede han til sin død 1866.

Ved hans død arvede den ældste af hans sønner Hans Oksen (Ågesen) Knudsen Trøjborg; men den yngste Kresten Knudsen fik Visby Hedegård.

Og det var da hos denne mand, jeg nu var trådt i tjeneste.

Kresten Knudsen var født 1836 og var således 30 år gl., da han fik fod under eget bord. Han giftede sig omtrent samtidig med Louise Feddersen, som ligeledes tilhørte en af de kendte vestslesvigske slægter.

Knudsen var en såre foretagsom mand med det bedste humør og en vældig energi. Landmand med liv og sjæl og foregangsmand på mange områder. Han havde været med til at oprette den første landboforening i Sønderjylland, var hele tiden med i dens styrelse, sidst på sine gamle dage som æresmedlem.

Størst var måske hans betydning som kvægopdrætter. Han havde i sin tid været med at indføre fra England de første korthornskvæg, og det var almindelig tale derovre, at som kender af denne kvæggrace fandtes ikke hans lige i alle

kongens riger og lande. Hvor var det morsomt, da jeg blev lidt kendt at høre ham inde i staldene udvikle sine anskuelser om disse dyr. Jeg havde aldrig før set sådanne vældige kødbjærge, og hvor lo han ved at se min overraskelse, da jeg første gang var med ham inde at se dem.

Mest fart kom der dog i samtalen, når vi fik hans fætter Frederik Høyberg med ned i staldene, eller når vi en og anden gang kom hen til Høyberg på gården Nørmark, der var udskilt fra V. Hedegård. Høybergs korthornskvæg stod næppe tilbage for Knudsens i størrelse eller fedme.

Det var jo kødkvæg, man her i disse egne lagde vægt på at opdrætte og ikke malkekvæg. Når jeg i følge min fynske opdragelse spurgte om, hvormeget den eller den ko malkede, så lo de to mænd himmelhøjt og svarede med at nævne mig koens vægt, der ofte forekom mig fabelagtig stor.

Når dyrene havde nået en passende alder og størrelse, blev de solgt sydpå som fedekvæg.

Knudsens landbrug var i fortrinlig skik. Han var den første på Vestereggen, der indførte roer i sit sædskifte. Det år jeg kom, havde der nogle dage forud raset en stærk storm. Den lette muldjord var blæst bort fra de nylagte roer; de måtte sås om igen. Men det knækkede ikke hans mod; det var snarere, som ildnedes det under modgangen.

Som lille dreng havde han lært Kold at kende i fædrenehjemmet; men da Kold rejste var Kresten, husets yngste søn, knap seks år, så han havde aldrig gået rigtig i skole hos Kold; men ofte havde han fulgt sine ældre søskende ind i skolen og lyttet til, hvad dér foregik. Hans stærkeste indtryk af huslæreren var, at han var en ordensmand, der ikke tillod sløseri blandt børnene. Når Kold i skolen havde sagt noget, så syntes den lille Kresten, at det stod uryggelig fast. Det var morsomt at høre ham fortælle derom.

En anden ting, det også var fornøjeligt at høre ham skildre, var, hvordan den gamle herregård Trøjborg havde set ud indvendig. Han var vel ved sin død den sidste, der havde set den i sin glans og herlighed.

Allerede som ung havde han i sit fædrenehjem havt omgang med mange fremragende mænd som farbroderen Jens Lassen Knudsen, S. Ley, præsterne Hass og Hagen m. fl. Lidt senere kom han på Rødding højskole, hvorfra han også gerne fortalte træk.

Han var en meget fornøjelig mand, undertiden lidt støjende i sin munterhed, når han sad i et godt lag men djærv og ligetil. Som hele slægten satte han en ære i at være bonde. Hans dagligdragt var bondens, hans sprog var det brede vestslesvigske, fyldt med gamle ordsprog, mundhævd og fyndord. Hans skikkelse var middelhøj, rank som nogen ynglings men usædvanlig kraftig bygget. Over brede skuldre bar han sit hoved højt næsten tilbagekastet; ansigtet var glatraget men med et par smalle bakkenbarter.

Af det nationale var han stærkt optaget; i Køllertiden senere havde Tyskerne da også et godt øje til ham. En sommer fik han således alle sine folk udvist.

I kirkelig henseende sluttede han sig senere til en af de grundtvigske frimenigheder; men det egentlig kristelige kom dog aldrig stærkt frem hos ham. Om de ting gik samtalen bedst, når Frederik Høyer eller især frk. Lindberg i Visby var til stede.

Som de fleste Sønderjyder den gang var han konservativ; af kongerigske blade holdt han Nationaltidende.

Ja, sådan står han da for mig denne sønderjydske storbonde, dybt rodfæstet i sin æts og sit folks liv.

Hans høje statelige hustru med det dronningagtige udseende var noget af det mildeste, jeg har mødt, fint dannet og moderlig myndig færdedes hun iblandt os, så jeg tror, hun vandt alles hjerter.

I dette hjem så vel som hos Knudsens på Trøjborg og Frederik Høybergs på Nørgård mødtes dansk sprog og åndsliv som i små brændpunkter i de trange dage under fremmedherredømmet.

Til Visby-Hedegård, hvis smukke, anselige hovedbygning var opført af den tidligere ejer amtmand Neergård, henlå op mod tusinde tdr. land. Rundt omkring gården strakte sig en smuk anlagt have eller park med plæner, med udsigtshøj med lange spadseregange, en lille plantage og med en dam midt i, hvor en lille båd indbydende lå og vippede.

Under en mægtig bredkronet bøg var indrettet en krocketplads. Her lærte jeg dette spil at kende; det blev drevet med stor ihærdighed, og jeg vandt da også efterhånden en ikke ringe færdighed i at behandle kuglerne.

Godt et par uger efter mit komme til V. Hedegård fik jeg mig ellers en ordentlig forskrækkelse. Knudsen fik nemlig

brev fra sognets præst, at den tilstundende 25. maj skulde hans (Knudsens) skolepligtige børn med deres »respektive lærer« møde i kirken om formiddagen kl. 9 til bispeexamen i religion sammen med sognets andre skolepligtige børn. Derefter havde alle børnene at gå hen i sogneskolen for dér at blive afprøvede i så vel tysk som alle andre skolekundskaber.

Jeg følte mig temmelig ilde stedt. Børnene havde jo hos mig ikke havt den fjærneste udenadslæsning. Jeg kunde jo ikke en gang selv den lille kathekismus udenad. Tysk havde jeg heller ikke givet undervisning i. Jeg havde »kun« holdt dansk friskole.

Jeg gik om aftenen ind til Knudsens og forestillede ham, at jeg uværdige umulig kunde efterkomme sognepræstens ærefulde indbydelse. Jeg undlod heller ikke at gøre opmærksom på, at det jo var med forældrenes billigelse, jeg havde strøget udenads-læsningen af timeplanen.

De to prægtige mennesker gav mig straks ret; og efter nogen overvejelse tilbød Knudsen at gå op og »tale med præsten«. Han vilde da især fremhæve, at for de to uger, jeg havde undervist børnene, kunde der naturligvis ikke endnu ventes synderlig resultater. Om det derfor ikke vilde være rimeligt, at hans børn ved denne lejlighed helt fik lov til at blive borte.

Dette vilde præsten dog meget nødig indrømme; men endnu den gang var skoletvangen i Sønderjylland ikke ret trådt ud i hele sin grelle virkelighed; og enden på forhandlingen blev da, at jeg blev helt fri for at give møde; børnene blev fri for at møde i sogneskolen, men religionen i kirken gik der ingen vej udenom. Der måtte de møde frem.

Det lettede jo for mit vedkommende; men desto mer hang børnene med hovedet. De vilde da så nødig gå derop alene. Det bevægede mig til at love dem følgeskab.

Om formiddagen den 25. maj blev der så spændt for fjedervognen, og vi kørte derop. Da sognepræsten begyndte, var kirken fyldt til sidste plads. De to største af drengene var med.

Præstens prædiken var meget søvndyssende; folk sad rundt omkring og bekræftede de udtalte sandheder med en meget flittig nikken med hovederne. Derpå blev børnene kaldt frem på kirkegulvet. Omtrent 200 stod snart opstillet i to lange rækker fra koret til kirkedøren. Da turen kom til mine folk, fik den lille tiårige Hans imidlertid skrupler; med grådkvalt

stemme anråbte han mig om dog at måtte blive inde hos mig i kirkestolen.

Jeg kunde ikke bringe det over mit hjærte at drive den lille, rare Hans ud, og han fik derfor lov til at blive, hvor han var. Her fólte han sig ábenbar tryk bag den lukkede dór. Den trettenárige Knud var mere modig og stillede sig straks ud i rækken.

Nu tráde biskop Godt frem. Hans ansigt var rundt og meget triveligt, og det samme kunde siges om hele hans velnærede person. Han tiltalte børnene på ulasteligt dansk og syntes ret velvillig. Snart havde han travlt med — mens han skred frem ad kirkegulvet — at udvikle »religionens sandheder«, og snart standsede han, vendte sig mod et af børnene og gav til kende, at her kunde han ønske anbragt et skriftsted. Børnene var ikke tabt bag af en vogn i den henseende men tilstillede ham prompte de ønskede skriftsteder.

Nu standser bispén foran Knud ved dóren ind til vor stol; men Knud gav ikke de andre noget efter i retning af skriftkundskab men afleverer expedit alt, hvad der forlangtes; og vi to derinde i kirkestolen ándede befriet op.

Mens de andre børn nu efter »kirketjænensten« måtte ind i børneskolen, kórte mine to med mig hjem.

Det truende uvejr var dreven over; det hele blev kun »en storm i et glas vand«.

I begyndelsen af juni begyndte familien Knudsen at forhandle om en familieudflugt, hvori vi alle skulde deltage. Det blev da til, at vi skulde en tur til Vesterhavet.

Tidlig på formiddagen drog vi af sted i den store familievogn. Fru Louise havde sørget for en vældig udrustning med hensyn til mad og drikke. Vejret var herligt og humóret højt.

Egnen forekom mig »flak som en pandekage«. Gennem landsbyen Daler, hvis navn jeg kendte fra A. D. Jørgensens bog om Thorvaldsens ældre ven Zoega, som var barnefódt her, kom vi nu ud i marsken. Den var her delt i en utrolig mængde aflukker, skilte ved dybe grófter og lægtehegn. Men ikke en menneskelig bolig var der at opdage i disse »kóg«. Kommer man blot lidt længere syd på, ned blandt de frisiske marskbónder, da bor disse i modsætning til danskerne ude i marsken på opkastede jordhóje (worfter), helst så højt at vandet under en stormflod ikke kan nå her op. Danskerne

nøjes derimod med at ansætte vogtere eller fogder, der skal passe på kvæget og se til at få det drevet op på det højere land, »gesten«, længere tilbage mod øst, hvis «floden» kommer.

Mit stærkeste indtryk af marsken var dens overvældende frodighed. I de forholdsvis små »kog« (indhegninger) gik der sådanne mængder af kvæg, at jeg gang efter gang måtte give min overraskelse luft. Men Knudsen slog hovedet tilbage og brød ud i den lystigste og hjærteligste latter ved at se min forbavselse. »Ja I kender åbenbart ikke meget til marskgræssets frodighed derovre på Fyn og Sjælland«. Jeg gav ham naturligvis ret heri.

Den lille halvtyske »flække« Højer, som vi nu nåede frem til, var der ikke meget at fæste sig ved; men vi tog så syd på ned til Vidåens mægtige sluseanlæg. Sluseportene arbejdede automatisk; samlede vandet sig op i Vidåen, da trykkedes portene op, og åens vande løb ud i havet; men rejste der sig en pålandsstorm med højvande, da trykkede havvandet sluseportene i og hindrede således oversvømmelser inden for det store havdige.

Nå, Knudsen forklarede, og vi så på sagerne.

Hen på eftermiddagen steg vi atter til vogns for ad en anden vej at tiltræde hjemturen.

Vi kom her gennem landsbyen Toghale, nu godt kendt som fødeby for Peder og Jens Jessen (Flensborg avis) og nåede kort efter frem til Møgeltønder og Schakenborg. Møgeltønder (omtr. 800 indb.) syntes at sove en tornerosesøvn. En »perle« af gammel dansk bygningskunst har den været kaldt. Husene med de hyggelige gammeldags stråtage lå tilbage-trukne fra gaden men smykkede med de frodigste slyngplanter og med haver foran ud mod vejen.

Vi styrede mod den henrivende gamle slotskro, hvor hestene skulde bede, mens vi fik en hjertestyrkning.

I udkanten af den lille tornerose-by lå det mægtige Schakenborg med sin smukke park, der gør dobbelt virkning her i de skovløse egne. Vi krydsede den igennem fra ende til anden. På samme måde er »slotsgaden« med sine kæmpetræer noget af det skønneste, man kan møde.

Dronning Margrethe lagde Schakenborg og Trøjborg under Viborg landsting. Og om disse to faste pladser samledes de »kongeriske enklaver«. Det nuværende »slot« er i det 17.

hundredår opført af den fra Svenskekrigen så bekendte generalfeltmarschal Hans Schak.

Vi lagde nu vejen om forbi »Gallehus«, hvor de to navnkundige guldhorn i sin tid blev fundne; vi besøgte stedet nøje og kørte derpå hjem efter den meget indholdsrige dag.

En anden fornøjelig udflugt foretog jeg nogen tid efter ud til Tønder — »Lille Tønder«, som den oprindelig hed i modsætning til Møgel-(store)Tønder. Byen ligger 13 kilometer fra Vesterhavet. Den fik sin stadsret af hertug Abel 1243 og har næsten altid været under hertugernes tyske påvirkning. Beliggenheden er mærkelig. Byens gader ligger kun en meter over havfladen, og når i regn-tider vandet fra de mange forbiløbende åer svulmer op, da ligger den som midt i et hav.

På sydsiden af den store Vidå ligger byens berømte kvægtorv, hvor der i gode år kunde omsættes op mod 20,000 stkr. kvæg foruden de 10,000 der på byens gader og i dens stalde skiftede ejermænd for at gå syd på til de store tyske byer. Kirken forekom mig anselig; dér var det altså, at H. A. Brorson 1732 fik den første danske salmesang på folkets tunge til at lyde.

Allermest ejendommeligt i udseende forekom byen mig dog, når man stod og så frem ad en gade: Næsten alle huse vendte gavlen ud mod gaden, og på hver husgavl var der udbygget karnapper og fremspringende vinduespladser, hvor gamle koner med fine kapper om hovedet, undertiden med kniplingskraver sad og holdt øje med alt, hvad der foregik ude på gaden. Jeg var nærvædt at forestille mig at være på theater hvor husrækkerne med de mærkelige gavle forekom mig som kulisser på theatret. Halvdelen af byens halvfjerdetusinde indbyggere var vel dansktalende men langt de fleste var tysksindede.

Kort efter disse udflugter spurgtes der vigtigt nyt. Studentersangforeningen i København havde fået tilladelse til med sin sang at gæste Nordslesvig på en rundrejse; og godsejeren på Trøjborg, Hans Ågesen Knudsen, havde indbudt deltagerne til at være hans gæster et par dage på rejsen.

Knudsen på Trøjborg var i modsætning til den yngre broder Kresten en meget stille og indadvendt natur, som syntes at lide meget under det tyske voldsherredømme. Sine bedste minder havde han fra et længere ophold i England.

Mest glad syntes han at være, når han sammen med sin musikalske hustru rigtig kunde få lov at hengive sig til sin elskede musik, sang og skønliteratur, stærkt æstetisk anlagt som han var. To af hans sønner var med på toget blandt studentersangerne.

Dagen før sangerne skulde ankomme til Trøjborg havde de sunget i Schakenborg slotspark — eller måske var det i den store have ved den gamle slotskro i Møgeltønder.

Store folkeskarer havde her samlet sig for at lytte.

Familien på Visby-Hedegård var indbudt til Trøjborg den påfølgende dag, og jeg som huslærer skulde da også med. Meget optaget var jeg af at skulle gæste det gamle historiske sted.

Trøjborg, et af Danmarks betydeligste herresæder var ved reformationstiden gået over til kronen, og Fr. II forléuede det til sin berømte hærfører Daniel Rantzau. Efter hans død solgtes godset til broderen Peter R., som 1580 her lod opføre den pragtfulde firfløjede renaissancebygning med de fire tårne og den vældige portal. 1644 forsøgte Svenskerne at indtage den; men den modstod alle angreb, anlagt som den var i sumpen og med dobbelte voldgrave om. Først Knud Knudsen bragte den til fald.

Ved middagstid kom Knudsens søster med et par unge døtre fra Tønder, hvor hun var gift. Hendes mand, Refslund, var »kogsinspektør« og havde som sådan opsyn med »kogene« i marsken. Han var dog ikke med. Måske han allerede den gang var afgået ved døden; det mindes jeg ikke mer.

Med dybeste interesse betragtede jeg fru Refslund, som, jeg forstod, måtte være den »lille Maren«, Kold holdt så meget af, men som havde så svært ved at lære lærebogen udenad på ramse og som til sidst rigtig for alvor fik ham til at »spørge ånden«, om der dog ikke fandtes en anden og bedre måde at lære børnene Gud at kende på.

Og så fandt han da på at fortælle bibelhistorien på samme måde, som hans mor havde fortalt æventyr for ham og hans søskende i hjemmet. Fra den tid lukkede Kold lærebogen i og lukkede sin mund op.

»Lille Maren« blev jo således på en vis måde årsag til »det levende ords« fremkomst i den Kold-ske friskole.

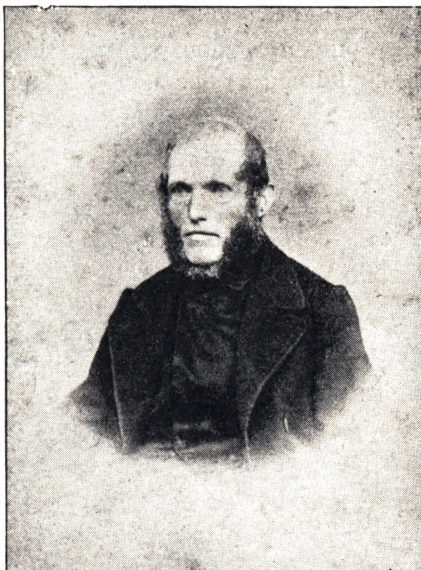
Det var så underligt for mig at møde hende her — næsten som om fortiden stod op af sin grav. Hun var nu en kvinde

omkring de halvthundrede, meget mager og bleg; hun gjorde et mildt og stiltfærdigt indtryk; men forøvrigt så hun ikke ud til at have danset på roser livet igennem.

Nu holdt den store, lukkede, gammeldags vienvogn for døren; de svære jyske heste med det blanke, nypolerede seletøj stampede utålmodig i stenbroen; de vilde af sted.

Men begyndelsen varslede ikke godt. Da vogn døren blev slået i, fik den ene af fru Marens døtre en finger imellem; vi måtte da vente og først få fingeren forbunden; men endelig kom vi da i gang.

Vejen til Trøjborg var 6—7 kilometer. Alt som vi kom frem nærmede vi os mer og mer de mægtige engstrækninger, ved hvis rand Trøjborg er opført. Nu rullede vognen hen forbi de vældige stråttækte ladebygninger, som — om min hukommelse ikke svigter — næsten helt dækkedes langs rygningen med et utal af store, gamle storkereder, hvis beboere levede højt af jagten i de omliggende enge og sumpe.

C. Kold som ældre.

Nu holdt vognen for døren til det lave ikke videre anseelige beboelseshus. Godsejeren og fru Flora kom ud at byde os velkommen, og snart drukkede vi som enkeltpersoner i den store menneskemængde, det gæstmilde hus havde åbnet sig for.

Efter middagen spredtes den store skare dels i stuerne men mest i have og park. Jeg fulgte en flok, som tog vejen om mod slotsruinen. Vi overskred de dobbelte voldgrave, hvor vandets overflade stod så højt, at det truede med at »løbe over« og oversvømme haven. Langs gravranden stod kæmpevoksne kastanietræer og ludede sig beskyttende ud over det blikstille vand, hvori nu og da solstrålerne legede, og hvor majestæt-

iske svanepar langsomt svømmede omkring og brusede med vingerne, om vi kom dem for nær.

Snart stod vi ved ruinens portal, hvor de lærde herrer i flokken læste og forklarede for os andre den tungsindige latinske indskrift, Peter Rantzau dér havde ladet sætte, og som indledes med de triste ord: »Alt er forfængelighed«, og som videre fortsætter: Du arbejder og grundlægger borge, som om du ikke skulde dø. I morgen skal du dø, og du ved ikke, hvem der da skal eje det alt.

Som en spådom syntes disse ord at passe på den øde hensmuldrende ruin, som den her lå for os; kun en eneste sidevæg løftede sig endnu som i afmægtig trods; alle de øvrige lå sammenstyrtede. Småbuske og krat voksede hist og her mellem murbrokkerne, mest frodigt over de mørke kælderhvelvinger med de favnetykke mure. »Nu skulde det blot have været midnat med fuldmånen på himlen«, sagde en student, »så havde vi været midt i romantikkens og mystikkens verden«. Denne udtalelse vandt stort bifald; men jeg tænkte, det havde dog været endnu bedre, om vi her midt iblandt os havde haft H. C. Andersen. Her var jo alt til rede for et vidunderligt æventyr.

Fra ruinens tungsindige tale om alle tings forfængelighed vendte vi os nu og gik atter tilbage i den store have. Her mødte os en anden stemning. Under mægtige bredkronede træer og på åbne pladser færdedes de muntre gæster, nogle ivrig dyrkende kroketspillet; fra flere pladser hørtes køllernes slag. Andre spadserede ad havens fjærnere gange; men en større skare af yngre studentsangere havde sammen med de unge kvindelige gæster givet sig i lag med leg og dans, alt under højroset munterhed.

Efterhånden som dagen nu gik på held, samlede fler og fler inde i de store stuer; men ruinens dystre stemning havde betaget mig så stærkt, at jeg endnu engang måtte derom og denne gang helt alene. Nu lå den gamle borgruin indhyllet i midsommeraftnens koglende slør. Jeg satte mig på en af stenløverne lige indenfor portalen, og her blev jeg siddende, mens aftenens stilhed sænkede sig dybere og dybere over stedet. Det var som alting igen fik liv; atter lød gigers og fløjters klang fra den mægtige riddersal, atter klang de unge borgfrøkners friske latter, mens dansen gik så let over tilje,

og atter lød borgvægterens horn fra vægtergangen, mens vindebroen raslede ned for Rantzau og hans følge.

Jeg måtte dog snart afbryde mine drømmerier og gå ind.

Folk havde imidlertid samlet sig omkring flygelet, og så gik det løs med sang; i begyndelsen mest flerstemmige. En af sangerne, foreningens anerkendte poet, havde man om formiddagen lukket inde på hans værelse med vinflaske og glas og svoret på, at han aldrig skulde komme levende ud igen, før han havde lavet en sang om deres sønderjydske rundrejse.

Dette havde han da også besørget i mindre end kort tid, hvorpå digtet blev afskrevet i mangfoldige eksemplarer; stemmerne blev fordelt, og sangen indøvet firstemmigt, og nu klang den da — løftet i mægtig begejstring — på tonernes vinge. Ustandselig lød håndklappene, atter og atter måtte den i aftenens løb gentages. Mit eksemplar er desværre bortkommet; jeg mindes nu kun de to linier: »og vi løfted på Kalø*) vor stemme, og vi sang i guldhornenes skov« (Schakenborg have). Ved afsyngelsen af denne linie hørte jeg Kresten Knudsens joviale latter, mens han udbrød: »Nå, guldhornenes skov! ha ha ja pinnede, hvorfor ikke«!

Nu kom også turen til andre sange. Jeg sad og lyttede med alle sjælens døre åbne, selv fuld af den mest overvældende beundring. Hidtil havde jeg bildt mig ind, at også jeg — fra Askov — kendte til smuk flerstemmig sang; men hvad var det alt mod dette. Jeg vidste nu, at først i denne aften havde jeg lært sangens kunst at kende. Den kom som »med bud fra egne, min sjæl kun så, hvor engle og alfer dvæle«.

Og ikke mindre steg min betagelse, da man nu gik over til solosang. En af bassangerne, en noget svær lys herre med vældige knebelsbarter — kammeraterne kaldte ham Oskar — satte sig hen til flygelet og istemte den svenske »Svineherden«. Hans stemme var vældig, og når han rigtig foldede den ud, var det, som om vinduerne klirrede, og glassene dansede på bordet. Atter noget for mig nyt og overvældende. Men hvor fuldtonende han end sang, nåde herligheden for mig dog først sit højdepunkt da en lille yngre og meget livlig stud. theol. nu

*) En ø i Genner bugt.

tog fat. Han var tenorerens førstemand. Han vendte sig meget galant om mod de unge damer, og til en andens ledsagelse sang han først »Klara stjerne«; flere fulgte efter; men da han til sidst foredrog den finske »Fjärran han dröjer från grönskande dalar«, så overgav jeg mig helt. I det fineste pianissimo, der dog klart kunde høres til den fjærneste krog i stuen udåndede han sit: »kommer du ej snart, kommer du ej snart«? Ja, da overgav jeg mig på nåde og unåde. Det var mig umuligt at deltage i de voldsomme håndklap. Jeg følte dem næsten som en brutalitet mod ham, der havde hævet vore sjæle op til kunstens herlighedsverden.

Kjørboe hed han; jeg har aldrig set ham før eller siden. Hvor mon han har henlevet sit præsteliv.

Denne oplevelse fyldte i lange tider min sjæl med indhold; tanke og fantasi havde bægge fået noget hidtil ukendt at tumle med, en side af kunsten var kommen mig nærmere ind på livet end før. Sangen kan ikke alene være et umiddelbart udtryk for vort stemnings- og følelsesliv, men den kan også som nu denne aften møde én som kunst ja som kunsten i en af dens allerskønneste former. Jeg forstod, at bægge disse former for sang har sin berettigelse.

Men jeg oplevede også andet på denne for mig så betydningsfulde dag.

I løbet af eftermiddagen men især hen på aftenen blev der sat frem forskellige slags vin, som enhver frit kunde nyde af efter behag, navnlig lavedes der ægtoddyer i store måder. Det viste sig nu, at flere af de sangere, jeg under udøvelsen af deres kunst havde set op til som til præster i skønhedens helligdom, forbavsende tit skulde have deres glas fyldte. Til min usigelige kvide gled præstedragten af dem og afslørede en ganske lille, halvdrunken mandsperson. Med et par af dem gik det så vidt, at de udenfor havedøren kom i et meget uæstetisk håndgemæng, fra hvis uhygge vi kun blev reddet ved Kresten Knudsens raske indgriben, idet han lagde en hånd på hver af de to mænds skuldre og holdt dem bægge ud i hver en stiv arm, hvorpå han kastede hovedet tilbage, som hans skik var, og lod sin allermest godmodige latter runge, indtil endelig afsvalingen var indtruffet, og de to kamphaner slukørede gik hver til sin kant. — Nej, heller ikke i denne »fine« kreds var skønhedens verden uden plet og lyde.

Sent om aftenen nåde vi trætte og søvnige atter hjem.

Der blev dog ingen tid til lange morgendrømme; ti Knudsen havde indbudt sangerne til middag på V. Hedegård, og der blev fuldt op at gøre med at få alting i orden til gæsternes komme. Navnlig var der travlhed med at bringe husets usædvanlig store og smukke spisesal i festligt skrud. Men da alt var i orden og alle til bords, tog den sig også storladen ud, og hvor passede Kresten Knudsen til bordende-pladsen under det store basrelief af Thorvaldsens tre gratier som hans fader i sine velmagtsdage havde prydet sin spisesal med.

Knudsen udfoldede al sin robuste elskværdighed og lignede mest af alt en rigtig oldtidens bondehøvding.

Dagen tilbragtes omtrent som den forudgangne med sang og musik i brede baner, med krocketpil og spadsereture i haven, roture i den lille båd o. lign. Men allerede tidlig på aftenen tog selskabet atter tilbage til Trøjborg for så den følgende morgen at rejse videre.

Jeg havde for første gang været den akademiske verden på nærmere hold.

En morgen hen mod slutningen af min tre måneders »vikartid« gik jeg min sædvanlige spadseretur i haven, før jeg skulde ind i skolen. Jeg havde fra den lille udsigtshøj stået og set ud over det flade land, og nu fulgte jeg den brede, smukt revne gang ind i lunden. Langsomt flyttede krykkerne sig; det var mig altid en besværlig march; men pludselig standsede de; en forunderlig tanke havde grebet mig: Gik jeg ikke i dag bedre og raskere, end jeg plejede, og — når jeg tænkte mig rigtig om, havde jeg da i grunden ikke kunnet spore en sådan bedring i den sidste ugestid. Tanken, der var kommen fuldstændig bag på mig, var nærvædet at overvælde mig: jeg forstod, at det var så, mit syge knæ havde uden påviselig grund virkelig begyndt at bedre sig. En usigelig fryd fik mit hjerte til at banke som skulde det sprænge brystet. Måske blev jeg rask igen. Det var, som jeg først nu forstod, hvilken knugende byrde jeg i disse halvfjerde år havde båret på: den større og større udsigt til aldrig at vinde min førlighed igen men at være bestemt til at skulle »gå stille til min grav ved krykke«.

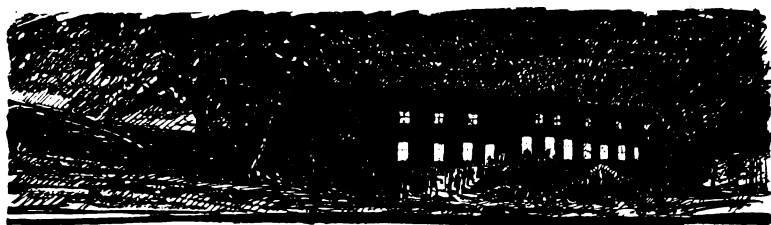
Kun den, der har prøvet noget lignende, ved, hvad jeg i de dage oplevede af glæde.

Hver dag blev mine spadsereture et lille stykke længere, og længe varede det ikke, før jeg kunde bytte den ene krykke

bort med en stok, og i de sidste dage, jeg var på V. Hedegård lagde jeg også den anden krykke og nøjedes med blot en stok.

Et år efter var mit knæ så godt, som det nogensinde havde været, og jeg tog atter med livsens lyst fat på mine kære legemsøvelser og på anden ungdommelighed, der altsammen så længe havde været indstillet. Jeg har aldrig senere mærket det mindste til den gamle svaghed.

Vel var disse halvfjærde år en stræng tid; men hvo ved? livsfyrig, som jeg var, blev de måske, uden at jeg selv klart forstod det, den hjælp til ikke at »sejle min skude på grund«, som jeg netop trængte til. Gud og kun han véd det.

XXVII.

Hjemrejsen.

Den 1ste august skulde jeg atter forlade Visby Hedegård. Med dyb vemod sagde jeg farvel til de folk, jeg var kommen til at holde meget af. Mange iagttagelser havde jeg gjort af Sønderjydernes liv under fremmedherredømmet. Noget af det mest irriterende var for mig den utålelige mængde af forbud og påbud, som den tyske lovgivning indkredsede vore landsmænd i. De var alle vegne. Hvor mindedes jeg således den dag, da — til min store overraskelse — Knudsen fortalte mig, at han skulde hen at have en ung hingst synet, om det kunde tillades ham, denne fremstående opdrætter, at bruge den som tillægsdyr, eller om øvrigheden måske vilde nægte ham tilladelsen.

»Ja, vi er jo umyndige«, sagde Knudsen, »det er jo kun øvrigheden, der forstår sig på hingstene og alt andet henede«.

Der lå en dyb bitterhed i hans stemme; men i næste øjeblik lo den brave mand af sine lungers fulde kraft ved tanken om det tåbelige i sagen.

Men således var det jo på så mange hold.

Den gang virkede det på mig som slag i ansigtet. Først under og efter Verdenskrigen skulde vi også her til lands lære velsignelsen at kende ved hele dette offentlige formynderi gennem styrtregnen af de utallige lovbud i gammelprøjsisk stil, hvor umyndiggørelsen flourer.

For at få det mest mulige ud af min hjemrejse besluttede jeg mig til at lægge vejen over Flensborg, Dybbøl, Sønderborg og derfra med skib til Svendborg.

Denne rejse blev mig da også ubeskrivelig rig på dybe og stærke indtryk. Det var jo den gang kun 16—17 år siden vor ulykkelige krig, hvis minde sad nagelfast i mit sind.

I Flensborg var det først »heltegraven«, jeg vendte mine fjed imod. En tysk student, hvem jeg spurgte om vej, viste mig ind på kirkegården og hen til graven. Men hans lige-gyldige snak kedede og plagede mig; jeg brugte da en lille krigslist og spurgte meget uskyldigt: »Vil De ikke vise mig det sted, hvor »Flensborg-løven« stod, før Tyskerne rev den ned og førte den bort«?

Da gik hans mund i stå; han lettede på studenterhuen og — gik.

Jeg fik således lejlighed til ene og uforstyrret at give min sjæl de stærke stemninger i vold her ved Danmarks største grav.

Neden for lå Flensborg omkring den skønne fjord. Eftermiddagssolens rige stråleglans spillede i fjordens bølger og guldfarvede kystens bræmmer.

Nu gik turen til de mindeværdige steder i den gamle by: til den gamle Nørreport, til Duborgskrænten o. s. v.; længst dvælede jeg vel i den lille grå og uanselige danske kirke.

Med et stærkt bevæget sind gik jeg endelig til ro i mit hotelværelse på første sal ud mod hovedgaden. Der var livlig gadefærdsel uden for mine vinduer; vogne rumlede forbi, heste trampede i den ujævne stenbro, råb og larm lød ind til mig; men træt, som jeg var, flød alle de forskellige lyde efterhånden sammen til en fjærn, ubestemmelig brusen. Dog — nu var det, som larmen igen voksede; råb af mangfoldige menneskestemmer, tramp af fødder, der hastede forbi, rumlen af tunge køretøjer, og — hvad er dog dette, kanonade i det fjærne, den kommer nærmere — gadelarmen vokser. Ak nu forstår jeg, det er jo tilbageretningen fra Dannevirke; og jeg er altså selv med deri. Sandelig er det så! Bum, bum! der var atter kanonskud, hør hvor det brager løs — hele salver på en gang. Så, der sprang en granat i stuen hos mig — lyset blænder — jeg farer op, griber mig til hovedet og — vågner. Det var nat med bragende torden; uden for vinduerne suser brandvæsenets vogne forbi i rasende fart; lynet har slået ned og tændt et hus lidt henne i gaden. Menneskemasser styrter af sted i retning af branden.

Jeg ser på klokken; det er lidt over midnat.

Jeg satte mig til rette ved vinduet og så ud. Ovre hos genboens var gardinet også trukket fra og åbnede udsigten ind i en stor smuk dagligstue, hvor en lille lampe svagt oplyste det store rum. To unge mennesker, mand og kvinde, stod der i fortrolig stilling. Et nyt tordenskrald bryder løs lige over vore hoveder. Hun bliver vist bange, han springer til, slår sine arme beskyttende om hende, og sådan står de en stund. Da vikler hun sig pludselig ud af hans favn og vender sig bort, døren går op, en mand træder ind og hun — trækker gardinet for vinduet. Punktum!

Uvejret stilner af; kun regnen vedbliver at skylle ned, mens folk forsvinder af de våde gader. Jeg går atter til ro og sover nu fast og uforstyrret til den lyse morgen.

Egentlig gik min rejseplan nu ud på, at jeg denne dag skulde gæste enkelte af danskhedens kendte forkæmpere i Flensborg; men — jeg har alle dage haft en hartad uovervindelig afsky for som ukendt at påtvinge mig de store mænds opmærksomhed, lægge beslag på deres tid og forstyrre dem i deres arbejde. Mine overvejelser endte da også med, at jeg straks fortsatte rejsen — nu med damper til Sønderborg. Her var det især Dybbøl banke, det gjaldt. Længslen efter at se disse steder, hvis navne fra min tidligste barndom var brændt ind i mit sind, var meget stærk.

Prøjerne havde allerede den gang til dels omdannet bakketoppen til store moderne skanseanlæg vendt mod Danmark; flere af de små danske skanser var helt gået op i disse ny og tidssvarende. Derved var det allerede vanskeligt at få en ordentlig oversigt over de oprindelige danske anlæg.

Men denne vanskelighed forøgedes end mere derved, at Prøjeranlægget ikke var tilgængeligt for »uvedkommende«. Oppe ved en af de ny skanseporte i nærheden af den gamle danske skanse nr. 4, blev jeg af en tysk skilvagts råbt an med kraftig påmindelse om hurtigst mulig at forsvinde fra skansens nærhed, om jeg ikke vilde stifte nærmere bekendtskab med hans bajonet.

Det hele forekom mig så knugende trist og uhjælpelig håbløst. Jeg var nærvædet at fortvivle over, at jeg her var kommen til et sted, hvorover der stod som med usynlig skrift de berømte ord: »Her lades alt håb ude«.

Som jeg stod i disse tunge og sørgmodige tanker, så jeg en flok mennesker komme langsomt hen imod mig. De stand-

sede ofte og så sig alvorligt omkring, mens de lyttede til en enkelt mand, der lod til at være flokkens fører. De standsede, da de kom hen i min nærhed, og en af dem henvendte et par ord til mig. Og nu »tog det ene ord det andet«, inden jeg så mig til, var jeg optaget i flokken. Det var et rejseselskab af Fynboere, som, ført af den kendte friskolelærer Thomas Nørlund i Håstrup (ved Fåborg) var kommen over at gæste Dybbøl. De gode folk havde fået en mand fra Dybbøl (Jørgen Zakariassen(?)) til vejviser og havde netop nu begyndt deres rundtur, som jeg til min glæde blev indbudt til at deltage i.

Fra det øjeblik var det for mig, som om alt skiftede udseende. Fortvivlelsen og håbløsheden veg, kampen var jo endnu stående. Håbet lyste ud af Zakariassens ord og miner og adfærd. Ja, det var næsten, som skimtede vi allerede sejren dér længst ude i synsranden. Det var en god mand, en ægte uforknyt Sønderjyde, vi her havde fået til fører. Hans livsmod forplantede sig til os alle. Længst dvælede vi i den berømte skanse nr. 2, som lå for lavt til at komme med i Tyskernes ny anlæg, og som derfor havde bevaret det meste af sit udseende fra stormen den 18. april de 17 år forud. Store dele af de sammenskudte skansegrave var fyldt af de dejligste blånede kærminde. En blomst, vi fandt, der passede godt til stedet.

Også Dybbøls kirke og kirkegård med Bülow's grav blev os forevist og alt levende anskueliggjort for os af vor fører ved mangfoldige selvoplevede træk fra den tid.

Til sidst, da vi henad aften dygtig trætte på sjæl og legem sluttede vor vandring, indbød Zakariassen os til at tilbringe aftenen i hans hjem. Glade og taknemmelige tog vi derimod.

Da vi så her sad bænkedede i den hyggelige stue, rejste Thomas Nørlund sig op og bragte dybt bevæget Zakariassen vor inderlige tak for, hvad han i dag havde været for os. »Der er en sang, som hele denne dag har tonet i mit sind,« sluttede han, »nu føler jeg vi må have den sunget, hvis vor vært synes, det kan gå an. Jeg tænker på sangen »Slumrer sødt i Slesvigs jord«! Zakariassen nikkede blot, og nu klang da sangen med den vidunderlige melodi, dæmpet, men med en betagende inderlighed fra alle de tilstedeværendes læber. Mangen en stemme skælvede, og mangt et øje duggedes. Det var både mindets og håbets fugl, der den aften blandede deres stemmer.

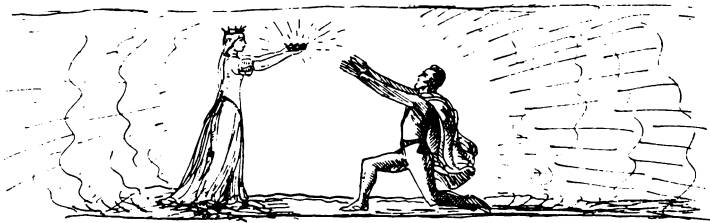
Næste morgen gik jeg ombord på den lille damper, og i smukt vejr gled den gennem det yndige smilende farvand, først til Fåborg og derfra langs Fyns kyst, forbi de talrige øer ind til Svendborg, hvorfra jeg med toget endnu samme aften nåde mit barndoms hjem.

Tre måneder, rige på indtryk, havde jeg tilbragt derovre i »vore minders land«; nu var den korte tid til ende — »forbi, forbi! og det bliver alle historier«.

To gange senere har jeg sammen med min hustru besøgt V. Hedegård; den første gang kort efter århundredskiftet, var der sorg til huse hos dem. Sønnen Hans, der skulde arve gården, var lige død.

Vi gentog vort besøg kort efter genforeningen. Hvor var de to gamle mennesker dog glade. Knudsen havde fra et vindue i Tønder rådhus set kong Kr. X holde sit indtog i byen, som han også for de mange år siden havde set Kr. VIII og Fr. VII færdes ad de samme gader.

Næsten 86 år gl. men åndsfrisk til det sidste lukkede han sine øjne en vinterdag 1922.

XXVIII.

Prinsessen og det halve kongerige.

Kun få dage blev jeg i Sødinge; jeg længtes efter Vallekilde. Dér ovre lå min fremtid, og jeg havde en stærk følelse af, at nu nærmede sig det øjeblik, da jeg skulde møde den.

Trier og fru Julie var på foredragsrejse, da jeg ankom; men snart vendte de hjem. Jeg var meget spændt på mødet med Trier. Jeg syntes jo nu, at jeg var nået så langt i min uddannelse, at jeg godt kunde begynde at arbejde med de unge på Vallekilde højskole; men det var jo allsammen mine egne tanker og egne længsler; ti med Trier havde jeg så godt som aldrig vekslet ord om den ting.

En dag, kort efter at Trier var vendt hjem, kom jeg gående gennem skolegården, netop som han stod beredt til at køre ned at bade i stranden. »Kom med«! råbte han, og jeg steg straks til vogns hos ham. Da vi havde badet og i badehuset var i færd med på ny at iføre os tøjet, vender han sig mod mig og siger: »Ja så er det vel meningen, at De nu bliver her i Vallekilde som lærer ved højskolen«. »Ja«, svarede jeg jublende glad, »det er netop meningen«.

Mere blev der ikke den gang talt om den ting. Trier vidste jo god besked med, at det var Nordens — særlig Danmarks historie jeg higede efter at føre ungdommen til møde med. Det behøvede jeg altså ikke at fortælle ham; og hvad løn angik, da vilde jeg i den stund have betragtet det som helligbrøde, om jeg havde stillet krav desangående overfor Trier. Alt stod og faldt med det ene og store, om jeg blot kunde få lov til at blive deltager i den gerning, der for mig

stod som den herligste, jeg kunde tænke mig; løn, lærerbekvemmelighed og andet deslige syntes jeg i den stund svandt ind til meget ringe ting.

På et lærermøde kort før nvbr. skulde arbejdsplanen for vinteren fastlægges. Ved den lejlighed udtalte jeg det ønske, at jeg denne første vinter måtte få lov til at nøjes med ét foredrag om ugen. Et sådant mente jeg at kunne udarbejde, så jeg kunde blive fuldt ud til freeds dermed; næste år kunde antallet jo så stige, om det på prøverne i år gik godt.

Trier billigede mit ønske, og det blev straks ordnet på den måde.

Et andet ønske var, at jeg hvad undervisningen i de almindelige færdighedsfag angik, måtte blive lærer i regning; dertil havde jeg stor lyst, og dertil havde jeg ganske særlig forberedt mig i de to Askovvintre under la Cours vejledning.

Men dette ønske kunde desværre ikke opfyldes, ti dette fag havde Bennike valgt, og som ældre lærer havde han ret til at vælge først. Jeg fik da »dansk og retskrivning« som mit. I begyndelsen kostede arbejdet her mig den største selvovervindelse; men lidt efter lidt blev denne undervisning mig meget kær, og jeg beholdt den senere under alle omskiftelser.

Trier var pædagog nok til også her at imødekomme mit ønske om at begynde småt; kun én undervisningstime om dagen blev mig tillagt. Den mente jeg fuldt ud at kunne magte; og jeg så fremtiden tillidsfuldt i møde.

Og således havde jeg da nu fået foden inden for den danske højskoles dør. Foreløbig var det kun om vinteren ved karleskolen, jeg skulde undervise; men de syv sommermåneder havde jeg god brug for. De følgende ni somre tilbragte jeg i København ivrig optaget af sproglige og historiske studier ved biblioteker og arkiver.

Hen i oktbr. måned havde vi i Vallekilde den glæde, at forstanderparret fra Askov, Charlotte og Ludvig Schrøder med et af deres børn kom over til Vallekilde for rigtig i ro at tilbringe dér en ferieuge. Denne blev dog desværre afkortet ved Sønderjydens Hans Krügers død. Schrøder måtte af sted til hans jordefærd. »For«, som han sagde, »det er ikke hver dag, vi oplever et stykke historie; men hvor det sker, må vi sørge for at være til stede«.

Ansgarbilledet i højskolens foredragssal.

Sidst på måneden fejrede Trier Valdemar Bennikes bryllup. Mange mennesker var samlet, og alt gik meget festligt til. Ved den lejlighed holdt Trier en tale til brudeparret; men den havde også ærinde til mig. Han priste de nygifte, at de virkelig vovede at gå ind til en fremtidsgerning, der var så blottet for al ydre økonomisk sikkerhed som højskolelærerens. »Ingens daglige brød er så usikkert som hans«, sagde han; »men jeg tror, at den, der i tillid til Gud vil vove sig ud på bølgerne, han skal også nok som fordem Peder erfare, at Gud lader ham ikke synke, selv om bølgerne synes at gå højt«.

Jeg følte disse ord som rettet også til mig, og mit hjerte bankede derved. Jeg var nu 25 år og netop nu i færd med at forlade skibet og træde ud på bølgerne. Mon de vilde bære mig på min livsvandring. — Herre min Gud, lad mig ikke synke!

I dagene før elevernes komme arbejdede jeg med febrilsk iver på mit første Danmarks-historiske foredrag. Jeg syntes desværre ikke, det vilde lykkes; bare jeg dog magtede opgaven. Jeg havde ingen forestilling om, hvordan jeg skulde bære mig ad med udarbejdelsen. Ingen havde belært mig derom i min uddannelsestid. Hvad kunde eleverne tage imod, hvad af stof kunde jeg forme sådan, at de kunde bruge det, hvormed kunde der overkommes i en time, skulde jeg lære det udenad ord til andet? o. s. v. Foredraget skulde handle om Ansgar og den nordiske mission. Jeg havde vist læst alt, hvad der på dansk var skrevet om dette æmne; for så vidt vidste jeg god besked; men hvem kunde uddrage den gode kerne af alle de avner, som fandtes sammenblandede dermed.

Jo nærmere dagen og timen kom, des højere steg min forvirring, min rådløshed, min fortvivlelse; de tre sidste døgn næsten hverken spiste, drak eller sov jeg. Jeg havde kun én klar tanke, og det var, at jeg her havde vovet mig ud i noget, hvoraf jeg aldrig i verden slap levende tilbage igen. — Om jeg dog aldrig havde begyndt, om jeg dog endnu gik bag ploven derhjemme på min fædrenes jord og aldrig af mine urolige udlængsler havde ladet mig lokke ud i det overvældige livsæventyr!

Havde nogen budt fire skilling for mit liv, jeg havde straks slået til.

Nu kom eleverne; så godt jeg kunde, måtte jeg skjule min nød og være dem til opmuntring ved at fremvise et glad ansigt og møde dem med venlige ord. Ingen ved, hvad det kostede mig. Den sidste aften før den fredag, til hvilken mit foredrag var henlagt, undlod jeg at tænde lampen for mest mulig uhindret at fordybe min sjæl i æmnet og give det sin endelige form; men jeg syntes ikke, det lykkedes.

Så kom dagen, den frygtelige fredag; skælvende løftede jeg min hånd og greb klokkestrængen for at ringe eleverne sammen. I næste øjeblik stod da jeg uværdige på den talerstol, som for mig var helliget ved Triers mægtige tale og åndfulde ord. Men hvad havde jeg at sige. Ja, om jeg endda kunde skildre den Nordens elskelige apostel, som jeg var kommen til at beundre og se op til under arbejdet med hans liv og gerning; men dette vilde jo være topmålt forfængelighed at tro.

Jeg foreslog en sang; kun få af eleverne sang med; også dette nedsløg modet og røvede mig frimodigheden.

Nu var sangen til ende, og jeg begyndte. Hvor frygteligt! jeg stod som bagved mig selv og hørte min egen stemme lyde med en aldeles fremmed klang, snart altfor himmelhøjt og snart igen så lavt, at kun de nærmestsiddende af de halv-andethundrede karle kunde høre den. Alle ansigterne tegnede sig underlig udviskede; Gulvet gyngede for mit blik, og jeg følte, at jeg ravede; min skælvende hånd greb fat om den stol, jeg stod og støttede mig til.

Men netop i dette fortvivlelsens yderste øjeblik var det, som alt dette langsomt begyndte at glide bort; op for mit indre blik løftede sig Ansgars skikkelse med det forunderlig milde ansigt. Hans træk blev mer og mer livslevende, alsom jeg i min tale fremarbejdede hans billede. Mine ord blev stærkere og fyldigere, de strømmede efterhånden frit og varmt over mine læber. Al min egen elendighed havde jeg glemt, hvordan stemmen lød, hvordan jeg stod, at tilhørerne var fremmede og måske ligegyldige. Alt dette var som åndet væk, jeg var helt borte i mit æmne; i salen fremkom der den forunderligste, næsten lydløse stilhed, og da jeg endelig igen sansede tid og sted så vidt, at jeg fandt det passende at se til klokken, ja, så var timen allerede gået, og jeg havde kun brugt halvdelen af mit stof.

Ubegribeligt, utroligt! hvor var tiden bleven af, havde jeg

da været henrykt til den tredje himmel, hvor tid og sted ikke findes!

Vi sang en slutningssang, og jeg styrtede ud af foredrags-salen, ud i ensomhed for at besinde mig på det vidunderlige, jeg havde oplevet. Glæden var ved at sprænge mit bryst, sådan måtte det føles, at være »båret på åndens ørnevinger«. Det måtte være en sådan oplevelse, Schrøder havde tænkt på, når han i ord, der for mig den gang klang temmelig uforståelige, skildrede Hadings ridt med Odin på Slejpnir.

Lykkeligere time havde jeg hidtil aldrig i mit liv oplevet. Gud i himlen være lovet! jeg havde dog vist alligevel ikke valgt fejl, da jeg viede mit liv til den fri ungdomsskoles tjeneste.

De følgende fredage kunde være svære nok; men en og anden gang havde jeg dog atter lykke til at opleve lidt af det samme som hin første gang, om end ikke nu så nyt og overvældende. Blev end fredagen ved at være ùgens sværeste dag, så vedblev den dog også bestandig at være den lykkeligste. Jeg blev mer og mer sikker på mig selv.

Den første fredag efter juleferien havde jeg talt om Knud Lavard og hans betydning i vort folks historie. Næste morgen kaldte Trier på mig og spurgte, om jeg havde lyst at gå en lille tur med ham. Ja vel, havde jeg det, og vi gik langsomt ned ad havens gange. Pludselig standsede han, lagde sin hånd på min skulder og så mig usigelig kærligt ind i øjet, idet han sagde: »Unge ven, jeg tror, De trænger til et par ord, som jeg også gjerne vil sige Dem, og de er: Vær De glad og tak Deres Gud, de duer til at blive højskolelærer«.

Det gik op for mig, at han må have opdaget min angst og kærligt og omhyggeligt fulgt min kamp, indtil han nu havde ment at turde berolige mig. Ja, nu først var jeg nogenlunde rolig; jeg følte de ord som en indvielse, som min »ordination«.

Nu var den første store station på livets og arbejdets vej nået; kampen for at vinde min gerning var til ende; prinsessen var min. Dog, at hvile på laurbærrerne faldt mig ikke ind; nej, nu begyndte det næste afsnit af kampen; nu blev opgaven den at bevare og videre udvikle, hvad der allerede var nået. Aladdins første kamp stod for at vinde Gulnare men den næste ikke mindre vigtige blev for at bevare hende, og netop sådan er det vel for hver den, der føler, at livet er en aldrig hvilende kamp.

Vi kender alle lidt til sandheden i Davids ord:

»Træde jeg måtte fuldmødige fjed
over stok over sten i det øde,
før jeg fik kronen at fryde mig ved,
under den måtte hjertet end bløde«.
(Grundtvig).

Men med skildringen af kampens første afsnit nedlægger jeg her min pen.

INDHOLD.

	Side
I. Af min fædrene slægts saga	5
II. Om Poul Johansen	8
III. Af min mødrene slægts saga.	23
IV. Enkehjemmet	36
V. Mit barndomshjem	39
VI. Bedstemoders død og begravelse	49
VII. Julen i mit barndomshjem	53
VIII. Skjursgilder i fars og mors slægt	60
IX. Minder fra „64“	69
X. Min første skolegang	92
XI. I friskole	110
XII. Konfirmation	128
XIII. Glimt af den store verden	140
XIV. Idræt og skyttesag	150
XV. Opbrud fra hjemmet	163
XVI. På folkehøjskolen i Askov	173
XVII. Mit første besøg på Sjælland	186
XVIII. Mit første møde med Ernst Trier	191
XIX. Min anden højskolevinter	207
XX. Invalid	226
XXI. En vinter i Høng	234
XXII. „Strandmågerne“	241
XXIII. På den udvidede folkehøjskole	249
XXIV. Friskolelærer	268
XXV. Anden vinter på udvidet højskole	274
XXVI. I Sønderjylland	277
XXVII. Hjemrejsen	293
XXVIII. Prinsessen og det halve kongerige	298